
GIORGIO
BIBLIOTECA
DEL VECCHIO
45
D
14
UNIVERSITÀ DI ROMA
ISTITUTO DI FILOSOFIA DEL DIRITTO

GIORGIO DEL VECCHIO
UNIVERSITÀ
DI
ROMA

SCIPIONIS

GENTILIS

IVRISCOS.

DE

Coniurationibus

Libri Duo.

Ad Christianiss.

HENRICVM IIII.

Francorum Regem.

Cum INDICE locupletissimo.

HANOVIÆ,

Typis Wechelianis, apud Claudium Marnium, & hæredes Joan. Aubrii.

M. DCII.

CHRISTIANISSIMO HENRICO IIII. FRANCORVM ET NAVARRÆ REGI.

ET voluntate mea, REX, & præstantium hominum, Maiestati tuæ deditissimorum, cõsilio adductus, librum hũc meum de Coniurationibus, tuo inscriptum nomini, ad te mitto. Argumentum ipsum palam vocabat ad Reges: nominatim ad te Regem, non solum maximum, sed virtute & rebus gestis omnium clarissimum. Hæc, non alia, ratio instituti mei fuit. Nec veritus sum, si hunc librum tibi dicarem, ne vel scholastici hominis atque ignoti despiceres literariũ munus, vel tractatione offendereris eius rei, quæ vna timenda summæ fortunæ. Nã illud non est clementiæ tuæ, qua nulla in te virtus admirabilior est aut gratior, neq; hoc roboris & fortitudinis, qua vincis omnes. Deorum immortalium simillimi essent Principes, si nullis eiusmodi, aut non maioribus, quam priuati, curis occupationibusque attinerentur: vt sapiẽti illi Liuiæ

ſuæ Auguſtus dicebat, Cinnæ appetitus inſidiis. Commode ſe hic atque vltro obtulit, de te loquenti, Auguſti mentio. Neq; enim vel maior quiſquam princeps ab hominibus natis, imperiiſque conditis fuit: nec cum quo dignius comparari in Republica cõſtituenda poſſis; ſic, inquam, comparari, vt vbique tamen clementia tua emineat, aut fortitudo. Adoleſcẽtiam eius ſtatim excepere bella ciuilia populi Rom. Tu in caſtris ciuilibus natus atque educatus es: nec vllum vnquam tempus à bellicis cogitationibus & laboribus vacuum tibi fuit, etiam puero. Illum paternę legiones contra audaciam, & furorem M. Antonii protexerunt. Te contra innumerabiles Antonios virtus tua inuictum pręſtitit, & bonorũ ſumma cõſenſio: commendatuſque ad homines non magis gloria rerum geſtarum eras, quam magnitudine periculorum. Sæpe ille victor, & maximis præliis fuit: quis negat? ſed victor tantum: quod eſt felicitatis. Prælio Mutinenſi, primo fugit, altero caſtra ſeruauit; Philippẽſi, caſtris amicorum monitu egreſſus, loco à Bruto pulſus eſt; Siculo maritimo nec aciem ipſam rectis oculis aſpicere hoſtium

auſus

aufus,cœlum ſuſpiciens iacuit in naui. Tu in agmine,in acie ſemper,optimi imperatoris pariter,ac ſtrenui militis munia exſecutus es: clariſſimaſque victorias tuas non copiarum numerus,vel hoſtilium,vel tuarum,ſed rei militaris ſcientia, atque animi tui magnitudo fecit. Intactum vtrique à vulneribus, inter tot domi foriſque pericula, corpus: ſed ille ne vulnerari poſſet, cauit:tu factis,& manu meruiſti. Vna in re nollem comparari poſſetis. Verumtamen vterque, & Auguſtus patris Dictatoris,& tu propinqui Regis ad imperium veniſtis, graui caſu. Et manum quidem ſalutarem Reipublicę vterque adtuliſtis,eamque labētem, tu quidem fere collapſam (Gallia, te appello)in ſua ſede iterum collocauiſtis, pace fouiſtis,legibus recreaſtis, atq; ornaſtis. Sed in his rebus efficiendis, quanta, Deus bone,inter te, illumque diſſimilitudo! Nullius tibi ciuis ſanguis, niſi in acie, fuſus. At ille quã crudelis in victoria! Neq; nunc proſcriptionem imputo; qua nihil vnquam in vlla barbaria crudelius eſt admiſſum:fuerit ſane illa Antonii ſolius,fuerit Lepidi,fuerit temporum. Tam multos, tam egregios ciues, bello victos ac ſuppli-

ces, seque partim excusantes, partim misericordiã eius implorantes, quibus verbis, imo quo verbo omnes repulit? Moriendũ est, inquit. Vt factis, sic dictis tuis debetur æternitas. Quæ enim tam muta, tã ingrata posteritas metuenda est, quæ etiam dicta responsaque tua, cum in omni genere argutissima & sapiẽtissima, tum in hoc misericordię, & pietatis præclarissima, non cõmemoret, ac dignis laudibus prosequatur? Vere igitur tu parens, tu imperii Gallici nouus creator dicéris, aliquanto etiam iustius, quam vel idem ille Augustus Romani, vel Camillus. Vnicum modo votũ Gallis tuis superest, vt hæc dona propria sint, saltem vt quam maxime diuturna. Ac prope est, vt se nũc eius voti compotes factos sentiant, felicissimo DELPHINI tui exortu, publico Christiani orbis gaudio, publicaque spe summum ad fastigium geniti. Vel hac sola re, vt cæteræ pares essent, decantatam illam, ac prouerbiis etiam & adclamationib. populi Romani nobilem Augusti felicitatem omnẽ superauisti. Ille enim inimici sui filio hęrede decessit; tu filio tuo, iam nunc ad inimicorum tuorum terrorem crescenti, Galliarum omne regnum,

gnum, florentissimasque opes (vtinam sero! etenim communis salutis, atque adeo totius Europæ quietis interest) quandoq; relinques, ac trades. Vince, & vale, fortissime Principum. Altorphii, in prouincia Norici. Kal. Martiis 1602.

MAIEST. *Tuæ*

deuotissimus

SCIPIO GENTILIS.

ORATIO, SIVE PRECES, QVAS IMP. CONSTANTINVS AVG. milites suos docebat Romana lingua.

Ex Eusebio lib. IIII. Vitæ eius.

ΣΕ μόνον οἴδαμεν θεόν, σὲ βασιλέα γνωρίζομεν, σὲ βοηθὸν ἀνακαλούμεθα, παρὰ σοῦ τὰς νίκας ἠράμεθα, διὰ σοῦ κρείττους τῶν ἐχθρῶν κατέστημεν, σοὶ τὴν τῶν ὑπαρξάντων ἀγαθῶν χάριν γνωρίζομεν, σὲ καὶ τῶν μελλόντων ἐλπίζομεν, σοῦ πάντες ἱκέται γινόμεθα, τὸν ἡμέτερον βασιλέα Κωνσταντῖνον, παῖδάς τε αὐτοῦ θεοφιλεῖς, ἐπὶ μήκιστον ἡμῖν βίου σῶον καὶ νικητὴν φυλάττεσθαι ποτνιώμεθα.

PSALMI XXVII.

PARAPHRASIS,

Scripta à Scip. Gentili.

NOx licet horrifico circum ſe velet amictu,
Atque die medio nimborum palla ſerenum
Subtrahat atra polum: tenebris mihi lumen in altis
Omnipotens præit ipſe pater, cunctiſque periclis
Offert ſe comitem, noſtræ cuſtodia vitæ.
Quemnā igitur demens paueā? aut cur degener vltrà
Terror, & infirmam quatiant fera prælia mentem?
Cum caput inſidiis, & opertis impia bellis
Turba meum peteret coniurataſque cohortes
Vndique contraheret, deuotaque pectora letho;
Concidit, atque ſuis deprenſa in caſſibus hæſit.
Huc adeant, & caſtra locent fulgentia ſignis,
Meque vnum properent ingenti claudere vallo,
Excuſſaque micent tormentis omnibus haſtæ:
Impauidus contra ſtabo, vultuſque feroces
Adſpiciam, & ſolido florentes ære cateruas.
Tanta fides cœli eſt. neque enim me lucidus enſis
Hæc audere meus, non lethifer impulit arcus.
Unum ſemper ego optaui precibuſque petiui,
Vnum opto, liceat templi mihi limine ſancto
Verſari, liceat, vitæ dum perfruor aura,
Purpureos agitare dies, vbi numine præſens
Ipſe ſuo, ardentique implet Deus omnia luce.
Hic ego perpetuo, curâ ſemota, metuque,
Otia lætus agam: hic patris armipotentis amicum
Suſpiciam decus, & cœli ſuper ardua tollam.
Hic mihi parta ſalus. armis cum fœta procella
Ingruet, intendentque atro ſe turbine nubes;

Non ego vel siluas, vel densis obsita dumis
Antra petam, nec me latebrosi in formice saxi
Includam, summiue erepam in montis acumen.
Ara Dei latebrasque mihi praestabit, & arcem.
Iámque adeò, iam pulchra Dei mihi templa canenti
Cor micat, & diras iuuat insultare phalanges,
Infesta circum quae me cinxere corona.
Iam niueis inuectus equis, & curribus aureis,
Armorum domino, laeti pro luce triumphi,
Victor agam meritas aeterno carmine grates:
Tympanáque raucisque frement cum cornibus aera,
Magnificóque solum lauet hostia multa cruore.
Tu modo sancte parens ne differ, néue superbo
Hoste premente meas durus contemne querelas:
Sed miserere, precor, sed vocem supplicis audi.
Si mens aegra tui solo tabescit amore
Luminis, ex imo si te mandante profundo,
Ad tua, nostra salus, fessi procurrimus ora:
Si tua iussa sequor, vultus pater optime redde,
Redde tuum mihi dulce iubar; neu despice, qui se
Ipse tibi famulum vouit, propriúmque dicauit.
Tu rebus spes vna meis, casúsque per omnes
Praesidium tu semper eras. ne desere, quaeso,
Nunc inopem, ne me irato pater abijce vultu.
Quid loquor? infestus quamuis me faucibus hostis
Vrgeat, & dulci genitor cum matre relinquat,
At pelagi terraeq; opifex, rectórque liquentis
Aetheris, excipiet, gremióque fouebit amico.
Adspiciat, frendátque furor, dum maxima ab ipso
Ore Dei praecepta bibo, dum te duce sanctas
Carpo vias, vacuásque dolis & sentibus hirtis.
Vndique perfidia telis premor, vndique fictis
Criminibus pugnax, & felle excocta perusto

Lingua

Lingua mea furit exitio, cædémque minatur.
Tu mihi perfidiam, tu sanas disijce fraudes:
Nec permitte feri vitam me ducere nutu
Hostis, & ingenijs pœnarum horrescere diris.
Sæpe metu, atque oneri potui succumbere tanto;
Auxilij nisi certa tui fiducia mentem
Erigat, adfulgénsque boni color aureus æui
Dulcia compositis promittat gaudia bellis.
Ergo age, sustentáque animum, rebúsque secundis
Te serua: veniet, veniet Deus, & feret alto
Æther opem; horrorémque tuis, irámque fugámque
Hostibus immittet. validis tu viribus auctus,
Præmia felicis capies florentia vitæ.

EPOS CVNRADI RITTERSHVSII IN COLLEGÆ ET Comp. sui coniunctiss. SCIPIONIS GENTILIS IC. libros de Coniurationibus.

Nil adeo sanctum est, quod opum furiosa cupido
Insinuans se animis nō conspurcare sit ausa.
Rebus in humanis nil tam inuiolabile, sacrum
Sanctúmque est vsquam, quod non temerare cupîrit
Ambitio, subtile malum, occultissima pestis,
Secretum virus, genitrix liuoris amari,
Mater hypocriseos, vitii omnis fons & origo,
Consultrixque doli, rectorum tinea morum,
Excæcans oculos animi: medicina cui ipsa
Languorem generat, dant pharmaca semina morbis.
Splendida maiestas soliorum, qua nihil orbe
In toto augustum magis exstat, nonne vides vt
Crebrò sollicitata, euersáque pestibus istis
Strata solo iacuit? dum coniuratio scaua
Regibus imminuit, telo iugulúmque petiuit,
Crudelésque sacro incestauit sanguine dextras.
At mihi quis finem spectet, quem fecerit vsque
Coniurata cohors. num felix extitit ille?
Haud finit hoc, regum qui sceptra verenda sacrauit,
Et vetuit violare, sacro quos vnguine tinxit,
Rectorésque dedit populis, solióque locauit.
Nonne Deus regum violatorum extitit vltor?
Non coniuratos viuos ad tartara trusit?
Exemplis pleni annales, sacríque profaníque
Et quæuis ætas. Nostrā hunc quoq; si qua futura est,
Posteritas olim non audiet absque stupore,

Non leget, ætatem, tam monstrorum usque feracem.
Tot sicas regum ceruicibus intentatas
Audiat absque horrore aliquis? nec vt inde pauorem
Visceribus tremulum penitis trahat, atque medullis?
Nemo adeo lapis est, duróue ex robore factus,
Cui non percellant tam facta nefantia pectus.
Hæc meus illustri tractata volumine, luci
SCIPIO *dum donat, sacratorum inclyta regum*
Sceptra facit debere sibi, dum regia iura
Asserit, & nullo solium violabile pacto:
SCIPIO, *cuius amor tantus mihi pectore feruet,*
Occulto iuuenis quantum æstuat igne puella.

Altorfii v. Martii. M.DCII.

NOBILISSIMO, ATQVE CLARISSIMO VIRO D. SCIPIONI GENTILI IC. eximio: amico meo, & collegæ chariſſimo S. D.

SI iurata fides conſtanti fœdera nexu
Firmat: quis magna ad rerum molimina reges
Coniurare vetet? Quæ tanta potentia tantam
Quæ vim ſubuertat? firmo ſine fœdere quiſnam
Hoc regum poſſit? Num hæc coniuratio non eſt?
Quæ coniuratos iurato robore vincit.
Hæc præclara boni eſt ſpecies. Conſtantia quid ſit:
Et quid ſit Leuitas, quis neſciat? illáne virtus
Eſt ob id: hæc quod ſit vitium? Fœdúſne, fidéſue
In vitio eſt? Fœdus vitiat mala cauſa, fidemqúe.
In Chriſtum fatui temerè, Chriſtique fideles
Conſpirant populi ac proceres: quos vindice dextrâ,
Ferrea virga Dei truculento conteret ictu.
At quæ cauſa mala eſt? anceps quo iudice tandem
Res decernetur? merito quæ pœna manebit
Supplicio victos, aut quæ virtute vel aſtu
Coniuratorum quis vim fraudéſue retundet?
Aut doctæ occultas quænam ſolertia mentis
Inſidias reteget? ſileam modo cætera quæ nec
Mens nobis ignara doli: nec lingua, manúſue
Suggerat, aut facili poſſit deſcribere verſu.
Hoc tibi tractandum clariſſime Scipio ſoli
Conueniebat opus: quo non vel acutior vllus
Ingenio viguit, linguáue diſertior alter.
Qui tantum reliquos caput exeris ante poëtas:
Quantum inter ſalices effertur quercus, & alnos.

NICOLAVS TAVRELLVS Phyſices, & Medicinæ profeſſor.

IN-

In Tractatum
SCIPIONIS GENTILIS
IC. CLARISSIMI, & ANTECESsoris primarii in Acad. Norica.

NON ego iam vlterius rebar pomœria IVRIS
Extendi vllius posse operâ artificis:
At quantò contracta magis spacia ante videntur,
Ingenio tantum jam arte patente tuo,
SCIPIO, *qui cauisse reo, secuisséue lites*
Vix dignum Conso duxeris officium,
Publica consilijs ni porro commoda firmet,
Pendeat à quo vno cuncta vbiquaque salus.
Hinc occulta quod Imperijs consponsio pestis
Iurata, haud rarò parturit exitium;
Inijcis huic Legum frenos, vinclísque coërces
Iuris, ne serpat libera grande malum.
Macte hoc in Themin officio! quo maxima maior
Nunc eius facies & veneranda mage est.

Michael Virdungus.

LIBRORVM DE CONIVRATIONIBVS ARGVMENTA.

Libro Primo continetur:

Libro Secundo, infrà ſcripta:

SCIP. GENTILIS

Impp. ARCADIVS & HONORIVS Augusti

EVTYCHIANO PRAEFECTO PRÆT.

I. QVISQVIS CVM MILITIBVS, VEL PRIVATIS, VEL BARBARIS SCELESTAM INIERIT FACTIONEM, AVT FACTIONIS IPSIVS SVSCEPERIT SACRAMENTVM, VEL DEDERIT,

II. DE NECE ETIAM VIRORVM ILLVSTRIVM, QVI CONSILIIS, ET CONSISTORIO NOSTRO INTERSVNT, SENATORVM ETIAM (NAM ET IPSI PARS CORPORIS NOSTRI SVNT) VEL CVIVSLIBET POSTREMO, QVI NOBIS MILITAT, COGITAVERIT: (EADEM ENIM SEVERITATE VOLVNTATEM SCELERIS, QVA EFFECTVM PVNIRI IVRA VOLVERVNT) IPSE QVIDEM, VTPOTE MAIESTATIS REVS, GLADIO FERIATVR, BONIS EIVS OMNIBVS FISCO NOSTRO ADDICTIS.

III. FILII VERO EIVS, QVIBVS VITAM IMPERATORIA SPECIALITER LENITATE CONCEDIMVS (PATERNO ENIM DEBERENT PERIRE SVPPLICIO, IN QVIBVS PATERNI, HOC EST, HEREDITARII CRIMINIS EXEMPLA METVVNTVR) A MATERNA VEL AVITA, OMNIVM ETIAM PROXIMORVM HEREDITATE AC SVCCESSIONE HABEANTVR ALIENI, TESTAMENTIS EXTRANEORVM NIHIL CAPIANT: SINT PERPETVO EGENTES ET PAVPERES: INFAMIA EOS PATERNA SEMPER COMITETVR: AD NVLLOS PRORSVS HONORES, AD NVLLA SACRAMENTA PERVENIANT: SINT POSTREMO TALES, VT HIS PERPETVA EGESTATE SORDENTIBVS, SIT ET MORS SOLATIVM, ET VITA SVPPLICIVM.

IIII. DENIQVE IVBEMVS ETIAM EOS NOTABILES ESSE SINE VENIA, QVI PRO TALIBVS VNQVAM APVD NOS INTERVENIRE TENTAVERINT.

V. AD FILIAS SANE EORVM, QVOTLIBET NVMERO FVERINT, FALCIDIAM TANTVM EX BONIS MATRIS, SIVE TESTATA, SIVE INTESTATA DECESSERIT, VOLVMVS PERVENIRE, VT

HABE-

HABEANT MEDIOCREM POTIVS FILIÆ ALIMONIAM, QVAM INTEGRVM EMOLVMENTVM, AC NOMEN HEREDIS. MITIOR ENIM CIRCA EAS DEBET ESSE SENTENTIA, QVAS PRO INFIRMITATE SEXVS MINVS AVSVRAS ESSE CONFIDIMVS.

VI. EMANCIPATIONES QVOQVE, QVÆ A PRÆDICTIS SIVE IN FILIOS, POST LEGEM DVNTAXAT LATAM, SIVE IN FILIAS FVERINT COLLATÆ, NON VALEANT.

VII. DOTES, DONATIONES, QVARVMLIBET POSTREMO RERVM ALIENATIONES, QVAS EX EO TEMPORE QVALIBET FRAVDE, VEL IVRE FACTAS ESSE CONSTITERIT, QVO PRIMVM MEMORATI DE INEVNDA FACTIONE, AC SOCIETATE COGITAVERINT, NVLLIVS STATVIMVS ESSE MOMENTI.

VIII. VXORES SANE PRÆDICTORVM RECVPERATA DOTE, SI IN EA CONDITIONE FVERINT, VT QVÆ A VIRIS TITVLO DONATIONIS ACCEPERVNT, FILIIS DEBEANT RESERVARE: TEMPORE QVO VSVSFRVCTVS ABSVMITVR, OMNIA EA FISCO NOSTRO SE

RELICTVRAS ESSE COGNOSCANT, QVÆ IVXTA LEGEM FILIIS DEBEBANTVR: ET FALCIDIA EX HIS ETIAM REBVS FILIABVS TANTVM, NON ETIAM FILIIS DEPVTATA VIDEATVR.

IX. ID QVOD DE PRÆDICTIS, EORVMQVE FILIIS CAVIMVS, ETIAM DE SATELLITIBVS CONSCIIS, AC MINISTRIS, FILIISQVE EORVM SIMILI SENTENTIA CENSEMVS.

X. SANE SIQVIS EX HIS IN EXORDIO INITÆ FACTIONIS, STVDIO VERÆ LAVDIS ADCENSVS, INITAM PRODIDERIT FACTIONEM, ET PRÆMIO ET HONORE A NOBIS DONABITVR. IS VERO, QVI VSVS FVERIT FACTIONE, SI VEL SERO (INCOGNITA TAMEN ADHVC) CONSILIORVM ARCANA PATEFECERIT, ABSOLVTIONE TANTVM AC VENIA DIGNVS HABEBITVR.

Dat. Prid. Non. Septemb. Ancyræ, Cæſario, & Attico Coss. CCCXCVII.

SCIP.

SCIP. GENTILIS IVRISCONS.
Commentarius
Ad superiorem Constitutionem.

ARGVMENTVM.

RIMEN lęsę Maiestatis, siue, vt veteres loquebãtur, imminutæ summum & maximũ esse, inter omnes conuenit. Sed eius criminis cum varia sint genera, omnium grauissimum atque atrocissimum genus est Perduellio. Id Vlpianus ita definit, cum quis hostili animo aduersus Rempublicam vel Principem animatus est l. vlt. D. ad Leg. Iul. maiest. Ad hoc genus pertinet proprie hæc constitutio. Est enim de Cõiurationibus, vt omnia eius verba demonstrant, quam rem summum ipsius Perduellionis caput, maximeq; horribile cõstat esse: cum ad interitum Reipublicę rectâ feratur. Hoc igitur crimẽ hæc constitutio vindicat vel prima, vel adcuratissime omnium. neque enim vllam antea legem extitisse memini, quæ ita specialiter de hoc solo genere, atque ita diligenter cauerit. Solam Principis vitam atq; incolumitatem hæc constitutio tuetur, tum eorum, quos membra ac partes sui corporis Principes appellant, consiliariorum

& Senatorum, postremo cuiuslibet, qui ipsis militat. In quo maxime noua & seuera mihi videtur. Pœnarum etiam magna acerbitas, præsertim quę filiis perduellium iniunguntur, imo & sociorum & consciorum. Quare nec inuidia olim hæc Cōstitutio, nec reprehensione nuper caruit. Nam, vt alios taceam, ita eam est Ant. Contius insectatus libro primo Lectionum cap. VII. vt non dubitarit ipsum Iustinianum, vel codicis eius compositores reprehendere, quod & sanctissimas quasdā constitutiones in illa collectione prætermiserint, & quasdam contra in eam retulerint iniquissimas, atque harum posteriorum exempla adfert L. si quis maior. C. de Transact. & hanc L. Quisquis. C. ad Leg. Iul. maiest. quæ ambæ sunt eorumdem Principum constitutiones, Arcadii, inquā, & Honorii. Prætermissarum vnam profert Imp. Antonini (opinor) Pii, de adulterio & mariti moribus, quæ extat Diui Augustini libro secundo ad Pollentium. Sed meminisse debebat, eius constitutionis sententiam, imo & ipsa verba, ea præsertim, ob quæ tantopere laudatur, referri ab Vlpiano in l. si vxor. 13. §. iudex. D. ad L. Iul. de adulter. Quod ad leges illas duas in Codicem relatas attinet, non video, cur seueritas legum reprehendi debeat, vbi maxime seueritate opus: neque solum vbi id apparet, vt in hoc grauissimo crimine, sed etiam vbi ignoratur nec intelligitur. Recte enim illud ab eodem Vlpiano dicitur, Durum est: sed ita lex scripta est l. prospexit. D. Qui & à quibus manum. Subest enim ratio legibus, quamuis non appareat vel reddi à nobis possit, quomodo Thomas Aquinas interpretatur, quod Iulianus scribit in l. non omnium.

omnium. D. de Legib. Nec minus recte & erudite D. Chrysostomus Homilia XVI. Antiochenarum: Lex est regia: qui tulit ipsam, & ipsius rationem nouit. Nisi fuisset vtile, non prohibuisset (Deus.) Reges ferunt leges, nec omnes semper vtiliter: homines enim sunt, nec sicut Deus, vtile possunt inuenire. verumtamen paremus: siue vxores ducamus, siue seruos emere debeamus, siue domos, siue agros, siue quodlibet aliud facere, nō ex propria facimus hæc sententia, sed quomodocunque iusserint illi. nec vt res nostræ pro nostra sententia disponantur, penitus domini sumus: sed illorum vbique sententiis seruimus, & si quid prę-terquam quod illis videtur, facimus, inualidum & inutile redditur. quæ postrema verba sapiunt sententiam l. non dubium. §. 1. C. de legib. Cæterum hac excusatione in iis, quas Contius notat, legibus nihil opus. Nam legis, si quis maior, euidens ratio est: iura omnia humana & diuina violat qui transactionem à se iureiurando sancitam rescindere conatur, eo acrius & pluribus pœnis coercendus fuit; præsertim cum Reipub. intersit, lites transactione finitas non resuscitari. De hac L. Quisquis, opponemus Contio popularē suum, Cuiacium Aurelianum, qui nihil in ea lege constitui dicit, quod non antea etiā obtinuerit: tametsi non plane id mihi persuadeat. Vtut sit, non est vlla huius legis acerbitas tanta, quam non & facinoris magnitudo superet, & aliarum gentium de eadem re leges eleuent ac minuant, etiam inter Christianos. Comprobata certe omnium consensu hæc constitutio est, in quibusdam etiam, vt in perduellis pœna exasperata. Denique in ius

Canonicum relata est ac velut consecrata. caus. vi.quæst. i.& Distinct. de pœnit. i. etiam nobilissimæ illi Caroli Quarti Imperatoris constitutioni, quam Auream bullam vocant, tota inserta est. Causam vero eius scribendæ Arcadio & Honorio præbuerunt plurimæ atque graues coniurationes quę in ipsos erupetunt pueros,& parum, etiam cum viri essent sapientes aut fortes: vnde contemptus ipsorum, & inuadendi imperii libido. Earum coniurationũ præcipui authores fuerunt primum illa duo mancipia, ac verissima portenta, Ruffinus & Eutropius, deinde nobilissimi & potentissimi homines & Gothici seu Vandalici fere sanguinis, Heraclianus, Gaines, Gildo, Stilico. Qui omnes oppressi meritas facinorum suorum pœnas luerunt. extantque in Codice Theodosiano de iis lata priuilegia post mortem atque pœnam, Tit. De Calumniatoribus, & Titulo de bonis proscriptorum. De Eugenio qui Valentinianum occidit tyrannidemq; occupauit, postea prælio ab Imp. Theodosio magis precũ vi quam armis superatus est, & ante pedes eius supplex obtruncatus septimo Arcad. iii.& Honor. ii. cons. præter alios, Socrates lib. v. Histor. Eccles. cap.xxv.commemorat.

Ait Lex, Quisquis.

HOc articulo satis admoneri interpretes nostri poterant, ne quenquam exceptum vellent. De quibusdam tamen non improbabiliter dubitatur, an hac constitutione teneantur, veluti de Vasallo, de non subdito, de clerico, de legato. Qui plane peregrinus est nec vllo modo subditus Prin-

Principi, in cuius ditione versatur, non committit vere crimẽ læsæ maiestatis, si ipse nihil in Principem moliatur, aut cum aliis coniuret, quanuis coniurare alios sciat: neque enim tenetur coniurationem detegere, vt existimo. Sic Allobroges Romæ, nisi coniurassent, non eos nouis rebus infideles Horatius dixisset, quanquã non plane peregrini illi, & extra ditionem populi Romani. Denique sic sentio in earum etiam ciuitatum ciues de perduellione quæri potuisse, quæ alias liberæ ea lege in societatem venerãt, Vt maiestatem populi Romani comiter conseruarent, quibus verbis intelligebatur is populus superior esse. l. non dubito. D. de captiu. & postlim. reu. vbi cum clientibus nostris comparantur huiusmodi ciuitates: imo & animaduerti in eos posse & solere damnatos, qui ex fœderatis ciuitatibus apud nos rei facti sint, adijcit illic Proculus. Quanto magis ciuitates hodie quæ liberę nominãtur, subiectæ tamen imperio sunt, hoc iure censeri debent? Sed de his nec controuersia quidem esse vlla potest. Redeo ad eos qui plane non sunt subditi. Si ipsi coniurent, teneri hac cõstitutione, & in eos animaduerti certum est posse, quantum quidem Princeps, in quem coniuratum est, vel in corpora eorum, vel in bona potest. nam extra fines suę ditionis quid possit? nisi impetret à principe, cui illi subditi. Postremo seruanda est nobis hac in re, quamuis imperiosa, Clementis V. Pontif. Max. constitutio. quæ sic definire generaliter mihi videtur, Neminem teneri læsæ maiestatis crimine, qui alij subditus sit, neque in eius, in quem deliquit, imperio domicilium certum & continuum

habeat, aut originem inde trahat. c. Pastoralis. Clement. de sentent. & re iudic. Nunc de Vasallo dicamus, de quo eadem Clementina scripta est in controuersia Henrici VII. Imperatoris, & Roberti regis Siciliæ, quem Imperator crimine læsæ maiestatis damnauerat, eamque damnationem Pontifex rescindit cum ob alias plurimas caussas, quas allegat, tum ea, quam dixi, ratione, quod Rex committere non potuerit crimen lęsæ maiestatis, quantumuis atrocia in Imperatorem designauisset, cum Imperatori subditus non esset, sed Ecclesiæ ligius ac vasallus, & in regno Siciliæ continuum domicilium haberet. Sane quod ad feuda, si quæ ab Imperatore habebat, veluti comitatum Prouinciæ, neque ego dubito, neque Clemens negat, quin priuari rex ab Imperatore potuerit, sed (vt ego existimo, dissentiente licet Bartolo in extrau. Qui sint rebelles in ver. Rebellãdo) non tam ob crimen maiestatis, quàm ob crimen feloniæ: quam solam in feudis aspicimus, multumque à maiestatis crimine differre, quiuis intelligit. Sed de bonis feudalibus postea suo loco. Non prætereunda mihi videtur insignis quæstio, quæ nostro sæculo in coniuratione quadam aduersus Carolum V. Imp. facta adcidit, & de qua excellentissimos Iurisconsultos cum Romæ, tum Mediolani clam cõsultos fuisse Guicciardinus lib. XVI. scribit, à Clemente VII. Pontifice, & Duce Fr. Sfortia; An Marchio Piscariæ qui erat homo & Baro regni Neapolitani, magis obligatus esset obedire, Cæsarine, qui ob inuestituram ab Ecclesia acceptam habebat vtile eius regni dominium, an Pontifici, qui vtpote supremus dominus eiusdem re-

dem regni directū dominium habebat. Sed profecto (si verum amamus) Piscarius subditus Cæsari erat non solum ob feudum, sed etiam ratione originis, imo & feudi ipsius ratione, quod ipse à Cæsare non à Pōtifice in regno habebat, directū dominium habuit ipsum Cæsarem. Verissimum enim puto, quod memini me alicubi legisse, Regem, qui feudi iure regnum habet, quod ad subditos suos vasallosque attinet directum dominium habere, quod ad regni vniuersitatē vtile tantum. Vasallum igitur, quatenus vasallus tantum, id est, solius feudi ratione, non committere crimen læsæ maiestatis verius est, vt Oldrad⁹ olim respondit Cons. XLIII. Sed de vasallo satis. De clerico sic breuiter, non solum moribus omnium populorum defendi incidere in crimen læsæ maiestatis, eoq; à Principe, in quem deliquit, puniri non obstante vllo conditionis vel fori priuilegio, sed etiam iure & rationib. quas videre quemuis malim apud interpretē iuris Canonici clarissimum, Præpōsitum in c. inprimis, §. de persona, ex. de Iudic. ubi late defendit hanc sentētiam, licet eam de iure falsam pleriq; adfirmēt, vt videre est cum apud alios criminalium rerum scriptores, tum apud Iul. Clarum lib. v. Sent. Recept. §. Maiestatis, versic. 23. & versic. 27. vbi addit tamen, Principes & Iudices sæculares id facientes excusari forte posse per tex. in c. perpēdimus. De sentent. excommun. aliaque à se in dicto versic. 23. tradita, de clerico, qui deposito habitu & tonsura immiscet se enormitatibus, vt loquuntur. Hæc sane quæstio ante tantas opes Ecclesiæ, ridicula visa fuisset etiam sub Christianis & piissimis Impera-

toribus tam Græcis, quam Francis atque Germanis. Nam exempli caussa Imperator Ludouicus Pius in coniuratione, quam aduersus eum Lotharius filius cum compluribus Episcopis aliisq; fecerat, cum alios episcopos omnes puniuit, tum Theodulphum Aurelianensem Præsulem vinctum in carcerem cuiusdam turris compegit, vnde illum tandem liberauit non alia caussa, quam ob cantilenam vnius versiculi: cum in solemni Paschæ processu illac Imperator præteriés Theodulphum audiuisset concinentem è carcere, Gloria, laus & honor tibi Christe redemptor. in quo versiculo quid probes tamen præter pietatem? mirum, ni Imperator beneficio suo Sullæ illam legem adiecerit, Ne in posterum versus faceret. Sed & Imp. Otho Fridericum Archiepiscopum Coloniensem & Rotardum episcopum Argentinensem ob eãdem caussam deposuit, & in claustra Fuldensis monasterii Corbeiæque coniecit. quod & multo minoribus de caussis factitatum illis, & aliis tempestatibus scio, & sine controuersia fuisse. Sane si aliquis in vtrumque & Imperatorem & Pontificem deliquisset & crimine simul ecclesiastico, ac ciuili aliquo præuentioni locum esse etiam in clerico video, aut simul ab vtroque statui, vt in Arnoldo illo Brixiensi, de quo sic eleganter Guntherius lib. III.

Ligurini — nil iuris in hac re
Pontifici summo, modicum concedere Regi
Suadebat populo. Sic læsa stultus vtraq;
Maiestate reum geminæ se fecerat aulæ.
Vnde etiam tandem (neq; enim reor esse silendum)
Iudicio Cleri, nostro sub Principe victus,

Ad-

Adpensusq; cruci, flammaq; cremante solutus
In cineres, Tyberine tuas est sparsus in vndas.

Superest de Legato, si is in Principem, ad quem missus est, coniuret aut atrox aliquid moliatur, de quo altum silentium apud interpretes nostros, satis linguatos in aliis, vt verbo Tertulliani vtar; quod ex immanibus eorum commentariis perspicere promptum est, in quibus nec aurum Ennianum sæpe quæsiueris. Sed hanc quæstionem, cum de facto incidisset in Anglia, in persona legati Hispanici, coram illustrissimis regni proceribus cæteraque nobilitate differens definiuit (nisi me amor fallit) optimis rationibus Albericus frater meus, eiusque in sententiam itum est in illo incolumi dimittendo. Quam disputationem coniecit paullo postea in librum II. de Legationibus, vnde petere ius est.

Ait Lex, Cum militibus, vel priuatis.

MILITES priuatis hominibus opponi non infrequens est in iure nostro: frequentius tamen paganis. Sed cur his opponantur, à multis expositum est, non item, cur priuatis. quam caussam ego profero ex eruditissimi scriptoris Artemidori Duldiani lib. II. Ονειροκριτικῶν, siue de Insomniis: Nam qui militat (inquit) ex priuato vitam suam transmutat, & ad alias cõuersationes transit, priori relicta. & clarius Chrysostomus Antiochenarum LXVII. Nam si militarem hanc vitam degentes omnibus abrenunciant, & quo Mars vocauerit, eo proficiscuntur, & omnia cum sedulitate ferunt: multo magis nos Christi milites; & reliqua. In iure Canonico milites etiam, vt hic,

opponũtur priuatis. Sed priuati in nobiles atque ignobiles distinguuntur. c. quia contra. 24. quæst. 1. Ex quo factum puto, vt in Aurea Bulla Carolina loco vocabuli, Barbaris, scriptum sit, plebeiis etiam, in hac constitutione nostra. Sed & milites postea ita distincti vt alii nobiles, alii plebeii vel vrbici nominarentur. Qua de re grauiter conqueritur non vno loco Albertus Krantzius; præcipue vero lib. I I I. Metropoleos cap. XI. vbi eos increpat atque irridet, qui Ministeriales & Feudalmii tantum dici deberent, eo ambitionis & arrogantiæ venisse, vt soli, contemptis vrbicis, militares vel milites appellari, imo & Nobiles velint; cum primus gradus Nobilitatis sit in Baronibus. Mirum est, quam sæpe de hoc excandescat optimus & eruditissimus senex. quid faceret si hoc sæculo nostro viueret? In quo tamen, quod mireris seruatur recta illa nominum & dignitatũ adhuc ratio apud Anglosaxones. neque enim Nobilis apud illos quisquam, nisi Baro vel Comes. Sicut nec Honoratos vel Honoris vocabulo alios vllos appellant. quem morem à Romanis manasse existimo, apud quos, Honorati, certæ dignitatis nota. Vnde iidem inter Illustres referũtur, nec solum Honorati, sed & Honorarii iure Romano, de quibus legendi sunt Wolff. Latzius lib. x I I. de Repub. Rom. cap. I I I. & Iacob. Cuiac. ad l. I I. Vt dignit. ordo seruet. lib. x I I. C. Ego illud moneo, in hac constitutione priuatos intelligendos esse omnes, qui milites non sunt, quantauis dignitate præditi sint, vel magistratu. quomodo Quirites olim oppositi militibus, vt ex illo nobilissimo C. Cæsaris, & Imp. Seueri facto cognoscimus, qui sedi-

ſeditiones grauiſſimas militum ſuorum compreſſerunt, Quirites appellando. Nec abſurdum cuiquam videatur, Magiſtratus etiam priuatorum appellatione comprehendi: reſpectu enim Principis, de cuius ſalute hic agitur, omnes priuati ſunt. Sicut priuati ludi eadem ratione dicuntur etiam à magiſtratibus maximis facti. quod noto lib. II. de Iuriſdict.

Ait Lex, vel Barbaris.

POST conſtitutionem Diui Antonini, barbari dici cœpere ii ſolū, qui in orbe Romano nō eſſent: qui enim erant, ii ciues Romani erant. l. in orbe, D. de ſtat. hominum. Vnde cùm Rutilius orbem ex vrbe feciſſe. Nec minus præclare D. Hieronymus in Eſaiam cap. xx. Ante aduentū Chriſti vnaquæq; gens ſuum habebat regem: & de alia ad aliam nullus ire poterat nationem. In Romano autem imperio vnū facta ſunt omnia. quā-uis nō ad conſtitutionem illam forte reſpexit, ſed ad imperii vnius coniunctionem, quæ diuiſa collegit imperia, vt Plinius ait. Eadem igitur gens, quamuis moribus & ritibus & exiſtimatione Romanorum barbara, tamen quæ Romanis parebat, ab altera quę libera erat, ſic diſtingui cœpit. Claudianus in conſul. Mallii Theodori:

O quoties doluit Rhenus, qua barbarus ibat,
Quod te non geminæ frueretur indice ripis.

E contrario etiam excultæ gentes, etiamque Romano more & cultu viuētes, ob eandem cauſſam tamen barbaræ appellātur. Agathias lib. III. Huius vero temporis Colchi nauigāt, & ex mercatura quæſtum faciunt: ſuntq; de reliquo nequaquā barbari, neque ita viuunt: ſed ad ciuile ac legale

viuẽdi genus ex consuetudine cum Romanis sunt traducti. Vnde & Lazos Romanorum auxiliares esse; eorumque regi Tzathæ insignia regni à Iustiniano Imp. tradita tanquam regi à se electo scribit, ex quo intelligere possis, velut Vasallum eum fuisse Iustiniani, & tamen barbarum, quia nõ subditus. Maxime autem de Tzanis populis imperio Romano adiectis eum gloriatum esse lib. v. scribit, testibus eius Nouellis allegatis, quæ sunt Nouell. I. & Nou. XXVIII. vbi & Lazium nostrum appellat. Credo, quod non totam eam Colchorum regionem formulę Romanę fecerat, sed partem duntaxat. Vixisse autem barbaros subiectos imperio Romano etiã legibus Romanis non dubito; quamuis quædam propter simplicitatem eis remitterentur, vt Iulianus Antecessor notat in illustrium barbarorum nuptiis, vt sine dotalibus instrumentis eas facere possint. Nou. CXVII. Huiusmodi prouincias populi Romani possumus imperii illius, siue Italiæ barbarias appellare; quomodo Tertullianus Græciæ barbarias dicit, Macedoniam, Illyricum Pontum, & vicinas alias regiones Græciæ deputatas intelligens, in libro de corona militis: quæ erant maxime barbaræ. Vnde factũ, ne mores ciuium corrumperentur, vt vnus nomine omnium ab Epidamno mitteretur ad vicinos Illyrios barbaros negotiandi caussa, ex eo πωλήτης dictus, teste Plutarcho in Quæstionibus Græcis. Authores autem huius constitutionis non alios temere barbaros intelligere videntur, quam Gothos, Vandalos, aliasque similes nationes, quos Stilico in primis & Ruffinus, & Gaines, & quis non illo tempore coniuratorum? excitauerunt in impe-

imperii Rom. prouincias, Tyrannidis sibi parandæ caussa. Claudianus eleganter lib. 1. in Ruffinum:

—— impius ille
Proditor imperii, coniuratusque Getarum.

Plurimos eorum summis dignitatibus ac magistratibus apud Romanos postremis temporibus ornatos & præpositos fuisse, constat. reperio & Bacurium quemdam Iberorum regem Domesticorum comitatem fuisse, in lib. 1. Ecclesiasticæ Historiæ à Ruffino scriptæ: vt in vita Hilarionis monachi, cuius D. Hieronymus, siue quis alius autor, Candidatum Constantii Imperatoris Francum fuisse. quæ gens inter Saxones & Alemannos (inquit) non tam lata quam valida, apud Historicos Germania, nunc vero Francia vocatur. Quod eo libentius noto, quia, *Nunc*, inquit. vnde refellitur puerilis error Paulli Æmilii, grauissimi alioquin historici, q initio statim historiæ suæ Francicę scribit, Ciceronē in epistolis ad Atticum meminisse Francorum. de quo errore Æmilii, eiusque caussa alibi expono in libro de Antiquis Italiæ linguis, vbi recēseo, quæ nationes olim lingua Latina vulgo vsæ fuerint. eo enim ille locus Hieronymi facit, cum ait, Videres de ore barbaro, & qui Francam tantum & Latinam linguam nouerat, Syra ad purum verbum resonare.

Ait Lex, Scelestam inierit factionem.

SCELESTAM dicunt Imperatores, non solum ad notandam magnitudinem facinoris: sed et-

iam quia factio in bonam quoq; partem sumi cõsueuit, sæpius tamen in malam. Sallustius Iugurtha: Metum à scelere suo ad ignauiã vestram trãstulere: quos omnes eadem cupere, eadem odisse, eadẽ metuere in vnum coegit. Sed hæc inter bonos amicitia, inter malos factio est. Idem alibi nõ distinxit, & amicitiam solam nominauit: ex quo, vt solet, D. Hieronymus ad Demetriadem capit. VIII. Sæcularis quoq; sententia est, inquit, Eadem velle, & eadẽ nolle, ea demum firma amicitia est. Corrigẽdus nobis insignis locus optimi oratoris Calui in Vatinium, in lib. Iulii Seueriani de Rhetoricis præceptis, vbi de Affectibus agit: *Hominem nostræ ciuitatis audacissimum, de factione diuitem, sordidum, maledicum, adcusato*, primum reponebam, adcusabo: nunc malo, adcusatorem. vt hoc quoq; inter probra Vatinii ponat, sicut Cicero sæpe in Bruti cuiusdam, quem ob eam caussam dedecus familię Iunię vocat, quod adcusationes factitaret, non Reipub. & gloriæ studio, vt optimi & nobilissimi quique, sed animi vitio: turpissimum autem esse, Adcusatorem dici. Hæc autem verba ad cõiurationem aduersus Principem, & hic & infra in hac constitutione sæpius, referri manifestum est. Q. Curtius lib. III. suspicionem initi scelesti consilii præbuit.

Ait Lex, Aut factionis ipsius susceperit sacramentum, vel dederit.

INTERPRETATIO hæc mihi videtur proxime positorum verborum: vt intelligeremus tã esse

esse in culpa & tam dici factionem scelestam iniisse eum, qui alio authore coniurauit, quam qui author coniurationis fuit, ex quo etiam nomen mutuari cõiurationes solent, puta Catilinaria, Pisoniana, & quam Politianus descripsit, Pactiana. Sacramenti in re tam scelerata more multorum vsurpant, vt in re fœda Petronius amicitiæ sacramentum dixit. Sed vt sacramentum & religio rei honestæ, puta militiæ, vnde hoc nomen tractum, nullo scelere solui dicitur, Liuii lib. 11. Sic sacramẽto scelus nullum adstringi certissimũ est, cum neque sacramentum tale sit. Claudianus in Ruffinum lib. 1.

—Sociat perituro fœdere dextras.

Omnino legendum, periuro fœdere. Quapropter recte adolescens ille Nicomachus apud Q. Curtium lib. VI. negat se amatori Dymno fidem obligauisse de parricidio; hoc est, vt coniurationem in Alexandrum regem ab illo initam occultaret: simileque exemplum Samonæ spadonis commemorat Zonaras libro III. Annalium in Leone philosopho Imperatore. Dignus vterque, & ille, qui pudicus esset; & hic, qui spado non esset, vtut aliàs malus atq; intestabilis fuerit. Quoniam iurisiurando in tantis facinoribus nulla vis, nulla religio, ideo atrocioribus sacramentis fidem vincire multi conati sunt, vt Catilina, qui patriam humani sanguinis plenam circumtulit Salustio, vel fama teste, vt filii Bruti, & Aquilii. Plutarc. in Poplicol. ὅρκον ὀμόσαι μέγαν ἔδοξε πᾶσι καὶ δεινὸν, ἀνθρώπου σφαγέντος ἐπισπείσαντας αἷμα, καὶ τῶν σπλάγχνων θιγόντας. Idẽ in vita Ciceronis, mactati hominis gustatã carnẽ in coniuratione Catilinæ, scribit: de patera tacet.

CAPVT II.

De nece etiam virorum illustrium, qui consilio & consistorio nostro intersunt: Senatorum etiam (nam & ipsi pars corporis nostri sunt, vel cuiuslibet postremo, qui nobis militat, cogitauerit, eadem enim seueritate voluntatem sceleris, qua effectum puniri iura voluerunt) ipse quidem, vtpote maiestatis reus gladio feriatur bonis eius omnib. fisco nostro addictis.

HOc caput ideo à superiori distinxi, quod nō modo diuersa, sed & quædam valde noua in eo continerentur. Fuerit sane olim etiā maiestatis crimen magistratu pop. Ro. occiso, etiam Senatore nec occiso solum sed violato, imo non exhibito ei honore, qui debebatur, vt Cicero in quadam Verrina de Mamertinis queritur: at certe id in cōsiliatiis & adsessoribus, & aliis quibuslibet principi militantibus nunquam, quod sciam, obtinuit. Deniq; arbitrarium est, quomodo ista distinguas, nec ad rem quicquam, nonnihil ad lucem interest. Olim magnæ sæpe fraudes in hac capitum confusione admitti potuerunt, multis & diuersis rebus simul coniunctis, & velut per Satyram rogatis, quod ne fieret etiam legibus caueri oportebat. Quam calide Clodius in quodam capite legis multa popularia admiscuerat, ne tolli posset quod in perniciem intenderat M. Tullii? qui eam ob caussam illud capi etiam tangi prohibuit, in epistolis ad Atticum.

Ait

Ait Lex, De nece etiam virorum illustrium, qui consiliis & consistorio nostro intersunt.

ET particula ista, Etiam, satis indicat, prius dicta ad Principis personam referēda esse, quod Adcursius recte vidit; & sequens illa αἰτιολογία, Nā & ipsi pars corporis nostri sunt, mihi probat. Ideo autem se ipsi non nominant, vel quia per excellētiam coniurationes intelliguntur in Principem factæ, vel ominis detestandi caussa, vt in l. 1 x. C. de bon. proscr. iidem Impp, Si quis posthac stilum (Quod absit) proscriptionis exceperit. Nunc de consiliariis Principis videamus: hos enim solos virorum illustrium nomine hic intelligi, sequentia verba declarant. Consiliarios autem omnes non solum qui de Repub. vniuersa in consilium adhibentur, sed etiam qui in cognitionibus & iudiciis Principi adsunt. Ad omnes æque pertinet & consilii nomen, & consistorii. Sicut hodie apud Turcas Diuanum locus publici concilii est & iuris dicundi, quod cum ex aliis, tum ex Busbequii eruditissimis illis epistolis discimus. Recētiores Græci apud Mart. Crusium, Διβάνη βασιλικὸν βῆμα, exponunt: quomodo alii Consistorium, vel ὑψηλὸν βῆμα, vt in l. vlt. C. qui mil. poss. vbi Comitem cōsistorianum interpretatur Cuiacius eum qui habere dicitur τὴν ἀξίαν τοῦ κόμητος τοῦ ὑψηλοῦ βήματος. Sūt autem huiusmodi Comites nō personæ illustres, sed post illustres, id est, spectabiles, neq; adsidēt, vt Consiliarii, vel de rebus deliberāt vllis, aut cōsuluntur. de quibus est Tit. x. lib. x 1 1. Codic. vbi spectabilibus Proconsulibus æquantur: prope vt

mihi persuadeam hos etiam verbis huius constitutionis comprehendi, cum consistorio intersint. Aliorum, quorumcunque magistratuum consiliarii & adsessores non sunt in hoc numero habēdi. nec consistorii nomen de iis vsurpatur, quamuis vice sacra iudicent, & Tribunal Cæsaris appelletur, vt in actis Apostolorum. nec Præfectos prætorio excipio, vnde in l. lecta. D. de reb. cred. in auditorio Æmilii Papiniani pręf. præt. Quod nec de Consule possis dicere, sed ita vt Celsus, cum esset in concilio Duceni Veri consulis. l pater meus. D. de Leg. 2. Cæterum quod in Principis consiliarios crimen læsæ maiestatis committatur, eam rationem vulgo reddunt, quia per eorum latus tranquillitas Principis turbetur. Rectius diceret, quia cum pars corporis Principis sint, etiam maiestatis participes esse videantur. Diuus Chrysostomus in epistola vel parænesi ad Theodorum lapsum. Quando Regem (malo, Imperatorem) videmus frequēti satellitio palatium adequitantem, eos qui illi proximi cohærent sermonis, consiliique & maiestatis eius participes, fœlices iudicamus, nosq; miseros. quibus verbis Chrysostomi egregie cōfirmatur sententia Salyceti, qui non committi crimen hoc læsæ maiestatis dicit, nisi in iis consiliariis & magistratibus, qui Principis lateri adsistunt, siue circa eius latus versantur, non etiam in iis, qui magistratus à populo Ro. vel Principe in prouincias missi sunt, cum illi non possint proprie dici interesse consiliis & cōsistorio principis, & inepte Menochius interesse, exponit, id est, residere, eumque etiam residere apud principem dici, qui eius nomine in prouinciam cum impe-

imperio missus est, consil. x c i x. vbi contra Rolandum à Valle acriter disputat de coniuratione illa Ioh. Aloysii Flisci, qui Iannettinũ Doriam classis Caroli v. præfectũ interfecit, in patria Genuæ. Tametsi quod ad bona feudalia attinet, quæ Fliscus ab imperio habebat, verissime respondeat, ea ob id delictum à Flisco amissa, nec ádgnatis eius sed fisco deberi. Plerique tamen contra Salycetũ sentiunt, moti, cum aliis quibusdam rationibus, tum inprimis verbis huius legis, qui nobis militat, de quibus illic dicam.

Ait Lex, Senatorum etiam (nam & ipsi pars corporis nostri sunt.)

INTELLIGIT Senatores vtriusque Romæ, & veteris, & nouæ. atque ita non modo ad Senatum Romanum missas eas constitutiones legimus, quæ Orationes Principum dicuntur, sed & ad Constantinopolitanum, vt indicat l. vn. C. de cad. toll. in qua & Patrum conscriptorum nomen iis tribuitur. Imo si Annæ Comnenæ Alexii Imperatoris filiæ eruditissimæ credas, translata imperii sede Byzantium, etiam omnis Senatus prærogatiua adeoque pontificatus ipsius dignitas veteri Romæ erepta, & illuc translata existimari deberet. Cuius verba non possum mihi temperare quin hic adscribam ex iisdem Turcogræciæ scriptoribus: Καὶ ταῦτα τοῦ πρώτου ἀρχιερέος; καὶ ζῶντα προκαθημένου τῆς οἰκουμένης ἁπάσης: ὥσπερ οἱ Λατῖνοι λέγουσί τε καὶ οἴονται. ἔστι γὰρ καὶ τοῦτο τῆς ἀλαζονείας αὐτῶν, μεταπεπτωκότων γὰρ τῶν σκήπτρων ἐκεῖθεν ἐνθάδε εἰς τὴν ἡμετέραν βασιλίδα πόλιν: καὶ δὴ καὶ τῆς συγκλήτου, καὶ τῆς ὅλης βασιλικῆς τάξεως: μεταπέπτωκε

& ἡ τῶν θρόνων ἀρχιερατικὴ τάξις: καὶ δεδώκασιν οἱ αὐτοκράτορες βασιλεῖς τὰ πρεσβεῖα τῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, & μάλιστα ἡ ἐν καρχηδόνι (al. χαλκηδόνι) σύνοδος εἰς τελείωσιν προεστίαν τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἀναβιβασμένη: τὰς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην διοικήσεις ἁπάσας ὑπὸ τοῦτον ἐποίησεν, inuehitur in Hiltebrandum Papam, Henrici Imperatoris inimicum. Quod autem Senatores pars corporis Principis appellantur, verum est, si Principem nō vt caput Reipubl. sed vt Rempublicam ipsam, siue personam, quæ eius loco est, accipias, quo sensu C. Cæsar, qui primus Republicā occupauit atque immutauit, aliquando dixisse fertur, Nihil esse amplius Rempublicam, vmbram modo corporis non corpus esse, quod & verū est, cum vnius formæ inductio alteram perimat, præsertim cum adeo sunt contrariæ, vt istæ duæ, popularis, inquam, status, & regius. Qua de re præclare in cōtrouersia Ducum Florentiæ & Ferrariæ disputat in quodam suo responso Tiber. Decianus. Alio adspectu vel blandiendi caussa ipsi se Principes Senatus partem adpellant, cum in eo se ordine numerant, vt Iulianus in l. ius senatorum. C. de dignit. quod ibi sic explicant Græci Iurisconsulti: καλῶς εἶπεν βασιλέιος συναριθμεῖσθαι τοῖς συγκλητικοῖς, ἐπειδὴ & ὑπατεύειν ἀνέχεται. nam si consules sunt, etiam Senatores sint necesse est. Quid ni? cum & ciues sint, & appellētur: vt Panegyrico Plinii. Quare & illa appellatione Patres conscripti, Cæsarem quoque comprehendi verius est: neque aliter Hortalus ille locutus esset præsente Tiberio. tametsi honoris caussa & vt princeps ac caput Senatus indicetur, vna expressum nomen Cæsaris reperiam, & interdum quidem post Patres conscriptos. Vetus Iuuenalis in-

interpres in Satyram IIII. Crispus, inquit, municeps Visellensis tirocinio suo in Senatũ ita cœpit, P.C. & tu Cæsar: propter quod simul oratione plenissime à Tiberio collaudatus, plurimas sponte caussas apud C.V. egit pro qua re in Basilica Iulia eius statua posita est. vbi eruditiss. Pithœus recte reponit, simulatione: nisi malimus, simulata oratione. Ita est, dissimulauit suo more offensam Tiberius, quod secundo loco nominatus esset, quamuis forte nec absurdum id, nec inusitatum videatur, vt ex inscriptione Brixiensi, in cuius extremo est, EX S. C. ET EX AVCTORITATE CÆSARIS. tametsi auctoritas præcedere soleat, non sequi. Plinius lib. IIII. epist. XII. Cæsarem, deinde Cæsare authore, Senatum consuluit. Sed hæc libertatis & ciuilitatis simulachra sunt, vsurpata olim Principibus, de quo dico lib. I. De Imperio Principis.

Ait Lex, Vel cuius libet postremo qui nobis militat.

APAGE Harmenopuli interpretationẽ, quæ nobis etiam gregariũ militẽ sacrosanctum facit. Nam ita vertit ὁ συγκλητικὸν, ἢ στρατιώτην τινὰ φονεύσας, κρινέσθω καθωσιώσεως. Quosnam igitur hic militantes accipimus? Si verba & contextus huius cõstitutionis ferrent, de eo acciperem, qui militem quemuis hosti prodit, quem perduellionis teneri leges Duodecim Tabularũ voluerunt, teste Martiano, in l. lex XII. D. ad L. Iul. maiest. Sed non ferunt, vt apparet. Ergo militantes Imperatori capiamus cum Adcursio, circa latus eius. In contra-

rium multi pugnant,& de omni pæne magistratu maiori, licet in prouincia sit, hæc verba intelligũt, his præcipue argumentis, quantum perspicio. I. quia id in l. 1. D. ad L. Iul. maiest. expressum sit ibi, cuiusue opera dolo malo consilium initum erit, quo quis magistratus populi Rom. quiue imperium potestatemue habet, occidatur. II. Quia maxime aduersus securitatem Reipub. vel Principis cõmittitur coniuratione in talem magistratum, vel rei bellicæ ducem. ergo maiestatis crimẽ erit d.l. 1. §. 1. III. Quia si tantum eos qui Principi adsunt, contineri his verbis intelligamus, absurda multa sequentur: veluti, quod prodens ciuitatem aliquam vel castrum imperii non teneatur maiestatis; quod absente Principe ne ipsius quidem consiliarii vel Senatores hac lege muniti erunt. Quod nõ aliter, quam si in aula versentur, in eos crimen hoc admittatur. IIII. Quod nimis hęc verba, Cuiuslibet qui nobis militat, hac ratione restringentur, cum tamen sint generalia, & omnes officiales magistratusque Principis cõplectantur, omnem denique militiam Palatinam, siue cingulis donati sint, siue ἄζωνοι sint, atq; incincti, quales Honorarii dicuntur, de quibus supra monuimus. V. Quibus & illud argumentum addatur, quod Senatores etiam hec Constantinopolis solum, sed etiã Romæ nominatim hæc constitutio comprehendat: est autem perridiculum in vno Senatore præsertim absente & Romano plus securitatis publicæ poni, quam in summo aliquo & præcipuo magistratu, cui totius forte Reipub. cura delegata est, atq; incumbit. Sed me hæc de sententia mea non demouent: omnino enim

nim existimo, illa verba non de omnibus aulicis, quamuis in dignitate constitutis, & circa latus Principis versantibus, vt Adcursius, Cynus, & Salycetus sentire videntur, intelligenda esse; sed de custodibus corporis, & cohorte prætoria, quæ proprie Cæsari militare dicitur, & cuius virtuti ac fidei vita & salus Principis innititur, præsertim eo tempore quo excubias agunt, & quando periculũ aliquod metui possit, nam & Imp. Constantino Niceæ, vbi synodus habebatur, milites armatos excubasse nudatis gladiis ante vestibula palatii, tradit Eusebius de vita eius lib. III. Præcipua charitate hi milites semper fuerunt Imperatoribus Romanis. hinc illa Cæsaris vox lib. I. de bell. Gall. decimam legionem, cui semper maxime indulsisset, in cohortis Prætoriæ loco habiturum: hinc Alexandri, vno Cęsare minoris, cohors amicorum, in quam fratrem Darii recepit omni vetustæ charitatis honore seruato, ait Q. Curtius lib. VI. & hinc apud Socratem lib. III. Eccles. histor. c. XXI. Callistus quidam memoratur, qui inter necessarios Iuliani Imperatoris militabat. Hinc milites iidem à Nerone nouo Augustanorũ nomine ornati apud Corn. Tacitum. Hinc Carolus Magnus vna cum filiis, optimatibus, & amicis etiam Satellitum & custodũ corporis turbam inuitare solitus ad balneas vt simul cum eo lauarentur, teste Eglinarto: conuenienter liberalitati & ciuilitati veterum Imperatorum Romanorum. Mitto præmia & prærogatiuas eorum. Quæ omnia singularem Impp. erga tales milites prætorianos charitatem, atque fiduciam demonstrant. Quod autem ad superiora argumenta pertinet,

omnibus vno verbo respondeo, hanc legem non ita scriptam esse, vt omnia maiestatis vel perduellionis capita complecteretur, aut si quæ ad maiestatis olim crimen perduellionisque pertinebant, ea abrogaret: sed illis omnibus in suo vigore manentibus, de hac perduellionis potissimum specie cauisse, quę coniuratio dicitur & factio inita contra vitam Principis, vel eorum, quorum salute incolumitas & salus Principis continetur. Qua in constitutione, si quis diligentius eam consideret, multa reperiet noua, vel diligentius, quam antea sancita, inprimis quod ad consiliarios & Senatores adtinet custodesque, vt dixi, corporis. Nam nec in Senatorem Romanum hoc crimen maiestatis olim admissum existimo ob solam cogitationem consiliumue de cæde eius; vt hæc lex cauet; sed ita si cædes secuta fuisset ob alium, quam Rom. Senatorem etiam secuta cæde, non hoc crimen maiestatis admittebatur, sed homicidii tantum. Seneca lib. v. cõtrouers. x. Non ages mecum Reipubl. læsæ, si Atheniensem Senatorem occidero, sed cædis. Illa vero distinctio, qua interpretes vulgo vti video, vt aliæ sint pœnæ coniurantis contra ipsam personam Principis, alię contra personam consiliariorum vel Senatorum, ineptissima mihi semper est visa; nam hæc lex plane nihil distinguit, imo apertissime easdem omnibus irrogat pœnas. Quare & si qui de nece Consiliarii cõiurauit, non solum capitis pœna bonorumq; publicatio, vt illi volunt, locum habebit, sed & illæ aliæ pœnæ, quæ maxime in §. sequenti, sanciũtur aduersus filios, item memoriæ post mortem rei damnatio. Fateor ob crimina maiestatis, quæ non

sint

sint perduellionis, memoriam defuncti non damnari. l. vlt. D. ad L. Iul. maiest. Sed nego in hac lege, quam interpretamur de vlla specie maiestatis, quæ perduellio non sit, quicquam caueri. Etiam illud concedo spectandum maxime esse non solum animum delinquentis, quod illi dicunt, id est, vtrum priuato odio magistratum sit persecutus, an Principis odio in eum coniurauerit: sed etiam an cædes eius aliquod præcipuum detrimentum Principi attulerit. Hinc Agrippæ regis illa ratio valere debet, cui cum concionanti Iudæi obstreperent, clamantes non se aduersus Romanos, sed aduersus Florum, ob ea quæ pertulissent, bellum gerere; ad ea Rex, Sed opera vestra, inquit, talia sunt, qualia aduersus Romanos pugnãtium. Neque enim Cæsari vectigal dedistis, & Antonianas porticus incẽdistis, vt est apud Fl. Iosephum lib. I I. de Bello Iud. Et eadem plane ratione ac moderatione cõuentus Cordubensis apud Hirtium lib. I. de Bello Alexandrino: Legiones deprecatur, ne hostili aduentu Cordubam diriperent: nam se cõtra Cassium sentire cum omnibus: contra Cæsarem ne facere cogerentur, orare. Legatus enim Cæsaris Cassius erat, & pro prætore exercitũ ab eo obtinuerat. Hic igitur parum proderit dicere, non se Principis odio, sed priuatis inimicitiis esse ad facinus faciendũ impulsum. Postremo quæri potest, vtrum ne aliquid hac in parte immutatum sit, vel aurea bulla Caroli I V. Imperatoris, vel constitutione extrauaganti, vt nominant, Henrici V I I. Qui sint rebelles. De bulla Carolina prius respondebo. est quidem in ea initium huius legis quod ad personas attinet, totum

immutatum. nihil enim illic de consiliariis, vel Senatoribus, nedum aliis scriptum est, sed de Electoribus tantum, non etiam Principibus aliis: verum hoc nihil huic constitutioni derogat; suo enim instituto & rei, de qua tum agebatur, adcōmodarunt Carolus Imperiique ordines hanc legem: quemadmodū & Pontifices Romani eam ad suam personam suorumque inflexerunt, nec propterea quisquam dixerit in illis solis personis committi crimen perduellionis: quod si dixeris, nec in Cæsarem committi dixeris. Constitutio autem illa Imp. Henrici ita definit, Omnes illos esse rebelles & infideles nostri imperii, inquit, qui quomodocunque publice vel occulte contra nostrum honorem & fidelitatem rebellionis opera faciunt, & contra nostri imperii securitatem aliquid machinantur: contra nos, seu officiales nostros in iis, quæ ad commissum eis officium pertinent, rebellando. Hæc Imperator. Quæ tantum pertinent ad infidelitatis & rebellionis, siue contumaciæ grauioris quædam facta, non ad summum crimen perduellionis, vel coniurationis in Principem consiliariosue eius. quod ex sanctionē subiecta euidentissime apparet, in qua pœnam huiusmodi rebellibus pecuniariā duntaxat multam irrogat, & illam solemnem atq; vsitatam, indignationis scilicet suæ, quæ ad capitis pœnam nihil pertinet, aliasque grauissimas quas perduellibus hæc Arcadii & Honorii constitutio iniungit. Quod miror, interpretes nostros non animaduertisse, qui ineptissime ex illa Henrici VII. constitutione hanc, si Diis placet, interpretandam putant.

Ait

Ait Lex, Cogitauerit.

HOc est, vt pluribus verbis in §. emancipationes, dicitur, de ineunda factione ac societate cogitauerit: neque nuda vel vnius cogitatio hic punitur, sed coniuratio, & participatio consiliorum, quomodo in hac ipsa re verbo est cogitandi vsus Q. Curtius lib. VI. extremo: Qui vt præfectos regis circumstantes se vidit, Demetriũ, & semetipsum id facinus cogitasse confessus est. Suetonius in Cæsare: si qua cogitarẽtur grauius aduersus se, aut dicerentur. Nunc quod dixi, iterum dicendum est (neque enim satis hoc Interpretes nostri animaduertere,) de factionibus & coniurationibus tantũ scriptam esse hanc constitutionem. neque igitur ad alias species temere extendendum esse, veluti si quis solus cum nemine communicato consilio cogitauerit tale facinus aut etiam pronunciauerit: non erit, vt puto, huic legi locus. quod & Andreas Isernia sensisse videtur in c. quæ sint regalia, §. & bona amittentium, in vsibus feudor. melius, quam Matthæus de Afflictis, qui huic legi locum esse scribit etiamsi quis iurauerit vel certo adfirmauerit se Principi mortem vel insigne damnum aliquod allaturũ: stulta hæc verba, & si lenius accipias, misericordia digna, quã pœna, tanta præsertim & tam multiplici. Augustus quidem Cassium quemdam Patauinũ, qui in conuiuio palam dixerat, sibi neque voluntatem neque animum confodiendi Augusti deesse, exilio tantum puniuit, vt refert Tranquillus: quam pœnam Thessalorum leges ob ciconiam

necatam irrogabant. sed sine ioco: eadem verba, quæ Cassius dixit, sed alio animo atque euẽtu reperio prolata fuisse à Magno quodam, Suediæ (si bene memini) Duce, qui aduersus regẽ suum atque cognatum coniurationem fecerat, cum enim ei Rex veniam dedisset, sed idẽtidem tamen quæreret, Tunc me insidiis obtruncare voluisti? quid inquit ille, rogitas? Nec animus, nec manus, nec gladius defuit, sed fortuna: quæ etiam te sola ab alto miserata seruauit, vt scribit Alb. Krantzius lib. VI. Daniæ c. XXXIX. Eum Rex, meo iudicio, tanquam si iterum coniurasset, punire debuisset. Non prætermittã ex hoc verbo huius legis sumpsisse fratrem meum argumentum, quo probaret non posse in legatum regis de quo supra diximus, animaduerti: quia ius gentium, quo legati solo cẽsentur, nõ punit cogitata præsertim pœna corporali, quod infra demonstrabo. Illud ridiculum esset, admonere, quod hæc lex ait, De nece cõsiliariorum cogitare, ad eam inferendam vel per te, vel per alios, pertinere. Sed in Principe est, quod hic obseruemus; etiam de vita Principis inquirere præsertim per astrologos & mathematicos capitale esse: neque hoc solum, sed etiã de ea dubitare vel desperare, ꝓ crimine maiestatis habitum esse, si ea desperatio indiciis esset aliquibus patefacta, veluti, si carmen in Principis mortem compositum, imo & filii Principis. vt apud Tacitum lib. III. Annal. C. Lutorii Prisci memorabile exemplum qui in carcere necatus Senat⁹ iudicio, ob carmẽ in morte Germanici publicatum, sed quod ægro Druso composuerat, vt si is extinctus esset maiore præmio

mio vulgaretur. Aſperum nimis hoc, ſcio, & magis à Tiberio quam à legibus videri poſſit: verumtamen & Alexander Magnus id ipſum pro maximo crimine maieſtatis habuit, non ex ira vel ebrietate, ſed tanquã recepto iure. Sic enim Q. Curtius lib. x. ait: Rex cognita cauſſa, pronũciauit, ab accuſatoribus vnum & id maximum crimen eſſe præteritum, Deſperationẽ ſalutis ſuæ. nunquam enim talia auſuros, qui ipſum ex India ſoſpitẽ aut optaſſent reuerti, aut credidiſſent reuerſurũ. Nũquam hoc ita Alexander in iudicio pronunciaſſet & cauſſa cognita, niſi lex Macedoniæ fuiſſet, in qua caput de hac ſpecie maieſtatis, vt alia plena ſeueritatis ac prope immanitatis, quale erat illud de occidendis parentibus & propinquis omnibus eius, qui Regi inſidias ſtruxiſſet. quod caput ſuſtulit Alexander, eodem Curtio & Arriano teſtibus: non item alia.

Ait Lex, Eadem enim ſeueritate voluntatem ſceleris, qua effectũ puniri iura voluerunt.

IVRA intelligo & Ciuilia, & Romana. Ciuilia ideo, quia ius gentium nunquam punit voluntatem, imo nec conſilium quidem atq; conatum pro facto. Sed neque delicta pecuniaria vnquam, niſi pecunia. Quare Theophilus Inſtitutionum paraphraſtes doctiſſimus, cõtra ius gentium eſſe, quod fures morte aut alia quam pecuniaria pœna multentur, ſignificat illis verbis tit. 2. lib. 1. τὸν κλέπτην εἰς χρήματα τιμωρεῖσθαι, ἐπειδήπερ ἔβλαψεν ἡμᾶς περὶ χρήματα, quaſi par pari referre, & eadẽ menſura redhoſtire, id maxime iuri gentium con-

ueniat. Nec alia ratione possis Ambrosium interpretari aut tueri aduersus Iudæorũ querelam, qui incensam sibi à Christianis basilicã restitui petebât meritissimo vt videtur, ait. n. Ambrosius epistola XXIX. At certe si iure gentium agerem, dicerem quantas Basilicas Iudæi tẽpore imperii Iuliani incenderint. Romana vero ideo adieci: quia id Romanorum proprium institutũ ac ritum esse aiunt, voluntatem pro scelere ducere ac punire: vt testatur Seruius in illum Virgilii locum lib. VI.

Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.

Et Rhodiorum legati in ipso senatu Romano id eis velut exprobrarunt, cum dicerent teste Liuio, Neque moribus, neque legibus vllius ciuitatis ita comparatum esse, vt si quis vellet inimicum suum perire, si nihil fecit, quo id fiat, capitis damnetur. Quam rem pluribus verbis eorum patronus executus est in eodem Senatu Cato in ea oratione, quæ inscripta erat pro Rhodiensibus. Plura ad hanc rem pertinẽtia ex ea refert & elegantissima A. Gellius lib. VII. Noct. Attic. cap. III. eaque ab adcusatione Tyronis, Ciceronis liberti, vindicat. Cæterum superior illa sententia duobus modis temperanda est: quantum quidem hæc comprehendi regula possunt: nam minutissimas sapientiæque inanissimas nostrorum distinctiones quis probet? in quibus sæpe nescias discernere, quæ sit regula, quæ exceptio. Videatur Salycetus ad l. is qui cum telo. C. ad L. Cornel. de sicar. & vulgo omnes ad l. si quis non dicam rapere. C. de episc. & cler. Primum igitur temperamentum est, vt locum non habeat ea sententia in nuda voluntate simpliciq; cogitatione, cuius merito dicitur nulla esse

esse pœna iure ciuili: l. cogitationis. D. de pœn. Neq; enim Iurisconsulti probāt illud Poetarum:

Et scelus intra se tacitum qui cogitat vllum
Facti crimen habet. Item:
——— Prima est hæc vltio quod se
Iudice nemo nocens absoluitur ———

Nec Philosophorū tenues illas, & enucleatas voluntatum in rebus illicitis reprehensiones, & disputationes, vt Gellii verbis vtar: nec Theologorum etiam sententias de peccato, & iure diuino, quo puniri aiūt etiam tacita & occulta cogitationum. ex quo sunt, exempli gratia, illa Diui Hilarii Pictauensium Episcopi in Psalm. LVIII. Viros autem sanguinum non solum admissa cædes, sed etiam cogitata consumat. & in Psalm. LV. Nec sufficit non egisse aliquid impium, si mēte cogitatur impietas. Sed neque ipsi Theologi, vt existimo, hoc ita simpliciter intelligunt, vt quæuis cogitatio sceleris sit peccatum, quæuis etiam concupiscentia, sed adsensus ad eam, & labefactatio animi. nam quis, oro, tam caudex, qui formosissima visa virgine non cōmoueatur? Qua de re memini me aliquid legere apud eruditissimū Valesium Philippi Hispan. regis medicum in libro de sacra Philosophia & nunc in excerptis meis ex operibus D. Hieronymi illud reperio lib. VI. c. XVIII. comment. in Ezechielem: Deus igitur, inquit, primos & secundos stimulos cogitationum, quas Græci προπαθείας vocant, sine quibus nullus hominum esse potest, nequaquam punit: sed si cogitata quis facere decreuerit, aut ipsa quæ fecerit, noluerit corrigere pœnitētia. Hæc ille diuinitus. Ad Iuriscōsultos nostros redeo, veros harum rerum,

quæ in hac vita punienda sunt, æstimatores ac iudices. Igitur si cogitatio & voluntas actū aliquem externum adsumpserit, ita vt conatus ad facinus potius dici debeat, quam voluntas, id etiam iura ciuilia puniunt, quamuis non semper ordinaria pœna, quæ sceleri constituta est, sed plerumque mitiori aliqua, vt recte & magno consensu docet iuris ciuilis interpretes, teste Iulio Claro libr. v. Recept. sentent. §. vlt. quæst. xc i i. & Iac. Menochio lib. i i. de Arbitrar. Iudic. Quæst. casu 360. Idque in potestate iudicis semper esse, non in necessitate dicebat Baldus, quod dictum perpetuo cordi tenendum Salycetus eodem loco ait, allegata l. aut facta. §. euentus. D. de pœn. Atque ita ad æquitatem illam iuris gentium, de qua supra demonstraui, quodammodo reditum est, quam etiam Cicero indicat in Verrin. i i i. vbi de Verre legato Dolabellæ, magnum scelus Lampsaci auso scribit: Cæterum, inquit, quoniam non perfecisset, quod conatus esset: & cætera. Alterum temperamentum est, quod hæc iuris ciuilis & huius legis, quam exponimus; sententia fere locum habet in grauioribus delictis, & quæ naturali & ciuili iure damnantur, vt iidem Doctores magno consensu, & Cuiacius in Obseruationibus docet, non in leuioribus. Vtrumque temperamentum mihi videtur Paullus in illa nobili sententia esse complexus, de SC. Liboniano agens; Si ei seruo, qui bona fide seruit, aliquid adscripsit; quod ad cogitationem animi nocens est, quia ei adscribit, quem suum putat: sed quoniam neque legatum neque hæreditas bonæ fidei possessori acquiritur, dicamus eum pœnæ eximendū esse.

esse.l.impuberem.§.4.D.ad L.Cornel.de fals.vbi primum vides cogitationem animi dici,quę nuda non est, nec intra fines animi stetit, sed ad conatum factumque progressa est, ad legati, inquam, adscriptionem;licet effectus,id est, lucrum nō sit secutum,vetante iure legatum bonæ fidei possessori quæri,quod ille tamē quæri sibi putabat. Nocens igitur esse merito ob id dicitur,nec tamē puniendus, quia & frustratus suo voto est, & deliquit in re leuiori & iure tantū ciuili,hoc est, SCto Liboniano interdicta, neque interdicta propter se, quod aliqua turpitudo esset sibi legatum à testatore relictum adscribere,sed ad euitandas fraudes, ne quis etiam non relictum sibi adscriberet. Culpa igitur adest, in adscribente ei, quem suum putat:sed pœna non adest. & ita prudēter Romanus Stoicus, quales fuisse Iurisconsultos veteres plerosque accepimus. Seneca lib. I I.de Trāquill. animi cap.V I I. Omnia scelera,inquit,& ante effectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt. culpæ dixit,non pœnæ:quia sciebat non puniri iure ciuili. His ita explicatis intelligere debemus,neutrum horum temperamētorum in proposito nostro locum habere, ideoque recte Imperatores ea sententia,quam supra posuimus,vsos esse. Primum, quia facinus, de quo agimus, non solum est ex grauioribus aliquod, sed omniū grauissimum & atrocissimum: deinde quia non nuda cogitatio hic punitur, sed ea quæ ad decretum animi excessit,& ad externa quædam. Coniuratio enim per rerum naturam stare intra fines cogitationis non potest,cum requirat ad minimum duos. neque enim secum quisquam dici potest

coniurare. nisi vt in fabulis ille apud Plautum, qui suum cor, suum animum sibi consiliarium & Senatum esse dicit. Illud propter grauitatem sceleris, propterque reipub. periculum ac pestē in hoc crimine præcipuum est fortasse, quod etiam prima tentamenta, ac colloquia pro crimine ipso & habenda sint, & punienda. Est enim hic, quod in nullo alio delicto, quantumuis maximo, facile reperias: præsertim si in Principis vitam, in qua salus omnium periclitatur, vel patriæ exitium, inita sit coniuratio. Id quale sit, ex Catonis malo, quam meis verbis intelligi. Sic enim ille summus vir in oratione, quam aduersus coniuratos Catilinarios in Senatu habuit, apud Salustium loquitur: Nam cætera maleficia tum persequare, vbi facta sunt. Hoc nisi prouideris, ne adcidat, vbi euenerit, iudicia frustra implores. Capta vrbe nihil fit reliqui victis. Quam pulcherrimam sententiam vel Catonem vel Salustium mutuatum esse, primi obseruauimus, ex oratione Lycurgi oratoris aduersus Leocratem quemdam proditionis reum. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀδικημάτων, inquit, ὑστέρας δεῖ τετάχθαι τὰς τιμωρίας. Προδοσίας δὲ καὶ δήμου καταλύσεως προτέρας. εἰ γὰρ ποιήσετε τοῦτον, τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ μέλλουσιν ἐκεῖνοι κατὰ τῆς πατρίδος φαῦλον τι πράττειν, οὐκ ἔστιν ὑμῖν μετὰ ταῦτα δίκην παρ' αὐτῶν ἀδικούντων λαβεῖν. Credo hunc illum Lycurgum esse, de quo Cicero in Bruto scribit, Adcusationem factitauit, vt Athenis Lycurgus. Multas eiusdem sed latine redditas sententias reperias in libris veterum Rhetorum, inter quas & vnam obseruaui, quam itidem mihi Salustius imitatus videtur. eam sic Rutilius Lupus lib. I. de Figuris senten. refert: Cuius omnes corporis partes ad nequitiam sunt appo-

appositissimæ: oculi ad petulantem lasciuiā, manus ad rapinam, venter ad auiditatē, virilis naturæ membra, quæ non possumus honeste appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam: prorsus vt aut ex hoc vitia, aut ipse ex vitiis ortus videatur. Quæ sic Salustius in Declamatione in Ciceronē: Cuius nulla pars corporis à turpitudine vacat: lingua vana, manus rapacissimę, gula immēsa, pedes fugaces: quæ honeste nominari non possunt, inhonestissima. Sed vt ad sententiam illam priorem Catonis redeam, hoc perduellionis crimen excipere A. Gellius debebat in illa sua disputatione aduersus Tyronem, qua Catonem Censorium huius Prætorii auum defendit, vitæq; humanæ negotia non esse similia pugnæ gladiatoriæ dicit, in qua hęc proposita sors est, aut occidere si occupauerit, aut occūbere, si cessauerit. Hic enim, vt diximus, præoccupandum semper est, ne postea nō sit vlciscendi facultas. Quæ ratio si cōsiderata fuisset à nonnullis huius Constitutionis obtrectatoribus, non ita temere in eam inuecti essent.

Ait Lex, Ipse quidem, vtpote maiestatis reus gladio feriatur.

SÆPE miratus sum tam simplex & nobile mortis genus hac cōstitutione parricidis istis irrogari, cum cætera videantur plerisque ad acerbitatem conquisita. Nam (vt externa instituta, atque exempla taceam) Romæ iam ab initio vrbis pœnę atrociores iniunctæ fuerunt. Metius quadrigis distractus, Manlius Capitolinus de saxo Tarpeio deiectus, Lentulus aliique sceleris Catilinarii co-

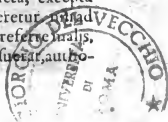
mites laqueo in carcere strangulati, Seianus in Gemonias scalas præcipitatus; alii aliter, & quidem crudelissime (si quid tamen in hos potest crudele) perierunt. Constitutionibus etiam Imperii recentibus, magnā partem à Carolo v. promulgatis, atrocissimæ sunt sancitæ huic facinori pœnæ, præsertim si Princeps vel Respub. in præsens aliquod salutis discrimen adducta sit. Sed omnes superat memorabile supplicium in eos statutum, qui de Alba Græca Turcis prodenda coiuerant, quod Ant. Bonfinius commemorat Decad. v. lib. III. rerum Hungaricarum; simillimum ac geminum ei, quod de seruo Ciceronis domini sui proditore sumpsit, opinor, Attica, siue quæ alia mulier. Sed retinuere Impp. Arcadius, & Honorius legitimam, & vsitatam pœnam, eoq; illa verba vidētur adiecisse, vtpote maiestatis reus. Quid ergo est, quod Imp. Constantinus Ducas apud Zonaram lib. III. Annalium ait, se τοὺς ἐπιβούλους αὐτοῦ μὴ ἄλλως κακῶς διαθέσθαι, εἰ μόνον ὡς ὠνητοῖς κεχρῆσθαι αὐτοῖς, ὡς τῶν νόμων αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν ἀφελομένων. id est, se non aliter eos male tractaturum, quam vt pro mancipiis vteretur, quod iis leges libertatem adimerent. quod nostri Iuriscōsulti vno verbo dicunt, seruos pœnæ fieri. Hoc igitur Ducas volebat, remissā capitis pœna, quam essent promeriti, ita vt ex seruis pœnæ, Cæsaris, hoc est, suos, seruos efficeret. nam seruus pœnæ qui est, is Cæsaris seu fisci seruus esse nō potest. l. si in metallum in princ. D. de his quæ pro non script. Quoniam Zonaræ mētio facta est, videre apud eum passim licet sub Imperatoribus Græcis, excæcationem in vsu fuisse in hoc maxime crimine. Quam pœnam

& in

& in Annalibus Gallorum à Ludouici regis quodã domestico scriptis, duobus locis notaui. Idem author de coniuratione quadã in Carolum Magnum ita scribit: Authores vero coniurationis, vt rei læsæ maiestatis, partim gladio cæsi, partim patibulis suspẽsi ob meditatũ scelus tali morte multati sunt. In quibus verbis agnoscis verba ipsa huius constitutionis, simul & æquitatem; nam & illi ob meditatũ scelus, vt hic sancitur, puniti sunt. De gladio lib. III. de Iurisdictione. In aliis omnibus læsæ maiestatis leuioribus non mors, sed relegatio vel deportatio pœna est arg. l. eorum. D. de pœn. & l. Metrodorum, D. eo. iuncta l. cuius. D. ad L. Iul. maiest.

Ait Lex, Bonis eius omnibus fisco nostro addictis.

ETIAMSI filii adsint, vt mox sequitur. Abrogari igitur hac cõstitutione videtur l. eorum. D. ad L. Iul. maiest. in qua diserte scriptum est, bona liberis damnatorum conseruari ex decreto D. Seueri; & tum demum fisco vindicari, si nemo damnati liberorum existat. Nec refert, quod de liberto patre maiestatis damnato loquatur. nam si id in liberto valet, quanto magis valere debet in libero atque ingenuo? Imo ab his ad libertos ius productum illo Seueri decreto puto, cum de libertis dubitaretur. Argumentum habeo, quod Tacitus libro quarto Annalium de liberis C. Silii scribit, omnia bona paterna iis relicta, excepta quarta parte, quæ indici ex lege deberetur, ... ad clemẽtiam Principis & Senatus id referre malis, & ad M. Lepidi, qui id pro liberis cẽsuerat, autho-

ritatem : vel quia repetundarum verum crimen Silii erat, quamuis quæstione maiestatis exercitum fuerit, vt supra Tacitus dixerat. eoque pertinet, quod de indicis quarta dicitur. Male cum alii, tum Alciatus in l. indicare. D. de Verb. sig. ad legem maiestatis refert. Sed quicquid sit, liberis damnatorũ omni & tempore & iure in aliis criminibus relictas saltem partes, varie tamen, certum est, l. vlt. D. de boñ. damnat. l. vlt. C. eod. Dio lib. LIX. & diligentissime exponit Cuiacius lib. VI. obseruat. XXIII. donec Nouella Iustiniani liberis & cognatis vsque ad tertiũ gradum omnia relinqui iussit, nec publicari, nimirũ vbi pœnam olim publicatio tacite, & à lege sequebatur sine iudicis speciali pronũciatione de iis facta, vt in deportatione, cuius ipsum per se nomen rerum omnium spoliatio est, vt eleganter ait l. vn. C. Th. De sentent. pass. Sed & Iustiniani illa Nouella excepit tamen nominatim crimen læsæ maiestatis. ex quo nihil nec liberis damnati relinquitur, nedum aliis. Dico nihil: licet libertorum iura beneficio constitutionũ concedi Cuiacius dicat. quod non puto verum, saltem post hãc cõstitutionem. Nam l. iura. IV. D. de iur. patron. quãm in mente habuit, benignissime id rescriptũ esse à Diuis Seuero & Antonino ait. Quare cum hæc constitutio filiis perduellium adimat alia etiã, antea concessa, veluti partem aliquam bonorum, aut (si id in hoc crimine nunquam obtinuit) alia iura, puta, vt extraneis succedere possent, & ne essent plane infames atque intestabiles: multo magis iura patronatus eis adempta voluit, per quæ ad successionem aliquam filii damnatorum admitterẽ-

tur,

tur, quod planissime vetat hæc constitutio. Benignissime autẽ quod ait d. l. IV. id apparet ex l. III. D. de interd. & releg. vbi Alfenus, qui sæculis ante Seuerum vixit, nec in minoribus criminibus, ex quibus scilicet ciuitas amitteretur, salua libertorum iura esse liberis punitorum ait. nec repugnat d. l. IV. quia post Augusti tempora, cum Alfenus vixit, potuit id mutari, sic, vt Gordianus Imper. nec in dubium venire dicat, consuetũ obsequium liberis damnatorũ debere libertos paternos præstare. l. etiam. C. de obseq. patr. præst. In crimine igitur perduellionis, saltem post hanc l. quisquis. necius vllum libertorum relictum esse perduellis liberis existimare debemus, in eoq; & Cuiacium falli, & Contium dicendum est. Illa maior quęstio est, an bonorum publicatio in omni crimine maiestatis irrogetur, an in solo perduellionis genere. Et multi putant in hoc solo, id enim diserte propemodum tradit Vlpianus ad l. vlt. D. ad Leg. Iul. Maiest. & Iustinianus in §. interdum Instit. de hęred. quæ ab intest. defert. Sed contra Ant. Cõtius in d. Nouella Iustiniani καθοσίωσιν, non perduellionem, vt Haloander, sed maiestatis crimen verti debuisse cum vetere interprete contendit, contra quem & Robertus Aurelianus stat, lib. II. Recept. XXII. & Cuiacius, qui sic itidem vt Haloander interpretatur id verbi, vt apparet ex fine interpret. eius Nouel. CXXXIV. Vt nul. Iudic. lic. Græcum verbum Impietatem sonat, quo modo olim id crimen in Principes vocabatur omne: non solum, quod in perduellionis caussam caderet. Dio in Tiberio lib. LVII. Iniurias aliorum impietatẽque in se (iam enim Impietatis nomen id generis

peccatis tribuebatur, multiſque ob eam dies dicebatur) penitus diſſimulabat. Suetonius in Domitiano: Impie locutus Palmularius. E contrario Pietas dicta, ſi quis bene animatus eſſet in Principem, eiuſq; iniurias vlciſceretur, vel quaſuis verborum contumelias: nam & impietatis crimine tenebantur. Tacitus lib. III. Annal. Id Tiberius ſolitis ſibi ambagibus apud Senatum incuſauit, cum extolleret pietatem etiam modicas Principis iniurias acriter vlciſcētium, deprecaretur, tam præcipites verborum pœnas. Suetonius in Augusto. Laudauit quidē pietatē tantopere pro ſe indignantium. Nolim itaque Robertum, καθοσιώσεως nomine crimē ſolum ſignificari dicere, quod aduerſus Rempublicam perpetratū ſit, ex eo, quod ὅσιον, vt ait, publicum ſignificet. Nam & priuatis, præſertim patribus communicantur hæc nomina Impietatis, & Maieſtatis. Perduellionis autē nomen non facile quis reperiat alibi vſurpari quam in crimine in Rempubl. vel Principem Rom. admiſſo, cum quis hoſtili animo aduerſus eos animatus eſt, vt loquitur Vlpianus in d. l. vlt. & ex eo, opinor, veterum gloſſæ, in quibus, Perduelliones, οἱ κατὰ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων βουλευόμενοι, ἢ κατὰ βασιλέων. De Horatio, qui perduellionis iudicatus ob interfectam ſororem, alibi copioſe expoſui, in libro ad L. Portiam de ſuppliciis ſiue de libertate Romana. Eleganter D. Hieronymus in patre hoc verbum vſurpat, cum ait Abſolonem contra patrem perduellionem præparauiſſe, in lib. 2. Reg. cap. 15. Sed id nō qua pater, ſed qua Rex erat. Sed ad rem: argumentum Contii infirmiſſimum eſt ex Græco vocabulo ductum præſertim cum non

habeant Græci nomen, quo Perduellionem exprimant, ſicuti nec quo ſimile Talionis, aliaque multa: vt docet in quadam epiſtola Iul. Scaliger, Ciceronem defendens. Sed neque contrariæ ſententiæ authorum firmum eſt, quod ex d. §. Interdum. & d. l. vlt. ducunt. Nam Iuſtinianus & Vlpianus illic publicari bona dicũt in perduellionis cauſſa non quia non & in aliis maieſtatis criminibus publicentur: Sed quia in ſolo perduellione memoria damnetur & bona publicẽtur mortuo reo, quamuis nulla accuſatione inſtituta deceſſerit, de hoc enim illi agunt. Deinde refellitur hæc ſententia ex eo, quod in aliis cauſſis maieſtatis deportationis pœna irrogetur, quam ſequitur tacite bonorũ publicatio. l. eorum. D. de pœn. Quid igitur dicendũ? Vulgò duo capita legis Iuliæ maieſtatis faciunt, Vnum ſummum, quod Perduellio dicitur, atque in eo omnes conſentiunt. In altero ponendo & explicãdo mire variant. Sed forte rectius ſit, tria capita vel potius tres gradus facere. Vnum, in quo contineantur ea, quæ pertinẽt ad cauſſam perduellionis, in quo ſolo memoria poſt mortem damnatur. d. l. vlt. D. ad L. Iul. maieſt. Alterum, in quo leuiora crimina ſiue facta collocari debent, quibus non Principis vel Reipub. ſalus ac tranquillitas petitur nec hoſtilitas vlla verſatur, ſed dignitas eius violatur, aut aliquid ei detrahitur, ſed non hoſtili tamen animo. Quale eſt, ſi Principis ſtatuæ iam conſecratæ violentur, puta deiiciendo, vel conflando eas. l. 4. cum tribus ſeqq. D. eod. tit. niſi rebellionis vel ſeditionis cauſſa id factum ſit: vt Antiochiæ deiectis Imp. Theodoſii imaginibus; id enim iure pro

summo maiestatis crimine habitum, & vindicatum in authores præcipuos fuit. Qua de re multę extant D. Chrysostomi in ea vrbe conciones habitæ. Tertium gradum horum criminum facio, cum quid sit vel dicitur, quod maiestatem Principis nullo modo imminuat, contemnique à sapientibus & bonis Principibus debet, vindicatũ sæpe à malis, veluti quod quis prope statuam Imperatoris seruũ cæciderit, vestem posuerit, vrinam fecerit, & similia plurima, apud Tacitum, Suetonium, Dionem, alios; præsertim si non animo cõtumeliæ inferendæ, sed vel errore fecerit, vel petulantia, vel stultitia. In his rebus diiudicãdis maxime ante oculos haberi debet, quod est in cõstitutione Theodosii & filiorũ Arcadii & Honorii, in l. vn. C. si quis imper. maledix. & apud Modestinum in l. famosi §. 3. D. ad L. Iul. maiest. Hoc crimen à iudicibus non in occasionem ob principalis maiestatis venerationem habendum est, sed in veritate, & personam spectandam esse; & quæ sequuntur. In secundo illo gradu læsæ maiestatis locum habere bonorum publicationem verius est, d. l. nec eorum cum simil. D. de pœn. adeoque & ipsum cõtineri verbo καθοσιώσεως in dicta Auth. bona. C. de bon. proscript.

Ait Lex, Omnibus bonis.

Non solum quæ habet, cum damnatur, supplicioque adficitur, sed etiam quæ habuit & alienauit, postquam hoc scelus cogitasset, imo & quæ habiturus fuisset, nisi deliquisset. De primo genere clara res: nisi quod incidit quæstio de bonis feudalibus, & ecclesiasticis, & si quæ similia habuit, de quibus commodius postea dicã ad ver-

ba

ba illa, Fisco nostro. De secūdo genere etiam suo loco exponam, id est, ad §. emancipationes. infra h.l. De tertio hic dicendum. Ac primum de spe vel iure successionis, quod habebat. Et amittere omne ius eum, certum est, nam si bona acquisita & sua perdit, multo magis acquirenda. arg. l. patre. D. de his qui sunt su. vel al. iur. & præterea si filii eius innocētes sunt plane incapaces, multo magis ipse. Sed de illo dubitatur, an hæc quoque bona, quæ spe & iure ad eum pertinuissent, fiscus vindicare possit, tanquam qui in locū rei successerit. Et verum est non posse, quia in fiscum non transeunt iura acquirendi, sed iura iam adquisita. l. 1. §. an bona. D. de iur. fisc. l. 11. C. ad l. Iul. de vi. Sicut nec in patrem vel in dominū l. is qui heres. D. de adquir. hered. l. cum proponas. C. de hered. instit. Deinde bona confiscantur hac lege, sed ius illud & spes adquirendi est extra bona. l. pretia rerum. D. ad L. Falcid. Ergo verum est, ab aliis fiscum excludi. primum à substituto rei, si quem habuit testamento datum. l. vn. §. in secundo. C. de cad. toll. l. ex facto. §. ex facto. D. ad SC. Trebell. vbi filii post deportationem patris suscepti non faciunt deficere conditionem illam, si sine liberis, nec prosunt patri: sed bona vindicantur fisco cum sua tamē caussa, id est, cum onere fideicommissi relicti sub ea conditione. ex quo apparet substitutum siue fideicommissarium fisco potiorem esse. Si substitutum non habet, sed cohæredem vel collegatarium, etiam hi præferūtur fisco d. l. vn. de cad. toll. Neque refert, quod ad fiscum præsertim adtinet, vtrum delata sit hæreditas iam incapaci, an vero capaci: & si incapaci, v-

trum ab initio testamenti incapax fuerit, an postea. Priori enim casu pro non scripto habetur, & vel substituto, vel cohęredi vindicabitur, vel neutro extante, hęreditas ab intestato succedétibus: aut si de legato agatur, penes eam remanebit, à quo id testator reliquit d.l. vn. §. in primo. Quod si post testamentum capax esse desiit, id quod relictum ei est, in caussa caduci esse dicitur; & idem ius quod in priori casu, seruabitur ex eadem Iustiniani constitutione, nisi quod in priori casu onus, si quod adiectum hereditati vel legato erat, non transit ad eos, ad quos transire hæreditatem & legatum diximus; sed vt illa, pro non scripto habetur: in posteriori casu transit omne onus cum ipsa re. Sin autem post mortem testatoris cœperit esse incapax, hic, quod relictum est, proprie caducum adpellatur: sed neque hic quicquam fisco adquiritur ex dicta sæpe constitutione. Nam fiscus succedit indignis: eripit, inquam, hæreditatem indignis: at is qui capere non potest, multum ab indigno distat. Indignus enim potest capere, & reuera capit, sed retinere non potest, quod cepit, extorquente fisco. Incapax autem qui est, is statim repellitur, & antequam capiat, quod & ipsum nomen incapacis satis indicat. Quare hereditas indigno delata non recte & proprie dici potest caduca, sed potius ereptitia, vt Vlpianus adpellat in Titulis Regularum. Ad hoc qui indignus est, is etiam hæres est, manetque hæres etiam post hæreditatem sibi à fisco ereptam, saltem nomine. Cuius nominis ratione consequi quædã potest, quæ illius nominis sequela sunt. l. ex facto. §. Iulius & ibi Baldus. D. de vulgar. & pupill. substit. In iis,

quæ de indignis constituta sunt, nihil se immutauisse Iustinianus profitetur; in §. quæ autem antiquis. d. l. vn. de cad. toll. Sed videamus, quid si hæreditatis delatæ tempore incapax primum est, an hoc saltem casu hæreditas fisco deferatur? quod nequaquam dicendum est: defertur enim iisdem personis, quibus ante demonstrauimus. Nam si incapax cœpit esse viuo testatore, quasi caduca hæreditas est, nec dum etiam deferri ei potuit: si mortuo testatore, caduca. Sed dices, quomodo post mortem testatoris incapaci facto potuit deferri hæreditas: cum hæreditas deferatur statim à morte testatoris, si pure relicta sit? Nam si sub cōditione vel in diem certum relicta sit, ne defertur quidem antequam conditio, vel dies extiterit. d. l. vn. §. sin autem aliquid sub condit. & l. delata. l. cedere. D. de verb. sig. cum simil. Igitur nec adiri, nec repudiari antea potest, adimus enim & repudiamus duntaxat delata l. is qui hæres. D. de acq. vel amit. hær. Sed ponendum est, hæreditatem ei delatam esse, cum capax esset, sed priusquā eam adiret, vel repudiaret, desiisse capere posse. Sed hoc casu proprie caduca hæreditas dicitur, cū id contigerit mortuo testatore; vbi quid iuris sit, supra docui. Quod si iam adiuerat hæreditatem, tunc quia ei adquisita est aditione, & eius propriū patrimonium facta est. l. si plures. §. cohæredi. D. de vulgar. & pupil. substit. idem seruabitur, quod in cæteris eius bonis, quæ fisco vindicantur. Quid si pendēte accusatione hæreditatem repudiauit? potest enim & adire interim & repudiare, cum integri sit status, vt & post sententiam posset pendente appellatione. l. filio. §. irritum. D. de

iniust. rup. irr. an si postea sequatur condemnatio, vel confirmatur sententia, poterit hæreditatem reuocare, tanquam in fraudem suam facta repudiatione? & verius puto, non reuocaturum: neq; enim tenetur reus fisco acquirere, sed non diminuere in fraudem fisci, argu. Edicti fraudatorii. l. quod autem in pr. D. quæ in fraud. credit. Hoc edictum, inquit ibi Vlpianus, pertinet ad diminuentes patrimonium suum; non ad eos, qui id agunt, ne locupletentur. Nisi quis aliter statuendũ putet in hoc crimine perduellionis, in quo initiũ inspicimus meditati sceleris h. l. §. emancipationes. & pen. & vlt. C. eod. Sed hoc tamen ad bona acquisita pertinet & sua: nec vspiam reperio idem statui in bonis, quæ quis omisit acquirere, cũ posset. Hæreditas etiamsi repudiata non sit, tamẽ non est hæredis, nisi eam adeat, neque inter bona eius numerari potest: nec personam hæredis ante aditionem sed defuncti repræsentat. l. hæreditas. D. de adquir. rer. domin. nec publicatio bonorum trahitur ad futura. l. si tibi mandauero. §. is cui. D. Mand. multo minus ad ea, quæ amissa iam sunt, puta repudiatione. Amplius dicendum est, ne fideicommissum quidem purum adquiri fisco, si reo, cui relictum est, non sit facta ab hærede restitutio: quia sicut ante aditionem non adquiritur hæreditas, ita nec fideicommissum ante restitutionem §. restituta. Inst. de fideic. hæred. l. facta. in pr. D. ad S C. Trebell. Imo etiam in iis casibus, in quibus receptum est, vt fideicommissi restitutio siue adquisitio fiat ipso iure, tamen ab hęrede debet fideicõmissarius possessionem rerum petere, vt notat Adcursius in l. 1. §. sed quotiens. in verb.

in verb. actiones. D. ad Trebell. gloss. in c. 2. de consuetud. Quare etiam fiscus, si ea bona per se occupasset, restituere teneretur, vt præclare docet Philippus Decius consil. 438. 445. 462. Quæ de hereditatibus, fideicommissis, substitutionibusq; diximus, eadem de omni iure conditionali, quod reus habet, dicenda sunt; sed in vltimis tantum volũtatibus, non in cõtractibus. nam eo qui contraxit, damnato, fiscus etiam in illud ius conditionale succedit, quia stipulationis ius ac spes ad heredes trãsmittitur. §. ex conditionali Inst. de verb. obl. ergo & fisco idem tribuendum, qui loco heredis est. atque hanc differẽtiam inter vltimas voluntates, & contractus communiter à Doctoribus adprobari, testatur Menochius cons. c i. quamuis contrarium sentire Thomam Grammaticum cõs. v ii. criminali dicat, id est, idem ius esse in vltimis voluntatibus, quod diximus in cõtractibus. Ego nec in contractibus facile hoc ius recipiam: neq; moueor supra scripta ratione; quia fiscus licet in multis similis sit hæredi, tamen non iure hæredis succedit, sed quodam proprio, vel regalium, vt pulchre ait Zasius cons. x i x. lib. i i. vel præeminentiæ cuiusdam, vt alii loquuntur. Qua de re alibi copiosius disseruimus. Huc facit, quod ius conditionale est ius futurum: at publicatio bonorum non trahitur ad iura futura, imo nec ad bona futura, vel postea adquisita, vt supra dictum. atque ita putarem etiam in contractibus talibus nihil transire ad fiscum. licet non sit in iis hoc expeditum, vt in vltimis voluntatibus, vt notat Car. Molineus in consil. Decii ccxxxv. num. i i i. seque de eo dixisse in consuetud. Paris. ait, quæst. c x cv iii.

Nunc de filiofamilias perduellionis reo, videamus. Et primum incidit quæstio de legitima, quæ filio debetur, an ea fisco cedat? De iure ciuili loquor. nam extare quorundam Principum præsertim in Italia leges scio, quibus non solum legitima, sed etiam omnis successio nec patris solũ, sed auiarum etiam maternarum, item omnia fideicõmissa, quæ ad aliquem si crimen non admisisset, venire debuissent, fisco suo addicunt, non secus, ac si fiscus illa esset ipsa persona, ad quam hæc pertinebant, nisi coniurasset. Iure ciuili autem ne legitima quidem debetur fisco: quia nullum ius in eam habet filius viuo patre, vt Bartolus docet recte in l. 1. §. si impuberi, per illum textum. D. de collation. & in l. fin. D. de lib. agnosc. l. fin. C. de pact. ideo si viuo patre filius damnatus sit, & post mortem patris adhuc viueret, non fisco, sed hæredibus legitimis ab intestato venientibus ea legitima deberetur, vt respondit Paulus Castrensis consil. 212. vol. 2. Nec obstat quod legitima ista dicatur natura ipsa, nedũ iure ciuili filiis deberi. vt l. cum ratio. D. de bon. damnat. cum simil. quia intelligendum est, mortuo tandem patre, nõ viuo. Deinceps de peculio cognoscamus. In quo duplex distinctio tenenda est, vna inter genera peculiorum: altera inter damnationem patris, & filii. Igitur si pater damnatus sit, bonis eius publicatis, non venit peculium castrense, vel quasi castrense: cum id totum sit filii & vsufructu & dominio, in eoque paterfamilias habeatur. l. 11. in fine. D. de Senatusconsult. Macedon. imo nec damnato filio publicatur, sed patri conseruatur, vt postea docebo. De peculio profectitio dubitatur: est

est enim id totum patris, vt castrense filii. l. fin. in pr. C. de bon. quæ lib. Idemque nominatim traditum est in l. 11. §. vtrum. D. de minorib. vbi peculium profectitium filio separari ex quadam cōstitutione Claudii dicitur: quod singulare est, neque alibi reperitur, vt Bartolus & Cuiacius monent. Scio illum §. loqui de bonis patris non ob delictum publicatis, sed ob debitum à fisco occupatis, puta si ex contractu pater, vel ex administratione debuit. Sed recte Guilelmus de Cuneo, multo magis in publicatione id valere debere dicit, cum eo casu fiscus certet de lucro, & ideo minus ei fauendum sit: in contractus autem & administrationis caussa de damno vitando satagat arg. l. vlt. C. de codicill. & l. vlt. §. licētia. C. de iur. deliber. Vnde & creditores constitutum est fisco in pœnis præferri. l. 1. C. pœn. fisc. cred. lib. x. l. quod placuit. D. de iur. fiscal. multo minus obstat l. 1. §. alienatio. D. Quando act. de pecul. ann. est, vbi fiscus succedens patri deportato dicitur teneri actione de peculio, vt quiuis alius hæres patris tenetur. Nam nihil impedit quo minus peculium sit penes filium, qui morte patris vel deportatione est sui iuris effect[9], vt ibi dicitur: actione autē de peculio successor patris teneatur. l. 11. C. ad L. Iul. de vi. l. si quis posthac. §. sed in his. C. de bon. proscript. Quamuis filius hoc casu teneatur petēti fisco cauere de indemnitate, aut fiscus de peculio retinebit, vt in d. l. 1. subiicitur. Atq; hoc quidem expeditum est in aliis criminibus: In hoc vero perduellionis cōtra puto, omnino publicādum peculium profectitium. est enim vt dixi, patris: cuius omnia plane bona hæc con-

ſtitutio publicat. Deinde prohibet filios etiam ex materna hęreditate & aliorum capere quicquam. iubet eſſe eos perpetuo pauperes, egentes, in ſordibus, in ſolitudine tabeſcere, vitá eis pro ſupplicio eſſe. Nec refragatur illa ratio, quod patris pœna filius ſit effectus ſui iuris, liberatuſq; patria poteſtate etiam ſi pater viuat puta deportatus. d. §. alienatio. & l. ſi. C. de ſententiá paſſ. l. deportatus. C. de bon. proſcript. peculium autem quod filio à poteſtate liberato non eſt ademptũ, conceſſum eſſe dicatur. l. ſiue. C. de donat. l. fin. C. de emancip. Reſpõdeo, ſatis ipſam legem ademiſſe, in hoc crimine vt iam dictum. Et plus valet ademptio legis, quam ademptio patris. nam patre perduellionis damnato poſt mortem eius filius deſinit ſuus hæres eſſe adeo vt nec iura ſepulchrorum habeat, l. 1. §. interdum D. de ſu. & legit. quæ tamen iura non adimit ei exhæredatio, etiam ſepulchri hęreditarii. l. vi. § 1. D. de relig. & ſumpt. fun. imo nec ius ſui plane, vt alibi docuimus. Maior quęſtio eſt de peculio aduentitio, in quo pater vſumfructum, filius dominium habet. Maior, inquam, nõ in aliis criminibus, ſed in hoc de quo agimus, maieſtatis. nam in aliis ſi peculium profectitium filio ſeparatur, vt ſupra docui, quanto magis hoc ſeparandum erit, vel potius non adimendum filio, cuius eſt? Sed de vſufructu quęritur, an in eo ſuccedat fiſcus, patri damnato? & ſiquidem pater ſupplicio eſt vltimo adfectus, morte eius ſine dubio vſusfructus cum proprietate eſt cõſolidatus. neque in hoc à vulgari vſufructu differt. Quod ſi pater adhuc viuat, puta deportatus, quidam vſumfructum ſiue cõmodum eius fiſco adiudicant, donec

nec pater naturali morte extinguatur, in qua sententia fuit Bartolus, per l. si postulauerit, in §. iubet, vbi notat. D. ad L. Iul. de adulter. Vbi vsusfructus alieni serui, quem reus lege Iulia de adulteriis habuit, publicatur, siue, vt lex ait, perceptio vsusfructus ad publicũ incipit pertinere. Sed responsio patet ex d. §. Ideo enim vsusfructus publicatur, vel proprietas, si hanc reus habuit, vt seruus sine vllo metu verum dicat in quæstione, neque in ea obduret, si timeat aliqua ratione se aliquando in rei potestatem regressurum. Qui metus, & quæ ratio singularis est, neque vllo modo adcommodari huic nostræ quæstioni potest. Citatur ab eo & l. Statius. §. fin. D. de iure fisci. vbi matre, quæ Felici rogata erat fideicõmissum post mortem suam restituere, damnata, bonisque eius publicatis, fiscus in fideicommisso illo præfertur Felici interim, dum dies fideicõmissi veniat: quia, inquit lex, posset Felix ipse prius mori, vel etiam mater alias res acquirere. cum qua l. consentit & l. cum pater. §. hæreditatem filius. D. de Legat. 2. Sed neque hoc argumentum vllius momenti est. Nam non vt fideicommissum pendet & in incerto est, propter diem eius, propter quem incertũ, vtrum mater prius an Felix moriatur; sic etiam vsusfructus pendet damnato patre: imo statim cũ proprietate consolidatur, vtpote extincta & finita patria potestate per deportationẽ, aliamue pœnam. Quapropter dicendum est, ad filium redire vsumfructum, penes quem est proprietas, non fisco adplicari. idque eo incunctantius in aduentitio dicẽdum est, quod & profectitium ipsum peculium, in quo filius nihil iuris habet, tamen filio

ſeparatur publicatis patris bonis,vt ſupra demonſtrauimus. Illa differētia eſt,quod in crimine perduellionis profectitium peculium ad fiſcum pertinere docui: aduentitium neque in hoc crimine puto: quia nihil vſpiam de eo videam cautum, vt ſi quid filius habeat, id ei eripiatur, ſed nequid ex paternis bonis conſequatur, in quibus certe non eſt peculium aduentitium, ſed nec vſusfructus eius,cum ad filiū ipſo iure redierit,&dominio coniungatur, ſoluta patria poteſtate pœna patris. Nunc de filiofamilias capitis dānato cognoſcendum eſt. An igitur peculium eius publicabitur? Et ſemel dicēdum eſt,nullum publicari. Primum de peculio profectitio certa res: cum enim ſit patris.l.fin.in princ. C. de bonis quæ liber. l.certum. C. famil erciſc., iniquiſſime ei ob delictum filii adimeretur,cum filio ob delictum patris non adimatur,excepto crimine perduellionis,vt ſupra docui. quid igitur an etiam hic excipiemus hoc crimen, vt publicetur hoc peculium damnato perduellionis filio? Nequaquam: neque enim eſt par ratio, nam ob delictum patris ideo publicatur, quia lex vetat quicquam conſequi filium ex bonis paternis, in quibus ſine dubio eſt hoc peculium. & vetandi ratio eſt multiplex ad puniendos filios, ob patris crimen, quæ nulla eſt ad patres puniendos ob delictum filii,vt infra explanabimus. Huc facit l.ſi filius. C. de bon. proſcript. vbi nec caſtrenſe peculium publicari dicitur,quod tamen totum eſt filii, quanto minus igitur profectitium,quod totum eſt patris? Obſeruaui tamen antiquiſſimis temporibus exemplum contrarium huic ſententiæ noſtræ, quod ita Plinius commemorat,

morat, in lib. XXXIV. Natur. histor. cap. IV. Romæ simulachrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio. Sp. Cassii, quem regnum adfectantem pater ipsius interemit. Sed hoc moueri non debemus, cum exempla non faciant ius, multisque de caussis, illa præsertim Repub. veteri sanctissimaque, vel Senatus populusque id iusserit, vel pater voluerit, facile ferens se peculio filii spoliari, quem vita ipse spoliasset; imprimis vt monumentum extaret in illo simulachro & notati sceleris, & publicæ libertatis conseruatæ, quæ ratio cum in aliis multis, tum in Ciceronis (quamuis innocentis) domo euertenda, Libertatisque in eius area, simulachro collocando valuit. Peculium etiam castrense, vt dixi, non publicatur, sed conseruatur patri, neq; id solum quod pater in militiam eunti donauit, sed & id, quod filius ipse in castris adquisiuit d.l. si filius. Sed duo hic consideranda sunt. Vnum est, an hodie locus sit d.l. si filius. Alterum, an si sit, excipi tamen ab ea debeat hoc crimen perduellionis? Quod ad prius attinet, ratio, cur ita Imp. Alexander rescripserit, patri non esse peculium illud auferendum, non est tam miseratio patris, quæ forte Claudium mouerat, vt patris bonis publicatis filio peculium profectitium separari iuberet, quam quia, licet filiifamilias plane sit peculium castrense: tamen vel ipsum nomē peculii satis indicat, aliquid in eo iuris patri esse, saltem filio mortuo. nam eo mortuo intestato pater non iure hæreditatis id peculium capit, sed occupat iure peculii. l. 1. D. de castrens. pecul. Et ratio est, quia filius non est vsus priuilegio & iure suo, quod ex constitutionibus Principum habet, atq;

ideo pater iure veteri in eo peculio vtitur similitudine cuiusdã postliminii, vt ait l. pen. D. de castr. pecul. & eleganter Adcursius; cum filius non testatur, retro intelligitur peculium fuisse profectitium, non castrense ad d. l. penult. Sed hæc ratio hodie immutata est, cum filiusfam. in eo peculio etiam legitimum hæredem habeat patrem vel filium suũ, si quem habeat, vt not. in d. l. 11. & l. pater qui castrense. eod. tit. consentaneum videatur etiam ius illud immutari, vt scilicet hodie peculiũ castrense filii ob eius capitale delictum publicari debeat. Sed contrarium verius est, propter expressa verba d. l. si filius. nec obstat argumentum de ratione immutata. Cui respõderi multis modis potest. Primum nego eam solam rationem Alexandro fuisse sic respondendi, quod pater iure peculii occuparet bona castrensia filii ab intestato mortui. Sed & patris, vt dixi, miseratio aliqua & patria maiestas, & iuris veteris ac communis ratio, quo iure, omnia filiorum pertinent ad patrem, nec priuilegio militari, quo bona castrensia propria filiorum sunt facta, debet esse locus in filio capitis ob scelera tanta damnato. Deinde etiamsi illa sola ratio fuisse crederetur, negare possem, quod & Cuiacius verbo tantum negat lib. 11. Definit. Papiniani, illam hodie immutatam esse, id est, filium ab intestato habere legitimum hæredem: cum Nouellæ Iustiniani quæ ad hoc allegantur, in primis Nou. CXVIII. de hæred. qui ab int. dif. vt & lex vlt. C. eorũ de success. non satis plane id affirment. in castrensibus certe nihil video immutatum: in quibus testamentarium hæredem, nõ legitimum habent. Non displicet tamen mihi distinctio illa Saly-

Salyceti inter successores filiifamilias, quamuis perplexe admodũ & obscure loquatur; sed clare à me dicetur. Nam si pater filio deportato ab intestato erat; vt tunc remaneat d. l. si filius, incorrecta. Ratio: quia potest pater recusare filio succedere vt hæres, (licet ab eo institutus sit) & occupare bona eius iure peculii; sic tamen vt peculii fini legata præstare teneatur, exemplo legitimi hæredis. l. pater qui castrense. §. 1. D. de castr. pecul. ergo & hodie hæc ei electio permittenda est, nam constitutum est, vt hæres ab intestato possit esse filio, vt videlicet quod in d. §. 1. non impedit delatio ex testamento, non impediat hodie delatio ab intestato. Hoc posito, sequitur, vt fiscus non possit bona filii deportati occupare, & præferri patri, qui alio iure quam hæredis ad ea bona venire possit: fiscus autem hæredi solum damnati præfertur, non aliis, qui alio iure nitantur. l. deportati. C. eod. tit. cum simil. Quod si filius istius damnati filiifam. superfit, quia filius excludit in successione patrẽ, eundemque auum suum; filiorum enim semper prima est caussa. Auth. de hæred. ab intest. l. 1. & pass. D. de su. & leg. hæred. idcirco patri nullus est locus, neque vt hæredi, neque vt patri, id est, vt peculii iure ac nomine bona filii occupare possit. Solus igitur filius est, cui hæreditas paterna deferatur. Sed quia pater deportatus est, ideo filium excludit fiscus, cum deportatus non habeat hæredẽ d. l. deportati. & l. deportatorum. C. de pœn. Sed hoc non obstante pater fisco filioque præferẽdus est illa ratione: quia hæreditas non potest dici filio delata esse, priusquam pater eius naturaliter moriatur d. l. deportati, & ratio est, quia viuentis nul-

la est hæreditas, nullus hæres. l. 1. D. de hæred. vel act. vend. Ergo pater etiam non potest dici prius esse exclusus à nepote. vnde sequitur, vt nepote nihil ei obstante, ipse occupet bona filii iure peculii, vtpote cum d. l. si filius. patri tanquam debitū deferat hoc peculium ante mortem filii: mortuo autem eo pater vt suum retinebit, quoniam iam ante in bonis filii esse desiit; atque ita etiam hodie locus erit d. l. si filius, quamuis concedamus filiumfam. habere hodie ab intestato hæredem. Postremo vt & hoc concedatur non solum habere hodie filiumfam. in bonis castrensibus legitimū hæredem, sed etiam iuris quo Imp. Alexander in d. l. 11. motus fit, rationem immutatā esse: non propterea & statim dicendum est, & ius ipsum abrogatum esse, vt bene Iacobus Butrigarius dicebat in Auth. quas actiones, & ibi latissime Iason. C. de sacrosan. Eccles. Posito igitur quod verissimum iudico, etiam hodie d. l. si filius. 11. locū esse: an ab eius regula excipiendum est crimen perduellionis, & si quod simile, puta conscitæ ob conscientiam sceleris mortis? Nam d. l. loquitur de filio deportato: ex leuioribus igitur criminibus, quam isto, de quo agimus. Et omnino dicendum est, in perduellionis crimine non esse dictæ constitutioni locum: tum quia de aliis loquitur, tum quia hoc crimen excipi ab omnium regula solet. l. ex iudiciorum. cum simil. D. de accusat. tum quia nō est ea ratio hic conseruandi patri peculii castrensis, quæ fuit peculii profectitii, quod pleno iure est patris: cum illud pleno iure sit filii delinquentis: ideoque nulla fiat patri iniuria, si fisco vindicetur. De Aduentitio peculio videamus, & in aliis quidē cri-

criminibus, cum nec castrense peculium publicetur, quanto minus publicabitur aduentitium, in quo tantum ius habet, nimirum vsumfructum, & plenissimam administrationem? quæ ratio satis indicatur ab Imperatore in d. l. si filius. cum ait, Nec quod in castris acquisiuit, auferri patri debere: quasi dicat nedum alia peculia, vt Adcursius, Azo, & alii notarunt. Sed viuo patre nulla est quæstio propter vsumfructum eius & administrationem, quæ ipsi indignum sit propter delictum filii eripi, cum nec proprietatem, cuius est filius dominus, possit viuo patre alienare vllo modo l. cum non solum. §. filius autem. D. de bonis quæ liber. De proprietate, & ipso viuo patre quęritur, & de pleno iure proprietatis, patre mortuo. Videntur enim fisco vindicanda esse, cum & proprietas sit filii non patris, & vsusfructus patre mortuo ad proprietatem redire soleat. Sed contrarium verius est. omnino quidem in proprietate viuo patre, cum eam filius alienare non possit, vt iam docui. ergo nec delinquendo potest ea patrem priuare, arg. Auth. econtra si filii. C. de repud. & iudic. de mor. subl. vbi filiifam. non possunt matrimonium distrahere inuito patre addita ratione, ne id vertat in læsionem parẽtum, qui dotem aut donationem ante nuptias obtulerint, aut susceperint soli. Sic igitur nec in ꝓposito præiudicium debet vllum inferri patri, vt alienatione filii, ita & delicto. imo nec facto filii vllo, quantũuis pio, puta ingressu religionis. neque enim priuilegium etiam filiorum ad alienam iniuriam extendi debet, nedum patris. l. impuberi. D. de adm. tut. Sed in contrarium facere videtur, quod con-

stitutum est, Minorem xxv. annis non posse alienare prædia, aliasque res immobiles: idem tamen delinquēdo ea amittit. l. clarum. C. de auth. præst. Sed facilis respōsio est. de patrefamilias ea lex loquitur, in quo non potest cōsiderari iudicium vllum patris, sed ipsius tantum, cuius caussa alienatione ei interdictum est Oratione Seueri, quod beneficium & quem fauorem Orationis amittit delinquendo, neque enim in delictis sed in contractibus ei succurri voluit, vt & Edictum Prętoris. l. auxilium. D. de minor. Patre autem postea mortuo, cum eius vsusfructus atque omne ius sit extinctum, videtur dicendum, peculium aduentitium pleno iure ad fiscum pertinere; prętertim si filius damnatus adhuc viuat. Sed contrarium verius est, quia nec castrēse peculium ad fiscum pertineret patre mortuo, vtpote patri legibus adiudicatum d. l. si filius. Et hæc quidem in aliis criminibus. Cæterum in crimine perduellionis etiam aduētitium peculium publicari verius est, saltem mortuo patre, quod ex supra dictis quiuis intelligit, & verbis huius legis illis, omnibus eius bonis. quæ verba raro in filiosfamilias cōuenire possent, nisi hoc peculium quod eius est, publicari diceremus.

Ait Lex, fisco nostro.

NON igitur ærario, vt Antoninus iubebat. Sed quid si bona Ecclesiastica reus habuit? proculdubio nihil inde fiscus accipit. de quibus nec iudicare vllo modo quisquam potest, nisi Ecclesiasticus iudex. c. tuam. ext. de ordin. cognit. De Clerici bonis temporalibus quæritur? Et verum

tum est ea fisco Principis adiudicari, nō Ecclesiæ. quam etiam consuetudinem Galliæ, rebus iudicatis in ciuitate Aquensi confirmatam scribit Oldradus, consil. I V. & consil. X V I I. mobilia tamen excipiuntur, quæ vindicet Ecclesia. Iura autem inter immobilia connumerantur. Sed tamen ius patronatus ecclesię alicuius dānato Laico, qui id habebat, verius est in fiscum non transire. quāuis in hæredem extraneum transeat, c. si plures, vbi not. Clement. de iure patronat. est enim ius spirituale, & Ecclesiæ, non vt iura patronatus libertorum l. I. & ibi Bald. C. de bon. libert. Maior quæstio est de bonis feudalibus. Amitti quidem ea Vasallo constat: sed cui adiudicentur, Principine, in quem cōiurauit, an domino feudi, an agnatis Vasalli, mirifice interpretes nostri controuersantur. Et siquidem de bonis feudalibus agatur, quæ perduellis possidet ab ipso Principe, in quem coniurauit, dubitari non debet, quin illis recte à Principe priuetur, non solum si feudum nouum sit, sed etiam si paternum atque antiquum. Sed an cogatur Princeps alios de illa familia inuestire? ne hoc quidem, si ipsi Principi delatum atque apertū feudum est. Quod verius est, licet multi reclament, qui adgnatis deferri dicunt, qui quarto gradu à Vasallo delinquente distant: nam intra illum gradum certum est, adgnatis non deferri c. I. §. si vasallus. Si de feud. defunct. fuer. controu. & c. I. Si vasall. feud. priu. idque propter rationem, quia vsque ad illum gradum censetur similitudo naturæ & sanguinis esse, propter quam domino feudi metuendi sint, vt in h. l. dicitur, de filiis. Sed dicti loci, etsi non aliam interpretationem aut re-

ponsionem reciperent, tamen intelligendi sunt de omni alia culpa, quam illa, quæ in personam & caput domini committitur: in hac enim verius omnino est & communius receptum, teste Zasio in epit. Feud. par. x. de amiss. feud. numer. 101. & probat plurimis aliis adlegatis Menochius d. consil. 99. num. 144. à domino retineri. Quanto magis in crimine isto grauissimo perduellionis dicendum est; cum de quauis culpa, qua domini persona offenditur, id receptum sit, & docet gl. in c. 1. §. denique. per illum tex. tit. quæ fuer. pri. in feud. amitt. c. 1. de eo, qui int. fratr. dom. c. imperialem. §. illud. de prohib. alien. feu. Et ratio est optima, quia in feudi datione & inuestitura prima inest tacite illa conditio, donec ipse, vel ab eo descendentes in fide permanserint, nec ingrati fuerint. Tit. in quib. caus. feud. amitt. versic. beneficium. Quare non obstat regula l. sancimus. C. de pœn. Pœnas debere authores suos tenere. atque ita etiam notat Baldus, aliique verum esse & receptum, in d. §. denique. & in d. c. 1. si vasall. pri u. probatque nouissime Paul. Parisius consil. xxi. num. 11. & seqq. vol. 1. Quod si delinquens alia habet feuda non à Principe, in quem deliquit, sed ab alio: de illis certum est nihil ad Principem offensum pertinere, nec ab eo priuari vasallum posse, vt rite visus est Clemens v. iudicauisse aduersus Henricum VII Imp. in caussa Roberti regis Siciliæ, quem Imper. non solũ comitatu Prouinciæ, imperii feudo, sed etiam aliis priuare conatus erat, puta regno Siciliæ, quod ab Ecclesia tenebat, vt supra docui, & consentiunt omnes. Quid si Vasallus non solum ratione feudi, sed etiam ratione domici-

domicilii vel originis sit Principi, in quem deliquit, subditus, & feuda etiam ab alio habeat: an hæc quoq; ob perduellionem amittet, & offenso Principi adiudicabuntur? nequaquam: cum offensus Princeps nihil in ea iuris habeat, sed Dominus, à quo illa habentur, arg. d. Clement. pastoralis. de re iudic. Imo nec alia bona, licet nō feudalia, quæ perduellis in alterius Principis ditione habet, occupare Princeps offensus potest d. Clement. in illis verbis quæ sub eo nullatenus aut ab eo sunt: nisi à Principe, in cuius territorio sita sunt, impetret. Imo plus dico, etiamsi dominus feudi sit subditus Principis, in quem coniuratum est, tamen feudum ad dominum redire, vel adgnatos vasalli potius, quam Principis fisco vindicari. cur enim dominus suo iure, id est, dominio feudi priuetur, nulla ratio est. Postremo sciendum est etiam illa bona perduellis publicari, quæ possedit cum essent forte aliena. nemo enim vllo prætextu sibi debet ea vindicare, sed intra cōstitutum tempus de iis fiscum cōuenire, vt authores huius legis, in caussa Ruffini perduellionis damnati, sanxerunt. l. serenitas. XIV. C. TH. de bon. proscript. multo magis quæ perduellis fuerunt, ab aliis possessa vel subtracta restitui fisco debent, vt iidem Principes de bonis Stiliconis alia constitutione præceperunt. l. XXI. qui. C. TH. eod. tit. De bonis pupilli quos tutor perduellis possedit, dubium non est, quin à fisco restitui pupillo debeant, vt ex quouis crimine confiscatis bonis. Exemplum egregium in Plutarchi libro de Amore fraterno, vbi refert Xenone quodam ob raptum mulieris damnato, bonisque eius in fiscum Cæ-

ſaris redactis, Athenodoro fratri cui is tutor fuerat, ſuam partem reſtitutam fuiſſe: eumque tam inſigni pietate fuiſſe, vt eam iterũ cum fratre Xenone partiretur. Illa doctorum & morũ noſtrorum diſciplina ac ratio de bonis rebelliũ vel proſcriptorum prędæ cuiuis exponẽdis, in hoſte fortaſſis magis probari debet, quam in ſubditis, qui magiſtratuum vi atque imperio coërceri poſſunt: niſi tantæ eorum ſint opes, quam vt Ciceronis illud in amicos Catilinarios ſufficiat. Quibus ego non modo ſi aciem exercitus noſtri, ſed Prætoris edictum oſtẽdero, concidẽt. Orat. Catilinaria II.

Ait Lex, Addictis.

ATQVE ita quidem, vt nec petere ea cuiquã liceat impune, & ſi forte petentes ea impetrauerint, non valere impetrationem reſcindiq; reſcriptum, quo ea conceſſa ſunt, quaſi extorta per impudentiã & importunitatem, ſancit in hoc ipſo crimine maieſtatis, l. quiſquis. C. de bon. petit. ſubl. ſed quid eſt, quod ait, Qui contra legem id auſus fuerit ſperare, quod non licet, reus violatæ legis habeatur? Adcurſius pœnam extraordinariam intelligit, allegatque l. ſanctio. D. de pœn. Cuiacius pœnã ſacrilegii l. 1. C. vt dign. ord. ſeru. l. XIII. C. de erog. mil. ann. quibus addo Nouellam Theodoſii Tit. XXXVIII. de ſucceſſione curial. in fine vbi violatorem eius legis ſtatuit, vt ſacrilegii reatus inuoluat, XX. librarum auri multa percellat, vt d. l. XIII. Exiſtimare quis poſſet nullã talem pœnam ea l. quiſquis irrogari, ſed pudorem tantum ſugillari eius qui petiit, propter ademptionem impetratorum bonorum. nam vltra eos onerare in re pręſertim olim legibus licita, vt teſta-

tur

tur Zonaras, non æquum videatur. Et satis magna pœna ista apud bonos, vt olim Lex Valeria de prouocatione, nihil vltrà, quàm Improbe factum adiecit. Quod satis validum vinculum legis appellat Liuius; sed addit, qui tum pudor hominum erat: lib. x. Imo & D. Marcus eamdem pœnam cõstituit, multis post sæculis, quàm lex Valeria, licet in re non, vt illa, graui. Sic enim Vlpianus refert: D. Marcus rescripsit, eum hæredem, qui prohibet funerari ab eo, quẽ testator elegit, NON RECTE FACERE: pœnam tamen in eum nõ esse statutam l. si quis. §. diuus. D. de relig. & sumpt. fun. Adde huc, quæ Scipio Ammiratus lib. xx. Disp. v. in Tacitum de quibusdam Senatus Rom. decretis grauitatis & moderationis eximiæ, obseruauit. Quibus merito adnumero Spartanorum illud, Qui, legatis nescio quibus inuerecundius se gerentibus, publice per Præconem edixerunt, Licere illis immodeste agere. Sane post biennium, ex quo bona vacantia vel damnatorum fisco nunciata vel addicta sunt, peti posse, Arcadius & Honorius rescripserunt in l. nequis. xxiii. lib. x. C. TH. Tit. de petit. & vlt. dat. Quasi tum nõ amplius aliena, sed iam plane fiscalia. Aliena enim videbãtur peti quę nondum nunciata fisco essent, vel non incorporata. de cuiusmodi bonis damnatorum intelligẽdum Zonaræ locum quo Flau. Claudium prohibuisse ait ne aliena bona peterentur, ostendit eruditissimus P. Faber lib. i. Semestr. Quo loco plura ad hanc rem pertinentia ex bonis authoribus, & iure nostro adtulit. Vellem & illum insignem locum, quem apud Zosimum lib. v. legi, vbi de eodem Imp. Arcadio loquitur. Prout quisque opu-

lentus, inquit, moriebatur, eius facultates calumniantes nuntiabant, quasi nulli liberi vel cognati extarēt. Hinc rescripta Principis adferebantur, quibus Titii patrimoniū Sempronio dari iubebatur. Simul hæreditates iis dabantur, qui eas oblatis precibus à Principe obtinuerant, adstantibus interim liberis, & parētes cum gemitu complorantibus. Siue hæc exacerbat nimis Zosimus, vt solet, religionis Christianæ odio: siue ita sunt; neq; abhorrent ab iis quæ de Arcadio scriptores alii tradunt, certum est tandem id emendasse, admonitionibus vel sororis Placidiæ, vt alia similia plena stuporis & inertiæ, vel bonorum consiliariorum: quod lex illa ab eo lata, quam supra commemorauimus, apertissime declarat. est sub Honorii quoque fratris nomine edita: quamuis enim imperium regionibus diuisissent, leges tamen atq; edicta, velut communia promulgabant.

CAPVT III.

Filii vero eius, quibus vitam Imperatoria specialiter lenitate concedimus (paterno enim deberent perire supplicio, in quibus paterni, hoc est, hæreditarii criminis exempla metuūtur) à materna, vel auita, omniū etiam proximorū hæreditate ac successione habeantur alieni: Testamentis etiam extraneorum nihil capiant: Sint perpetuo egentes & pauperes: Infamia eos paterna semper comitetur: Ad nullos prsus honores, ad nulla sacramēta perueniāt: Sint

Sint postremo tales, vt his perpetua egestate sordentibus sit & mors solatium, & vita supplicium.

IN hoc maxime capite acerbitas versari videtur & nouitas huius constitutionis. Vulgo irrationabile odium vocant. Sed de acerbitate supra in initio dixi, & minuetur infra expositis rationibus. Nouum etiam nihil in tota hac cōstitutione se videre, doctissimi interpretes adfirmant, Cuiacius & alii quidam, quod durum est. nam illa certe in hoc vno capite, & exaggerata de infamia indelebili filiorum, de mendicitate, quam subire coguntur, submoti ab omni prorsus successione, etiam extraneorum sic, vt nec alimenta sibi legata capere possint, quæ tamen possunt deportati, possunt etiam serui. l. in metallum. D. de his, quæ pro nō script. Et quod omnium maxime nouum atque acerbum mihi videtur, fama multari eos, qui pro iis deprecari vel hiscere audeāt. Nunc singula expendamus.

Ait Lex, Filii.

SINE vllo discrimine, vt videtur, vel naturæ, vel gradus, vel sexus, vel iuris, vel dignitatis. Naturæ vocabulo intelligo natiuitatem, vt non solum suscepti post crimen filii comprehendantur, sed & ante crimen. De illis dubitat nemo, nisi quod excipiendi tamen videantur postumi, qui etiam excipiuntur ex constitutione Iustiniani de exhæredatione liberorū, cum postumi in parentes esse ingrati non potuerint: item quia postumi

pro natis esse habendi dicuntur, quoties de commodis eorum agitur. l. qui in vtero. D. de stat. homin. At hoc ipsis in perniciē potius versurum sit, si hac lege tenerentur. & ita Doctores nostri argumentātur ineptissime quidam, quos ratio huius legis refutat, vt Conanus etiam docet libro x. Comm. cap. 1. in fine. Nam quæ ratio pœnæ valet in iam natos, eadem valet etiam in postumos, vt spoliati scilicet bonis atq; fama minus in Principem audeant. Atque hæc sententia manifeste comprobatur l. ad beneficium. C. TH. Tit. XLII. de bon. proscript. vbi quod alia lege de seruanda liberis parentum damnatorum successione constitutum fuerat, ad postumos ducitur, excepto tamen maiestatis reatu, si quis in vtero fuerit, quo tempore pater reus est maiestatis. De iis qui ante concepti sunt, maior est dubitatio. putāt enim multi, nō teneri eos hac lege, ea potissimum ratione, quod ex sanguine adhuc puro concepti sint. Quod futile est, neq; ita sanguinem hæc lex considerat paternum, sed exemplum atq; imitationem. eaque ratio plus in ante natis valet, quam in postumis, qui patrem nunquā viderunt: quos tamen teneri hac lege manifestum est. Illud videtur amplius esse in post reatū cōceptis, quod non faciant deficere conditionem fideicommissi, si sine liberis, vt copiose Socinus disputat consil. 275. Vol. 1. De gradu videamus, an omnes liberi in infinitum teneantur? & vulgaris sentētia est, nepotes teneri, non pronepotes: opinor, quia non vltra tertiam generationem parentum mores propagentur. Sed cum dixi exemplū & imitationem hic spectari, & vlciscēdi parētes suos cupiditatem,

rum nomen ipſum familiæ ſæpe homines excitat ad talia. Notum eſt quid de Caſſio, quid de Bruto Cicero, aliique authores ſcribant. Refelluntur etiam vulgares interpretes. l. quando x. C. de bon. proſcript. Quæ in hoc crimine læſæ maieſtatis, iuſte, inquit, pœnam ad ſuos, etiam poſteros tranſmitti. & ſimiliter in l. ſubſtantiam. C. Th. eod. tit. eadem plane verba licet diuerſis autoribus ponũtur. Poſteros autem nemo filios tantũ primi gradus accepit, niſi improbiſſimus Caligula, cuius impudentem calumniam etiam Suetonius notauit. Filiorum autem nomẽ, quo vtitur hæc conſtitutio, valde etiam pro nepotibus facit ne teneantur: tametſi non inſolens ſit, & de nepotibus aliiſque vlterioribus in iure noſtro accipi, ſicut liberorum appellatio. Qua dicũt in hac ipſa quæſtione vti conſtitutionem quandam Imperatoris Friderici, ab eccleſia adprobatã, cuius argumentum à Cyno refertur. cum ea non appareat, vt ait Decianus, qui ſe putare ait nepotes nõ teneri hac lege: quod ſit odioſa, & quod filiorum appellatio etiam in iis in quibus minus odium verſatur, non comprehendat nepotes. De ſexu quid dicimus? & conſtat filias à maſculis ſeparari, vt in §. ad filias, plenius dicetur, nõ vt plane immunes ſint, ſed ne tot pœnis ſubiiciantur. Iuris vocabulo multa intelliguntur. Primum itane adoptiui teneantur, vt naturales filii; deinde ſpurii vel nothi, vt legitimi: poſtremo exhæredati vel emancipati, vt ſui & in familia retenti? De adoptiuis video conſtare inter omnes, eos non puniri hac lege: cum neq; in his parentes puniantur, vtpote ſanguine diſiunctis, quam rationem infra pluribus explicabo, neque

exempla hæreditarii, vt hæc lex ait, criminis ita in iis metui possint. Spurios vero teneri verius est, si certum patrem habeāt, puta ex concubina certa nati, qui proprie nothi & naturales. contra si non habent, qui proprie spurii appellantur. Sed licet habeant certum patrem nōnulli vulgo concepti siue ex meretrice, tamen non putem contineri, cū nulla sit in iis adfectio erga patres, nullusq; honoris aut vindictæ paternæ stimulus eos excitet, denique sua infamia timidi sint, nihilq; audeant: & satis alioquin legibus per se puniantur, cum infama, vt dixi, tum in succedendi iure. De emancipatis ita statuunt, non teneri eos pœnis huius constitutionis, tum quia nō sint de familia patris, tum quia etiam ipsum nomen filiorum amittant. l. Senatoris. 11. D. de senator. l. quin etiam. §. fin. D. de rit. nupt. Aliis forte aliud iudicium est, cum omnes rationes præsertim à natura ductæ, quæ maxime & fere solæ hic considerantur, ęque in emancipatis locum habeant, atq; in retentis in familia liberis. Quare & à Prætore vocatur ad successionem vt sui, ne quid dicam de Anastasii & Iustiniani nouis constitutionibus; & iure feudali nulla prorsus emācipationis ratio habetur, vtpote quod naturam & sanguinē solum spectet, nō istos imaginarios iuris ciuilis actus. Vnde & adoptiui in feudis non succedunt, cum tamen sint de familia & nomine. c. 1. §. adoptiuus. tit. xxvi. lib. 11. feud. Sed huic sentētiæ obstat §. emancipationes. infra h. l. vbi emācipationes post reatum factæ tanquā in fraudem legis irritæ esse iubentur: ergo ante reatum vel crimen factę confirmantur. Quo argumento Decianus vtitur. Sed facilis mihi vi-

hi videtur responsio: nam non ideo ratæ habentur emancipationes antea factæ, vt pœnis huius legis emancipati filii eximantur, sed ne siquid antea acquisiuerunt, id eis eripiatur, tanquam patri acquisiuissent: Sed neq; peculium profectitium, quod ante habuerunt, neque si quid iis in emancipatione pater donauit, auferendum est. Alias pœnas huius legis puto & in eos locum habere, cum rationes, vt dixi, omnes locum habeant, & emancipatorum pariter ac suorum rationem haberi videam damnatis parētibus, l. deportato. C. TH. de bon. proscript. Neque id, quod de nomine filiorum & familia diximus, cum sit mere ciuilis fictio, tantum ponderis habere debet, vt rationes naturæ deleat. Qua ratione multo magis exhæredati liberi essent ab hac lege excipiendi, quibus etiā nota exhæredationis est iniuncta, vt non vlturos necem patris verisimile sit, cum emancipatio pro beneficio habeatur. Eleganter Lactantius lib. v. Instit. Et si filius eodem modo perditus atq; impius existimatur, qui patrem suum derelinquit, ne illi obsequatur, ob eamq; caussam dignus putatur, qui sit exhæres, & cuius nomen in perpetuum de familia deleatur: quanto magis, qui Deum deserit? Exhæredatos autem huius legis pœnis eximi, nemo, opinor, dixerit: tum quia exhæredatio non tollat ius patriæ potestatis, imo nec ius sui, vt alibi disputauimus: tum quia dānato patre ex hac præsertim maiestatis caussa nulla esse exhæredatio potest, cum testamentū si quod pater fecit etiam ante reatum, eius damnatione irritum fiat. l. si quis filio. §. irritum. D. de iniust. rupt. irr. & per consequens nec exhæredatio va-

lere possit, quantũuis rite & recte, id est, ex caussa legitima facta, & vera. Quod autem supra dixi, emancipatione amitti filii & familiæ nomen, ad iura patriæ potestatis, & successionum, & tutelarum referendum est propter quæ emancipatus extranei loco habetur. Nam si paternæ familiæ & nominis nõ sit emancipatus, cuius tandem erit? an nouum sibi adsciscet? Hinc est, quod si testator vetuerit fundum extra familiam suam alienari, familiæ appellatione emancipatos quoq; demõstratos intelligi, Papinianus scribit in l. peto. §. vlt. D. de legat. II. l. filiusfam. §. sed etsi cum duos. de legat. I. Postremo nulla habetur in hac lege ratio dignitatis filiorum, quin & infamia notentur, & aliis pœnis hîc expressis, quæq; infamiã tacite comitari solent, subiiciantur. Excipiunt tamen clericos ante reatum patris ordinatos: nam postea vt infames repellerentur. atque ita sentire cum alios notant, tum Archidiaconũ in c. si quis. VI. quæst. I. Matthæũ de Afflict. in c. I. §. & bona committentium. nu. CXVIII. Tit. quæ sint regal.

Ait Lex, quibus vitam imperatoria specialiter lenitate concedimus.

ORATORIE agunt, priusquam pœnas exponant, indulgentiam promentes. & scite, Imperatoria lenitate, quasi dicant non regio more. & tacite perstringere mihi videntur notissimã & vetustissimam legem regiã apud Macedonas, de qua Q. Curtius lib. VII. & alii. Sic Tacitus de Tiberio Imperatore, pubem eum ingenuam regio more polluisse, ait. & Salustius, de vita atq; tergo

regio,

regio more cõſulere. Et infinita ſunt, quibus imperatoria dignitas à regia diſtinguitur, ſaltẽ ſpecie. Hinc Iuſtinianus, noſtrum eſſe propriũ, ſubiectorum commodum imperialiter exiſtimãtes. l. vn. §. pen. C. de cad. toll. quam ſententiam multis philoſophorum ſentẽtiis illuſtrat P. Faber lib. de iuſtit. & iur. Illud autem quod Impp. Arcadius & Honorius hîc adiiciunt, SPECIALITER, eo videtur pertinere; quia pauci & ii optimi tali lenitate vſi fuerunt in liberos perduellium. Quare pro ſingulari id in Antonino Pio notant, Volcatius Gallicanus & Iul. Capitolinus, cum aiũt, eum non ſæuiiſſe in liberos & adfectus Caſſii. Vel vnum exemplum Imp. Veſpaſiani, optimi alioquin Principis, in Peponilam liberoſque Sabini, qui ſe Cæſarem in Gallia dixerat, quam crudele ac pene impium? non illa voce flexum ad miſericordiam, Ego, Cæſar. hos in monumento peperi, aluique vt plures tibi ſupplices eſſemus, vt refert Dio libro LXIV. Poteſt hoc verbũ & eo pertinere, quia hæc vitę condonatio abſolutionis cuiuſdam inſtar habet, cum promeriti mortem forent, vt ſtatim ſignificant, cum aiunt debuiſſe eos perire paterno ſupplicio. Porro in rebus capitalibus, maximeque tanto crimine ſpeciali & nominatim expreſſa indulgentia opus eſt, ac venia. Quare in ſaluo conductu, vt vocant, quanuis generalibus verbis ſcripto, & clauſulis ſpecialibus & fortiſſimis (vt loquuntur) nunquam cauſſa læſæ maieſtatis intelligitur, niſi ſpecialiter ipſa exprimatur, vtiq; hæc, quæ ad perduellionem, & conſpirationem in caput Principis factam pertinet. Qua ratione vſus eſt Clemens VII. aduerſus Cardinalem Piſanũ,

qui Romam sub saluo conducto Pontificis amplissimo, fideq; Hispanici legati venerat, vt est apud Fr. Guicciardinum lib. xii. historiarum relatum.

Ait Lex, Paterno enim deberent perire supplicio, in quibus paterni, hoc est, hæreditarii criminis exempla metuuntur.

NON dicunt quia nocẽtes, & iam meriti: sed quia futuri, & iam metuẽdi; & idcirco præoccupandum. Qui autem sibi non timet, aut Deo fidit, is non punit, neque pro nocentibus habet: vt M. Antoninus, cui illud Horatii reperio pro symbolo fuisse vsurpatum, Dii me tuentur, Diis pietas mea curæ est, à qua fiducia & virtute animi illa Senatui scripsit: Quare filiis Auidii Cassii, & genero & vxori veniam dabitis. Et quid dico veniam? cum illi nihil fecerint. Tametsi ipsi puniri videntur in pœna filiorum, vt præclare & ex ipsius naturę caussis ac generationis principiis disputat quidam in libro Plutarchi de sera numinis vindicta: neque iniquum esse ait, si filii cum sint parentum, etiam habeant ea, quæ sunt illorum. addit tamen temperamentum, vt non pœna, sed medicina & custodia sceleratorum liberis adhiberi debeat. Quod de crimine isto perduellionis & proditionis apud Græcos receptum, memini apud Æmylium Probum legere in vita Cimonis, Miltiadis filii: carceris scilicet pœnam & multam atque æstimationem pecuniarum irrogatam. Sed nulla ratio potentior est, quam metus ille, ne parentum exemplum imitentur, vt hæc lex iudicat:

&

& Ammianus Marcellinus libro XXVIII. Intercepti, inquit, imperiali motu interiere omnes ad vnum, eorumque ſoboles parua etiam tum, ne ad parentum exempla ſubcreſceret, pari ſorte deleta eſt. Tertullianus libro IV. Poetico:

Authores ſcelerum (facinus ne creſceret vltra)
Extinxit, ſobolemq; patrum peccata ſequentem.

Quod ſi non hæc vis naturę eſſet in filiis inſita, tamen cupiditas vltionis eos excitare ad facinus ſolet, vt præcipit ſanguinãtis verſiculi ſententia:

Νήπιος ὃς πατέρα κτείνας παῖδας ἀπολείποι.

Et Ori reſponſum pleriſq; generoſis animis neſcio quomodo hæret, qui ab Oſiride interrogatus, quidnam pulcherrimum putaret, τῷ πατρὶ, inquit, καὶ τῇ μητρὶ τιμωρεῖν κακῶς παθοῦσιν. vt eſt in libello eiuſdẽ Philoſophi de Iſide & Oſiride. Alia ratio liberos puniendi eſt ciuilis, ſed & ipſa tamen à natura tracta, quam Cicero ſic elegantiſſime expreſſit libro I. ad Brutum epiſt. XII. vbi de filiis Lepidi hoſtis iudicati agit, contra deprecationes Bruti eorum auunculi: Nec vero me fugit, quam ſit acerbum, parentum ſcelera filiorum pœnis lui. ſed hoc præclare legibus comparatum eſt, vt caritas liberorum amiciores parentes reipubl. redderet. Aliaque in hanc ſententiam & illa epiſtola, & alibi diſſerit veriſſime. preſertim ſi nõ pœna corporis aliqua filiis irrogetur, ſed paupertatis tãtum & ſordium, ac ſolitudinis. Quæ pœna non poteſt in hoc atrociſſimo crimine grauis videri, cum eadem ſequatur liberos dãnatis parentibus ex multo leuioribus delictis, veluti repetundarum. Atq; hæc ita ſunt, ſi pater ob crimen damnatus fuerit. Quid dicendum ſi mater dãnata ſit? Hæc res nul-

lam filiis etiam masculis labem adfert, nullamq; pœnam: cum illa ratio hæreditarii sceleris, qua mouentur Impp. cesset, quod hæreditarium interpretantur paternum. Cæterum publicatis bonis matris, nihil ex iis filii filiæq; cõsequi possunt, l. de bonis. C. de bon. proscript. vbi id iuris absolutissimi esse dicitur.

Ait Lex, A materna, vel auita omnium etiam proximorum hæreditate ac successione habeantur alieni.

DE paterna superuacuum erat dicere, cum ex antecedẽtibus satis constet, nihil eos ex bonis paternis, quæ omnia fisco addicuntur, consequi posse. At de matris & aui materni, vel auiæ, & aliorum bonis & successione nisi hæc lex expressisset, & filios perduellis ab iis remouisset, contra existimaremus ea regula quam ponit in aliis criminib. Alfenus in l. 11. D. de interd. & releg. Eũ qui ciuitatem amittit, nihil aliud iuris adimere liberis, nisi quod ab ipso peruenturũ esset ad eos, si intestatus in ciuitate moreretur: hoc est, hæreditatem eius, & libertos, & si quid aliud in hoc genere reperiri potest. Quæ vero non à patre, sed à genere, à ciuitate, à rerum natura tribuerentur, ea manere eis incolumia. itaque & fratres fratribus fore legitimos hæredes, & adgnatorum tutelas & hæreditates habituros: non enim hæc patrem, sed maiores eis dedisse. hæc Alfenus. Quibus consequens est, vt multo magis capere & acquirere possint, quæ ex testamẽtis extraneorum eis delata essent, vel ipsi sua industria, vel aliunde parauissent. Excipiendum est hoc, vt dixi, crimen perduel-

perduellionis ex hac lege: quæ in hac parte valde est seuera, &, vt arbitror, singularis ac noua, nec possum viris doctissimis adsentiri, qui & nihil noui, ex hac lege cõstitui dicunt, & per d.l. II. quam modo recitaui, restringendam esse h.l. quisquis, adnotauerunt, in eo quod de libertis scriptum est in l. IV. D. de iur. patron. non adimi liberis damnatorum iura libertorum, de quo supra exposui. Illud potius videamus, cum hic prohibeantur filii omnino ex hæreditate & successione materna capere, vtrumne ad fiscum; an ad legitimos eorum hæredes ea bona deferãtur. nam si hæc tanquam de incapacibus accipiamus, hæredes legitimi & ab intestato venientes ea vindicabũt; si tanquam de indignis, fiscus. nam & his cõuenit verbum, non capiendi: quia licet capiant, retinere non possunt, ac proinde nec capere videntur. l. aliud. D. de verb. signif. Et hanc posteriorem sententiam Cynus probat, sed inanibus argumentis ex hac lege sumptis. Vnum est ex §. filias. vbi permittitur filiæ succedere matri ex testamẽto in legitimam: quare si in residuo, inquit Cynus, succederent venientes ab intestato, iam decederet mater pro parte testata, & pro parte intestata, cõtra regulam l. ius nostrum. D. de regul. iur. Alterum est ex §. vxores; in quo scriptum est, ea quæ maritus vxori suę donauerat, quæque liberis matre ad secundas nuptias transeunte conseruari debuerunt, post mortem matris fiscum auferre. Tertium est ex d.l. aliud. vt iam exposui. Sed verius est, filios istos plane pro incapacibus habendos, quod & verbum illud, non capiãt, bis hic inculcatum satis demonstrat, quod non potest pro-

prietate seruata sermonis latini capiétib. adcommodari, quamuis effectu iuris & interpretatione qui cepit & non retinet, nec cepisse videatur. Verba autem legũ, vbi nulla ratio impedit, iuxta proprietatem interpretari debemus. Deinde mater & propinqui hac ratione punirentur, quod minime huic legi conuenit. Postremo non omnia quę indignis eripiuntur, adiudicantur fisco vt in Nouel. 1. Cuiac. notat. Atque hic legenda sunt, quæ supr. ad initium huius legis docui, in verbis omnibus bonis, maxime ex l. vn. C. de caduc. toll. Neque obstant Cyni rationes. Nam ad primam respondeo, nihil absurdi esse, aliquem, etiam qui miles non sit, ex postfacto pro parte testatũ, pro parte intestatum esse l. circa. D. de inoffic. test. Item, cum quis lege prohibetur plus parte relinquere: vt hic, d. §. & l. 1. & ibi Bartol. C. de sec. nupt. Deinde non tam ex testamento matris filia capit, quam beneficio huius legis. nam & ab intestato tantundem ei concedit. Multo minus obstat argumentum secundum ductum ex §. vxores. nam bona mariti illa sunt, & ad liberos eius pertinere debuissent, si is crimẽ non commisisset. nihil mirum igitur ea fisco vindicari, vt reliqua omnia. Quę hic Salicetus distinguit, & de verbis, Capiát, & Habeâtur alieni, philosophatur, nugæ sunt. Nõ potuerũt Imperatores clarioribus verbis demonstrare, eos nullo modo capere, quam istis, quibus vsi sunt. Quod si fisco suo adplicari ea bona voluissent, quãuis durum & iniquũ erat fortasse, vtiq; hoc expressissent, sicut de bonis paternis expresserunt, & de rebus vxori donatis. Atque hæc ita sunt in successionibus. Quod si mater, vel auia inter vi-

ter viuos aliquid his donauisset coniuratorum liberis, id eis adimi nullo modo debet, neque exacerbandæ pœnæ sunt. Sin mortis caussa donauerit, quia ad vltimæ voluntatis instar redactæ sunt hæ donationes, irritas eas esse non dubito. atque ita rectissime Paul. Parisium respõdisse & alii notarunt, & ipse vidi.

Ait Lex, Testamentis extraneorum nihil capiant.

CVM toties & testamenti & successionis hæreditatisque vocabula hic repetuntur, nunquam autem vel donationibus vel de contractibus vel aliis rationibus, vnde homines parare aliquid consueuerunt, satis argumenti est, filios perduellium non priuari iure & facultate acquirendi, & acquisitis fruendi. Nec impedimento sunt verba huius legis, quæ sequũtur, & filios istos iubent perpetuo pauperes atque egentes esse, item in perpetuis sordibus, ac solitudine versari miseros. Nam recte idem Parisius respondit, non ad finalem ea caussam, sed ad impulsiuam pertinere. & ad eos acquirendi modos restringenda esse, de quibus lex specialiter cauit, id est vltimas voluntates, & successiones mortuorum. Vt taceam nõ facile talibus tanta calamitate adflictis esse, erigere sese, atque emergere, cum quibus nemo se tuto versari putet aut colloqui, ne dum vt cum iis contrahat, aut aliquid eis benefaciat. potius tanquam sacris, & piacularibus hominibus de via quisque decedat, ne contaminetur, aut saltem aliqua tangatur incommoda suspicione.

Ait Lex, Sint perpetuo egentes, & pauperes.

AT M. Antoninus in Oratione ad Senatum missa de Cassii liberis, ita: Sint diuites, sint securi, sint vagi & liberi, & per omnium vbique populorum circumferant meæ, circumferant vestræ pietatis exemplum. Scilicet illam clementiã & lenitatem imperialem initio prætexuerunt, vt ad hæc acerbissima descenderent mollius. Vnde recte definitum est (verba ipsa sunt Ameriani lib. xxix.) Nullam esse crudeliorem sententiam ea quæ est, quum parcere videtur, asperior. Sed id imputent sibi parricidæ. Nobis legislatio non displicet: in scriptura est, quod Grammaticus aliquis requirat, aut Rhetor. nam, pauperes, prius poni debuit, quam egẽtes, cum hic sit ordo, Pauper, Egenus, Mendicus. Cicero Paradoxo ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος: Itaque istam paupertatem, vel egestatem, & mendicitatem tuam nunquam obscure tulisti. Ratio autem cur liberos perduelliũ egestate laborare velint, non ea sola est, vt puniantur cum ipsi, tum parentes eorum: sed illa inprimis ne vires habeant cõtra Principem aliquid machinandi, vt velle eos verisimile est ob parentum supplicium. Et sine hoc etiam subest illa Taciti ratio verissima, qua Sosibium dicit suasisse Claudio vt Valerium Asiaticum tolleret, Caueri vim atque opes Principibus infensas lib. xi.

Ait Lex, Infamia eos paterna semper comitetur.

OPERÆ pretium est, hoc loco cognoscere, quam

quam multis generibus ea infamia inuri perduellibus consueuerit, iam mortuis. Primum est, quod hæredem nullum habeant, nec testamentarium, nec legitimũ. quæ sane in aliis grauis nota existimatur. Vnde origo seruos hæredes instituendi. Instit. de hær. qualit. & diff. Alterum genus est (quod primo loco commemorari debuit, sed hic ordinem cur seruemus?) in sepulturâ, qua prohibentur, vel inhonestâ adficiuntur, puta in loco infami & noxiorum, vel extra fines patriæ proiiciuntur, vt apud Athenienses mos fuit. In iure Canonico illa pœna est iis qui se interfecerunt monachis, vt in sterquilinio sepeliantur: ea vero Regũ sepultura fuit apud Arabes, teste Strabone lib. XVI. Tertium est Domus euersio, cuius rei crebra & vulgata apud Romanos exempla, vt putidum sit referre, vel adnotare authorum loca. Quartũ, quod ita cum superiori genere Quintilian[9] memorat lib. III. c. VIII. Et post mortẽ adiecta quibusdam ignominia est, vt Melio, cuius domus solo æquata, Marcoq; Manlio, cuius prænomen è familia exemptum est. Manlii ignominiæ etiam illud additum, ne quis patricius in arce vel Capitolio deinceps habitaret, teste Val. Max. lib. VIII. c. XV. Quintum simile huic, erasum è fastis nomen, aliisue publicis monumentis. Quam pœnam authores huius legis irrogauerunt priuilegio laco Eutropio. l. omnes res. C. TH. de bon. proscript. quam si conferas cum Claudiani libris in eundem, multa verba & dicendi genera poetica similia inuenies. Inde factum, quod & in aliis hanc pœnam passis notandũ, vt annus vnius consulis, id est collegæ, nomen habuerit Theodori,

vt ſcribit Suidas. Sextum eodem pertinet, id eſt titulorum & ſtatuarum, & ſi quæ alia in hoc genere reperiuntur, abolitio atque euerſio. d.l. omnes. & res vbiq; obuia in Romana hiſtoria. Singulare eſt illud, quo Lampridius in Heliogabalo, Tyrannorũ ſtatuas luto oppleri conſueuiſſe, ſcribit. ſed & recte tractas atq; in Gemonias proiectas nonnullorum conſtat, vt Piſonis apud Tacitum III. Annal. vel ſolo adflictas, vt Domitiani, apud Suetonium. Eumdem morem nominũ & imaginum & omnium deniq; honorum alicuius abolendorum fuiſſe olim apud Athenienſes, apparet ex rogatione ab iis de Philippo rege lata, quam recitat Liuius lib. XLI. Pœna etiam fuit, ſi quis imagines tales damnatorum vel tyrannorũ haberet, vt de Caſſii imagine refert Tacitus, de Saturnini Cicero: de omnibus in genere ſic Ambroſ. in Pſal. XXXVIII. Si quis tyranni imagines habeat qui iam victus interiit, iure damnatur. Ex quibus intelligimus, quid ſit, Memoriam alicuius damnari, quod ſæpe in iure noſtro de hoc crimine perduellionis legitur, item de iis qui ſibi mortem conſciuerũt, in quorum etiam cadauera pariter ſæuiri conſueuit. Quanquam, etiamſi nihil eorum, quæ ſupra commemoraui, mortuo acciderit, tamen memoria eo ipſo damnata intelligitur, ſi perduellionis damnatus ſit, id quod & poſt mortẽ fieri poteſt, licet viuus ne poſtulatus quidem fuerit. l. pen. C. hoc tit. l. ex iudiciorum. D. de accuſat. Sic memoria Origenis poſt ducẽtos demum annos damnata fuit, opera Theophili Epiſcopi Alex. cum excommunicaretur, teſte Socrate lib. VII. Eccl. hiſtor. c. XLV. & contra Io. Chryſoſtomi

ſoſtomi poſt xxx. annos reſtituta, Proclo Epiſc. authore: corpore eius, quod Comanis ſepultum eſſe dicebatur, Conſtantinopolim cum ſummis honoribus relato. Nam & reſtitui vel conſeruari memoriam, ac bonam famam poſt mortem, vſitatum olim fuit. Conſeruata eſt Lucano poetæ à Nerone, qui eum ſupplicio adfecerat coniurationis reum; quod indicat vetus inſcriptio Romæ: M. ANNÆO LVCANO CORDVBENSI, POETÆ BENEFICIO NERONIS CÆS. FAMA SERVATA. Pœnitentia & dolore ſine dubio Nero id fecit, plane vt antea Darius Candemum Athenienſem hoſpitem & ſupplicem, quia libere de exercitu eius locutus erat, cum iugulari iuſſiſſet, ſtatim pœnitentia correptus ac vera dixiſſe confeſſus, ſepelire iuſſit, vt ſcribit Q. Curtius lib. III. Reſtituta S C. fuit M. Antonio Antio Pr. &c. CVIVS MEMORIA PER VIM OPPRESSI IN INTEGRVM SECVNDVM AMPLISSIMI ORDINIS CONSVLTVM RESTITVTA EST. vt ſunt verba inſcripta ſepulchro eius. Huc etiam pertinet illa Senatus adclamatio apud Lampridiũ in Commodo, Memoriæ innocentium ſeruentur, Honores innocentium reſtituas. Memoriæ damnatorum eiuſque rei cauſſam ſiue vtilitatem ſic deſcribit Corippus Afer, lib. IV. de Rebus Iuſtini minoris:

Paucorum multis proſunt exempla malorum,
Quorum poſt mortẽ noſtra monumẽta perhorrent
Et damnant leges. Erit vnius vtile multis
Supplicium: ceſſantq; doli, dum pœna timetur.

Atque hæc quidem de memoria hominis mortui publice dãnata, vel conſeruata, & reſtituta. Pri-

uatim etiã solet memoria mortui coli. interdum etiam nisi quis eam colat, publice punitur: veluti hæres, nisi iusta mortuo faciat, & lugeat per nouẽ dies, vnde olim Nouendialia dicta. quem morem probat etiam Imp. Iustinianus Nou. 115. & Nou. 133. Item nisi ea exequatur, quæ testator honoris & memoriæ suæ caussa fieri iussit, vt in l. libertis. §. vlt. D. de alim. leg. cum simil. Quale est etiam, si pecuniam ciuitati legauit, vt ex eius reditu atque vsuris ludi siue spectacula quotannis celebrarentur. l. legatum XVI. D. de vsufr. leg. in qua lege Modestinus respõdit, si genus illud spectaculi non liceret in ea ciuitate agi, non tamen eam pecuniam hæredum lucro cedere debere: sed aduocatis primoribus ciuitatis atque hæredibus dispiciendum esse, in quam rem conuerti debeat fideicommissum, vt memoria testatoris aliq; & licito genere celebretur. Quæ ideo libẽtius recito, quod ea lege summus ille vir & doctissimus Phil. Melanthon vsus fuerit, eamque adcommodauerit rectissime (vt eum citans Cuiacius loquitur; tanta est vis virtutis & doctrinæ, vt etiam ab inimicis laudetur) ad mores suæ patriæ, cum illa certum genus celebrandæ memoriæ defunctorũ abrogasset eam pecuniã in aliam iustam caussam conuertendam, veluti in institutionem iuuenum, quo sic alio genere conseruetur memoria defuncti. Hæc Cuiacius noster in libro XI. Quæstionum Papiniani postumo, ad l. vlt. D. de his qui notant. infam. vbi plurima eruditissime, & ex veteribus scriptoribus, vt solet, de tota hac re celebrãdæ defunctorum memoriæ docet. Sed quod ad institutum nostrũ magis pertinet, interdum pro-
ditorum

ditorum & perduellium imagines conseruantur ad infamiam. Sicuti tradit Alfonsus à Carthagena de Iuliano Comite & Oppa Archiepiscopo, quorum conspiratione cum Arabibus Rodericus Hispaniæ rex, vltimus Gothorum appellatus, cecidit. Decet enim, inquit, sicut proborum virorum depinguntur imagines, vt ad memoriam nostram veniant laudandi, sic & sceleratorum, vt veniant execrandi. Sicut & Iudas in cœna Domini solet depingi.

Ait Lex, Ad nullos prorsus honores, ad nulla sacramenta perueniant.

NON solum id ad pœnam sancitur, sed ne aliquid moliri possint, & ne Rempubl. perturbent. Quæ ratio M. Tullium mouit, vt proscriptorum liberos, quorũ caussam non improbabat, à Republ. summouendos censeret, atq; idem oratione defenderit. Quos postea Rep. in vnius dominationem redacta, ideoq; tali periculo sublato, Cæsar & Augustus restituerũt, & ad honores admiserũt. Quintilianus libro XI. cap. I. Mollienda est, inquit, in plerisque alio colore asperitas orationis, vt Cicero de proscriptorum liberis fecit: Quid enim crudelius, quam homines honestis parentibus ac maioribus natos, à Repub. summoueri? Itaq; durum id esse summus ille tractandorum animorum artifex cõfitetur. Sed ita legibus Sullæ cohærere statum ciuitatis adfirmat, vt his solutis stare ipsa non possit. Adsecutus itaque est, vt aliquid eorum quoque caussa videretur facere, contra quos diceret. & vulgatũ olim in Ti-

berium, qui Rhodi per speciem secessus exulauerat, carmen:

——— regnabit sanguine multo,
Ad regnum quisquis venit ab exilio.

Honorum nomine magistratus aliasque curationes publicas & dignitates hic intelligi, manifestũ est. Sacramenta pertinent ad rem militarem. Vetantur ergo milites esse, vtpote infames. Theophilus §. vlt. Instit. de except. οὐδὲ στρατεύεται ὁ ἀτιμωθεὶς. l. i v. §. ad tempus. D. de re milit. Sed tanquam serui pœnæ & supplicio addicti, dum viuunt, vt mox subiicitur. Notissimum autem est, seruos à militia repelli, ideoque Virgilius,

—— quem serua Lycinnia furtim
Extulerat, vetitisq; ad Troiam miserat armis.

de cuiusmodi seruis, qui nomẽ militiæ dederant, cõsuluit Imperatorem Traianum Plinius, vt lib. x. epistolarum videre est. Chrysostomus Homil. xx i. Antiochenâ: Exteriora militum, & corporis mensuram, & bonam carnis habitudinem exquirunt, ipsos in exercitum deligere debentes. Non autem hæc sola militaturum oportet habere, sed & libertatẽ: si quis enim sit seruus, reiicitur. Cœlorum autem rex nihil tale requirit. Plurium autem numero Impp. hîc vtũtur, quia vnum sacramenti militaris genus, etiam quod à gregariis exigeretur, puta aliud in delectu dabatur apud consulem, de fide & obedientia strenuaq; opera Reipubl. nauanda, aliud in castris apud Tribunos, de furtis & simil. Beatus Sulpitius in vita B. Martini: Regis edictum, vt veteranorum filii ad militiam scriberentur: prodente patre, qui felicibus eius actibus inuidebat, cum esset annorum quindecim,

decim, raptus & catenatus sacramentis militarib. implicatus est. Hanc eamdem pœnam tanquam reis læsæ maiestatis diuinæ Ethnicis irrogauisse Imp. Honorium reperio, apud Zosimum lib. v. lege lata, quæ in Aula cingulo vetaret eos vti, qui Christiani nõ essent, sed eam postea propter Generidum, qui cum potestate militibus tum Romæ præerat, ab eo abrogatam fuisse, concessumque vnicuique, vt opinionem suam retinens, & magistratu suo fungeretur, & militaret. Christianis etiã militia non semel lege interdictũ in contumeliam, nemo paulo doctior ignorat. In hac quoq; re dissimilis authoribus huius constitutionis fuit M. Antoninus, teste Gallicano. Vixerunt igitur posteri Auidii Cassii securi; sed eos postea Commodus interfecit. Sed ne quis Antoninum nobis obiiciat, semel dico, in tam illustribus viris, qualis Cassius fuit, interdum conducere non vti seueritate, quam stulte & cum sua pernicie quis in omnes aut multos prætermittat. Et aliud sunt leges, aliud singularia exempla.

Ait Lex, Sint postremo tales vt his perpetua egestate sordentibus, sit & mors solatium, & vita supplicium.

INTELLEXIT hoc sæuus ille Tiberius, qui reo ex vinculis roganti, vt supplicium ei maturaret, nondum se ei reconciliatum esse, respondit. Adeo verum est, quod C. Cæsar apud Salustium in oratione de coniuratis dixit, In luctu atque miseriis mortem ærumnarum requiem, non cruciatũ esse. Quam sententiam ex Sophoclis Antigona

mutuatum eum putat elegantiſſimus Muretus, lib. XIX. Lection. Sic enim ille ait:

Ὅς τις γὰρ ἐν πολλοῖσιν, ὡς ἐγὼ, κακοῖς
Ζῆ, πῶς ὅδ' οὐχὶ κατθανὼν κέρδος φέρει;

Hoc eſt, vt nos vertimus;

Nam ſi quis in luctu atq; miſeriis, vti ego,
Viuit, quid ille mortem haud lucro deputet?

Hanc Cæſaris opinionem de morte reprehendit ibidem Cato, quaſi ludibrio haberet ea, quæ de iudiciis & locis apud inferos memorantur; ab omnibus ſcilicet & Romanis & Græcis barbariſq;. Chryſoſtomus Serm. IV. de Fato: Quod ſi & illos ſequi libet ea admiſerũt poſt hanc vitam correctiones, futuraq; in inferno iudicia, & adcuſationes, pœnas, præmia, ſuffragia & ſententias, & ſupra; veris doctrinis Ethnicos nõ reſtitiſſe, quãuis alias delirauerint. In his recenſendis Virgil. vt fuit iuris ciuilis & Pontificii peritiſſimus etiã ordine iudiciorum ex iis in inferno conſtituit. Sic enim Seruius in lib. VI. Æneid. ad illum verſum:

Tum demum horriſono ſtridentes cardine portas,

Mittuntur, inquit, poſt verbera ad æternum ſupplicium. Et eſt ſecutus ordinem iuris antiquum. Nam poſt habitam quęſtionem, in Tullianum, ad vltimum ſupplicium mittebantur. Sed hæc in libro ad L. Porciam doceo. His ita expoſitis ſupereſt vt cognoſcamus, num has liberorum pœnas vel lex aliqua poſterior abrogauerit, vel conſuetudo ſuſtulerit. Et adfertur eorumdem Imperatorum Arcadii & Honorii noua & poſterior conſtitutio, quæ extat in l. ſancimus. C. de pœn. his verbis conſcripta. Sancimus ibi eſſe pœnam, vbi & noxia eſt. Propinquos, notos, familiares, pro-

cui à calumnia submouemus, quos reos sceleris societas non facit. Nec enim adfinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt. Peccata igitur suos teneant auctores, nec vlterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum. Hac constitutione Gul. Budæus putauit abrogari hanc legem. Sed hæc sententia, quæ ab Adcursio & aliis originem habuisse videtur, notantibus has duas leges, quasi contrarias, ab omnibus reprehēsa est, Duareno, Roberto, Contio, Deciano, aliis. & respōsio ad l. sancimus. duplex. Prima, quod loquatur de cognatis, & notis, & adfinibus ac familiaribus, in quibus nulla talis ad puniendum caussa, qualis in filiis, adeo vt nec in fratribus germanis hæ pœnæ valeant, vt respondit Phil. Decius consil. LXIV. in coniuratione quadam aduersus Ducem Mediolani inita. Altera est, quod licet de filiis ea lex loqueretur, quod tamen concedendum non est, tamen hoc crimen perduellionis ab ea regula excipi oporteret, vt plurimis in legibus nominatim excipitur. Nam verissimum puto, quod ab interpretibus nostris, tanquam per manus traditur, legem generalem, quæ ius antiquum corrigat, non esse perducendam ad casus speciales, qui in veteri iure excipiebantur à regula, vt notat Adcursius & alii in l. sciendum. D. qui satisd. cog. Recte autem, & necessario Arcadius & Honorius de amicitia, ne crimini daretur, id sanxerunt: Quod id genus calumniæ frequentissimum esset, nec Romæ solum, sed & alibi. Quam multos mortales amicitia sola Seiani euertit! pluresq; illa ruina obruisset, nisi oratio M. Terentii plena spiritus frænum sæuitiæ iniecisset. cum qua velint studiosi confe-

rant paulisper Amyntæ in pari caussa orationem apud Q. Curtium lib. VII. in primis illa, quæ sunt huius propositi. Proinde, inquit, ad id reuertar, propter quod rei sumus. Amicitiã quæ nobis cum Philota fuit, adeo nõ eo inficias, vt expetisse quoque nos, magnosq; ex ea fructus percepisse confitear. & quæ sequuntur. Tacitus lib. VI. Annal. Fatebor & fuisse me Seiano amicum, & vt essem, expetisse, & postquam adeptus eram, lætatũ. Sed satis est loca indicasse. cum voluptate, imo cũ fructu ea conferet, cui hæc studia curæ. idq; eo magis, quod tantam similitudinem, & eamdem velut indolem authorum & scriptorum non animaduerterint diligentissimi & eruditissimi Cornelii interpretes, si memini. De Consuetudine: vereor ne huius legis pœnæ magis exacerbatæ multiplicatæq; sint, quam abolitæ aut mitigatæ, præsertim in coniuratos, & reos. Nam in filiis eorum potius eas mitigatas credidero, præsertim quod infamiam & intestabilitatem, vt sic loquar, attinet. Sublatas prorsus esse, Angelo, quamuis doctori illustri, nullus credo, si id sensit, vt putatur, in l. fallaciter. C. de abolition.

CAPVT IIII.

Iubemus etiam eos notabiles esse sine venia, qui pro talibus vnquam apud nos interuenire tentauerint.

D vero durissimum, & nescio an aliud æque in hac tota lege. Nam deprecari non modo pro se ipso, sed & pro aliis, semp liberũ ac solutũ fuit, præsertim pro innocentibus,

vt

vt sunt certe isti coniuratorū filii. tanta vero pœna deprecantē, imo deprecari conantem quis vnquam adfecit? Simile tamen quiddam ausus impurus ille Tribunus pl. Clodius priuilegio in Ciceronem, cuius illud caput memoratur, Ne quis de eo ad Senatū referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset. Quare non existimo hanc partem legis, nisi ad terrorem scriptam esse, vt illa lex, in XII. Tabulis, de corpore debitoris dissecando, qua nemo vnquam vsus: vt scribit A. Gellius. Leuiores tamen pœnas huiusmodi deprecatoribus sæpe irrogatas esse, non dubito: vt relegationis. qua pœna adfectus olim Artaxerxes Eunuch⁹ ab Artaxerxe rege, quod liberius pro Megalyzo perduelle apud eum esset, locut', teste Ctesia libro Rerum Persicarum apud Photium. Vt vt sit, deprecari tamen licet populo, licet Ecclesiæ, licet, vt sæpe factū in hac ipsa Maiestatis caussa legimus, religiosis hominibus ac monachis, etiam singulis, vt ab Eutychiano lib. I. Histor. Ecclesiast. Socratis cap. XIII. Sic Chrysostomus populum hortatur, vt secum ad Imperatorem huius legis authorem pro Eutropio supplicatum eant. Sic idem in Homil. IV. de incomprehensibili Dei natura aduersus Anomeos, ita factum refert interprete Theodoro Gaza: Decem ante hos annos, inquit, capti nonnulli sunt tyrānidem adfectantes, cuius rei vos etiam meminisse arbitror. Fuit inter eos quidam dignitate ac principatu (forte ἀρχῇ, id est, magistratu vel imperio) præditus, qui cum dānatus capite ad supplicium duceretur: populus motus misericordia vniuersus Prætorem adiit, & de-

precandi communi opera efficere potuit, vt reus ille venia nulla dignus, liberaretur ab ira Imperatoris. Quod si cum iram terreni Imperatoris velitis extinguere, vniuersi cum liberis, & vxoribus festinatis, & reliqua. De Monachis quod dixi, frequens fuit, illustre eius rei exemplum apud eundem scriptorem in caussa seditionis, & læsæ maiestatis, cum Antiochiæ Imp. optimi Theodosii imagines deiectæ essent, isq; eam rem, vt debuit, seuere vindicandam existimaret. nam èx propinquis montibus cateruatim descẽdisse monachos scribit ad eximendos reos, qui in ius, & ad supplicium ducerentur. Quod certe permittendũ non est: eaq; de re authores huius legis alia satis seuera lege cauerunt, ne fieret. l. addictos. xvi. C. Th. De pœn. ex qua mali huius magnitudo cognosci potest, præsertim ex illis verbis, Aut si tanta clericorum ac monachorũ audacia est, vt bellum potius quam iudicium futurum esse existimetur, ad clementiam nostram commissa referantur. Deinde sanciũt pœnam in Episcopos, qui id nõ prohibuerint, aut vindicauerint. Quanto magis qui instigant eos, vel hortantur ac laudant, vt Chrysostomus fecit? cuius vt ingenue quod sentio dicam, probare non possum nimiam illam ac pene truculentam libertatem, præsertim in Principes; quam passim in concionibus eius videas & historiæ Ecclesiasticæ scriptores non sine insectatione commemorãt. Qualia illa fuerũt in vxorem Imperatoris Arcadii! Mihi vero placet vehementer illa sentẽtia & admonitio Fl. Iosephi, quæ eadem (si recte memini) & Polibii est, colere officiis nõ exasperare iurgiis oportet potestatẽ, siue id quod poten-

potentius est libro II. de bello Iudaico. Similiter Q. Curtius libro VIII. Obsequio mitigãtur imperia. Sed redeo ad constitutionem nostram Dixi ad terrorem incutiendum hoc caput scriptum videri: fortasse etiam vt pudore negandi magnis præsertim & amicis hominibus sese exoluerent. Quę etiam caussa Cn. Pompeium mouit, vt in legibus suis iudiciariis interdiceret, Nequi reorum laudatores haberẽtur, aut deprecatores, quod eo modo multi præstantibus viris intercedẽtibus liberarentur, vt Dio libro XL. scribit. Memorabile est, quod de Imp. Suleimanno commemorat Gisel. Busbequius in epistolis, cum infensissimus esset Pialhio classis præfecto & victorẽ, ob celatum quemdam nobilem Christianum captiuum, (fuit Gasto Ducis Medinæ filius) in quo crimen læsæ maiestatis ille cõmiserat, vt intelligimus ex Verrina Ciceronis de suppliciis: deprecantibus tãdem eunuch. principi, filioque Selimo, vt Pialhio parceret, ęgre cum esset adsensus, illam nobilissimam & dignam Christiano homine vocem edidisse ait; Habeat is quidem à me tanti delicti veniam, & impunitatem: cæterum debitas pœnas post hanc vitam de eo sumat iustissimus scelerum vindex Deus. Adeo (hoc meritũ epiphonema addit nobilissimus Giselinus) ei insedit, nullum malum facinus inultum relinqui debere. Quod autem Imperatores nostri addunt, Sine venia, eodem spectat, ad incutiendum metum, neque enim vel ipsi sibi, vel successoribus præscribere potuerunt, ne veniam concederent, si vellent. Eleganter & scite Tiberius Cæsar cum sibi statuas poni vetuisset, addidissetq; illam præscriptionem, Nisi ego

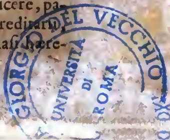
promittam: hanc ipſam quaſi emendans, Atqui non promittã, ſubiecit. teſte eodẽ Dione. Quod ſi hominibus deprecatorib. omnino vllis parcendum non exiſtimarunt, ne illi quidem pſittaco pepercisſent, qui Leonem philoſophum, inſidiarum in patrem Baſilium Imp. falſo delatũ, à ſumma calamitate liberauit: cum enim quodam loco apud Senatores in conuiuio eſſet Baſilius, & pſittacus in corte ſuſpenſus, ſubinde ingeminaret illa verba, O LEO LEO, quæ imitatione cuiuſdã calamitatem Leonis adſiduè deplorantis didicerat: commoti conuiuæ, & occaſione deprecandi vſi, An non iſta volucris, inquiunt, nos adcuſabit, Imperator, ſi cum ipſa Dominum ſuum appellet, nos tuæ maieſtatis familiares, eius tamdiu carcere incluſi obliuiſcamur? Mitigat⁹ his verbis Imp. cum filio ſtatim in gratiam rediit, quem orbare oculis decreuerat. Adeo nulla pro miſeris & innocentibus deprecandi omittẽda occaſio eſt. Hiſtoriolam illam Annali tertio Zonaræ legi.

CAPVT V.

Ad filias ſane eorũ, quotlibet numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris, ſiue teſtata, ſiue inteſtata deceſſerit, volumus peruenire: vt habeant mediocrem potius filiæ alimoniam quam integrum emolumentum, ac nomen hæredis. Mitior enim circa eas debet eſſe ſententia, quas pro infirmitate ſexus minus auſuras eſſe confidimus.

PRI-

PRIMVM illud ſciendum eſt, etiã fœminas in hoc crimen incidere poſſe, & teneri pœnis. quod Azo hîc in gloſſa adfirmat: cuius ſententiam communiter adprobari ſcribit Ange. in §. interdum. Inſtit. de hæredit. quæ ab inteſt. deferunt. quare nõ dubitat Azo, omnia in matris coniuratione admittere, quæ de patris hîc cauta ſunt. Neque obſtant illa verba h. §. minus auſuras confidimus. nam de feminis filiabus coniuratorũ hic ſermo eſt, non de feminis quæ ipſæ coniurarint, quæ licet minus audeant; nos tamẽ de iis ſic quęrimus, ſi auſæ fuerint. Quod & non raro adcidit, vt ſi non ſolæ, cum viris ſaltem vel ſuis vel alienis conſilia talia iniuerint, vt de Marcia honoratiſſima Ant. Caracallæ concubina legimus apud Herodianum, quæ cum & Electo Læto coniurauit in Principis necem, & perfecit primum veneno, deinde ferro per Narciſſum. Illud adſentiri Azoni non poſſum, quod propter matris coniurationem non ſecus filios filiaſque puniri dicit quam propter patris. neque enim eadem in matribus ratio eſt, imo contraria, vt puniri liberi nõ debeant, quia hæreditarii criminis exempla, quæ ratio Imperatores maxime mouit, & ſola ab iis allegatur, non poſſunt metui à matre. Leges enim noſtræ ſequuntur ſcita Stoicorum, qui generationis cauſſam & filiorum vitia atque indolem patri ſoli tribuunt. l. lege XII. tabularum. in fin. princip. C. de legit. hæred. quam ſententiam quoque intelligunt hic Impp. cum non contenti dicere, paterni criminis, addideruut, hoc eſt, hæreditarii, vt hanc ſucceſſionem, & naturalem quaſi hære-

ditatem vitiorum paternorum indicant. Mater materiam tantum prȩstat. Hieronymus: Femina sexus fragilior, materia intelligitur c. 11. in Ezechielem, vbi dicit Sanctos nõ genuisse feminam, nisi perraro. At ne ipsæ mulieres factionem ineuntes pariter ac mares teneantur, nulla ratio est. neq; abhorrent verba legis, illud inprimis quod initio positum est, Quisquis, nam ad sexum muliebrem significãdum proprie valet. Quod multis veterum exemplis docet Marcellus Nonius. Cõfuse igitur & inepte cum alii, tum Tib. Decianus libr. VII. capite XLI. Crimin. nunquam in dispositione h. l. quisquis, contineri feminas ait, nisi id cautum sit lege aliqua specialiter de feminis loquente, & rationem adfert illam peruulgatam Doctorum, quia hæc lex continet odium irrationabile, cum filium pro patre puniat, ideoq; extendi non debeat. Sed cur irrationabile? cum tot rationes & naturales & ciuiles huius rei sint tantique ponderis, vt supra explicauimus. Quod autem filiæ coniuratorum non æque, vt filii, puniantur, eius quoque differentiæ rationem optimam hæc lex adfert, quia ꝑpter infirmitatem sexus minus ausuras spes sit, punitis parentibus. infirmitas autem sexus illa, & ad corporis vires, & ad animi timorẽ, & ad consilii imbecillitatem referenda est. Coniuratio autẽ in Principis cædem ob magnitudinem sceleris, & pericula maximum robur harum rerum omnium desiderat, adeo, vt nec in mares quoscunque cadat. Eleganter Cicero de percussorib. Cæsaris loquens aduersus Antonium, si bene memini: Virũ res illa quærebat, inquit. Cæsaris mentio reuocat mihi in memo-

tiam

riam Portiam Bruti, quæ carbonibus ardentibus voratis marito persuasit, capacem se & fidã tanti facinoris, ac secreti custodem futuram. Illud etiã, quod ex Aretino adferunt, Si quis rebellis vna cũ suis declaretur, appellatione suorum non venire feminas: ex illa disciplina Bartoli ductum, quod in rebus odiosis nunquam masculinum cõcipiat femininum in l. 1. D. de verb. signif. mihi non improbatur, nisi constet de animo & insigni odio decernentis, vt fere in talibus euenire decretis solet. Quis enim dixerit non contineri etiam feminas in illa populi Atheniensis rogatione aduersus Philippum Macedonũ regem acerbissima, quam Liuius refert libro XLI. in illis, inquam, verbis, Sacerdotes publicos quotiescunq; pro populo Atheniensi sociisq; & exercitibus & classib. eorum precarentur, toties detestari, atq; execrari Philippum, liberos eius, regnumq;, terrestres, naualesq; copias, Macedonum genus omne, nomenq;. Nõ tuto illuc filia aliqua Philippi iuisset, vt opinor.

Ait Lex, Falcidiam tantum ex bonis matris; siue testata, siue intestata decesserit, volumus peruenire.

DE patris bonis, vtpote omnibus iampridem fisco addictis, nihil cauendum fuit. Verumtamen de dote profectitia dubitari potest, vtrum salua ei remaneat damnato patre perduellionis? Marcus quidem Imperator, quem sæpe iam nomino, Cassii filias etiam argento, auro, gemmisq; frui iussit. Sed hoc singulare exemplum fuit, nec ius facit. Dotem profectitiam patris esse constat;

at benigne ac fauore matrimoniorum receptum est, vt esset & filiæ magis etiam, quam patris. Vnde & filię proprium patrimonium adpellatur in l. 111. §. ergo. D. de Minor. & in l. in eam. D. de religios. & sumpt. fun. Quare bonis patris publicatis dicendum est, non etiam publicari profectitiam dotem. quod expressum quoq; est in l. cum de in rem verso. D. de vsur. Imo si inter bona patris hæc dos erat, fiscum dicendum est restituere eam filiæ debere l. 11. C. solut. matrim. idq; ratio ipsa postulat, vt dicam infra ad §. dotes. At quod Baldus scribit in l. si patri. C. de dot. promiss. filias de bonis paternis esse dotādas, probare nullo modo possum: cum solam Falcidiā ex maternis tantū bonis eis hac lege concedi videamus. Et manifeste refellitur hæc sentētia verbis §. emancipationes. h. l. vbi dotes etiam à perduelle datas Impp. reuocari iubent: ergo & filiæ datas, & quidē magis quam extraneæ datas. tametsi enim extraneæ nullo iure dos debeatur vt filiæ, hæc constitutio tamen filios coniuratorum punit, nō extraneos. At dos quæ semel filiæ iure recteq; data est, ea, vt docui, patrimonium filiæ est, adeo quidē, vt mortuo patre actio dotis sit solius filiæ licet à patre exhæredatæ, non hæredum patris siue ii extranei sunt, siue sui. l. vn. §. videamus. & §. & hoc ex rei. C. de re. vx. act. Quare & bona patris vel domum ab ea retineri posse pro dote existimo, vel prohiberi, ne diruatur: cur enim non idem filiæ tribuamus, quod Bartolus tribuit creditoribus damnati perduellis in l. 1. §. seruus. D. ad S C. Syllan. Albericus & alii plures, vxori? quāuis Cynus, vt & Iacob. de Arena contrarium de creditoribus sentiat

in l.

in l. pignor. C. de pignor. act. Quos authores alii sic conciliant, vt impedire non possint, fisco satisfacere creditoribus parato: vt Tiberius scribit, Quod & mihi placet. quid? quod & in minori crimine læsæ maiestatis, id est, ob deiectas Principis statuas domo paterna eiici filiæ possint? quod factum ab Imp. Theodosio in Antiochenos, lego apud Chrysostomum Homilia XIII. vbi & illud, in omnium reorum foribus tabulas proscriptionis cerni licuisse. Quod notandum ad historiam Romanam. Falcidia, quam Imperatores hîc appellant, est portio legitima, id est, quarta eius portionis, quam ab intestato filii filiæq; habēt: vt dupondii etiam norunt. Sed an idem quod de matre hic statuitur, ad auum auiamq; maternā producemus? Quod sane benignius est, cum & iis ab intestato pariter ac matri succedant. Quod ea ratio quoque confirmat, quia exceptis bonis paternis, & quadam ex parte maternis, filiæ non sunt intestabiles, sed capere ex omniū testamentis possunt, & legitimas successiones non amittūt. Dixi supra ob crimen patris non publicari dotem profectitiam filię. Sed quid dicendum si filia deliquit ipsa, an publicabitur? de eo ita ex Vlpia. rñdemus, Quinque legibus damnatæ mulieri dos publicabitur, maiestatis, vis publicæ, parricidii, veneficii, de sicariis. l. III. D. de bon. damnat. Sed ea lex loquitur de matrefamilias, non de filiafam. vel de dote profectitia, vt apparet in legibus sequentibus, quæ de marito loquuntur, cui dos lucro cedit damnata muliere, exceptis illis quinq; casibus. Sed verius est, filiafam. damnata, eiusq; bonis publicatis dotem profectitiam patri separari, vt de

peculio profectitio supra diximus. est enim dos illa non filiæ solum, sed & patris, ad quem mortua vel damnata filia redit, sicut in filiam mortuo vel damnato patre. l. 2. §. 1. & seqq. D. solu. matrim. l. consensu. & Auth. econtra si filii. & ibi not. C. de repud.

Ait Lex, Vt habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen hæredis.

QVAMVIS filiabus nullam infamiam hac cōstitutione iniungi verissimum putē: est tamē aliqua nota, quæ illis hoc loco inuritur & quidem duplex. quod & alimonię nomine illam Falcidiam ex bonis maternis eas consequi velint, & sine nomine hæredis, non solum sine emolumēto integro. Inest in alimoniæ verbo quidam rubor eorum, quibus alimenta dantur, quasi miseris, aut prodigis, arg. l. cum hi. D. de transact. Et magnum olim inter Anglos Gallosq; certamen, vtrum ea summa pecuniæ, quam rex Galliæ pendebat Angliæ regi, pensio, vt Galli volebāt, an stipendium vt Angli contendebant, appellaretur, teste Phil. Cominęo. Maior atq; expressior ignominia est in eo, quod hæredis nomine filias exui volunt, qui titulus est honestissimus, adeo, vt legitima filiis relicta alio, quam hęredum titulo, labare & ruere testamentum, nec paternum modo, sed & maternum, verissimè proditum sit, ex Nouella Iustiniani, vt cum de adpellat. c x v i i i. §. aliud quoq;. atq; ita his diebus in quadam opulenta hæreditate responsum est à Collegio nostro.

Quod

Quod autem Imperatores nomen filiæ in adsignanda iis alimonia repetunt, nō absurde aut superfluo factum est. Tacite enim significant, nisi sit vnde vitam tolerent, futurum vt corpus corpore alant, id est, ad impudicitiam labantur. quod supplicium grauius morte mulieri honestę, & inprimis Christianæ. Tertullianus Apologetici capit. vlt. Nam & proxime, inquit, ad lenonem damnando Christianum, potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna, & omni morte reputari. Postremo quæro, cur nomen hæredis honorificentius habeatur, quam aliud vllum, puta legatarii, fideicommissarii, donatarii? opinor, quia hęres defuncti personā repræsentat, imo idem cum ipso censetur. Nou. XLVIII. legatum est honos. l. nec adiecit. D. pro soc. vnde honorati legatarii. l. II. D. de leg. II. Sed hæreditas, summus honos. Cicero pro Quintio: Hæredem testamēto reliquit hunc P. Quintium, vt ad quem summus mœror morte sua veniebat, ad eundem quoque summus honos perueniret. vel quia hæres idem significat, quod dominus, & vice versa. Vnde aliquem dominum hæreditatis suæ instituere, est hæredem facere. l. his verbis. D. de hæred. inst. Hieronymus, siue quis alius vitas SS. Patrum scripsit, in vita Eugeniæ, Omnium rerum mearum dominum instituam te. Qui locus mire congruit cum d. l. his verbis. nec à quoquā, quod sciam, animaduersus est.

Ait Lex, Mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus.

HÆc mititas multiplex est, si attēdamus. Primum in eo quod vitæ earum parcitur, cum & filiorum parcatur. Multi tamen non pepercēre, ne in suo quidem sanguine, vt rex Galliarum Clotarius I. de quo ita scribit Ioh. Tilius libro I. de Rebus Gallicis: Cranus cum in patrem (Clotarium) Velitanio Aquitaniæ duce, & Conabo Britāno adiutoribus rebellaret, captus in prælio, & ex mandato regis patris sui cum Lalta vxore, filiabusq; duabus igni est traditus. Sed nullum exemplum immanius, quam filiolę Seiani apud Tacitum, Suetoniū, & alios. quę à carnifice laqueum iuxta compressa fuit, quia virginem triumuirali supplicio adfici, inauditum ante eum diem esset: & quod indignitatē auget, Senatus ita iudicauit: si veteri Iuuenalis interpreti credimus, nō semper liquidæ apud me fidei. Sic enim ait in Satyr. x. Adeo vt filiam eius virginem iuberet Senatus à carnifice stuprari, & sic occidi, vt iure videretur occisa. Pari crudelitate & ludibrio iuris, Triumuiri Reipub. Const. impuberem puerum necari iusserunt, sed indutū prius toga virili, vt Dio Cassius refert. Deinde filiabus famam conseruat hæc constitutio, dictura, si lædi vellet, vt in filiis tam prolixe inculcauit. Tertio, quod non prohibet, ne ex propinquorum & externorum testamētis, vel legitimis successionibus filiæ capiant, & maternorum bonorū partem iis aliquam attribuit, vt supra demōstrauimus. Postremo bonam spem se habere de filiabus ostendunt Imperatores, non secuturas eas paterni vestigia sceleris. Ex quo sequitur, vt minus etiam exprobrari infamia paterna iis debeat. Quod pariter & filiis masculis Auidii

dii Cassii Marcus cauerat, cum illis etiam in lite (verba sunt Vulcatii Gallicani) obiici fortunam propriæ vetuisset domus, damnatis aliquibus ob iniuriam, quod in eos petulantes fuissent. De infirmitate sexus muliebris superuacuum adnotare: nisi quod Thomas Aquinas in Politica Aristotelis, ideo debilem ac dilutam rationem esse in mulieribus dicit, quia ob mollitiē temperamenti ratio non hęret firmiter iis, de quibus deliberatur. Minus ausuras autem abscise dicūt, id est, tanti animi & sceleris facinus, vt ille Syracusanus apud Liuium in eadem re, Thrasonē esse consilii mentibus: nec nisi tam potenti duce confisos rem tantam ausuros. & quidam apud Tacitum libro IV. Annalium.: Non enim se cædem Principis & res nouas vno socio cogitasse. Quanto minus igitur cogitabunt feminæ? Hæc de filiabus coniuratorum. quid dicendum tamen, si ipsæ feminæ coniurauerint, an vt mares puniri debent? Et hic quoque mitior videtur statuenda in eas pœna, licet lex non dicat: idq; ita etiam veteri doctori Oldrado visum est, consilio CCCXCI. Non possum continere risum, cum lego Cynū hic adnotare, illam sententiam, minus audaces esse feminas, quam mares, fallere in actibus Venereis. Fuit Cynus nō solum Iurisconsultus, sed poeta egregius, lusitque elegantissimis versibus sermone Ethrusco amores. Inde illa disciplina. Nam & Amor poeta est & Iurisconsultus, si Ouidio credimus, apud quem illa:

Dictatisque ab eo feci sponsalia verbis,
Consultoque fui iuris Amore vafer.

Sed rectius cupidiores maribus, Cynus dixisset,

non audaciores; quod nemo vnquam dixit, & naturæ repugnat. alioquin Bartoli illam regulam de hominibus lõgis, quam in Cyno præceptore suo fallere dicebat, etiam in Cyno probem ob hanc eius tam fatuam fallentiam. Sed hæc ioco.

CAPVT VI.

Emancipationes quoque quæ à prædictis siue in filios, post legem duntaxat latam, siue in filias fuerint collatæ, non valeant.

ID duabus maxime de caussis quæri potuit. Vna est, vt sciretur, an emãcipati isti filii eadem cõditione habendi sint, qua filii retenti in potestate. Negat id Glossographus in c. siquis cum, quæ est h. l. Quisquis. Quæst. 1. de qua re supra expositum est à nobis in verbo, Filii. Altera caussa est propter bona, quæ filii emancipati per occasionẽ emancipationis acquisiuerunt, vt intelligi possit, vtrum fisco vindicanda sint rescissa emancipatione, tanquã iam ab initio in fraudem fisci facta, an vero penes filium emancipatũ remanere debeant. Igitur cõstitutum est, emancipationes istas non valere, quod in fraudem fisci collatæ videantur; neque id solum, si quis in reatu filium emancipauerit, sed etiam si ante reatum, post id tempus tamen, quo cogitare de factione ineunda cœpit. h. §. nostro. & l. pen. C. h. tit. ad Leg. Iul. Maiest. Quod si ante istam cogitationẽ, qua sola crimẽ hoc cõtrahi placuit, emancipauit: non video cur infringi emancipatio debeat: idq; incun-

incunctantius dicẽdum est in aliis criminibus, in quibus etiam sufficere videtur, si ante reatum tãtum emancipatio facta sit, vt legis huius authores sentiunt. l. si quis posthac. §. si quid etiam. C. de bon. proscript. Quo in loco retinere filiis permittitur etiam ea, quæ iis à patre in emancipatione ipsa donata fuerunt. Ad hunc locum pertinent aliæ nonnullæ veterum quæstiones quas breuiter profligabimus. Summa autem est, an filius rei perduellionis possit vllam hæreditatem sibi quærere? In quo primum distinguendum inter hæreditatem patris, & alterius: deinde inter emãcipatum, & filiumfamilias. Igitur si inciderit quæstio de patris hæreditate, ea non aliter constabit, quam si proposuerimus, patrem pendente adcusatione perduellionis mortuum esse, vel etiam (quod in hoc crimine receptum est) post mortẽ eius institutam adcusationem esse. Vtrouis modo cognitio pendeat, quæstionis est, an eius hæreditatem adire vel acquirere filius emancipatus possit? Et Papinian. lib. v I. Responsorum scribit, eum filium posse quærere, cui de patris innocentia liqueat. l. Pannonius. §. rei perduellionis. D. de adquir. vel amitt. hæred. recte id adiectum. nam si nõ ei liqueat, sed dubitet, adire non poterit, vtpote cum dubitet de statu patris testatoris, vel ab intestato mortui; quæ res impedit aditionem cuiusuis hæredis l. hæres institutus. xxx I I. §. vlt. & l. seq. D. eod. tit. Quod si post id tempus, quo pater arguitur iniuisse consilia coniurationis, emancipatus fuerit, etiã de suo ipse statu dubitet, necesse est, si de patris innocentia ei non liqueat. emancipatio enim post tale crimen contractum facta

non valet. Dubitat ergo, an vt emancipatus succedere patri debeat, an vt hæres suus, & per consequens adeundo nihil agit l. de qua re pluribus paullo postea. Illud notandum est ad rectam iustamque aditionẽ hæreditatis paternæ eiusdemque adquisitionem sufficere Papiniano, si filio liqueat de innocentia patris. Quid igitur, si per iniuriam pater damnetur? Dicendum est, acquisitionem resolui atque irritam fieri: neque id Papinianus negaret, si de eo cõsultus fuisset. res enim ipsa iudicata pro veritate habetur, nec consciẽtia filii quicquam potest contra eam, ad obtinenda bona. Quod si non de emancipato, sed in potestate retẽto quæratur, an hæres possit esse cognitione pendente de perduellione patris, dubitari non debet. filio enim familias, & hæredi suo ipso iure acquiritur hæreditas, sine vlla aditione, sine vlla etiam scientia. Imo etiamsi ignorãs mortem patris decesserit, nihilominus hæreditatẽ paternam transmittit ad hæredes suos. l. apud hostes. C. de su. & legit. liber. vbi plene de hac re dixi. Sed damnato postea patre, vel memoria patris damnata, fiscus hæreditatem vtpote nunquam filio delatam, vindicabit. Deinceps de hæreditate extranei cognoscamus, si ea filio perduellis sit delata. Et hîc non tam distinguendum est, inter filium emancipatum: quam simpliciter dicendum, vt recte eam hæreditatem adeat, certũ eum esse debere de statu suo. id enim in omnibus aditionibus requiritur. non potest autem esse certus, si de innocentia patris nihil ei liqueat. Nam si non liquet, dubitat, ipsius emancipatio valeat, an nõ: atque ita filiusfamilias sit, an paterfamilias. Sin vero

vero liquet, certo igitur scit, emancipationem valere. unde sequitur, posse eum hæreditatẽ extranei adire, & sibi acquirere: cum emancipati nihil quærant patri. Quod si vel emancipatus omnino non sit, vel non iuste emancipatus, atq; ita de statu suo certus sit, id est, sciat se filiumfamilias esse, an pendente cognitione paterni perduellionis adire vel repudiare hæreditatem extranei poterit? & si repudiauit, an repudiatio ista noceat fisco, cui filiusfam. iste eam acquisiuisset, vtpote cũ fiscus patri succedat, cui iure potestatis eam hęreditatem acquisiturus erat filius? Et verius est, non posse, cum incertum sit an vt filiusfamilias patris iussu adire debeat: neque enim patris ratihabitio sufficit absoluti forte patris. l. qui in aliena. l. si quis mihi. §. iussum. D. de acq. hæred. Quod si pater damnetur, etiam aditio non valet, vtpote facta ab eo, qui se filiumfamil. esse existimabat, vel qui certe dubitabat, an pater damnaretur. Neq; hic valet ius postliminii, vt iam ab initio adcusationis filius sui iuris fuisse videatur. hæc enim fictio in iis tantum locum habet, quorum pater ab hostibus captus est: neque factiones extendi debent. l. quod si filius. D. de capt. & postli. Sed neque illud, sententiam retrotrahi ad tempus litis contestatæ, vt Theophilus scribit in §. I I I. Tit. Instit. de iudic. Vnde filius, si pater post mortem damnatus sit perduellionis, suus hæres patri non esse dicitur. l. I. § interdum. D. de su. & leg. cum tamen an quis suus hæres sit, spectetur tempore mortis patris: quo tempore nõdum erat damnatus. Ideoq; Iustinianus in §. interdum. Instit. de hęred. quæ ab int. defer. ipso quidem suo iure hę-

redem esse, sed desinere, ait. Neque obstat quod in d l.qui in aliena. §. si is qui. scriptum est, eum, qui dubitat vtrum filiusfam. an paterfam. morte patris factus sit posse adire hęreditatem: & generaliter in l.sed etsi de sua.D.eod. Nam alia ratio est eius, qui scit se patrem habere, licet reum; aliud eius qui nescit aut dubitat an habeat. nam ille iussum sibi patris necessariū esse nouit: hic scire non potest: & tamen eo est animo, vt in omnem euentum hæreditatem adeat, siue sibi, siue patri quæsiturus. Superest vt exponamus, quid sibi illa verba huius legis velint, Post hanc legem duntaxat. Sollemne hoc in legibus fuit, quæ de iure ciuili latæ sunt, hoc statui ius, quo post eam legem populus vtatur, inquit Cicero Vert. III. Vt in L. Falcidia. Quare ibidem Cicero Verrem adcusat, quod tempus præteritum quodam suo edicto comprehendisset, quem defendit Hotom. lib. I. obs. c. I. recte: neque enim tam præteritum tempus comprehendit Verres, quā negotia præterita seu controuersias, quæ suo anno nasciturę essent, nec antea vel transactione, vel alio modo finitæ erant, quod illi licuit facere. Cum quo congruit Nouella de iureiur. XLVIII. in fin. & ibi Iulianus notat. & Nouella, de fil. ante dotal. XIX. quæ omnino ad hoc videnda.

CAPVT VII.

Dotes, donationes, quarumlibet postremo rerum alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude, vel iure factas esse cōstiterit, quo primum memorati de ineunda factione, ac societate

tietate cogitauerint, nullius statuimus esse momenti.

SVPERIORI capite emancipationes post crimen in filios collatæ rescinduntur. Hic pergunt rescindere omnia, quæ in administratione rerum suarum perduellis gessit, dotes, donationes, alienationes omnes. nec immerito: vtpote cum rerum suarum dominium statim amiserit, ac de factione cœpit & coniuratione cogitare. vt hic dicitur, & exponetur à me pluribus ad ipsa verba infra. In aliis legibus quæ de hoc capite loquũtur, nominatim cauetur etiam de solutionibus ei vel ab eo factis, itemque de manumissionibus seruorum. Sed hæc quoque non omissa in hac lege, vtpote quæ contineantur verbo alienationum, præsertim adiecto, quarumlibet. Ibi igitur dicam.

Ait Lex, Dotes.

PRAEOCCVPAVI de hac re dicere supra in §. ad filias, vbi profectitiam dotem filiæ saluam esse vel restitui à fisco debere publicatis bonis patris, demonstrauimus, quod ex hoc §. temperandum est, nisi post crimen iam contractum pater dotem dederit. Generaliter enim de omni dote loquitur. Alioquin magna occasio fraudandi fisci hominibus sceleratis aperiatur, vniuersis forte bonis vel maxima ex parte dotis nomine in filias collatis, in quo bifariam cõtra hanc constitutionem similesq; fieret, & quod fiscus, vt dixi, fraudaretur; & quod filiæ istæ non mediocri alimonia, vt lex præcipit, humiles, sed amplis diuitiis

meus. D. de procur. Hæc ille in Obſeru. & lib. I v. Reſponſ. Papiniani poſtumo. Ego puto actionē etiā iudicati patris eſſe, ſicut actio de dote, cui illa adcedit non ſubſtituitur. quia nouatio quæ fit litis conteſtatione, non perimit actionem. l. aliā. D. de nou. Cur ergo non hæredibus patris datur, ſed filiæ? quia non cenſetur iure actionis hæreditariæ. §. videamus. C. de re. vx. act. ideoq; nec ad fiſcum tranſit. d. l. in inſulam. Et ita rectiſſime Alexan. ad d. l. ſi marito: per ſententiam latam non tranſmitti, quæ ſua natura ad hæredes non tranſmittuntur. Sed hæc nunc ſatis, & alibi diligentius tractata.

Ait Lex, Donationes.

DONATIONEM ſpeciem eſſe alienationis, & quidem magis quam dotem, nemo ignorat. Quare poſt donationis & dotis mentionem ſubiectum eſt poſtea generale alienationum vocabulum, vt legiſlatorum ſæpe mos eſt l. . . D. ad leg. Aquil. ſicut & genere aliquo poſito ſpecies quaſdam eius inſigniores ſubiicere, cuius rei illā rationem Labeo adſcribat, Quia quæ notabiliter fiunt, niſi ſpecialiter notentur, videntur quaſi neglecta l. item apud. §. hoc edictum. D. de iniur. Etiam ſpecialiter quædam pronunciata, generaliter ſapiunt, vt ait doctus ille Tertullianus, libro de ſpectaculis. Donatio vero in multis differt ab alienatione, ea quidem quæ magis vſitate ſic dicitur, quod aliæ alienationes, puta venditiones, aut neceſſitate fiant, aut alicuius rei conſequendæ cauſſa. deniq; ſemper reſpiciant eum, qui alienationem facit. At donatio & liberalitas, ſicuti

Iuſtitia,

Iustitia, tota foras spectat, & ad alienas vtilitates sese exportigit, ac proiecta est, vt Aristot. & Cic. scribunt. Nihil enim ex iis virtutibus ad homines iustos & liberales redit, præter laudem, & beneuolentiam, atq; aliquam interdum πρὸς αἰτίδωρα obligationem, cuius nulla fere vis iure ciuili est, cum magna sit naturalis obligationis. l. sed etsi. §. cõsuluit. D. de hæred. pet. l. si pignori. D de Furt. Hinc differentiæ inter donationes & cæteras alienationes notatæ à Modestino in libris differentiarum: cuius rei vestigia extant in l. ad res donatas. D. de Ædil. Ed. & in l. rem legatam. D. de adim. leg. Quod etiam in hac quæstione nostra licet obseruare. Nam donationes vtique omnes post crimen contractum factæ reuocantur, non itẽ alienationes omnes, vt infra docebimus. Nunc loca de donationibus ad hanc rem nostram pertinentia proferamus, & illustremus. Ait Papinianus: Ratæ donationes esse non possunt post crimen perduellionis contractum: cum hæredem quoque teneant, etsi nondum postulatus vita decesserit l. donationes §. fin. D. de donation. Eandem regulam de omnibus criminibus capitalibus facit Martianus libro 1. Instit. Post contractum, inquit, capitale crimen donationes factæ non valent, ex constitutione Diuorum Seueri & Antonini, si condemnatio secuta sit. l. post contractum. D. eod. tit. Hæc est vera lectio, quam & Odofredus vetus interpres, & Contius, aliique sequuntur, & libri βασιλικῶν, & Florentini confirmant. Altera illa, Nisi condemnatio, palam absurda est, & inepta, licet Accursio placuerit. Quid enim absurdius, quam donationes secuta damnatione va-

at benigne ac fauore matrimoniorum receptum est, vt esset & filiæ magis etiam, quam patris. Vnde & filię proprium patrimonium adpellatur in l. 1 1 1. §. ergo. D. de Minor. & in l. in eam. D. de religios. & sumpt. fun. Quare bonis patris publicatis dicendum est, non etiam publicari profectitiam dotem. quod expressum quoq; est in l. cum de in rem verso. D. de vsur. Imo si inter bona patris hæc dos erat, fiscum dicendum est restituere eam filiæ debere l. 1 1. C. solut. matrim. idq; ratio ipsa postulat, vt dicam infra ad §. dotes. At quod Baldus scribit in l. si patri. C. de dot. promiss. filias de bonis paternis esse dotādas, probare nullo modo possum: cum solam Falcidiā ex maternis tantū bonis eis hac lege concedi videamus. Et manifeste refellitur hæc sentētia verbis §. emancipationes. h. l. vbi dotes etiam à perduelle datas Impp. reuocari iubent: ergo & filiæ datas, & quidē magis quam extraneæ datas. tametsi enim extraneæ nullo iure dos debeatur vt filiæ, hæc constitutio tamen filios coniuratorum punit, nō extraneos. At dos quæ semel filiæ iure recteq; data est, ea, vt docui, patrimonium filiæ est, adeo quidē, vt mortuo patre actio dotis sit solius filiæ licet à patre exhæredatæ, non hæredum patris siue ii extranei sunt, siue sui. l. vn. §. videamus. & §. & hoc ex rei. C. de re. vx. act. Quare & bona patris vel domum ab ea retineri posse pro dote existimo, vel prohiberi, ne diruatur: cur enim non idem filiæ tribuamus, quod Bartolus tribuit creditoribus damnati perduellis in l. 1. §. seruus. D. ad S C. Syllan. Albericus & alii plures, vxori? quāuis Cynus, vt & Iacob. de Arena contrarium de creditoribus sentiat

in l.

in l. pignor. C. de pignor. act. Quos authores alii sic conciliant, vt impedire non possint, fisco satisfacere creditoribus parato : vt Tiberius scribit, Quod & mihi placet. quid? quod & in minori crimine læsæ maiestatis, id est, ob deiectas Principis statuas domo paterna eiici filiæ possint? quod factum ab Imp. Theodosio in Antiochenos, lego apud Chrysostomum Homilia XIII. vbi & illud, in omnium reorum foribus tabulas proscriptionis cerni licuisse. Quod notandum ad historiam Romanam. Falcidia, quam Imperatores hîc adpellant, est portio legitima, id est, quarta eius portionis, quam ab intestato filii filiæq; habẽt: vt dupondii etiam norunt. Sed an idem quod de matre hic statuitur, ad auum auiamq; maternã producemus? Quod sane benignius est, cum & iis ab intestato pariter ac matri succedant. Quod ea ratio quoque confirmat, quia exceptis bonis paternis, & quadam ex parte maternis, filiæ non sunt intestabiles, sed capere ex omniũ testamentis possunt, & legitimas successiones non amittũt. Dixi supra ob crimen patris non publicari dotem profectitiam filię. Sed quid dicendum si filia deliquit ipsa, an publicabitur? de eo ita ex Vlpia. rñdemus, Quinque legibus damnatæ mulieri dos publicabitur, maiestatis, vis publicæ, parricidii, veneficii, de sicariis. l. III. D. de bon. damnat. Sed ea lex loquitur de matrefamilias, non de filiafam. vel de dote profectitia, vt apparet in legibus sequentibus, quæ de marito loquuntur, cui dos lucro cedit damnata muliere, exceptis illis quinq; casibus. Sed verius est, filiafam. damnata, eiusq; bonis publicatis dotem profectitiam patri separari, vt de-

peculio profectitio supra diximus. est enim dos illa non filiæ solum, sed & patris, ad quem mortua vel damnata filia redit, sicut in filiam mortuo vel damnato patre. l. 2. §. 1. & seqq. D. solu. matrim. l. consensu. & Auth. econtra si filii. & ibi not. C. de repud.

Ait Lex, Vt habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen hæredis.

Qvamvis filiabus nullam infamiam hac cōstitutione iniungi verissimum putē: est tamē aliqua nota, quæ illis hoc loco inuritur & quidem duplex. quod & alimoniæ nomine illam Falcidiam ex bonis maternis eas consequi velint, & sine nomine hæredis, non solum sine emolumēto integro. Inest in alimoniæ verbo quidam rubor eorum, quibus alimenta dantur, quasi miseris, aut prodigis, arg. l. cum hi. D. de transact. Et magnum olim inter Anglos Gallosq; certamen, vtrum ea summa pecuniæ, quam rex Galliæ pendebat Angliæ regi, pensio, vt Galli volebāt, an stipendium vt Angli contendebant, appellaretur, teste Phil. Comineo. Maior atq; expressior ignominia est in eo, quod hæredis nomine filias exui volunt, qui titulus est honestissimus, adeo, vt legitima filiis relicta alio, quam hęredum titulo, labare & ruere testamentum, nec paternum modo, sed & maternum, verissimè proditum sit, ex Nouella Iustiniani, vt cum de adpellat. c XVIII. §. aliud quoq;, atq; ita his diebus in quadam opulenta hæreditate responsum est à Collegio nostro.

Quod

Quod autem Imperatores nomen filiæ in adsignanda iis alimonia repetunt, nō absurde aut superfluo factum est. Tacite enim significant, nisi sit vnde vitam tolerent, futurum vt corpus corpore alant, id est, ad impudicitiam labantur. quod supplicium grauius morte mulieri honestę, & inprimis Christianæ. Tertullianus Apologetici capit. vlt. Nam & proxime, inquit, ad lenonem damnando Christianum, potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna, & omni morte reputari. Postremo quæro, cur nomen hæredis honorificentius habeatur, quam aliud vllum, puta legatarii, fideicommissarii, donatarii? opinor, quia hęres defuncti personā repræsentat, imo idem cum ipso censetur. Nou. XLVIII. legatum est honos. l. nec adiecit. D. pro soc. vnde honorati legatarii. l. II. D. de leg. II. Sed hæreditas, summus honos. Cicero pro Quintio: Hæredem testamēto reliquit hunc P. Quintium, vt ad quem summus mœror morte sua veniebat, ad eundem quoque summus honos perueniret. vel quia hæres idem significat, quod dominus, & vice versa. Vnde aliquem dominum hæreditatis suæ instituere, est hæredem facere. l. his verbis. D. de hæred. inst. Hieronymus, siue quis alius vitas SS. Patrum scripsit, in vita Eugeniæ, Omnium rerum mearum dominum institutam te. Qui locus mire congruit cum d. l. his verbis. nec à quoquā, quod sciam, animaduersus est.

Ait Lex, Mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus.

HÆc mitiтas multiplex eſt, ſi attēdamus. Primum in eo quod vitæ earum parcitur, cum & filiorum parcatur. Multi tamen non pepercēre, ne in ſuo quidem ſanguine, vt rex Galliarum Clotarius I. de quo ita ſcribit Ioh. Tilius libro 1. de Rebus Gallicis: Cranus cum in patrem (Clotarium) Velitanio Aquitaniæ duce, & Conabo Britāno adiutoribus rebellaret, captus in prælio, & ex mandato regis patris ſui cum Lalta vxore, filiabuſq; duabus igni eſt traditus. Sed nullum exemplum immanius, quam filiolę Seiani apud Tacitum, Suetoniū, & alios. quę à carnifice laqueum iuxta compreſſa fuit, quia virginem triumuirali ſupplicio adfici, inauditum ante eum diem eſſet; & quod indignitatē auget, Senatus ita iudicauit: ſi veteri Iuuenalis interpreti credimus, nō ſemper liquidæ apud me fidei. Sic enim ait in Satyr. x. Adeo vt filiam eius virginem iuberet Senatus à carnifice ſtuprari, & ſic occidi, vt iure videretur occiſa. Pari crudelitate & ludibrio iuris, Triumuiri Reipub. Conſt. impuberem puerum necari iuſſerunt, ſed indutū prius toga virili, vt Dio Caſſius refert. Deinde filiabus famam conſeruat hæc conſtitutio, dictura, ſi lædi vellet, vt in filiis tam prolixe inculcauit. Tertio, quod non prohibet, ne ex propinquorum & externorum teſtamētis, vel legitimis ſucceſſionibus filiæ capiant, & maternorum bonorū partem iis aliquam attribuit, vt ſupra demōſtrauimus. Poſtremo bonam ſpem ſe habere de filiabus oſtendunt Imperatores, non ſecuturas eas paterni veſtigia ſceleris. Ex quo ſequitur, vt minus etiam exprobrari infamia paterna iis debeat. Quod pariter & filiis maſculis Auidii

dii Cassii Marcus cauerat, cum illis etiam in lite (verba sunt Vulcatii Gallicani) obiici fortunam propriæ vetuisset domus, damnatis aliquibus ob iniuriam, quod in eos petulantes fuissent. De infirmitate sexus muliebris superuacuum adnotare: nisi quod Thomas Aquinas in Politica Aristotelis, ideo debilem ac dilutam rationem esse in mulieribus dicit, quia ob mollitiē temperamenti ratio non hęret firmiter iis, de quibus deliberatur. Minus ausuras autem abscise dicūt, id est, tanti animi & sceleris facinus, vt ille Syracusanus apud Liuium in eadem re, Thrasonē esse consilii mentibus: nec nisi tam potenti duce confisos rem tantam ausuros. & quidam apud Tacitum libro IV. Annalium.: Non enim se cædem Principis & res nouas vno socio cogitasse. Quanto minus igitur cogitabūnt feminæ? Hæc de filiabus coniuratorum. quid dicendum tamen, si ipsæ feminæ coniurauerint, an vt mares puniri debent: Et hic quoque mitior videtur statuenda in eas pœna, licet lex non dicat: idq; ita etiam veteri doctori Oldrado visum est, consilio CCCXCI. Non possum continere risum, cum lego Cynū hic adnotare, illam sententiam, minus audaces esse feminas, quam mares, fallere in actibus Venereis. Fuit Cynus nō solum Iurisconsultus, sed poeta egregius, lusitque elegantissimis versibus sermone Ethrusco amores. Inde illa disciplina. Nam & Amor poeta est & Iurisconsultus, si Ouidio credimus, apud quem illa:

Dictatisque ab eo feci sponsalia verbis,
Consultoque fui iuris Amore vafer.

Sed rectius cupidiores maribus, Cynus dixisset,

non audaciores, quod nemo vnquam dixit, & naturæ repugnat. alioquin Bartoli illam regulam de hominibus lõgis, quam in Cyno præceptore suo fallere dicebat, etiam in Cyno probem ob hanc eius tam fatuam fallentiam. Sed hæc ioco.

CAPVT VI.

Emancipationes quoque quæ à prædictis siue in filios, post legem duntaxat latam, siue in filias fuerint collatæ, non valeant.

ID duabus maxime de caussis quæri potuit. Vna est, vt sciretur, an emãcipati isti filii eadem cõditione habendi sint, qua filii retenti in potestate. Negat id Glossographus in c. siquis cum, quæ est h. l. Quisquis. Quæst. 1. de qua re supra expositum est à nobis in verbo, Filii. Altera caussa est propter bona, quæ filii emancipati per occasionẽ emancipationis acquisiuerunt, vt intelligi possit, vtrum fisco vindicanda sint rescissa emancipatione, tanquã iam ab initio in fraudem fisci facta, an vero penes filium emancipatũ remanere debeant. Igitur cõstitutum est, emancipationes istas non valere, quod in fraudem fisci collatæ videantur; neque id solum, siquis in reatu filium emancipauerit, sed etiam si ante reatum, post id tempus tamen, quo cogitare de factione ineunda cœpit. h. §. nostro. & l. pen. C. h. tit. ad Leg. Iul. Maiest. Quod si ante istam cogitationẽ, qua sola crimẽ hoc cõtrahi placuit, emancipauit: non video cur infringi emancipatio debeat: idq; incun-

incunctantius dicēdum est in aliis criminibus, in quibus etiam sufficere videtur, si ante reatum tātum emancipatio facta sit, vt legis huius authores sentiunt. l. si quis posthac. §. si quid etiam. C. de bon. proscript. Quo in loco retinere filiis permittitur etiam ea, quæ iis à patre in emancipatione ipsa donata fuerunt. Ad hunc locum pertinent aliæ nonnullæ veterum quæstiones quas breuiter profligabimus. Summa autem est, an filius rei perduellionis possit vllam hæreditatem sibi quęrere? In quo primum distinguendum inter hæreditatem patris, & alterius: deinde inter emācipatum, & filiumfamilias. Igitur si inciderit quæstio de patris hæreditate, ea non aliter constabit, quam si proposuerimus, patrem pendente adcusatione perduellionis mortuum esse, vel etiam (quod in hoc crimine receptum est) post mortē eius institutam adcusationem esse. Vtrouis modo cognitio pendeat, quæstionis est, an eius hæreditatem adire vel acquirere filius emancipatus possit? Et Papinian. lib. VI. Responsorum scribit, eum filium posse quærere, cui de patris innocentia liqueat. l. Pannonius. §. rei perduellionis. D. de adquir. vel amitt. hæred. recte id adiectum. nam si nō ei liqueat, sed dubitet, adire non poterit, vtpote cum dubitet de statu patris testatoris, vel ab intestato mortui; quæ res impedit aditionem cuiusuis hæredis l. hæres institutus. XXXII. §. vlt. & l. seq. D. eod. tit. Quod si post id tempus, quo pater arguitur iniuisse consilia coniurationis, emancipatus fuerit, etiā de suo ipse statu dubitet, necesse est, si de patris innocentia ei non liqueat. emancipatio enim post tale crimen contractum facta

non valet. Dubitat ergo, an vt emancipatus succedere patri debeat, an vt hæres suus, & per consequens adeundo nihil agit l. de qua re pluribus paullo postea. Illud notandum est ad rectam iustamque aditionē hæreditatis paternæ eiusdemque adquisitionem sufficere Papiniano, si filio liqueat de innocentia patris. Quid igitur, si per iniuriam pater damnetur? Dicendum est, acquisitionem resolui atque irritam fieri: neque id Papinianus negaret, si de eo cōsultus fuisset. res enim ipsa iudicata pro veritate habetur, nec consciētia filii quicquam potest contra eam, ad obtinenda bona. Quod si non de emancipato, sed in potestate retēto quæratur, an hæres possit esse cognitione pendente de perduellione patris, dubitari non debet. filio enim familias, & hæredi suo ipso iure acquiritur hæreditas, sine vlla aditione, sine vlla etiam scientia. Imo etiamsi ignorās mortem patris decesserit, nihilominus hæreditatē paternam transmittit ad hæredes suos. l. apud hostes. C. de su. & legit. liber. vbi plene de hac re dixi. Sed damnato postea patre, vel memoria patris damnata, fiscus hæreditatem vtpote nunquam filio delatam, vindicabit. Deinceps de hæreditate extranei cognoscamus. si ea filio perduellis sit delata. Et hîc non tam distinguendum est, inter filium emancipatum: quam simpliciter dicendum, vt recte eam hæreditatem adeat, certū eum esse debere de statu suo. id enim in omnibus aditionibus requiritur. non potest autem esse certus, si de innocentia patris nihil ei liqueat. Nam si non liquet, dubitat, ipsius emancipatio valeat, an nō: atque ita filiusfamilias sit, an paterfamilias. Sin

vero

vero liquet, certo igitur scit, emancipationem valere. vnde sequitur, posse eum hæreditatẽ extranei adire, & sibi acquirere: cum emancipati nihil quærant patri. Quod si vel emancipatus omnino non sit, vel non iuste emancipatus, atq; ita de statu suo certus sit, id est, sciat se filiumfamilias esse, an pendente cognitione paterni perduellionis adire vel repudiare hæreditatem extranei poterit? & si repudiauit, an repudiatio ista noceat fisco, cui filiusfam. iste eam acquisiuisset, vtpote cũ fiscus patri succedat, cui iure potestatis eam hęreditatem acquisiturus erat filius? Et verius est, non posse, cum incertum sit an vt filiusfamilias patris iussu adire debeat: neque enim patris ratihabitio sufficit absoluti forte patris. l. qui in aliena. l. si quis mihi. §. iussum. D. de acq. hæred. Quod si pater damnetur, etiam aditio non valet, vtpote facta ab eo, qui se filiumfamil. esse existimabat, vel qui certe dubitabat, an pater damnaretur. Neq; hic valet ius postliminii, vt iam ab initio adcusationis filius sui iuris fuisse videatur. hæc enim fictio in iis tantum locum habet, quorum pater ab hostibus captus est: neque fictiones extendi debent. l. quod si filius. D. de capt. & pôstli. Sed neque illud, sententiam retrotrahi ad tempus litis contestatæ, vt Theophilus scribit in §. I I I I. Tit. Instit. de iudic. Vnde filius, si pater post mortem damnatus sit perduellionis, suus hæres patri non esse dicitur. l. 1. § interdum. D. de su. & leg. cum tamen an quis suus hæres sit, spectetur tempore mortis patris: quo tempore nõdum erat damnatus. Ideoq; Iustinianus in §. interdum. Instit. de hęred. quæ ab int. defer. ipso quidem suo iure hę-

redem esse, sed desinere, ait. Neque obstat quod in d.l. qui in aliena. §. si is qui. scriptum est, eum, qui dubitat vtrum filiusfam. an paterfam. morte patris factus sit posse adire hęreditatem: & generaliter in l. sed etsi de sua. D. eod. Nam alia ratio est eius, qui scit se patrem habere, licet reum; aliud eius qui nescit aut dubitat an habeat. nam ille iussum sibi patris necessariũ esse nouit: hic scire non potest: & tamen eo est animo, vt in omnem euentum hæreditatem adeat, siue sibi, siue patri quæsiturus. Superest vt exponamus, quid sibi illa verba huius legis velint, Post hanc legem duntaxat. Sollemne hoc in legibus fuit, quæ de iure ciuili latæ sunt, hoc statui ius, quo post eam legem populus vtatur, inquit Cicero Vert. III. Vt in L. Falcidia. Quare ibidem Cicero Verrem adcusat, quod tempus præteritum quodam suo edicto comprehendisset, quem defendit Hotom. lib. I. obs. c. I. recte: neque enim tam præteritum tempus comprehendit Verres, quã negotia præterita seu controuersias, quæ suo anno nascituræ essent, nec antea vel transactione, vel alio modo finitæ erant, quod illi licuit facere. Cum quo congruit Nouella de iureiur. XLVIII. in fin. & ibi Iulianus notat. & Nouella, de fil. ante dotal. XIX. quæ omnino ad hoc videnda.

CAPVT VII.

Dotes, donationes, quarumlibet postremo rerum alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude, vel iure factas esse cõstiterit, quo primum memorati de ineunda factione, ac so-

cietate

tietate cogitauerint, nullius statuimus esse momenti.

SVPERIORI capite emancipationes post crimen in filios collatæ rescinduntur. Hic pergunt rescindere omnia, quæ in administratione rerum suarum perduellis gessit, dotes, donationes, alienationes omnes. nec immerito: vtpote cum rerum suarum dominium statim amiserit, ac de factione cœpit & coniuratione cogitare. vt hic dicitur, & exponetur à me pluribus ad ipsa verba infra. In aliis legibus quæ de hoc capite loquũtur, nominatim cauetur etiam de solutionibus ei vel ab eo factis, itemque de manumissionibus seruorum. Sed hæc quoque non omissa in hac lege, vtpote quæ contineantur verbo alienationum, præsertim adiecto, quarumlibet. Ibi igitur dicam.

Ait Lex, Dotes.

PRÆOCCVPAVI de hac re dicere supra in §. ad filias, vbi profectitiam dotem filiæ saluam esse vel restitui à fisco debere publicatis bonis patris, demonstrauimus, quod ex hoc §. temperandum est, nisi post crimen iam contractum pater dotem dederit. Generaliter enim de omni dote loquitur. Alioquin magna occasio fraudandi fisci hominibus sceleratis aperiatur, vniuersis forte bonis vel maxima ex parte dotis nomine in filias collatis, in quo bifariam cõtra hanc constitutionem similesq; fieret, & quod fiscus, vt dixi, fraudaretur; & quod filiæ istæ non mediocri alimonia, vt lex præcipit, humiles, sed amplis diuitiis

ſplendidæ incederent, dicerentur Dotatæ, vt illa apud Romanos olim, de qua Valer. Maximus, & meliori iure Berenice Regina, quæ patri Dotalis nomen conciliauit. Hieronymus in Danielem c. XI. Volens itaq; Ptolomeus Philadelphus poſt multos annos moleſtum finire certamen, filiam ſuam nomine Berenicé, Antiocho vxoré dedit & ſtatim: Deduxitque eam vſque Peluſium, & infinita auri & argẽti millia dotis nomine dedit. Vnde Φερνόφορος, id eſt, Dotalis appellatus eſt. Quod de filiabus diximus, idem & in muliere extranea dicendum eſt, ſi quam dotem ei perduellis dedit. Valebit enim, aut reuocabitur, vt eſt tẽpus, quo data eſt, aut promiſſa. nam & promiſſam dotem, ſi ante cogitationem facinoris promiſſa eſt, exigi à muliere poſſe, dicendum eſt, cum ſit recte promiſſa, & inter viuos, nec ſuum ius mulieri eripi debeat. l. perfectam. C. de donation. l. promittendo. cum ſimil. D. de iur. dot. Multo magis igitur ſi à fiſco cum cæteris bonis dos, quæ data erat, occupata ſit, mulieri reſtituẽda eſt. Fiſcus enim ſucceſſor ſemper tenetur creditoribus eius, cui ſucceſſit, ſatisfacere. Quare & publicatis mariti bonis, creditoribus eius ſatisfaceret, inter quos vxor etiam eſt. l. ſi marito. in princ. D. ſol. matrim. l. 1. C. de fideiuſſor. Neq; vero filiæ ſolum, ſed & genero actio in fiſcũ datur, dote à ſocero recte promiſſa, id eſt, non in fraudem fiſci, & priuſquam damnaretur. l. ſed etſi pater. D. de bon. damnat. quã legem vt & alias in eo titul. reſtituit ex Baſilicis eruditiſſimus Cuiacius libro VI. obſeruat. c. XXIII. vbi & hęc notat, mortua in matrimonio filia, licet dos profectitia ad patrem redeat, non ideo tamen

poſt

post damnationem patris mortua filia dotem ad fiscum redire: sed manere potius apud virum, vel eo maxime quod dãnationis tempore non fuerit dotis actio in bonis patris, nisi in fraudē fisci dos data fuerit. l. nisi probetur. 1 x. l. cum ratio §. in bonis. D. eod. tit. Quod si diuortio filiæ solutum sit matrimonium, quo casu dotis repetitio patri non datur, nisi voluntate filiæ l. 1 1. §. 1. D. solut. matrim. l. filiæ. C. eod. si damnetur pater nondū extorta voluntate filiæ, filiæ actionem esse, nec à fisco peti posse. l. in insulam D. solut matrim. Sin iam ante damnationem filia consenserat patri, fisci actionem dotis esse, quia succeßit damnato patri, cuius ea actio erat, ita tamen, vt quod pater facturus erat, id & fiscus faciat, id est, vt filiæ dotē conseruet, & secundo nubenti reddat. idq; Græcum interpretem ita notate, vnde omnia destruantur, quæ Adcursius adstruxerat ad d. l. in insulam. cui imposuisse, alibi ait, l. si marito. §. si volūtate. D. eod. tit. in qua scriptum est, procuratore à patre consentiente filia dato ad exigendam dotem, si procurator vicerit, patre mortuo actionē iudicati dari filiæ, non hæredi patris. Ergo in superiori quoq; casu filiæ dabitur actio, non fisco, si pater deportatus sit, atque ita ciuiliter mortuus. Sed respondet Cuiacius in specie d. §. si voluntate. non quæri de actione dotis, quæ patris vel hæredis esset, vtpote in quam filia patri consensisset, quæq; actio nouata est re iudicata. l. 1 1 1. §. pen. C. de vsur. re. iudic. sed de actione iudicati noua, in quam filia non consensisset. ideoq; non potuit ea patri, vel hæredi eius acquiri, vt nec procuratori cum ad eam non sit datus. arg. l. si procurator.

meus. D. de procur. Hæc ille in Obseru. & lib. i v. Respons. Papiniani postumo. Ego puto actionẽ etiã iudicati patris esse, sicut actio de dote, cui illa adcedit non substituitur. quia nouatio quæ fit litis contestatione, non perimit actionem. l. aliã. D. de nou. Cur ergo non hæredibus patris datur, sed filiæ? quia non censetur iure actionis hæreditariæ. §. videamus. C. de re. vx. act. ideoq; nec ad fiscum transit. d. l. in insulam. Et ita rectissime Alexan. ad d. l. si marito: per sententiam latam non transmitti, quæ sua natura ad hæredes non transmittuntur. Sed hæc nunc satis, & alibi diligentius tractata.

Ait Lex, Donationes.

DONATIONEM speciem esse alienationis, & quidem magis quam dotem, nemo ignorat. Quare post donationis & dotis mentionem subiectum est postea generale alienationum vocabulum, vt legislatorum sæpe mos est l. . . D. ad leg. Aquil. sicut & genere aliquo posito species quasdam eius insigniores subiicere, cuius rei illã rationem Labeo adscribat, Quia quæ notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, videntur quasi neglecta l. item apud. §. hoc edictum. D. de iniur. Etiam specialiter quædam pronunciata, generaliter sapiunt, vt ait doctus ille Tertullianus, libro de spectaculis. Donatio vero in multis differt ab alienatione, ea quidem quæ magis vsitate sic dicitur, quod aliæ alienationes, puta venditiones, aut necessitate fiant, aut alicuius rei consequendæ caussa. deniq; semper respiciant eum, qui alienationem facit. At donatio & liberalitas, sicuti

Iustitia,

Iustitia, tota foras spectat, & ad alienas vtilitates sese exportigit, ac proiecta est, vt Aristot. & Cic. scribunt. Nihil enim ex iis virtutibus ad homines iustos & liberales redit, præter laudem, & beneuolentiam, atq; aliquam interdum πρὸς ἀντίδωρα obligationem, cuius nulla fere vis iure ciuili est, cum magna sit naturalis obligationis. l. sed etsi. §. cõsuluit. D. de hæred. pet. l. si pignori. D de Furt. Hinc differentiæ inter donationes & cæteras alienationes notatæ à Modestino in libris differentiarum: cuius rei vestigia extant in l. ad res donatas. D. de Ædil. Ed. & in l. rem legatam. D. de adim. leg. Quod etiam in hac quæstione nostra licet obseruare. Nam donationes vtique omnes post crimen contractum factæ reuocantur, non itẽ alienationes omnes, vt infra docebimus. Nunc loca de donationibus ad hanc rem nostram pertinentia proferamus, & illustremus. Ait Papinianus: Ratæ donationes esse non possunt post crimen perduellionis contractum: cum hæredem quoque teneant, et si nondum postulatus vita decesserit. l. donationes. §. fin. D. de donation. Eandem regulam de omnibus criminibus capitalibus facit Martianus libro 1. Instit. Post contractum, inquit, capitale crimen donationes factæ non valent, ex constitutione Diuorum Seueri & Antonini, si condemnatio secuta sit. l. post contractum. D. eod. tit. Hæc est vera lectio, quam & Odofredus vetus interpres, & Contius aliique sequuntur, & libri βασιλικῶν, & Florentini confirmant. Altera illa, Nisi condemnatio, palam absurda est, & inepta, licet Adcursio placuerit. Quid enim absurdius, quam donationes secuta damnatione va-

lere dicere,non ſecuta non valere? Contra veriſſimũ eſt, in omni capitali crimine donationes ratas haberi,ſi damnatio non fuerit ſecuta viuo reo: excepto hoc crimine perduellionis, in quo ratæ non ſunt,quantumuis non dico damnatus,ſed ne poſtulatus quidem vita deceſſerit, vt Papinianus ſcribit & Modeſtinus in l.ex iudiciorũ.D.de pub. iudic. vbi iudicio maieſtatis addit crimẽ repetundarum, qua etiam poſt mortem reorũ, cum quibus nihil actum eſt,adhuc exerceri placuit, vt bona eorum fiſco vindicentur: adeo, inquit, vt Diuus Seuerus, & Antoninus reſcripſerint, ex quo quis aliquod ex his cauſſis crimen contraxit,nihil ex bonis ſuis alienare,aut manumittere eum poſſe; idemque reſcriptũ allegat Martianus in l.pen. C. ad L. Iul. maieſtatis. In aliis criminibus ita demum ad hæredes tranſit pœna ademptionis bonorum, ſi viuo reo lis conteſtata aut mota fuerit. In C. Theodoſiano non repetundarum crimen, ſed Magiæ vna cum iudicio Maieſtatis excipitur l. II. & l. IV. D. de bon. proſcript. Sed de alia quæſtione nimirum illæ leges loquuntur, de qua & Iuſtin. Auth. bona. C.eod. tit. nos hic de actione & pœna aduerſus hæredes agimus. Cæterum Papiniani illius & aliorum ſententiæ, quam ſupra retulimus, repugnare videtur, quod Vlpian. ſcribit his verbis: Si maritus vxori donauerit, & mortem ſibi ob ſceleris conſcientiam conſciuerit,vel etiam poſt mortem memoria eius damnata ſit: reuocabitur donatio: quamuis ea quæ aliis donauerit,valeant,ſi non mortis cauſſa donauerit.l.cum hic ſtatus.§.ſi maritus. D.de don. int. vir.& vxor. Ecce donationes valere dicit omnes

factas

factas ab eo, qui se occidit, vel cui' memoria post mortem damnata est, quibus verbis perduellionis crimen significat: excipit duo tantum genera donationum, Vnum mortis caussa cuiuis factarum, alterum inter virum & vxorem. Has solas non valere. Contra Papinianus, & cæteri, nullas valere condemnatione secuta: neq; id tantum in illis duobus criminibus, quæ dixi, sed in omnib. Facilis responsio est, Papinianus & alii loquuntur de donationibus post crimen, vel reatum: Vlpianus de ante factis. Factæ ante crimen omnes valent, quodcunq; postea crimen donator admiserit, etiam perduellionis vel conscitæ ob conscientiam sceleris mortis: quæ sunt grauissima, multaque habent singularia: præsertim cum post mortem quoque iudiciũ de eis agatur, & condemnatio fiat, pœnæq; irrogentur, ademptionis bonorum, infamiæ, sepulturæ, & aliæ. l. liberorum. §. non solent. D. de his qui not. inf. Dixi omnes: sed excipiendæ sunt donationes inter virum & vxorem factæ, item mortis caussa inter quoscunque factæ. Hæ donationes non valent, etiam si ante crimen factæ sint: & ratio est, quia hæ donationes morte demum donatoris confirmantur, vt vltimæ voluntates, puta legata & fideicommissa, ad quorum instar illæ redactæ sunt. §. 1. Instit. de donat. l. donationes. C. ad leg. Falcid. d. l. cum hic status, & pass. Non possunt autem confirmari, si donator capitis damnatus sit: vtpote cum hac donatione & testamentum irritũ fiat, & omnia quæ sunt vltimæ voluntatis, vel instar eius, vt istæ donationes. l. eius qui. §. 1. l. si filio exhęredato. §. irritum. D. de iniust. rupt. irr. l. si aliquis. & ibi gl. D.

de mort.cauſ.donat. Imo etiamſi res donatæ traditæ eſſent, vel ſoluta legata, repeti poſſunt; teſtamento per damnationem irrito facto ex quouis crimine; vno tantũ caſu excepto in crimine perduellionis, ſi nimirum legata ſoluta fuerint poſt illatum crimẽ perduellionis, non etiam ſi ante illatum, vt adcidere facile poteſt, cum poſt mortẽ rei hoc crimen inferri & inchoari poſſit, & ideo ſolutis forte iam legatis l. cum filius. §. vlt. D. de Leg. II. Illa differentia inter has donationes eſt, quod donationes inter virum & vxorem factæ, licet ante crimen non valẽt, vtpote quæ iure interdictæ ſint: ſed ex Oratione Diui Antonini confirmantur, ſi & donator prior deceſſerit, & volũtatem non mutauerit d. l. cum hic ſtatus, & paſſ. d. tit. At donationes cauſſa mortis, ſtatim quidem valent & iure fiunt; ſed tamen & ipſæ ante mortem reuocari poſſunt, ideoq; morte demum cõualeſcunt. Inter cõfirmationes etiam iſtas diſcrimen reperio eſſe. nam donatio inter virum & vxorem facta ſic morte donatoris confirmatur, vt tamen retrotrahatur ad tempus interpoſitæ donationis, atque ex eo tempore valeat, atq; ita iure confirmationis, hoc eſt, donationis inter viuos, non iure legati. l. ex verbis XIV. l. donationes. C. de donation. int. vir. & vxor. per autem multum intereſt inter hæc duo: vt fuſius explicaui lib. III. de his donationib. At mortis cauſſa donatio non retrotrahitur, ſed iure legati valet, quod conſtat non retroduci ad tẽpus, quo relictum eſt. Et ratio differentiæ illa: quia lex, id eſt Oratio Antonini ſecuta eſt hac in re donatoris voluntatem, quam non mutaſſet is ante mortem. nam eo vſq;

pœni-

pœnitere licet. Voluit autem maritus vel vxor cũ donauit, tunc, cum donaret, donationem valere. At qui mortis caussa donat, alia volũtate est: quia enim mauult se habere, quam cui donat, ideo nõ ante donationem vult valere, quam ipse decesserit. l. 1. & pass. D. de mort. ca. donat. Ex qua dissimilitudine voluntatis & illa differentia inducitur, quod mortis caussa donatio non cõfirmatur, sed infirmatur morte ciuili, puta donatore in seruitutem redacto; at donatio inter virum & vxorem facta morte etiam ciuili confirmatur. l. res vxori. C. de don. inter vir. & vxor. de qua lege mox dicam. Nunc euellendus est quidam scrupulus in illa sententia Vlpiani, in d. §. si maritus, vel in expositione nostra infixus. Nam si Vlpianus eo loco loquitur de donationibus ante crimen factis, vt docui; quid opus erat duo illa singularia crimina consciτæ mortis, & perduellionis ponere, cum idem iuris sit in quocunq; crimine capitali, vt scilicet donatio vxori vel alii mortis caussa facta reuocetur damnatione secuta ex crimine, licet post donationem cõtracta. Id enim necessario sequitur ex illa ratione, qua diximus has donationes confirmari morte donatoris demum, quo certe tempore, cum ille sit capite damnatus, confirmari non poterunt, ex quocunque tandem crimine capitali sit damnatus. Valde me hic scrupulus torsit, adeo, vt ferè irem in sententiam eorum, qui Vlpianum loqui de donationibus post crimen contractum factis interpretantur. Sed idem in illa scrupulus: nam in omni crimine capitali hoc verum est, & in omnibus donationibus, vt post id factæ non valeant, dãnatione secuta. d. l. post cõ-

tractum. D.de donat. cuius tamen contrariũ adfirmatur in d. §.id est valere aliis factas. Sed neq; in duobus illis criminibus aliter donatio reuocatur, quam damnatione secuta. illa modo differétia est, quod in aliis criminibus damnatio nō fiat, nisi viuo reo saltem lis intestata fuerit: in his duobus etiam lite non mota damnentur mortui. Sed de hac re Vlpian. ibi non agit. Cur igitur illa duo tantum nominat, & ita quidem, vt singulare ius in illis esse innuat, cum sint & ipsa singularia? Re diligenter perpensa illud placuit, vt putarem Vlpianum generaliter de omnibus criminibus locutum esse & compositores illa duo crimina ibi tantum retinuisse, vel posuisse propter constitutionem Constantini in d.l.res vxoris, sicut & l. sed si mors. D.eodem titulo, eiusdemq; Vlpiani, manum adhibuisse Tribonianum Cuiacius scribit, & quædam adtexuisse ex sententia dictæ cōstitutionis, id est, l. res vxoris. Ea igitur noue & contra iuris veteris sententiam, vt ex ipsius verbis liquido apparet, constitutum est, vt donationes vxori factæ ante reatum non infirmentur, vt antea, damnatione & morte ex ea consecuta: sed potius confirmentur, non secus ac si naturalis mors non pœna donatorem vitæ subduxisset, ad quod noue constituendum inductum se Imperator ait, tum ne alieno infortunio mulier prægrauetur, tũ vt habeat meritũ pudicitiæ præmium. Sed ex hac noua regula crimina illa duo visum est excipere, in quibus ius vetus seruaretur, nimirum conscitæ mortis, & perduellionis. præsertim cum dici possit nec de iis regulam illam siue constitutionem Constantini loqui: confirmat enim donationes

viri

viri ante reatum factas, id est, ante adcusationẽ: quod non cõuenit duobus illis criminibus, in quibus nõ reatus vlla ratio habetur, sed criminis cogitati tantum: ideoq; & post mortem adcusatio instituitur. idemque confirmo ex l. siquis posthac C. de bon. proscript. Vbi Impp. Arcadius & Honorius ita sanciunt in marito proscripto, vt donationes quas vxori cõstante matrimonio fecit ante proscriptionem, firmæ & ratæ permaneãt. Est & altera pars d. l. res vxoris. satis noua, qua constituitur, vt deportatione vel alia simili pœna, ex qua mors ciuilis tantum sequitur, donationes inter coniuges factæ non infirmentur, vt olim; sed in pendenti sint, & vel confirmentur, si donator in eadem volũtate permanserit, vsque ad mortem naturalem, vel infirmentur, si voluntatem mutauerit. quod ius vetus est, vbi quis seruus pœnæ factus non est, sed integro statu moritur, at vbi seruus pœnę factus est, iure veteri statim infirmatur donatio inter coniuges facta, ob supra scriptam rationem. Quod ius vetus diserte abrogat dicta cõstitutio in fine, vbi fisco vindicari eas donationes vetat. Sed & ratio abrogatur in Auth. seq. qua sancitur, ne quis pœnæ seruus efficiatur ex supplicio. olim seru⁹ fiebat, sed nõ ex omni supplicio verum vltimo, & si quo alio libertas amittebatur, puta damnatione in metallum: non etiam exilio, vel aquæ & ignis interdictione, vel deportatione. Hodie nulla pœna seruus efficitur, idque propter nuptias constitutum est ne dissoluerentur. Illud quæritur, an quod de viri donatione in vxorem collata Constantinus constituit noue, id pertinere etiam vel extendi debeat ad donationem vxo-

ris in virum collatam, quod negandum videtur. Primum, quia nouæ & corrigétes leges non sunt extendendę, sed coercendę potius interpretatione. Deinde, quia pudicitiæ vxoris præmio cedere eas donationes velit. Quæ ratio non ita in marito valet, & pudicitiam intelligit, quam viuo marito præstitit; ait enim, cessit. non autem post mortem eius, quasi eripienda ei donatio sit, si mortuo marito impudice vixerit, vel si ad secũdas nuptias nõ transierit. quod falsum est. Nam vxor ad secundas nuptias transiens non amittit à marito donata, si nulli liberi ex eo suscepti extent. Quod si liberi extent, tamen vsumfructum donatorum habet, proprietate filiis seruata, vel fisco, si maritus damnatus perduellionis. §. vxores. infra h. l. nostra. Male igitur Cuiacius & alii, qui verbum pudicitiæ de continẽtia à secundis nuptiis interpretantur. Peius qui in vxoris donatione in maritũ collata, idem ius recipiunt. Pessime qui viduæ eripiunt donationem, nisi pudice vixerit. Nam vt Iuuenalis vetus interpres ait, Vidua peccat sine crimine, sicut diues mulier, quæ auaro nupserit marito, ad illa verba Satyræ VI. Vidua est locuples. Cicero pro Cælio, Si vidua libere.

Ait Lex, Quarumlibet postremo rerum alienationes.

VENDITIONES, solutiones, manumissiones l. pen. C. h. tit. & si quæ similia. De donationibus enim supra expositum. Cæterum vt tota hæc quæstio satis ad explicandum difficilis, intelligatur: tria tempora distinguenda sunt, Ante cri-

to crimen, Post crimen, Post sententiam. Si igitur alienatio ante crimẽ facta sit, & alienatio necessaria fuerit, semper & indistincte valet. neque hic dubitationem vllam occurrere video. Quod si voluntaria fuit, etiam regulatiter valet. l. post contractum. D. de donat. excipiendæ primo sunt donationes caussa mortis, & aliquæ etiam inter virum & vxorem factæ, vt supra docuimus. Deinde hæc regula sic temperanda videtur magnis interpretibus, vt Iacobo de Arena, Cyno, Bartolo, aliis; nisi constet aut probetur coniecturis mala fide eas alienationes factas esse, id est, cogitatu criminis, quod erat perpetraturus. tunc enim metu & suspicione pœnæ subsecuturæ alienasse intelligitur. l. si aliquis. v i i. D. de mort. ca. donat. l. qui pœnæ. § 1. ibi, cum futurũ prospiceret, vt damnaretur. D. de manumiss. l. in fraudem. in pr. D. de in fisc. vbi scriptum est, res in fraudem fisci nõ solũ per donationem, sed quocũq; modo alienatas reuocari, & in omnibus fraudẽ puniri. Quod tamen intelligendum est, nisi alienatio fuerit necessaria; hæc enim nõ potest videri in fraudem fisci esse facta, veluti si propter alimenta alienauerit, vel si creditoribus soluerit. l. alienationes. D. famil. ercisc. l. rea. D. de solut. Illud quæritur, quibus modis hęc fraus probari possit in eo, qui alienauit ante crimen admissum. Et optime atque acutissime Bartolus plures eius rei pręsumptiones coniecturasq; collegit atque exposuit ad d. l. post contractum quas, præter alios, Bartoli vestigiis, vt ait, insistens, adcurate examinat Philippus Decius in consil. cc l x x x v. cui magis adsentior, quam vel Francisc. Conano, vel Ant. Contio

nimis delicati fastidii interpretibus. Quasi vero Bartol.non vidisset eam, quam ipsi allegant, l. sed si maritus.§.vlt.D.qui & à quib.man.in qua probationes dilucidæ requiri videntur. Sed neque Bart. dicit quæ ipse adfert,dilucidas probationes esse,imo nec probationes, sed præsumptiones. aperte etiam ait, non esse eas sufficientes, nisi eo ipso tempore, quo alienatio fiebat, suberat caussa,idq; probetur,qua motus ad delinquendũ fuerit: superuenientem caussam non sufficere ad reuocandum,non solum alias alienationes, sed nec ad donationes, quæ maxime sunt voluntariæ alienationes.l.perfectã. C.de donat. quæ sub mod. l.donari.D.de donat. Eadem quæstio incurrit in eo,qui sibi ipsi mortem consciuit, vtrum conscientia sceleris,& metu pœnæ;quo casu damnatur; an alia caussa id fecerit.l.cum hic status. § si maritus.D.de donat.inter vir.& vxor. l. si filio. §. irritum.D.de in.rupt.irr.& sol. D.de his qui si. mor. consci. Imo ego plus dico, non sufficere metum pœnæ ad damnationem, si pœnam non ex conscientia metuit,sed quia sciuit, quod etiam innocens damnaretur. Cuius rei insigne documentũ præbet Cæcilius ille Cornutus vir prætorius apud Tacitum lib. I I I I. Annal. & alii multi; postquam ita olim receptũ fuit,vt, si quis se vita exuisset,ante iudicium perfectum,id est,sententiã latã, bona eius liberis atq; hæredibus conseruarentur, quamuis in ipso instantis sententię tempore id fecisset,vt docet exemplum C.Licinnii Macri apud Val.Max.lib. I X. c. X I I. Quod & in hoc ipso crimine læsæ maiestatis nominatim discas ex eodem libro I V. Annal. Taciti:in quo scriptum est, Actum

de

de præmiis adcuſatorum abolendis, ſi quis maieſtatis poſtulatus ante perfectum iudicium ſe ipſe vita priuauiſſet. Nam quod ſtatim additur, huic ſententię Cæſarem reſtitiſſe,id non ad bonorum eius qui ſe occidiſſet, publicationem refero, ſed ad adcuſatorum prę mia,de quibus tum agebatur. Puto nec vllam cadaueri ignominiam iniunctam iis temporibus,ſi ſe ante ſententiã occidiſſet, quæ olim ex conſtituto Tarquinii fuit,vt cruci adfigeretur, teſte Plinio, & Caſſio Hemina apud Seruium lib.xII.Æn.vbi de regina Amata,quæ ſe laqueo ſuſpendit, ſicut & Serena Stiliconis, qui ex tutore & ſocero parricida horũm Princ. extitit. Sed ad rem: niſi probari aliquibus coniecturis euidentioribus poſſit cogitatione futuri criminis & ſupplicii, alienationem factam eſſe, in dubio ſtabitur alienationi tanquam bona fide factæ; quæ fere in iure præſumitur. Secundum tempus eſt, Poſt crimen capitale admiſſum. In quo itidem diſtinguendum videtur inter neceſſarias & volũtarias alienationes. Nam neceſſariæ & hic valét regulariter, néc diſtinguo cũ Adcurſio & aliis,an lis & adcuſatio inſtituta fuerit,an non.nam & in reatu ſua bona adminiſtrare poteſt, eiq; ſolui à debitoribus .l. aufertur. §. in reatu. de in fiſc. & d. l. reo, de ſolut. & illa diſtinctio litis cõteſtatæ adhiberi ſolet à veteribus,quãdo agitur de perpetuanda actione, vel pœna ademptionis bonorum aduerſus hęredes,ſi reus ante damnationem ſit mortuus. l. ex iudiciorũ. D. de adcuſat.cum ſimil.non autem in ea quæſtione, an recte reus alienet. Non etiam diſtinguo, vtrum reus admiſſo crimine fugerit, an defendat cauſſam. hæc enim

distinctio nulla ratione, aut lege nititur. Et alia ratio est serui fugitiui, cui debitor non recte soluit sciens fugitiuum esse, vt nec procuratori, cuius mādatum esse reuocatum nouit l. qui in prouincia. D. de reb. cred. l. si quis à seruo. & l. seq. D. de solut. alia domini: cum tali seruo vel procuratori ipso iure sit adempta administratio: non item domino, quare soluere ipse potest, & alius ei soluere. d. §. ex reatu. d. l. reo. & l. seq. Et ratio illa Papiniani optima: si reo postulato non recte solui dicatur, futurum vt plerique innocentium necessario sumptu egeant. generalior tamen illa cōmunis, & certior, quia non est ei adempta rerum suarum administratio, si tamen fraus interuenerit, dicem⁹ & hic reuocari alienationes factas posse, præsertim si rei debitor vel creditor participauerit. Quod si aliqua sunt crimina, in quibus ipso iure, & ab illo ipso tempore, quo crimen admissum est, rerū suarum administratio adempta est, vtpote rerum non vltra suarum, sed fisco addictarum ipso iure, & publicatarum: vt certe sunt crimina læsæ maiestatis d. l. ex iudiciorum. l. pen. C. h. tit. item incestarum nuptiarū. Auth. incest. C. de inc. nupt. item hæreseos. 1. c. cum secundum. ex. de hæred. lib. vi. & similia. in his recte dicetur nec soluere eum posse, nec ei solui, nec manumissiones, aliasq; alienationes valere d. legibus. & l. quæsitum. D. qui & à quib. In cæteris autem criminibus, in quibus nō fit ipso iure bonorum publicatio, sed damnatione demum secuta, ita valent alienationes, solutionesq; ei vel ab eo factæ, si bona fides interuenerit d. l. reo. & l. Calippo. l. quamuis. §. 1. D. eod. de solut. d. l. aufertur. §. in

reatu.de iur.fisc. Nec obstat l.deferre.§.vlt. D. de iur.fisc. vbi illa distinctio bonæ & malæ fidei,id est,inter scientem & ignorantem creditorem repudiatur: nam etiam ei qui ignorauit, nec solum cum à reo acciperet, sed etiam cum consumeret, pecuniam omnimodo auferendam, Marcianus dicit. Quamuis reuocatis pecuniis restituenda actio sit creditori tam in fideiussores,quam in reum.d.§.vlt. & 11. ll.seqq. Non obstat, inquam: quia loquitur de eo, qui fisco debebat ex contractu puta aliquo. vt l.rescriptum. D.de pact. l.11. C.in quib.caus.pign.rit.contr. Nos hic agimus de eo,cuius bona ob delectum fiscus vindicat. In quo minus fisco fauendum est, vtpote in re odiosa,quam vbi contractum cum eo est. Non obstat etiam, quod Plinius Cæcilius in crimine repetundarum scribit indistincte, nulla, inquam, habita ratione malæ vel bonæ fidei,dānato Classico pecunias, quas creditorib. soluerat, à senatu reuocatas fuisse lib.vii. epist.vii.Nā in crimine repetundarū id singulare est, sicut in iis,quib.administrationē ipso iure adimi dixim⁹.l.ex iudiciorum.D.de adcusat. Intelligo autē, pecunias, quas Classicus post administrationem initam prouinciæ solueret,non etiam eas,quas ante prouinciam, quamuis id videantur Plinii verba velle. Sed vbi prouinciæ mentionem facit,ibi loquitur de bonis Classici, ea quæ ante prouinciam habuit, ab aliis quæ post prouinciam separari iussit senatus,& illa filiis,hæc spoliatis relinqui.at cum de solutionibus ab eo factis adiicit,hanc distinctionem non repetit, quia satis intelligitur non posse solutiones ante factas,pecuniasque reuocari. Et sane cui bono

reuocentur? cùm & ipse fiscus teneatur creditoribus eius, cuius bona publicata sunt, satisfacere. l. si debitori. D. de fideiuss. sicut fideicommissarius hæres, in quem actiones transeunt, vt in fiscū. l. ita tamen. §. ex asse. D. ad SC. Trebell. Atque hæc ita in alienationibus post crimen reatumque factis sese habent. Si necessariæ fuerint & bona fide factæ, vt valeant excepto crimine perduellionis, & simil ib. Quid igitur, si voluntariæ fuerint? hic ego idem dixerim. neque enim reperio distingui in iure nostro: nisi quod inter voluntarias distinguendum putem, vtrum ex caussa onerosa, an ex lucratiua factæ sint. Onerosas appello venditiones, item solutiones: has dico, si bona fide factæ sint, rescindi non debere; si mala, debere. neque enim in fraudem fisci sic alienare licet, vt in fraudem priuati successoris atque hæredis. l. non vsque. D. si quis à pa. fuer. man. Nam fiscus est etiam creditor ob delictum, quo nō minus obligamur, quam ex contractu. Lucratiuas autem, donationes. qui enim donatum accipit, nihil contra dat, vt qui emit. Quare donationes reuocari, siue bona siue mala fide factę sint, omnino existimandum est. l. post contractum. D. de donat. & supra in hoc capite ad verbum Donationes, docui. Nec moueor l. si aliquis. D. de mort. ca. donat. Nam ea lex intelligenda est de donationibus ante crimen vel reatum factis. nō etiam moueor l. si quis posthac. C. de bon. proscript. quæ diserte loquitur de factis ab innoxio adhuc marito. Deinde ea lex loquitur de donationib. factis à marito vxori, quæ distinguuntur in hac tota quæstione ab donationibus inter alios factis vt supra eodem loco exposui,

sui, quod de donationibus non idem & de manumissionibus dico, reuocari eas factas post crimen & reatum. nam licet manumissio sit etiam quædam velut donatio & cum ea coniungatur in iure nostro, & alibi, vt Suetonii Tiberio: nam neque donauit, neque manumisit. cap. xv. tamen libertatis ea est conditio, & is fauor, vt bona fide data non debeat reuocari. & ita clare probatur ex l. qui pœna. §. 1. & seq. l. 2. D. de manumiss. quæ lex in omnibus casibus loquitur de mala fide, & fraudulenter facta manumissione, id est ab eo, qui iam erat dānatus, vel qui prospiciebat se damnatū iri, vel qui subtrahere crimini & quæstioni seruos volebat, vt fecit Milo occiso Clodio. atque ita igitur intelligendum est, quod in principio eius legis dicitur, reos criminum capitalium non posse manumittere, in fraudem scilicet, & mala fide, vt in §§. seqq. vt mirer Adcursii ibi glossam absurdissimā, quæ libertati soli id adimit, quod aliarum rerum donationi concedit. Tertiū tempus est, post Sententiam. de quo dicendum est, nullas alienationes valere. Sed ita si sententia ipsa valeat, nec appellatione suspensa sit. Quod si factum sit, tunc eadem hic dicemus, quæ diximus de alienationibus ante sententiam factis. nam appellatio extinguit pronunciatum l. 1. in fin. D. ad SC. Turpill. vel suspendit, vt alibi dicitur. Valebunt igitur alienationes omnes, si rescissa fuerit appellatione sententia non secus, ac valerent si reus priori sententia absolutus fuisset. l. post contractum. D. de donat. idq; in omnibus alienationibus, omnibusque criminibus verum atq; indubitatum est: nam & in crimine hoc perduellionis nō aliter bona in

effectu publicantur, quam si damnatio sit secutà vel viuo, vel mortuo reo: quamuis damnatione secuta perinde habetur, id est, omnia irrita fiant, àc si ab initio bona publicata essent, dominiumq; vel administrationem rerum amisisset, vt sæpe dictum. In aliis autem criminibus seruãdæ sunt supra scriptæ distinctiones, vt vel reuocentur vel nõ reuocentur alienationes factæ ante sententiam condemnatoriam appellatione nulla suspensam, aut mox confirmatam. appellatio enim interposita rem reducit ad eum statum, in quo erat ante sententiam: adeo vt testamẽtum facere illo tempore reus possit. l. si filio. §. irritum. D. de in. rupt. irr. Atque hæc ita videntur, si medium duntaxat illud tempus inter sententiam priorem, & posteriorem ambiguũ consideres. Cæterum si sententia prior condemnatoria sit per posteriorem confirmata, hic omnium reuocatio alienatorum post priorem sententiam indistinctè facienda videtur, tum quia fraudis suspicio hic maior subest, post rẽ iudicatam, quam antea, cum adcusatio tantum instituta esset, causaque ageretur: tum quia regula iuris est, appellatione pendente nihil innouandũ. Multum autem innouat is, qui bona sua alienat, qui donat, qui manumittit, qui creditores exigit. Atque ita alienatio fundi à reo cõdemnato pendente appellatione facta rescinditur, appellatione iniusta pronunciata, quamuis emptor sit pupillus: aufertur enim ei à fisco fund⁹, seruata tantum actione aduersus tutores. l. chirographis. D. de admin. tut. vtique, si scientes venditorem in eo statu esse, ab eo emerint: contra si ignorauerunt, tunc pupillo res tota periit d. l. quemadmodum.
nec

nec actio ei daretur aduersus tutores, si pecuniam credidissent alicui, cum adhuc bonum nomen esset, vt in casu l. Titium. §. Lucius. D. eod. tit.

Ait Lex, Quas ex eo tempore, qualibet fraude vel iure factas esse constiterit, quo primum memorati de ineunda factione ac societate cogitauerint.

IN omnibus criminibus, in quibus ipso iure nō interdicitur reo administratione rerum suarū, vt regulare est. l. aufertur. §. in reatu. D. de in fis. multum interest, vtrum bona fide, an mala fide, & fraude alienationes factæ sint post crimē contractum, vt copiose supra docuimus. In hoc autem perduellionis & maiestatis læsæ crimine, nihil interest, fraude factæ sint, an iure, vt hîc dicitur, id est, an bona fide, vel ex contractu aliquo iusto & merito, quia statim ac crimen hoc contraxit (contraxit autem cum primum de factione ineunda consilium cepit) omniū rerum non solum administratione sed & dominio priuatus esse intelligitur. h. l. & l. ex iudiciorum. D. de adcusat. & l. vlt. C. h. tit. & ita Cynus rectissime, quem pleriq; omnes, teste Claro, sequuntur. Perperam Bartol. contrarium existimauit, id est ante damnationē retinere eum dominium, licet administrationem amiserit: motus maxime Paulli sentētia in l. quæsitū. D. qui & à quib. manum. Verba sunt: Quæsitum est, an is qui maiestatis crimine reus factus sit, manumittere possit: quoniam ante damnationem dominus est. Et Imperator Antonin⁹ Calphurnio Critoni rescripsit, ex eo tempore, quo

quis propter facinorum suorum cogitationẽ, de pœna sua certus esse poterat, multo prius conscientia delictorũ, quam damnatione ius datæ (vel dandæ) libertatis eum amisisse. Hæc Paulus. quibus verbis quis non videt apertissime sententiam Bartoli refelli? Nam quod initio dixerat Paulus, Quoniam ante damnationem dominus est; id ad rationem dubitandi pertinet, quam mox refellit Antonini rescripto tanquam falsam. Illud ridiculum est, quod Tib. Decianus magis cogitatione, quam damnatione dominiũ amitti scribit, in eoq; valde se iactat: quasi vero in eo rescripto, Multo plus, non, Multo prius, scriptum esset. Hoc enim Imperator clare dicit, multo prius, quam damnatio secuta sit, amisisse ius dandæ libertatis, & cuiusuis alienationis faciendæ, id est, statim à conscientia delicti: quod hęc lex nostra dicit, quo primum tempore de ineunda factione ac societate cogitare cœpit. d. l. ex iudiciorum. D. de adcusat. ex quo quis aliquod ex his caussis crimen contraxit d. l. vlt. C. h. t. ex quo sceleratissimum quis cõsilium cepit, exinde quodammodo sua mente punitum, an pœnas conscientiæ malæ intelligit? vt Ant. Contius interpretatur, multaq; ex poetis, & ex aliis de ea re testimonia colligit, inanis in cæteris atq; ieiunus, quæ explicatione indigebant. Minime. Sed quod clarius alibi Imperatores dicunt, Ipse te huic pœnæ subdidisti. l. Impp. D de iur. fis. Nam qui delinquit, sciens ei delicto pœnam constitutam esse, quodammodo sua mente punitur, id est, in eam pœnam consentit. Qua ratione videtur Aristot. lib. v. Ethic. delicta retulisse ad genus συναλλαγμάτων. non, vt inepte nimis Montecatinus,

tinus,

tinus, vir alioquin eruditissimus in lib. 1. Polit. explicat, quia in leges quæ delicto pœnam statuunt, delinquens consenserit, tanquam pars ciuitatis, quasi ciues tantum puniātur legibus, aut sciscendis legibus omnes adfuerint, qui peccant. Quoniam autem ille consensus in pœnam non est absolutus, sed quia delictum mauult, quam non puniri: idcirco Marcianus, illam moderationem adiecit, Quodammodo. Eoq; pertinet illud cuiusdam Græci dictum, Reo enim, cum ad suppliciū duceretur, clamanti se nolentem peccauisse, Ergo & nolens, inquit, pœnas dato: vt est apud Plutarchum in lib. de Apophteg. Græcorum.

CAPVT VIII.

Vxores sane prædictorum, recuperata dote, si in ea conditione fuerint, vt quæ à viris titulo donationis acceperunt, filiis debeant reseruare: tempore, quo vsusfructus absumitur, omnia ea fisco nostro se relicturas esse cognoscant quæ iuxta legem filiis debebantur. Falcidia ex his etiam rebus filiabus tantum, non etiam filiis deputata.

VXORES perduellium nullas pœnas patiuntur, neque corporis, neque bonorum, neque famæ. Etiam quæ ipsarum sunt, recuperant omnia ac vindicant velut iniecta manu, vt ait l. si quis posthac. C. de bon. proscript. in quibus etiam dos est, nam & constante matrimonio mulieris est veritate ipsa & natura inspecta, non fictione iuris ciuilis, per

quam marit⁹ dominus videtur. l. in rebus. C. de iur. dot. l. adſiduis. C. qui pot. in pign. Similiter & res, quas maritis donauerũt, ſine dubio recipiunt: cum donatio iure interdicta ſit, nec confirmari ex oratione Antonini potuerit, vt cum mulier donatrix mariti ſupplicio ſuperſtes ſit, ſed etiam ſi ſupplicio maritus non ſit adfectus, ſed alia pœna, veluti deportationis, atq; exilii, tamen donatio reuocata ea pœna intelligitur, & ad mulierem redit. Neque huc pertinet l. res vxoris. C. de don. int. vir. & vxor. ea enim lex nõ de pœna donatarii, ſed donatoris mariti cauet, ne valeat donatio, ſi maritus poſtea ſupplició adfectus ſit d. l. ſi res. vt ſupra docui. Poſtremo & donationem antenuptialem accipit à marito ſibi factam. Nouell. vt nulli iudic. 134. §. vlt. idque etiam ex perduellionis crimine damnato marito. h. §. noſtro. Illa differẽtia eſt, quod in aliis criminibus fiſco locus non eſt, ſi filii vel cognati ad tertium vſq; gradum exiſtant. d. §. vlt. vnde eſt Auth. bona. C. de bon. proſcript. idque in bonis defuncti: nam in donatione antenuptiali omnibus etiã liberis pręfertur: niſi quod tranſiens ad ſecundas nuptias proprietatem iis ſeruare eius donationis tenetur l. feminæ. C. de ſec. nupt. In crimine autem hoc læſæ maieſtatis interdum eſt locus fiſco: tum videlicet, cum filii perduellis ſuperſunt. nam mater ſi ad ſecundas nuptias non tranſit, retinet pleno iure iſtam donationem: ſi tranſit, vſumfructum tantum, proprietate liberis ſeruata, vt dixi. Sed quia in hoc crimine filii perduelliũ omnibus parentum bonis ſpoliantur, omniq; iure ſuccedendi, ideo mortua matre, atque ita vſufructu finito, non

non filiis, sed fisco eæ res debētur h. §. nostro. Ergo si filii nulli extent, ipsa mater firmiter retinet aut vindicat sibi hasce donationes. Sed q d si dos data à muliere nulla erat? Et siquidē nec data vlla dos est, nec cauta: dubium non est, quin repetere nihil possit. Sed an non ei quarta bonorū mariti debetur? quod quidē in aliis criminibus certum est deberi, siue filios habeat, siue non d. Nouell. 134. §. vlt. & Nouell. vt lic. au. & mat. 117. §. quia vero. 5. vnde sumpta est Auth. Præterea. C. vnde vir & vx. Sed excipitur in §. vlt. crimen læsæ maiest. in quo veteres leges seruari iubet. quod intelligendum est non solum in eo, quod de bonis mariti publicādis cautum est, & de quo illa Nouella primario agit in d. §. vlt. sed etiam in eo, quod de vxore cōstitutum est, quod quidem in donatione antenuptiali expeditum est ex h. §. h. l. quisquis. Sed de quarta illa nullibi reperio cautum, an & quatenus vxori debeatur marito damnato, præsertim perduellionis. Sed verius & benignius puto vxori tali. quæ nullam dotem habet, hanc quartam etiam hic omnino deberi: nisi quod eādem distinctionem forte recipiendam putes, quā in donatione antenuptiali docuimus, vt siquidem filios habeat, & plures tribus, proprietatem quam iis seruare debebat eius quartæ ex d. Nouella 117. §. quia vero, damnato maiestatis marito, seruet fisco post mortem suam arg. h. §. nostri, atque hoc ita est, si mulier dotem nullam dederit ob paupertatem, quo solo casu d. Authēticæ locum esse, verum est. Quod si dotem non dedit, vel dedisse negatur, hic sciendum est eam non posse vllam dotem sibi vindicare vel repete-

re, nisi probet se dotem corporaliter marito tradidisse; nec sufficit inani dotalium instrumentorum tenore conscriptam esse l. si quis posthac. C. de bon. proscript. idq; in marito proscripto cautum illic est: multo magis igitur locum habebit in perduellionis dãnato. Inani, inquit, lex. quod intelligendum est, si opposita sit dotis non numeratæ exceptio quo tempore debuit. Auth. quod locum. C. de dot. caut. non num. Probatione autem impleta, vel si alias constet dotem corporaliter traditã esse, statim dos restitui mulieri debet, &, vt loquitur d. l. si quis posthac. in pr. repræsentari. licet mobiles res in dote sint, quas intra annum solui alias oportuisset l. 1. §. exactio. C. de re. vxor. act.

Ait Lex, Falcidia ex his etiam rebus filiabus tantum, non etiam filiis deputata.

VNAM Falcidiam filiabus concedi in successione materna supra vidimus in §. ad filias. hic altera eis tribuitur in lucro nuptiali siue donatione ante nuptias. Vtraque igitur filiabus debetur, neq; tamen sunt duæ quartæ eiusdem hæreditatis vel eorundem bonorum. nam illa quarta de qua §. ad filias. agit, est de bonis matris decisa; hæc de bonis potius patris, vel matris quidem, sed quorum proprietas seruari filiis debebat, vt supra dictum. Patris ergo, non re, sed origine. Ex his omnibus perspicuum est, satis clemẽter hanc legem cum vxoribus perduellium egisse, etiam in lucro, & in bonis, quæ ad eas à perduelle peruenerunt,

gerunt, adhuc tamen innoxio, vt loquitur d.l. res vxori. atque ita penitus hic quoque seruatur regula Tit. Ne vx. pro mar. Quod sine dubio sic accipiendum est, nisi & ipsa socia coniurationis fuerit, aut conscia. item, nisi auxilium marito præstiterit sciens. quo casu etiam teneri eam læsæ maiestatis crimine, consentaneum est, probatq; Andreas Isernia in c. 1. §. si quis hominem. de pac. tenen. & in c. 1. §. porro. Quæ sit prim. caus. feud. amitt. quamuis non teneatur, si maritum exulem sequeretur: quod etiã in calamitatibus & aduersis sociam esse marito vxorem, æquum & laudabile sit. l. si cum dotem. §. maritus. D. Sol. matrim. Multo magis vxori licet vagari quo velit, si vir supplicio adfectus sit, aut in exiliũ eiectus, quod tamen pro clementia indulsisse M. Antoninum scribunt vxori Auid. Cassii, & liberis. quibus etiam bona patris & mariti magna ex parte concessit. quod exemplũ videtur optimus Rex Alphonsus Aragonius imitatus in vxore Ant. Candolæ Siculi, liberisque eius, donatis vxori etiam mariti thesauris, vt scribit in eius vita Panormitanus lib. III. De coniuratione M. Lepidi III uiri, filii, eiusque matris in Augustum, videndus Appianus libro IV. Ἐμφυλίων.

CAPVT IX.

Id quod de prædictis eorumq; filiis cauimus: etiam de satellitibus, consciis ac ministris, filiisque eorum simili seueritate censemus.

DE sociis coniurationis nihil exprimunt: quia omnes coniurati vno ordine sint, hinc societas pro coniuratione. Tacit. lib. VI. Annal. Tiberius suppliciis incitatus, cunctis qui carcere attinebantur, accusati societatis cum Seiano, necari iubet. quamuis vnus aliquis coniurationis autor, & princeps emineat, vt Seianus, Catilina, Piso. à quibus & coniurationes illæ nominitari solent: interdum etiam à socio aliquo & inferiori, si de eo solo agatur: vt cum Suetonius in Cæsare ait, Meminerunt huius coniurationis Tanusius Gemianus in historia, M. Bibulus in Edictis, C. Curio pater in Orationib. nam eius coniurationis M. Crassus consularis princeps erat, eique summum imperium parabatur, id est, Dictatura. Sed Suetonius de Cæsare agens testes citat eos, qui Cæsari eam coniurationem obiecerant inimicissimi vt doctiss. interpres notat: quos totius coniurationis testes, vtpote notissime, inepte ac putide citauisset. Quo morbo laborare multos hodie in disciplina nostra videmus, qui earũ sententiarum, quas Bartolus vel alius aliquis Adcursianus constabiliuit, ipsi, vt aliquid scire videatur, vel delicato quodam fastidio vel inscitiâ authores laudant ignobiles etiam sępe, & recentissimos scriptores; & quidẽ, quod rideas, cum elogio Magnus ille, vel Princeps Iurisconsultorũ nostri sæculi, imo etiam, facile Princeps. Sed ad rem: Interdum mitius actum cum authoribus, quã cum sociis, præsertim si authores ab aliis inducti & deprauati fuerint; vel aliam ob caussam. Sicut Artabasdus Curopalates vna cum vxore & liberis

excæca-

excæcatus ob insidias Constantino Copronymo structas: alii ministri & conscii vltimo supplicio sunt adfecti: inprimisque homo illustris Bastangius Patricius, cuius etiam vxor punita, iussaq; est viri ossa è terra eruere, & in pelagium proiicere, quo hostes & damnati solebant, εἰς τὰ πελάγιν, ἔνθα ἐῤῥίπτουτο οἱ πολέμιοι καὶ κατάκριτοι: ait Zonaras lib. III. Annal. qualis est hodie Constantinopoli locus, quem Vncos scalæ Sycenę, siue Galatensis nominari scribit Ioh. Leunclauius, in suppleméto Annalium Turcicorum. Romæ olim erant Gradus, seu scalæ Gemoniæ, in quas etiam Imperatores quidam tracti. Hunc locum Constantinopolitanę vrbis puto intelligere Chrysostomum in epist. in Eutropium, vbi vias ad supplicium ducétes nominat; ad terrorem & calamitatem augendam.

Ait Lex, De Satellitibus.

NE referas tantum ad magistratuum & similium stipatorum, & statores, vel adseclas: sed etiam ad priuatorum, & potentium inprimis hominum. Cicero: Quis est ille Lollius? armiger Catilinæ, stipator tui corporis, concitator tabernariorum, percussor, licitator fori, depopulator curiæ. Socrates lib. I. Histor. Eccles. c. XIII. Satellitum vocabulo ait Imperatorem vocare domesticos ministros. Similes his sunt Armigeri, nó iidé præsertim apud Reges. Curtius lib. VI. Huic decem Satellites traduntur: quorum singulos deni armigeri sequebantur. Ii ad alios coniuratos comprehendendos distributi sunt. Quod ne ita çapias, quasi armigeri dignitate aut loco infra Satellites. erant enim nobilissimi, vt Perdiccas &

Leonatus apud Alexandrum, & ille Amyntas, cui de coniuratione pro se dicturo, petentique vt habitus quoque demtis vinculis sibi redderetur, armigeri lanceã dari iussit Rex. vt idem ait lib. VII. Proxime regem sequebantur, vel alium ducem, foribusq; adsistebant, quales habuit amicissimos Parmenio, cum fraude occideretur. item Terichtomis Persa, regis Ochi gener, & perduellis, quẽ cum ob eam caussam Vdiastes interfecisset, illius armiger patri Vdiasti diras imprecatus, vrbẽ Zarim occupauit, eamq; filio Terichtomis conseruauit. vt tradit Ctesias lib. XIII. Persicorum apud Photium, ex quo charitas armigerorum cognoscitur. Sed vt eo reuertar; Satellites noxios prehendebant, armigeri satellitibus velut munimento erant. neq; prehensio semper inhonorifica, in magnis præsertim reis. Sic Tribuno plebis olim additus Ædilis ad Publ. Scipionem in Sicilia prehendendum. Virgilius:

Armiger ante fuit, fidusq; ad limina custos.

Apud Guntherum lib. VI. Armiger minister militaris est; quare propter furtum, in castris factũ, iubet Fridericus Imp. ei frontem candenti metallo vri, tonderi, verberari, Ni domini spoliis redimatur, & omnibus armis. De armigeris Gallorũ veterum apud Athenæum memini legere. Sed hæc forte notiora, quam vt à nobis tradi debeãt. Legem non omitto ab his iisdem Imperatoribus latam de satellitibus Gildonis solis, quos custodiis mancipari & proscriptione damnari præcipiunt. l. satellites. C. Th. de calumn. item de satellitibus Stiliconis. l. qui suas. eod. tit. vbi prædo publicus, vt & supra alia lege nominatur.

Ait

Ait Lex, Conscius.

DVOBVS modis hoc vocabulum accipi potest. Nam & is qui tantum scit coniurationem, ipse eius immunis, conscius dicitur, & is qui eius particeps est: vt adposite hic notat Salycetus, citans illum Catonis versiculũ; *Conscius ipse sibi.* & reliqua. Q. Curtius libro VIII. Consciorum nomina exponit, id est, coniuratorum, quos participes facinoris ibidem vocat, & authores scelesti consilii. hunc igitur semper puniri, vtpote criminosum: illum non semper, in hoc tamen crimine semper, nisi coniurationem detegat, & quidem opportune certum est. Nam Philotæ Parmenionis filio id imputatum, triduo celasse, exitioq; vtrique fuit: tanquam participes vel principes cõiurationis fuissent. Conscientia hic punitur, non amicitia. Elegãter ille idem Amyntas, de quo supra memoraui: omnes Philotæ amici esse voluerunt: sed totidem, quot volebant, esse non poterant. Dixi, semper in hoc crimine puniri conscios, quamuis immunes sceleris. neque enim probare illorum temperamẽtum possum, qui ita demum teneri eos volunt, si coniurationem probare potuerint, & siluerint: alioquin ignoscendam esse ei, qui cum non possit probare, tormenta reformidat, & talionis pœnam. l. si quis alicui. C. ad L. Iul. maiest. l. vlt. C. de adcusat. hæc enim adcusatori imminent; non simplici nominatori atque iudici. Imo in hoc crimine adcusatores nõ timent Turpillianum, & periculum calumniæ, vt recte docet Cynus in l. I. C. de fal. mon. per illum textum. Nec Philotæ illa excusatio proba, quod ir-

rideri timebat, si iurgium inter amatorem,& exoletum detulisset Nam & infames,& omnes alii, qui adcusari prohibentur, in hoc crimine tamen non prohibentur l. famosi. l. in quæstionibus. D. ad L. Iul. maiest.& Fuluia Catilinariam coniurationem detexit.& quædam meretrix coniurationem Bacchanalium apud Liuium. Multo magis igitur ꝙ ab honesta muliere quis cognouit, deferre & iudicare tenetur, puta ab vxore. de qua etiam diserte cautum est à Iustiniano in Nouella Vt lic: auiæ vel matr. §. quia vero plurimas. vbi agit de caussis, quibus diuortium permittitur viro, & lucrum dotis. Verba sunt: Si contra imperium cogitantibus aliquibus conscia est mulier, aut etiam viro suo non indicet. Si autem vir hoc à muliere denunciatū tacuerit, licet mulieri per quamcumque personam hoc declarare imperio: vt vir nullam ex hac caussa repudii inueniat occasionē. Et vice versa in §. seq. ob eandem caussam repudium vxori permittit, & donationis antenuptialis lucrum, si vir contra imperium, aut ipse cogitauerit aliquid, aut cogitantibus conscius non indicauerit imperio aut per se aut per quamcunq; personam. Scio, huiusmodi caussam diuortii nō omnibus probari, vt nec alias quasdam iuris ciuilis: Sed hic aliud agimus. Quæ autem pœna sit scientis & reticentis coniurationē, ab interpretibus nostris quæri video. Et recte consentienterque huic legi eo frequentius itum est, vt capitali pœna puniatur, atque hanc magis receptam esse Doctorum sententiā testantur non nostri solum, sed & Frāciscus Guicciardinus libro III. Historiar. idemque libro XIII. scribit legibus id ita cautum esse

in

in omni crimine læsæ maiestatis, præcipue vero eo, & multo magis vbi insidiæ struãtur vitæ Principis. Non debui hunc tantum authorem segregare à numero nostro, cum iuris ciuilis non consultus modo & doctor, sed professor in patria suâ fuerit admodum adolescens, cum & ante annum tricesimum ætatis, maximis de rebus ad Regem Neapolitanum legationem obiuerit.

Ait Lex, Ministris.

HOc vero vocabulum generale est, & superiores etiam complectitur, aliosque omnes, qui aliquid opis aut ministerii coniuratis prębuerint, inprimis autem & signate clientes eorum, quorum olim maxima copia apud potentiores, vt hodie Vasallorum, quibus illi simillimi sunt, vnde & eorum nomen his in iure feudario tribui solet, sicut & Minasterialium. Pulchre ad hanc rem nostram Claudianus libro 11. in Ruffinum:

——sceptrumq; capessere feruet,
Et coniuratos hortatur voce clientes.

Ministri ergo, & adiutores quicunq; coniuratorum, eodem loco, quo coniurati, habentur, iisdẽque pœnis & ipsi & filii eorum subiiciũtur, vtpote & ipsi læsæ maiestatis rei. Chrysost. in Serm. Quod neq; viui, neque mortui anathemate plectendi sunt, vbi loquitur de quodam qui temporibus Apostolorum martyr fuit: Monstraturus, inquit, huius verbi, Anathematis grauitatem, tali vtebatur exemplo: Sicut priuatus homo regiã sibi purpuram circumponens vna cum omnibus, qui se iuuant, punitur vt tyrannus: ita & qui Dominicam sententiam fert, & hominem facit ana-

thema Ecclesiæ, adducit seipsum in extremã perniciem, vsurpando dignitatem filii Dei. Hæc, aliaque grauissime Chrysostomus in eos omnes, qui anathemate vtuntur, quo omnib. modis quẽ à Christo separari scribit, eoque nec Apostolos ipsos vsos esse, quamuis bis anathematis meminerit Paulus. Vtinam tanti viri hac quidem in parte sapientiam & moderationem imitari voluissent recentiores theologi; aduersus quos extat etiam Medici Thomæ Erasti grauis disputatio. Sed hæc mittamus. Maiestatis esse, quemquam vlla re iuuare vel domesticum hostem, vel externum, dubitari non oportet. eoque refero fragmentum Q. Cæpionis in M. Æmylium Scaurum lege Varia reum, apud Sosipatrum. Cum ab isto viderẽ cotidie hostes consiliis adiuuari. Ecce etiam consilio iuuare, non solum auxilio & ministerio, crimen est imminutæ maiestatis, de qua lex Varia lata, vt quæreretur de iis, quorum opera consilioue socii contra pop. Rom. bello coniurassent. Quod in hoc crimine de suprascriptis omnibus personis constitutum est, idem & in aliis atrocioribus valet. l. raptores. C. de episc. & cler. l. 1. C. de rapt. virg.

Ait Lex, Simili seueritate.

Non dubium, quin hæc verba eandem seueritatem adhibendam significẽt in supra scriptas personas, earumq; filios, quam ante sanxerũt in coniuratos ipsos, & liberos eorum. Atqui Gildonis Satellites, proscribi tantum vel custodiis mancipari iusserunt, vt supra docui. Sed alia ratio est: vel quia Gildo etsi rebellauerat, non tamen

in

in caput Principis consilium iniuerat cum suis satellitibus, vel quia infinita illa multitudo erat, quamuis enim multitudo sociorũ impunitatem non facit criminis, vt Ambrosius ait in epistola ad Virginem lapsam: tamen minuere pœnam solet, præsertim si non socii, sed subditi & serui peccauerunt authore domino, vel denique quia satellites illi ignari Gildonis consiliorum fuerunt, quibus ille tecte primo incedebat, & simulate. Vt taceam illis verbis non excludi vltimum suppliciũ, vt ideo custodirẽtur, vel proscriberentur, vt supplicio adfici possent, aut à quouis occidi. Neque enim verisimile est sic Imperatores voluisse tantam multitudinem custodiri, vt C. Cæsar Cethegum, & Lentulum, aliosq; Catilinarii sceleris populares per Italię municipia distribuendos, custodiendosque censuerat, magno omnium adsensu, donec à Catone refelleretur, diuina illa oratione.

CAPVT X.

Sane si quis ex his in exordio factionis, studio veræ laudis adcensus, initã prodiderit factionem, & præmio, & honore à nobis donabitur. Is vero, qui vsus fuerit factione, si vel sero (incognita tamen adhuc) consiliorum arcana patefecerit, absolutione tantum ac venia dignus habebitur.

HOc capite validissima securis iniicitur coniurationib. non solum præmiis propositis ei, qui indicasset, sed mutuo metu inter ipsos excitato, dum alter alterum timet, ne ab eo

prodatur, vel ob impunitatem, vel ob præmium atque laudem. præsertim si non duo tresue, sed plures coniurarint, adeo quidem vt pro miraculo ducat Secretarius Florentinus illam Pisonis, & Pactiorum. Sed de his infra lib. secundo adfatim dicetur vel nostro ore, vel alieno.

Ait Lex, Si quis ex his.

DVæ sunt partes huius capitis. Prima pertinet ad conscios, sed immunes cõiurationis. Altera ad coniuratos, & qui, vt lex ait, iam factione vsi fuerint. Igitur verba ista, Si quis ex his, ad vtramque partem referuntur, sic tamen, vt distincte de vtrisque lex statuat, & varie, vt varia etiam est eorum conditio atque ratio.

Ait Lex, In exordio factionis.

NOTANDVM, ita indici & nominatori præmia atque honores promitti, si in ipso initio coniurationis eam detexerit, quod tamen ita intelligendum est, si etiam initio sciuerit. Hic enim si post interuallum aliquot dierum demum indicauerit, nõ puto ei vllum præmium deberi ac vix veniam. Plus enim peccare mihi videtur, quam qui cõiurauit, & sero detexit, cum iste & iuramẽto contineatur, & metu coniuratorum, atq; obseruatione, & proditoris infamia: quam non euitat apud homines, qui socios eiusdem criminis prodidit, vt infra dicetur. Qui autem scit, nec vllo vinculo aut metu adstrictus est, sane sceleratissimus est, nisi indicet, quamprimũ sciuerit ac potuerit. Dici enim ei potest, cur tam diu tantam rem

rem siluerit, vt in l. si quis forte. D. de pœn. scriptū est de eo; qui ad supplicium ductus clamat, se habere aliquid quod ad salutem Principis pertineat: non audiendum, sed magis puniendum Vlpianus dicit. De Philota supra annotaui. Ei certe maxime exitio fuit, quod ipse inter Principes familiarium Alexandro non indicauisset ea, quæ quiuis etiam ex plebe homo non reticuisset. Atque ita Narcissus ille Claudii libertus (licet alia caussa suberat) veniam in prӕteritum petit, quod ei cis Plautium, cis Vectium dissimulauisset, vt scribit Tacitus li. x i. Biduum videtur cōstitutum lege Macedonica ad insidias sine periculo detegendas, vt ex oratione Regis apparet libro v i. Curtii. Sed & recipi iustas excusationes interdū non detecti sceleris putem oportere, nisi quid contra maius obstet & suadeat, vt in illo Mnestere apud eundem Tacitū libro x i. Annalium extremo; vbi & de Vectio Valente indicium offerente, & confesso, & nihilominus punito. Quod si quis de cōiuratione post multum tempus, quam inita est, cognouerit, huic si statim ac cognouit, eam indicet, non minus deberi præmia & honores hic promissos aio, quam qui in exordio sibi cognitam detulerit. Nam & ille, quantū in ipso fuit, in exordio detulit: nisi forte coniurationem iam tēpore aut alia ratione delapsam atque sepultam reuelauerit, ex qua nullū periculum metui amplius potuerit. tametsi quod ad reos attinet, nullo tempore putent huic crimini, ne viginti quidem annorum, præscribi. argumento suppositi partus, & parricidii l. qui falsam. §. 1. D. ad L. Cornel. de fals. l fin. D. ad L. Pomp. de parricid. de quo tamen dubito, cum nulla legē

cautum sit; & in contrarium stet regula l. querela. D. ad L. Cornel. de fals. & Cuiacio adsentior, qui lib. obs. 14. articulum illum, Fere, in d. l. querela, refert ad ea crimina quæ minori spatio non tollantur. & cũ hac præscriptione intelligit quod de supposito partu, parricidioq; diximus. imo d. l. fin. non ad titulum de parricidiis, sed ad tit. S C. Silaneiani pertinere docet; denique ita concludit, nulla quamuis grauia & Reipub. perniciosa crimina vltra vicennium porrigi, certa authoritate confirmari posse. Neque me mouet, quod in hoc crimine perduellionis etiam post mortẽ crimen inchoari possit memoriaq; damnari. Nam id ego certe accipiam, dum tamen intra vicenniũ fiat, imo accipiam iuxta Orationem D. Marci, Ne intra quinquennium de statu defunctorum quęratur; vt in commentario ad eam Orationẽ demonstraui. præsertim vero, cum plenum odii sit atque acerbitatis, defunctos in ius vocari & damnari, nec in vllo, nisi de quo expresse cautum sit, delicto recipiendum. Paulus Iouius lib. 1. Histor. Innocentium Catiam Opicini propinquum Ludouicus Sfortia aliquot ante annis fato functum, obiectis quibusdam criminibus in ius vocari, damnarique iusserat, vt bona illius, veluti conuicti iudicio, per leges fisco addicerentur. Quod sicuti inauditum, & execrabile visum est, ita ille singularem inuidiam concitauit. Hæc eruditissimus, & vt Casabinus in Athenæũ, magnus, vt Lipsius notat, florentis ingenii & styli scriptor.

Ait Lex, Studio veræ laudis adcensus.

Ad

AD mitigandam proditorum infamiam hoc dicũt Imperatores & quia legislatores ſunt, id etiam pro legitimo haberi debet, quod lege cauent. Legitimum enim, eſt legis mandatum; neq; legitimum quicquam, quamuis honeſtiſſimum & plenum laudis, vt tyrannum interficere, niſi & legibus cautum ſit: vt egregie diſſerit Plutarchus libro de Fato ad Piſonem. Tametſi non hi plane proditores, ſed potius indices ac nominatores dici debent, qui coniurationem deferunt, cuius nõ ipſi participes. Sed in quibuſdam hærere tamen quædam infamia videtur, veluti in filio, in vxore, in ſeruo, in liberto, in familiari, in vaſallo. Ideo & patris patriæ cognomen ſibi callide adſciuere priſci Imperatores, vt Dio ſcribit lib. LIII. vt aliquod ius eis in omnes ciues tribueretur, quale parentibus olim erat in liberos, tametſi initio non ob hãc cauſſam, ſed honoris & charitatis gratia iis hoc nomen tributum eſſet. De ſeruis, ad hanc ipſam rem de qua agimus, ita elegantiſſime Imppp. Valens, Gratianus, & Valentinianus cauẽtes, ne ſeruus dominum adcuſet, ignis ſupplicio irrogato, ita addunt, Excepto tamen adpetitæ maieſtatis crimine, in quo etiam ſeruis honeſta proditio eſt. Nam & hoc facinus tendit in dominos (id eſt, in Principes) l. II. C. TH. Ne præt. crim. maieſt. ſeru. dom. vel patr. lib. ſeu familiaris adcuſet. Sed quicquid vel philoſophi dicant, vel Imperatores caueant, neſcio quo modo atque ipſa natura fit tamen, vt inuiſi apud vulgus & deteſtabiles ſint, nec ſerui ſolum & filii, ſed vero & familiares, & liberti. Apud vulgus: imo & apud ſapientes. ſatis aperte atque acriter Corn. Tacitus lib. XIV. Annal.

vbi agit de coniuratione Pisoniana, P. Milichio liberto Scauini, proditionem patroni exprobrat: Nam cum secum seruilis animus præmia perfidiæ reputauit, simulq; immensa pecunia & potentia obuersabantur, cessit fas & salus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Qua eadem natura etiam ipsis, quorum gratia proditio facta est, proditores odio atq; oneri habentur: nec proditores amantur, sed proditurí, vt Augustus dicebat. Valẽs Imperator Agelonem & Gomarium, qui ducem suũ Procopium perduellem Valenti viuum tradiderant, serris dissectos occidit, iuramentis spretis, teste Socrate lib. IV. Hist. Eccl. *—damnamus luce reperta Perfidiam—* ait Claudianus lib. II. in Eutropium. Ac quamuis legibus permittuntur hæc illiusmodi facere personæ, & inuitentur præmiis, l. famosi. §. serui quoq;, D. ad L. Iul. maiest. & h. l. nostra. tamen & præmia illis persolui debent, & pœnæ iniungi; vt fecisse Brutum, eum, qui reges expulit, in seruo Vindicio scribit interpres antiquus Iuuenalis. Indicauit, inquit filios Bruti, Tarquinio velle portas reserare. quos pater securi feriit. Seruum autem vt conseruatorem patriæ manumisit, vt delatorem dominorum cruci adfixit. Idem ad illa verba, sed videant serui, Satyr. x. Tiberium ait potestatẽ seruis dedisse, vt liceret dominos adcusare quibuslibet criminibus quod vix credo in quibuslibet. nisi intelligat, quod seruo publico emancipari seruos reorum iussit, vt de iis in caput dominorum quæri posset. quamuis non abhorreat & illud ab immanitate Tiberii. quam mihi vel inprimis vide apud Tacitũ libro IV. Annalium. vbi de Sereni filio adcusatore patris cate-

nis

nis vincti, apud Senatum. qua historia nihil atrocius memini vnquã legere. & licet id legibus Iustiniani permissum sit in hoc perduellionis crimine recte, Nouell. vt cum de appellat. cxv. cap. aliud quoque, & arg. l. 11. D. ad L. Pomp. de Parricid. & l. minime. D. de releg. & sum. fun. non tamẽ existimauerim illo modo, illo loco, illa caussa, illa forma plusquam parricidiali. & in quo merito populus Rom. robur & saxum aliaque parricidarum pœnas filio minitatus est. Eadem prope acerbitas est, si vxor maritum adcuset, quod non tam iniungi ei, vt nostri volunt Interpretes, iure ciuili, quam permitti, existimare debemus. Harmenop. 1. Tit. vi. Περὶ κεκωλυμένων. Nouell. Vt lic. au. & mat. §. v. sicut & seruis & libertis. d. l. famosi. Humanius illæ leges municipales, illique interpretes, qui neque in hoc crimine vxores puniũt, quæ maritos receperint, ac texerint. De Vasallo clara res, non teneri fide clientelari, quo minus Senioris sui in Principem, Cæsarem præsertim detegat. cum & contra antiquiorem Seniorem inita consilia reuelare huius recẽtioris teneatur. c. 1. de nou. for. fidel. c. 1. §. fin. Hic fin. L. Cor. Atque hæc de priuatis indicibus. In publicis si hostis hosti proditores eius indicet, dubitari non debet, quin id non solum laudi sed maximæ laudi ac gloriæ tribuatur. Tiberius certe eam ob rem antiquis ducibus se æquabat, qui venenũ in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque, vt commemorat Corn. Tacitus libro 11. ex quo & illud obiter notes, Prodẽdi vocabulum medium esse, & inter honestissima quoque referri: itaque eo statim hæc lex vtitur ad veram laudem. Quod

vt plenius intelligas, vide quæ Cuiacius eruditissimus libris obseruationũ, & prudẽtissimus Ammiratus libro IV. Discurs. in Tacit. cap. vlt. de discrimine Indicum, Delatorum, Adcusatorum, similiumque docuerunt præclarissime.

Ait Lex, Initam prodiderit factionem.

SED cui prodere debet, præsertim homo tenuis, & cui non audacia, non ad Principem aditus? num sufficit primario alicui, & domestico Principis? Sane: nec tamen si ille negligat, cessare ipse debet. illustre exemplum huius rei in fratre Dymni, qui Philotæ coniurationẽ in Alexandrum regem aperuit, identidemq; eum vrgebat, an regi indicasset. Quod si quis metu vel pudore deterreatur, aliqua tamen indicare debet, & imitari potius eum, qui auricularum Midæ indicium terræ fecit, vt arundines indices existerent: vel, vt ad hanc rem aptius aliquid adferamus, illius nobilis viri, qui vitro vini pleno, ipse facie velata, cõiurationem in Senatum Reipubl. Lubecensis indicauit, sed astãte & audiẽte Consulis filio; protestatus antea tamẽ clarissima voce, se nulli mortalium dicere, sed vitro tantum. quam historiam vide sis in Alb. Krantzii Vandal. libro IX. capite XIV. Facit huc Nouella Iustiniani Vt lic. matr. vel au. CXVII. §. VIII. & §. IX.

Ait Lex, Et Præmio, & Honore à nobis donabitur.

ARBITRARIVM est, quod olim certum fuit. Nam indicibus omnibus coniurationũ, in

veteri Republ. dabatur seruo libertas, & sæpe alia, ingenuo centena millia æris, vt sæpe in Liuio legimus & aliis authoribus; Dionysii lib. v. μύριαι δραχμαὶ. quod postea auctum fuisse videtur, siquidem indicibus Catilinariæ coniurationis promittit Senatus, apud Salustium, seruo libertatem & H. S C. libero impunitatem eius rei, & H S CC. Sed præter hoc vulgare præmium, etiam alia addita interdum, vt Tarquiniis apud Dionys. lib. v. ius ciuitatis, & vicena agri iugera. Sic Vindici, qui filios Bruti & Aquilios detulit, præter libertatem & pecunias ius ciuitatis datum, aliisque alia data præmia amplissima, vt Allobrogibus, vt Vectio indici, de quo Cicero orat. in Vatin. & in epist. ad Attic. Interdum sola impunitate contenti indices sunt, vt Tarquinius & Vulturcius Catilinariæ coniurationis indices, vt alii, qui propterea fide publica dicere iubebantur. Sed huiusmodi indices iidē & conscii, & participes coniurationis erant. Vnde Asconius in Diuinationem, Indicium eius esse ait, qui facinoris, cuius ipse conscius est, latebras indicat impunitate proposita: ad illud Ciceronis in Cæcilium, si tibi indicium postulas dari, quod tecum vna fecerit: concedo, si id lege permittitur. Indicium enim, nō iudicium, legendum esse doctissimus Budæus ex illa Pædiani nota docuit, & illo Donati loco in Eunuchum, indicium eius est, qui vna peccauit. De cuiusmodi indicibus loquitur hæc lex nostra in verbis infra scriptis, quā partem alteram huius capitis fecimus, adeoque nihil etiam aliud, quam impunitatem iis pollicetur. licet ex liberalitate sæpe iis dentur & alia præmia. & qualia supra demonstraui puris indicibus dari

in antiqua Republica. Nam ſub imperio Cæſarũ nihil puto certi conſtitutum fuiſſe in hoc quidẽ crimine. Scio multa adferri ex Tacito, & Pædiano, de quarta portione bonorum delati rei: ſed parum apud me illa firma ſunt, quæ Alciatus ad l. indicaſſe. de verb. ſignific. & Tib. Decianus lib. VII. Criminal. cap. XXXVII. referunt. Quod & ſupra alicubi monui. Quod autẽ in l. XIII. §. extat. D. de iur. fiſc. vulgare præmium delatorum appellatur, id eſt, quarta, vt in illis Taciti locis lib. IV. vel octaua in cauſſa læſæ maieſtatis l. vltim. C. de delat. lib. XI. pertinet ad eos delatores, qui bona quæ fiſco vindicantur, nunciant; non ad eos qui criminis alicuius cauſſam perſequuntur, id eſt, ad adcuſatores, vt diſcere ex Cuiacio licet lib. XIX. obſer. III. Solitum quidem & his dari certũ ſæpe aliquid, puta impunitatem, vel immunitatem vſq; ad certum ſubſtantiæ modum l. I. C. de falſ. monet. l. I. C. de deſer. vel pretii pro modo ſubſtantiæ damnati, æſtimatione iudicis ex SC. de famoſis libellis. l. V. §. vlt. D. de iniur. vel quinq; aureorum ex L. Cornelia in ſingulos ſeruos cædis domini noxios, qui ante quæſtionem profugerint, requiſitos ac delatos. l. lege. D. ad SC. Sillan. Sed coniurationis ſiue perduellionis indiciũ nego quicquam certum vlla lege conſtitutũ fuiſſe, aut ſeruatum Imperatorum temporibus. neq; etiam adcuſatores iſti proprie indices dici poſſũt. Indici cuiuis licet eſſe, etiam ſeruo, in hac præſertim cauſſa, non ita adcuſatori: vt Cicero dicto loco Cæcilio indicium concedit, adcuſationem negat. & l. Aithales. D. ad L. Corn. de falſ. Carolus Magnus monaſterium donauit indici in ſe in-

itæ

itæ coniurationis: vt testatur Ludouici Regis domesticus quidam in Annal. Gallorum. Alii alia.

Ait Lex, Qui vsus fuerit factione.

HÆc verba sic intelligere debemus, qui coniurauit, qui socius, & paticeps coniurationis fuit: non etiam qui, non dico in effectum deduxit, sed conatus est, & ad aliquem effectui proximum actum deuenit: huic enim non puto ignoscendum quantũuis coniurationis arcana omnia patefaciat, præsertim si deprehensus, & coactus id fecerit: non (vt opinor) etiam ei, qui deprehẽsus non est, sed aliquod tamẽ damnum ipse sociique eius, aut discrimen Principi vel Reipubl. iam intulerint, quod euitari, nisi reticuisset, poterat, arg. c. 1. §. præterea si Vasallus. Tit. quæ fuer. pri. cau. feud. amitt. l. si quis forte. D. de pœn.

Ait Lex, Si vel sero, incognita tamen adhuc, consiliorum arcana patefecerit.

SIc Dionysius libro v. τὴν διάνοιαν τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπόρρητον; & infra, οἱ τῶν ἀπορρήτων βουλευμάτων ἡγεμόνες. Socio igitur coniurationis venia tantum & impunitas promittitur; neque id tantum, si mature, & in exordio factionis eam detexerit, cum sciret: sed etiam si sero & longo post interuallo, dum tamen incognita adhuc coniuratio fuerit, nam si innotuit Principi, sero nuntiat, nec impunitatẽ consequetur; atque ita in hoc casu, & paucis quibusdam aliis pœnitentia delicto nondum perfecto veniã præbet, vt hic vsurpare iure possimus illud Tertulliani, carmine ad Senatorem:

Non est in culpa, quem pœnitet ante fuisse.

Q. Curtius lib. VIII. quia frater ipsius, quãquam impium facinus ausus foret, tamen & pœnitentiam eius ageret, & per se potissimũ profitetur indicium. Et mox, fratremque, antequam pro salute eius precaretur, restituit. bene, Restituit. nam vere nocens erat, & pœna dignus, cum dies amplius triginta coniurationem celauisset. Merito Iohan. Bodinus factum Francisci regis, & curiæ Parisiẽsis decretum improbat in illo nobili Normanno, qui fraterculo sodali confessus, se Franciscum Regem occidere voluisse, nihil tamen ausum esse, & flagitiosæ voluntatis sponte pœnitere. Libro IV. de Republ. c. VII. Præmium igitur festinandi hic proponitur, id est, hoc capite salus coniuratis, & superiori capite honores, pecunia, aliaue commoda. Tacitus lib. V. Annalium de liberto Milicho; qui Scæuini patroni insidias in caput Principis præparatas cum deprehendisset cõiecturis, Vxoris quoq;, inquit, consilium adsumserat muliebre, ac deterius: quippe vltro metum intentabat, multosq; adstitisse libertos, ac seruos, qui eadem viderint: nihil profuturũ vnius silentium, at prẹmia penes vnum fore, qui indicio prẹuenisset. Recte illa sibi, & suis cauit, nam & cognomen maritus, pecuniis ditatus, sibi Græcum Conseruatoris adsumpsit, teste Tacito, id est Soteris. Quod mirum in vna cum pecuniis & imagine (nam id moris fuisse veteribus Ethnicis scribit Eusebius libro VII. Eccles. historiæ. ca. XVIII. vt seruatorum imagines in tabulis coloribus depictas haberent) ad filios posterosque transmiserit. Quæ res in memoriam mihi reuocat, quod Ser-

Seruius de more Romano ſcribit, in lib. IX. Æn. ad illa verba:

— Matrique tuo generique manebunt.

Ait enim, apud Romanos conſueuiſſe præmia ita decerni, ILLI LIBERISQVE EIVS: ſcilicet vt darentur liberis, quæ accipere non potuiſſent parentes. Quem morem in hiſtoriis noſtrorum temporum reperio, vt alia virtutis & iuſtitiæ exempla, ex illo omnium gentium victore ac moderatore Senatu retuliſſe & vſurpauiſſe Venetū Senatum, erga coniuges liberoſq; eorum omnium, qui bello pro Republ. mortem oppetiiſſent. Macte gloria Senatus, & digne, cui nō vnus Pruſias dicat, ΧΑΙΡΕΤΕ ΘΕΟΙ ΣΩΤΗΡΕΣ.

Ait Lex, Arcana.

DIXI, &, niſi me fallo, docui primus, quid hæc vox Tacito ſignificet, cum appellat Arcana imperii, Arcana dominationis, Arcana domus; in oratione, quā habui de L. Regia. eā certe diſtinctionē & interpretationē noſtrā doctis & prudētib. viris probauimus. Hoc loco quid ſignificet, ſatis ex ſuperioribus liquet: ſed eiuſdem authoris grauiſſimi non prętermitto enarratiunculam illuſtrare, illam, quam libro Annal. IIII. fere extremo habet, de iis tribus ſenatoribus, qui fœdiſſima latebra tecta inter & laquearia ſeſe abſtruſerunt in domo Sabini, Germanici olim familiaris: ex qua aures foraminibus & rimis admouentes, arcanas eius cogitationes & querelas in Principem non minus turpi quā deteſtanda fraude didicerunt, & detulerunt. Non alias, inquit Tacitus, magis anxia & pauens ciuitas, etiam ad-

uersum proximos; congressus, colloquia, notæ, ignotæq; aures vitari, etiam muta atq; inanima, tectum, & parietes circumspectabantur. Ne igitur tu, qui aliquid tibi, in hac re præsertim, conscius es, vel parietibus credas, vel cubiculo tuo, & regi non manus modo, sed & aures in omnia scito penetrare: quantumuis legas apud Chrysostomum quasi de re impossibili, lib. VI. de sacerdotio, illa: Quis obsecro detegere poterit flagitium meum? Tectum, cubiculumq; hoc? at in vocem erumpere non possit, an mater potius, cui vni inprimis res omnes meæ notæ sunt. Quin illa potius Taciti, quæ retuli, illa Ammiani, quæ nunc referam, dicta cogita. Interdum adciderat, inquit, vt si quid in penetrali secreto nullo citeriore eius, (Constantii Imp.) vitæ ministro præsente paterfamilias vxori susurrasset in aurē, velut Amphiarao referente aut Martio, quondam vatibus inclytis, postridie disceret Imperator. Ideoq; etiā parietes (nota mihi imitationis Corneliæ vestigia) arcanorum soli conscii, timebantur. Similia in orat. pro Cælio. Verum hæc plena sceleris & immanitatis omittamus. De eorum facto paulisper disputemus, qui non vltro hæc inquirunt aut deferunt, sed ab aliis de coniuratione compellati, vel alias eius conscii, prodere verentur, quod probare non possunt. Tacere, periculi plenum est: patefacere, licet periculo sæpe careat, talionis & calumniæ, de quo supra memini adnotare, habet tamen alia pericula atque incommoda. Quidam in hoc negotio atque hac perplexitate non dubitarunt id consilii dare, vt occidant eum, qui talia communicauit, quod stultum est, nec periculo vacat,

vacat, vt Ammirat. lib. I v. c. vlt. in fin. ait, vbi nec illud consilium Philippi Strozzę probat siue cautelam, qua vsus est cum quodam Prinziuallio de Stufa, dum diceret, iturum se ad magistratus, iisq; indicaturum. timenda enim certa pestis est ab eo, qui cum videat re ad magistratus delata sibi pereundum esse, dabit operam, ne deferri possit, malitque ob hominis priuati necē exulare, quam ob perduellionem. cum ex illo facili' speret se in patriam restitutum iri. Displicet ei & illud consiliū, vt simul ac prouideas de hac re tecum agi, sermonem agentis incidas, neque totum audias. Sed cōtra probat ac defendit Marchionis Piscariæ factū, cum Moronio Mediolanensi, à quo consiliis aduersus Carolum v. Imp. initis ei communicatis, de societate & rebellione appellatus fuerat: simulatione enim vsus eo Moronium perduxit, vt documenta aduersus eum non deessent. Recte inquā hoc factū defendit aduersus Fr. Guicciardini adcusationem, quam lib. x v I. historiarum posuit. cum neq; Marchio Moronium prior appellauerit, sed Moronius Marchionem: neq; reticere sine summo periculo Marchio posset, illigatus cōscientia, quæ audiuerat, neque rursus deferre ea debuerit, quæ probare non poterat, eo etiam magis, quod exercitui ipse prȩerat legatus Imperatoris, sitque plenum suspicionis incommodissimæ, si eo tempore ad Imperatorem detulisset sermones de rebellione militum ac regnorum, qui sermones nullo essent documento nixi. neque nouum sit, vt qui delatores atque etiam quæsitores talium facinorum sunt, ipsi postea eorum participes reperiantur, & puniantur. quemadmodum

adcidisse Fenio Rufo legimus in coniuratione illa Pisoniana in Neronem inita: de quo scribit Tacitus lib. xv. Annal. militaris conspiratio non vltra fefellit, adcensis indicibus ad prodendũ Fenium Rufum: quem eumdem conscium, & inquisitorem non tolerabant. Hæc ille, vt dixi, aduersus Guicciardinum disputat rectissime, miraturque hæc ab eo non perpensa viro (vt ait) sapientissimo, & legum Doctore: Sed Guicciardinus videtur subdolum maxime Piscarii animum reprehẽdere, caussamque, ob quam ita cum Moronio egit, quam dicit fuisse, vt alterius peccatis, atq; exitio ipse claritatem & honores cõsequeretur, præsertim cum tantas blanditias eosq; dolos in producendo Moronio adhibuerit, non plane dissimiles iis, quibus T. Sabinum vsus est, de quo paulo ante demonstrauimus. Et quod iuris scientiam Guicciardini in hac re tacite vellicat, iniuste facit. Neque enim periculum vllum vel talionis vel calumniæ, si non probasset delata, Piscario imminebat à legib. quod & ante docui, præsertim homini tantæ potentiæ & authoritatis. Honestius etiã fecisset, si ipsi Moroniũ vel interposito iureiurando authorem consiliorum detulisset, vt alii multi in hac caussa fecerũt, vel iniecta etiam manu traxisset ad Principem, vt Eurilochus fratrem suum Ephimanẽ, à quo indicata ei coniuratio sua & sociorum in caput Alexãdri regis. Curtius lib. VIII.

Subscriptio huius Legis:
Dat. Prid. Non. Septemb. Ancyræ. Cæsario & Attico Coss. CCCXCVII.

In

N hac subscriptione nihil est, quod nos magnopere teneat, præter locũ qui vrbs Ancyra, antiquissima & nobilissima Galatiæ, & prope dixerim Asiæ: certe Diuo Augusto charissima & deditissima, quo factum est, vt totius Asiæ cõmuni decreto templum D. Augusto in ea statueretur; memoriaque & index rerum ab eo gestarum ex duabus Romæ positis aheneis pilis descript9 collocaretur ac velut cõsecraretur. Quod monumentum antiquitatis omnium pulcherrimum, quantũ quidem eius superest, plurimi iam doctissimi viri, non modo edidere, sed & notis eruditissimis illustrauere. In prætorio vrbis positũ adsentior iis qui dicunt: non in templo. Similiter vt lex Constantini, qua iussit Byzantiũ Romam alteram nominari, lapideæ columnæ vel pilæ inscripta, publice (inquit Socrates lib. 1.) in eo loco, quem Prætorium vocant, prope ipsius equestrem statuam collocata fuit. Multa huius vrbis apud veteres historicos & Geographos mẽtio, sed & apud alios scriptores etiam Ecclesiasticos. Anquiram in Decreto Gratiani vocari, hodie Angur Turcis notauit etiam vir grauissimus idemque elegantissimus Gisel. Busbequius. Apud Claudianum poetam, & Arcadii atque Honorii huius legis authorem, pręceptorem ita lego lib. 11. in Eutropium, non in bonũ fieri Ancyræ mentionem:

Cum duce mutata vires: Byzantia robur
Fregit luxuries, Ancyranique triumphi.

Pariter & D. Hieronymus in præfatione libri 11. epistolæ ad Galatas, vbi de Galatarum vecordia, atq; stultitia multa verba facit, Ancyram metro-

polin Galatię schismatibus laceratam dicit, & dogmatum varietatibus constupratam. De tempore quo scripta hæc Constitutio, illud notandum videri mendum inesse, nam consules illi fuerunt anno 399. non 397. vt hic est scriptum. Sed prior computatio est Eusebii, posterior aliorum.

Libri primi finis.

DE CONIVRATIONIBVS Liber Secundus.

LIVIÆ AVGVSTI ORATIO

Ex libro LV. *Historiarum Dionis Cassii Cocceiani.*

NTERIM insidiis impetit', quarum præcipuus autor erat inter alios Cn. Corneli⁹ Cinna Magnus, filia Pompei Magni natus, aliquãdiu consilii inops fuit, quum neq; necare eos vellet, quia nihilo tutior editis cædib. fiebat, neque dimittere impunes, ne alios quoque contra se incitaret. Dubium quid statueret, ac neque dies, neque noctes sine cura, ac cum quiete agentem, Liuia aliquãdo interrogata est, quidnam rei eum à somno detineret: Quis vero, inquit Augustus, vel minimum temporis à curis vacet, qui tot ini-

tot inimicos semper habeat, aliisq; super alias insidiis petatur? an vero non cernis, quam multi & mihi, & Imperio nostro periculum struant; quos ne supplicia quidem punitorũ inhibent. Sed contra cęteri quoque, velut ad egregium facinus aliquod contendentes; & ipsi cum eis perire studẽt. Quo sermone audito Liuia: perniciem, ait tibi creari, neque mirum est, neq; ab humana sorte alienum; multa, vt in tanto imperio, agenti, multosque offendenti. Nimirum fieri non potest, vt Princeps omnibus placeat; ac non vel iustissime regens, permultorum in odia incurrat. Maior enim pars hominum iniusta iustis potiora ducunt, quorum expleri cupiditates nequeunt. Iam virtuosorum quoq; alii magnas ac multas res expetunt, quas consequi non possunt; alii aliis posthabitos se indignantur: itaq; vtriq; culpant Principem: quapropter certum ab his malum impẽdet, iisq; deinde, qui insidias struunt, non quidem tibi, sed principatui. Etenim priuato tibi nemo mali quicquã, nisi à te accepta iniuria, fecisse voluit: principatum, eiusque bona, potens quisq; etiam infirmioribus promptius appetit. Id etsi hominũ est iniustorum, ac minime prudentium; tamen à natura inter alia vitia iis inest, ac neque monitis neq; vi eximi quibusdam potest; quod nulla lex, nullus metus eis, quæ natura insunt, plus valet. Hęc tu mecum reputans, aliorum peccatis minus succense; tui autem, ac regni custodiam exquisitam institue, vt id non pœnis irrogandis, sed summopere custodiendo tutum seruemus. Ad hæc Augustus: Sane, inquit, cognitum habeo, mulier, cum alia magna ab inuidia & insidiis tuta non es-

se, tum vero inprimis summum Imperiũ. deûm certe mortalium princeps esset similis, nisi maioribus, quam priuati, curis, occupationibus, ac solicitudinibus teneretur. Me vero hoc ipsum potissimum angit, quod hæc ita fieri necessum est, neque vllum contra ea remedium excogitari potest. Quum sint omnino, respondit Liuia, qui inique agere velint, ab iis ergo caueamus. Sunt nobis multi milites, quorum alii hostibus opponũtur, alii te stipant, ac nos custodiunt; sunt in familia ministri multi, prorsus vt domi pariter ac foris per eos securi viuere possimus. Tum Augustus; multos sæpenumero à suis interfectos esse, verbis opus non habet. Nam hoc inter cætera difficillimum est in imperio, quod non reliquorum more tantũ nobis ab hostibus, sed ab amicis quoque timemus; quódque multo plures ab his, quã ab alienis, perniciem inuenerunt. Dies enim, noctesque adsunt, nudis etiam ac dormientibus, & cibum potumque paratum ab se ministrant. Ac de aliis ne dicam, contra hostes quidem, amicos opponere licet; contra hos, nullum est auxilium. Ita semper nobis & solitudo est grauis, & hominum frequentia: vacare custodia periculosum, periculosissimum esse inter stipatores: hostes molesti, molestiores amici: (hoc enim eos, etiam minime dignos, nomine appellare oportet) quos vt etiam bonos quis nanciscatur, nunquam tamen tantum eis fidei tribuere potest, vt cum iis puro, curisque & suspicionibus vacuo corde conuersetur. Et hoc igitur perquam graue est, & quod necesse sit in alios nobis insidiantes vindicare. Nam cogi aliquem ad exigendas pœnas atq; supplicia

plicia de quibusdam, id vero permagnum dolorẽ viris bonis adfert. Recte tu quidem hæc, inquit Liuia. Ego autem habeo, quod tibi dem cõsilium; (modo ne id repudies, aut indigne feras, me, mulier quum sim, tibi consulere ausam) cuiusmodi nemo etiam summus amicus tibi dare possit: non quia scientia, sed quia deest audacia. Iussa deinde, quid esset id, proferre; Dicam, inquit, tecum videlicet bonorum ac malorum particeps, te incolumi ipsa quoque hodie regnans, eademque vna, si quid (quod abominor) durius accidat, peritura. Homines quosdam ipsa ad peccandũ impellit natura, eiusque cupiditas coerceri difficulter potest. Iam, vt plerotumque de malitia nihil dicam, multos omnino opinio boni ad delinquendũ mouet: multos generis splẽdor, diuitiarum fastus, honoris magnitudo, ac fortitudinis comes audacia, & potentiæ moles, vt à recto cursu exorbitent, facit. Nec ex nobili facere licet ignobilẽ, ex virili timidum, ex prudente stolidum. quippe nequit hoc plane fieri. Nec fortunas hominum accidere, aut spiritus deiicere insontium decet, est enim hoc iniustum. Si quis etiam vel sui vindicandi, vel aliorum conatus anticipandi caussa quosdam lędat, opinionem de se sinistram necessario ciet. Agedũ alia via insistamus, ac venia eos prosequamur. Ego enim ita iudico, plus clementiam, quam sæuitiam proficere. nam misericordes non tantum ii, quibus delicti gratia facta est, charos habent, ac gratiam referre student: sed reliqui etiam omnes reuerentur ac colunt, ita nemo eos deinde lædere ausit. At eos, qui ira inexorabili vtuntur, non modo odio habẽt ii, qui sibi metuunt, sed cæteri quo-

se,tum vero inprimis summum Imperiũ. deũm certe mortalium princeps esset similis,nisi maioribus,quam priuati,curis,occupationibus, ac solicitudinibus teneretur. Me vero hoc ipsum potissimum angit, quod hæc ita fieri necessum est, neque vllum contra ea remedium excogitari potest.Quum sint omnino,respondit Liuia,qui inique agere velint,ab iis ergo caueamus. Sunt nobis multi milites, quorum alii hostibus opponũtur,alii te stipant,ac nos custodiunt; sunt in familia ministri multi, prorsus vt domi pariter ac foris per eos securi viuere possimus. Tum Augustus; multos sæpenumero à suis interfectos esse, verbis opus non habet. Nam hoc inter cætera difficillimum est in imperio, quod non reliquorum more tantũ nobis ab hostibus,sed ab amicis quoque timemus; quodque multo plures ab his,quã ab alienis,perniciem inuenerunt. Dies enim,noctesque adsunt, nudis etiam ac dormientibus, & cibum potumque paratum ab se ministrant. Ac de aliis ne dicam, contra hostes quidem, amicos opponere licet; contra hos,nullum est auxilium. Ita semper nobis & solitudo est grauis, & hominum frequentia : vacare custodia periculosum, periculosissimum esse inter stipatores : hostes molesti, molestiores amici: (hoc enim eos, etiam minime dignos, nomine appellare oportet) quos vt etiam bonos quis nanciscatur, nunquam tamen tantum eis fidei tribuere potest, vt cum iis puro,curisque & suspicionibus vacuo corde conuersetur.Et hoc igitur perquam graue est,& quod necesse sit in alios nobis insidiantes vindicare. Nam cogi aliquem ad exigendas pœnas atq; supplicia

plicia de quibusdam; id vero permagnum dolorē viris bonis adfert. Recte tu quidem hæc, inquit Liuia. Ego autem habeo, quod tibi dem cōsilium: (modo ne id repudies, aut indigne feras, me, mulier quum sim, tibi consulere ausam) cuiusmodi nemo etiam summus amicus tibi dare possit: non quia scientia, sed quia deest audacia. Iussa deinde, quid esset id, proferre: Dicam, inquit, tecum videlicet bonorum ac malorum particeps, te incolumi ipsa quoque hodie regnans, eademque vna, si quid (quod abominor) durius accidat, peritura. Homines quosdam ipsa ad peccandū impellit natura, eiusque cupiditas coerceri difficulter potest. Iam, vt plerumque de malitia nihil dicam, multos omnino opinio boni ad delinquendū mouet: multos generis splēdor, diuitiarum fastus, honoris magnitudo, ac fortitudinis comes audacia, & potentiæ moles, vt à recto cursu exorbitent, facit. Nec ex nobili facere licet ignobilē, ex virili timidum, ex prudente stolidum. quippe nequit hoc plane fieri. Nec fortunas hominum accidere, aut spiritus deiicere insontium decet, est enim hoc iniustum. Si quis etiam vel sui vindicandi, vel aliorum conatus anticipandi caussa quosdam lędat, opinionem de se sinistram necessario ciet. Agedū alia via insistamus, ac venia eos prosequamur. Ego enim ita iudico, plus clementiam, quam sæuitiam proficere. nam misericordes non tantum ii, quibus delicti gratia facta est, charos habent, ac gratiam referre student: sed reliqui etiam omnes reuerentur ac colunt, ita nemo eos deinde lædere ausit. At eos, qui ira inexorabili vtuntur, non modo odio habēt ii, qui sibi metuunt, sed cæteri quo-

que insensi, insidiis structis suam perniciem euitare statuūt. Viden vt medici rarissime sectiones & ignes adhibeant, ne ipsa videlicet vitia corporis magis exasperent; pleraque autem humectationibus ac lauacris, & mitibus medicamentis molliunt ac sanant? Neque enim putandum est, quod hæc corporum, illa animorum sunt vitia, ideo esse inter se dissimilia. Etenim etsi animi hominum incorporei sunt, tamen multa habent cum corporum natura conuenientia: contrahuntur metu, turgent ira, dolore minuuntur, audacia inflantur, vt non multum à corporum natura differant, atque eandem fere sanationem requirant. Nam sermo lenis ad aliquem habitus, omnem fremitū laxat, contra asper remissum etiam ad iram concitat: venia data ferocem etiam quemque placat, supplicium vel mitissimos animos exasperat. violentæ enim actiones, vt sint omnino iustissimæ, irritant; mansuetæ placant, ideoque facilius persuadendo quispiam, quam cogendo eo adducitur, vt vel grauissima subeat. Quod adeo est natura comparatum, vt brutorum quoque animantium multa, robustissima alioquin, & ferissima, blandiendo cicurentur inescandoque perdomentur; alia timidissima atque imbellissima male habita, ac territa ad iram concitentur. Neque ego omnibus ex æquo noxiis parcendum esse dico, sed audaces, inquietos, malitiosos, ac sinistri consilii homines, immedicabilique & continuæ malitiæ adsuetos, excindere te iubeo, exemplo earum corporis partium, quæ medicinam non patiuntur: reliquos, qui propter ætatem, imperitiam, imprudentiam, aut alio casu quodam, vel volentes, vel

inuiti

inuiti peccant, verbis castigare, minis corrigere, aliaue tolerabili ratione tractare; vtque in aliis rebus modo grauiores, modo mediocres pœnæ irrogantur, sic in hac quoque re citra periculum, exiliis alios, alios ignominia, vel pecunia multare aut in diuersa loca, vrbesue relegare licet. Inuenti nimirum sunt, qui quum spes ac cupiditates eorum irritæ factæ fuissent, ad sanitatem redierint: alios in consessu locus inhonestus, aut stationes probrosæ, doloresq; & terrores ante oblati emẽdauerunt, pro quib. homo nobilis ac fortis mortem sibi optauerit. Quo intelligitur, pœnas non faciliores, sed grauiores etiam futuras; quum nos interim tuto viuere possimus, qui nunc multos inuidia, auaritia, metuue fortitudinis aut nobilitatis necare existimamur. Haud enim facile creditur, eum, qui in tanta potentia, ac licentia viuit, ab inermi homine priuatoque insidiis peti posse, ideo alii hos de nobis rumores diuulgant, alii falsis delationibus nos fidẽ adhibere dictitãt; quum exploratores & auscultatores (emissarii nostri) odio iraue, aut ab inimicis eorum, quos accusant, accepta pecunia, negatæue ab his indignatione adducti multa minime vera sinistre fingere perhibeãtur, non modo quod egerint quidam indignum aliquod facinus, agendumue sibi proposuerint; sed quod etiam certi quidpiã dixerint, auditoue tacuerint, risuque aut lachrymis dictum exceperint. Possem infinita id genus referre, quę si maxime vera sint, tamen ea te apud homines liberos perscrutari, vel tibi nũciari, indecorum est; quum, si te lateãt, damnum nullum adferant; relata vel inuito (quod cum aliis, tam Principe in-

dignum est) stomachum moueant. at hinc plurimos indicta caussa iudicioue subdole parato, iniustum reperisse exitium plerique autumant: neque testimonia, quæstiones, aut alia cōtra illos vsurpata, pro veris habent. Hæc etsi nonnunquam iniuste, tamen de omnibus ita capitali iudicio affectis vulgo memorantur, tuum est autem Auguste, non modo nihil iniuste agere, sed ne videri q. dem agere. Nā sufficit priuato, non peccare: principem eniti conuenit, vt à culpa etiam hominum opinione absit. Hominibus enim non belluis imperas: eaque est vnica beneuolentiæ ipsorum veræ consequēdæ ratio, si hoc ipsis omnino persuadeas, nemini eorum te nec data opera, nec contra voluntatem animi facturum iniuriam. Cogi quidem ad metuendum aliquem homo potest, ad amandum autem persuasione opus est, ea beneficiis in eum collocatis, quæque aliis videat tribui, paratur At qui iniuste aliquem morte adfectum suspicatur, eandem sibi fortunam metuens, cædis authorem vt odio habeat, impellitur. Porro autem inuisum esse subditis, neque honestum est, & minime expedit. Hæc quippe hominum est sententia, priuato omnes iniurias esse persequendas, ne vel cōtemptui inde habeatur, vel opprimatur: Principem vero debere ea, quæ in publicam rem peccantur, vlcisci; priuatim in se admissa tolerare, quum qui ita deliquerint, neque ex contemptu, neque ex incursu possint ipsum tanta septum custodia, damno adficere. Quæ ego audiens, ac in ea intuens, parum absum, quin tibi suadeam, vt neminem omnino ob huiusmodi caussam vita spolies. Nam in hoc principatus instituti sunt, vt salu-

ti sub-

ti subditorum consulatur; ne inuicem, aut ab exteris iniurias accipiant: non profecto vt offensi à subditis aliqua re principes, perdendi; sed omnes potius, si fieri possit, conseruandi potestatem habeant. Ac legibus quidem, beneficiis & admonitionibus eos princeps instituere debet, vt in officio maneant, ac præterea nihil possint: vitiosis mederi quodam modo, ac sanare, ne prorsus pereant. Est vero magni animi, eximiæque naturæ, vulgo peccata ferre: quæ si quis omnia pro meritis punienda cogitet, imprudens maiorem hominum partē occidet. Proinde tibi cōsulo, ne quem posthac talis alicuius facinoris caussa capite plectas; sed alio quodam modo castiges, ne quid in posterum rei grauis admittere possit. Quid enim mali tibi inferat in insulam quamdam deportat⁹, aut in villa, vel oppido, non modo absque pecuniæ & seruitiorū copia, sed etiam in custodia positus, sicuti res id requirit. Nam agentibus in vicinia hostibus, mari ue abalienato, aut si in ipsa Italia vrbes muris & armis munitæ essent, quo perfugere sontes possent, iisue occupatis terrorem nobis incutere, alia ratio ineūda esset. nunc cum omnia armis & munitionibus bellicis vacent, ac longissime absint hostes, tot maribus, terris, mōtibus ac fluminib. inuiis interiectis, quis certum aliquem hominem metuat nudum, priuatum, hic in medio tui Imperii, ac intra tua arma inclusum? Ipsa sane neque cogitaturum tale quid vllum, neque si maxime quis insaniat, agere posse censeo. Ergo ab his qui nunc insidiatum apud te rei facti sunt, periculum facere incipiamus. fortassis & hi mutabunt sententiam, & alios meliores facient.

Vides Cornelium nobilem, & fama clarum esse. humaniter etiam peccatum eius expendi par fortassis sit. Non omnia gladius perficit (magnum enim bonum is esset, si emẽdare homines, ac persuadere valeret, & ad suscipiendum sincerum amorem adigere) sed vt corpus alicuius abolere potest, ita cæterorum animos à cædis authore auertit; qui non propter suppliciũ sumptum vindicem amare, sed ob metum mali odisse solent. Contra, quibus delicti venia est donata, pœnitudine ducti benefactorem lędere in posterum verentur; sed spę consequendi maiora pręmia, eum suis officiis colunt. videlicet qui affectus iniuria, salutem inferenti eam concesserit; eum omnes putant beneficia summopere compensaturum. Morem itaque, mi vir, gere mihi, propósitumque muta; consecuturus hoc quoque, vt cætera à te grauius facta, necessitatem tibi extorsisse iudicetur. quia tantam vrbem ex populari forma Reip. in vnius hominis potestatẽ redigere sine sanguine, impossibile est, ꝙ si cœpta ratione perseueraueris, videbere hæc quoq; duriora spontę fecisse.

His Liuiæ verbis adductus Augustus, omnes reos verbis castigatos indemnes dimisit, Cornelio etiam Consule dęsignato: eoque facto ita sibi omnium animos deuinxit, vt non modo insidiæ contra ipsum nullæ deinde componerentur, sed opinio quoque omnis earum intercideret.

VVLCATII GALLICANI V. C.
AVIDIVS CASSIVS
Ad Diocletianum Augustum.

AVIDIVS

AVIDIVS Cassius, vt quidam volunt, ex familia Cassiorum fuisse dicitur; per matrem tamen; * auo genitus Auidio Seuero, qui ordines duxerat, & post ad summas dignitates peruenerat, cuius Quadratus in historiis meminit: & quidem grauiter; cum illum summum virum & necessarium Reipubl. asserit, & apud ipsum Marcum præualidum. nam iam eo imperante perisse fatali sorte perhibetur. Hic ergo Cassius ex familia (vt diximus) Cassiorum, qui in Caium Iulium conspirauerant, oderat tacite principatum, nec ferre poterat Imperatoriũ nomen: dicebatq; esse grauius nomen imperii, quod non posset è repub. tolli nisi per alterum imperatorem. Denique tentasse in pueritia dicitur extorquere etiam Pio principatum; sed per patrem virum sanctum & grauem, affectationem tyrannidis latuisse, habitum tamen semper ducibus suspectum. Vero autem illum parasse insidias, ipsius Veri epistola indicat, quam inserui. Ex epistola Veri: Auidius Cassius auidus est imperii; quantum & mihi videtur, & iam inde sub auo meo patre tuo innotuit: quem velim obseruari iubeas. Omnia ei nostra displicent: opes non mediocres parat, literas nostras ridet. Te philosopham aniculam; me luxuriosum morionem appellat. Vide quid agendum sit: ego hominem non odi: sed vide ne tibi & liberis tuis non bene consulas, quum tales inter præcinctos habeas, qualem milites libenter audiunt, libenter vident. Rescriptum Marci de Auidio Cassio: Epistolam tuam legi, & sollicitam potius quam imperatoriam, & non nostri temporis. Nam si ei diuinitus debetur imperium, nõ

poterimus interficere, etiamsi velimus. Scis enim proaui tui dictum, Successorem suum nullus occidit. Sin minus, ipse sponte sine crudelitate nostra fatales laqueos inciderit. Adde quod nō possumus reum facere quem nullus accusat, & (vt ipse dicis) milites amāt. Deinde in causis maiestatis hæc natura est, vt videantur vim pati etiā quibus probatur. Scis enim ipse quid auus tuus Adrianus dixerit, Misera conditio Imperatorum, quibus de affectata tyrannide nisi occisis nō potest credi. Eius autem exemplum ponere quam Domitiani, qui hoc primus dixisse fertur, inalui. Tyrannorum enim etiam bona dicta non habēt tantum autoritatis quantum debent. Sibi ergo habeat suos mores: maxime cum bonus dux sit & seuerus, & fortis, & reipub. necessarius. Nā quod dicis liberis meis cauendum esse morte illius, plane liberi mei pereant, si magis amari merebitur Auidius quam illi, & si reipubl. expedit Cassium viuere quam liberos Marci. Hæc de Cassio Verus, hæc Marcus. Sed hominis naturam & mores breuiter explicabimus. Neque enim plura de his sciri possunt, quorum vitam illustrare nullus audet, eorum caussâ à quibus oppressi fuerint. Addemus autem quemadmodum ad imperium venerit, & quemadmodum sit occisus, & vbi victus. Proposui enim, Diocletiane Auguste, omnes qui imperatorum nomen siue iuste siue iniuste habuerunt, in literas mittere; vt omnes purpuratos Augustos cognosceres. Fuit his moribus, vt nonnunquam trux & asper videretur, aliquando mitis & lenis; sæpe religiosus, alias contemptor sacrorum; auidus vini, interim abstinens; cibi appetens,

petens, & inediæ patiens; veneris cupidus, & castitatis amator. Nec defuêre qui illum Catilinam vocarent; cum & ipse se ita gauderet appellari, addens futurum se Sergium, si dialogistam occidisset; Antoninum hoc nomine significans: qui tantum enituit in philosophia, vt iturus ad bellum Marcomannicum, timentibus cunctis, ne quid fatale proueniret, rogatus sit non adulatione sed serio, vt præcepta philosophiæ ederet: nec ille timuit, sed per ordinem paræneseos, hoc est, præceptionũ, per triduum disputauit. Fuit præterea disciplinæ militaris Auidius Cassius tenax, & qui se Marium dici vellet. Quoniã de seueritate illius dicere cœpimus, multa extãt crudelitatis potius, quam seueritatis eius indicia. Nam primum milites qui aliquid prouincialibus tulissent per vim, in illis ipsis locis in quibus peccauerãt, in crucem sustulit. Primus etiam id supplicii genus inuenit, vt stipitem grãdem poneret pedum octoginta & centum, id est, materiam, & à summo vsque ad imum damnatos ligaret, & ab imo focum apponeret, incensisque aliis alios fumi cruciatu, timore etiam alios necaret. Idem denos catenatos in profluẽtem mergi iubebat, vel in mare. Idem multis desertoribus manus excidit, aliis crura incidit ac poplites; dicens maius exemplum esse viuẽtis miserabiliter criminosi, quam occisi. Quum exercitum duceret, & inscio ipso manus auxiliaria centurionibus suis auctoribus, tria millia Sarmatarum negligentius agentium in Danubii ripis occidissent, & cum prę da ingenti ad eum rediissent, sperantibus centurionibus præmium, quod perparua manu tãtum

hostium, segnius agentibus tribunis & ignorantibus occidissent, rapi eos iussit, & in crucem tolli, seruilique supplicio affici; quod exemplum non extabat, dicens euenire potuisse, vt essent insidiæ, ac periret Romani imperii reuerentia. Et cum ingens seditio in exercitu exorta esset, processit nudus, campestri solo tectus; & ait: Percutite, (inquit) me, si audetis; & corruptæ disciplinæ facinus addite. Tunc conquiescentibus cunctis meruit timeri, quia non timuit. Quæ res tantum disciplinę Romanis addidit, tantum terroris barbaris iniecit, vt pacem annorũ centum ab Antonino absente peterent: siquidem viderant damnatos Romani iudicio ducis, etiam eos qui cõtra fas vicerant. De hoc multa grauia cõtra militum licentiam facta inueniuntur apud Æmilium Parthenianum; qui affectatores tyrãnidis iam inde à veteribus historiæ tradidit. Nam & virgis cæsos in foro & in mediis castris securi percussit, qui ita meruerunt, & manus multis amputauit. Et præter laridum ac buccellatum atque acetum, militẽ in expeditione (quidquam) portare prohibuit: & si aliud quippiã reperit, luxuriem non leui supplicio affecit. Extat de hoc epistola Diui Marci ad præfectũ suum talis: Auidio Cassio legiones Syriacas dedi diffluentes luxuria, & Daphnicis moribus agentes: quas totas excaldantes se reperisse Cęsonius Vectilianus scripsit, & puto me non errasse; siquidem & tu notum habeas Cassium, hominem Cassianæ seueritatis & disciplinæ, neque enim milites regi possunt nisi in vetere disciplina. Scis enim versum à bono Poeta dictum & omnibus frequentatum,

Moribus

Moribus antiquis res stat Romana virisq;.

Tu tantum fac adsint legionibus abũde commeatus. quos (si bene Auidium noui) scio non perituros. Præfecti ad Marcum: Recte cõsuluisti, mi domine; quod Cassium præfecisti Syriacis legionibus. Nihil enim tam expedit, quam homo seuerior Græcanicis militibus. Ille sane omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo & sinu, militi excutiet. Annona militaris omnis parata est, neque quidquam deest sub bono duce: non enim multum aut quæritur aut impeditur. Nec fefellit de se iudicium habitum. Nam statim & ad signa edici iussit, & programma in parietibus fixit, vt si quis cinctus inueniretur, apud Daphnem, discinctus rediret. Arma militum septima die semper respexit, vestimenta etiam & calciamenta & ocreas, delicias omnes de castris submouit: iussitq; eos hyemem sub pellibus agere, nisi corrigerent suos mores: & egissent, nisi honestius vixissent. Exercitium septimi diei fuit omnium militum, ita vt sagittas mitterent, & armis luderent. Dicebat enim miserum esse, cum exercerentur Athletæ, venatores & gladiatores, non exerceri milites; quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset. Ergo correcta disciplina, & in Armenia & in Arabia & in Ægypto res optime gessit: amatusq; est ab omnibus orientalibus, & speciatim ab Antiochensibus: qui etiam imperio eius consenserunt; vt docet Marius Maximus in vita D. Marci. Nam & cum Bucolici milites per Ægyptum grauia multa facerent, ab hoc retusi sunt; vt idẽ Marius Maximus refert in eo libro, quem secundum de vita Marci & Antonini edidit. Hic Imperatorẽ

se in oriente appellauit, vt quidam dicunt, Faustina volente; quæ valetudini Marci iam diffidebat, & timebat, ne infantes filios tueri sola non posset, atque aliquis exsisteret, qui captâ statione regia infantes de medio tolleret. Alii autem dicũt hanc artem adhibuisse militibus & prouincialib. Cassium cõtra Marci amorem, vt sibi posset consentiri; quo diceret Marcum diem suum obiisse. Nam & Diuum eum appellasse dicitur, vt desiderium illius leniret, Imperatorio nomine cũ processisset, eum qui sibi optauerat ornamenta regia, statim præfectum prætorii fecit; qui & ipse occisus est, Antonino inuito, ab exercitu: qui & Metianum, cui erat commissa Alexandria, quiq; consenserat spe participatus Cassio, inuito, atq; ignorante Antonino interemit. Nec tamen Antoninus grauiter est iratus, rebellione cognita; nec in eius liberos aut affectus sæuiit. Senatus illum hostem appellauit, bonaque eius proscripsit; quæ Antoninus in priuatum ærarium congeri noluit, quare Senatu præcipiente in ærarium publicum sunt relata. Nec Romæ terror defuit, cum quidã Auidium Cassium dicerent, absente Antonino, qui nisi à voluptariis vnice amabatur, Romam esse venturum, atque vrbem tyrannice direpturũ; maximè senatorum caussa, qui eum hostem iudicauerãt bonis proscriptis. Et amor Antonini hoc maxime enituit, quod consensu omnium præter Antiochenses Auidius interemptus est: quẽ quidem occidi non iussit, sed passus est, cũ apud cunctos clarum esset, si potestatis suæ fuisset, parsurũ illi fuisse. Caput eius ad Antoninum cum delatũ esset, ille non exultauit, non elatus est: sed etiam

doluit,

doluit,ereptam sibi esse occasionẽ misericordiæ, cum diceret,se viuum voluisse illum capere,vt illi exprobraret beneficia sua, eumque seruaret. Denique cum quidam diceret, reprehendendũ Antoninum quod tam mitis esset in hostem suum, eiusque liberos & affectus,atq; omnes quos conscios tyrannidis reperisset,addente illo,qui reprehendebat, Quid si ille fecisset? dixisse dicitur, Nõ sic deos coluimus, nec sic viuimus, vt ille nos vinceret. Enumerauit deinde omnes principes qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi: nec quenquam facile bonum vel victum à tyranno, vel occisum; dicens, meruisse Neronẽ, debuisse Caligulã, Othonẽ & Vitelliũ nec imperare voluisse. Nã de Pertinace & Galba paria sentiebat, cum diceret, In Imperatore auaritiã esse acerbissimum malum. Denique non Augustum, non Traianum, non Adrianũ, non patrem suum, à rebellib. potuisse superari, cum & multi fuerint, & ipsis vel inuitis vel insciis extincti. Ipse autem Antoninus à senatu petiit ne grauiter in conscios defectionis animaduerteretur, eo ipso tempore, quo rogauit, ne quis senator temporibus suis capitali supplicio afficeretur: quod illi maximum amorem conciliauit. Denique paucissimis centurionibus punitis, deportatos reuocari iussit. Antiochensibus qui Auidio Cassio cõsenserant, sed & aliis ciuitatibus quæ illum iuuerant, ignouit: quum primo Antiochẽsibus grauiter iratus esset, hisque spectacula sustulisset, & multa alia ciuitatis ornamenta; quæ postea reddidit. Filios Auidii Cassii Antoninus Marcus parte media paterni matrimonii donauit: ita vt filios eius auro, argen-

to & gēmis honestaret. Nā & Alexādriæ filię Cassii & genero Druentiano liberā euagādi potestatem vbi vellent, dedit: vixerūtq; non quasi tyranni pignora, sed quasi senatorii ordinis in summa securitate: cùm illis etiam in lite obiici fortunam propriæ vetuisset domus, damnatis aliquibus ob iniuriam, quod in eos petulantes fuissent: quos quidem amitæ suæ marito commendauit. Si quis autem omnem hanc historiam scire desiderat, legat Marii Maximi secundum librum dę vita Marci, in quo ille ea dicit quæ solum Marcus mortuo iam Vero egit, tunc enim Cassius rebellauit; vt probat epistola missa ad Faustinam; cuius hoc exemplū est: Verus mihi de Auidio verum scripserat, quod cuperet imperare. Audisse enim te arbitror, quod æruscatores de eo nuntiarent. Veni igitur in Albanum, vt tractemus omnia diis volētibus, nihil timens. Hic autem apparet, Faustinam ista nescisse: cum dicat Marius, infamari eam cupiens, quod ea conscia Cassius imperiū sumpsisset. Nam & ipsius epistola extat ad Verū, qua vrget Marcum, vt in eum grauiter vindicet. Exemplum epistolæ Faustinæ ad Marcum: Ipsa in Albanum cras, vt iubes, mox veniā: tamen iam hortor vt, si amas liberos tuos, istos rebelliones acerrime prosequaris. Male enim assueuerunt & duces & milites: qui nisi opprimantur, opprimant. Item alia epistola eiusdem Faustinæ ad Marcum: Mater mea Faustina patrem tuum Pium eiusdem in defectione Celsi sic hortata est, vt pietatē primum circa suos seruaret, sic circa alienos. Non enim pius est Imperator qui non cogitat vxorem & filios. Commodus noster vides in qua ętate sit:

Pompeia-

Pompeian⁹ gener & ſenior eſt & peregrinus. Vide quid agas de Auidio Caſſio & de eius conſciis. Noli parcere hominibus qui tibi nõ pepercerũt, & nec mihi, nec filiis noſtris parcerẽt, ſi viciſſent. Ipſa iter tuum mox conſequor: quia Fadilla noſtra ægrotabat, in Formianum venire non potui, ſed ſi te Formiis inuenire non potero, aſſequar Capuam: quæ ciuitas & meam & filiorũ noſtrorum ęgritudinẽ poterit adiuuare. Soteridam medicum in Formianum vt dimittas, rogo: Ego autem Piſitheo nihil credo, qui puellæ virgini curationẽ neſcit adhibere. Signatas mihi literas Calphurnius dedit: ad quas reſcribam, ſi tardauero, per Cæcilium ſenem ſpadonẽ, hominem (vt ſcis) fidelem: cui verbo mandabo quid vxor Auidii Caſſii, & filii, & gener, de te iactare dicantur. Ex his literis intelligitur Caſſio Fauſtinam conſciam non fuiſſe; quin etiam ſupplicium grauiter exegiſſe: ſiquidem Antoninum quieſcentem & clementiora cogitantem, ad vindictæ neceſſitatem impulit. Qui Antoninus quid reſcripſerit, ſubdita epiſtola perdocebit: Tu quidem mea Fauſtina religioſe pro marito & pro noſtris liberis agis: Nam relegi epiſtolam tuam in Formiano, qua me hortaris, vt in Auidii conſcios vindicem; Ego vero & eius liberis parcam, & genero, & vxori; & ad Senatũ ſcribam, ne aut proſcriptio grauior ſit, aut pœna crudelior. Nõ enim quidquã eſt, quod Imperatorem Romanum melius cõmendet gentibus, quam clementia. Hæc Cæſarem deum fecit, hæc Auguſtum cẽſecrauit, hæc patrem tuum inprimis Pii nomine ornauit. Denique ſi ex mea ſententia de bello iudicatum eſſet, nec Auidi⁹ eſ-

ſet occiſus. Eſto igitur ſecura: dii me tuentur, diis pietas mea cordi eſt. Pompeianum noſtrum in annum ſequentem conſulem dixi. Hæc Antoninus ad cõiugem. Ad Senatum autem qualem orationẽ miſerit, intereſt ſcire ex oratione M. Antonini. Habetis igitur P. C. pro gratulatione victoriæ generum meum conſulem, Pompeianũ dico: cuius ætas olim remuneranda fuerat conſulatu, niſi viri fortes interueniſſent, quibus reddi debuit, quod à repub. debebatur. Nunc quod ad defectionem Caſſianam pertinet, vos oro atq; obſecro P. C. vt cenſura veſtra depoſita meam pietatem clementiamque ſeruetis: Imo veſtram: neque quenquam vllum Senatus occidat, nemo Senatorum puniatur, nullus fundatur viri nobilis ſanguis: deportati redeant; proſcripti bona recipiant. Vtinam poſſem multos etiam ab inferis excitare. Non enim vnquam placet in Imperatore vindicta ſui doloris; quæ etſi iuſtior fuerit, acrior videtur. Quare filiis Auidii Caſſii & genero & vxori, veniam dabitis. Et quid dico veniam? cũ illi nihil fecerint. Viuant igitur ſecuri, ſciẽtes ſub Marco ſe viuere. Viuant in patrimonio parentũ pro parte donato: auro, argento, veſtibus fruãtur: ſint diuites, ſint ſecuri, ſint vagi & liberi, & per ora omnium vbique populorum circumferãt meæ, circũferant veſtræ pietatis exemplum. Nec magna hæc eſt P. C. clementia, veniam proſcriptorum liberis & coniugibus dari. Ego vero à vobis peto, vt cõſcios ſenatorii ordinis & equeſtris à cæde, à proſcriptione, à timore, ab infamia, ab inuidia, & poſtremo ab omni vindicetis iniuria: detiſque hoc meis temporibus, vt in cauſſa tyrã-

nidis

nidis, qui in tumultu cecidit, probetur occisus. Hanc eius clemẽtiam Senatus his acclamationibus prosecutus est: Antonine pie dii te seruent: Antonine clemens dii te seruent, Antonine clemens dii te seruẽt. Tu noluisti quod licebat; nos fecimus, quod decebat. Cõmodo imperium iustum rogamus; progeniem tuam robora. Fac securi sint liberi tui: bonum imperium nulla vis lędit. Commodo Antonino Tribunitiam potestatem rogamus, præsentiam tuam rogamus philosophiæ tuæ, patientiæ tuæ, doctrinæ tuæ, nobilitatis tuæ, innocentiæ tuæ. Vincis inimicos, hostes exsuperas: dii te tuẽtur: & reliqua. Vixerũt igitur posteri Auidii Cassii securi, & ad honores admissi sunt; Sed eos Cõmodus Antoninus post excessum diui patris sui, omnes viuos incendi iussit; quasi in factione deprehensos. Hæc sunt quę de Cassio Auidio cõperimus: cuius ipsius mores (vt supra diximus) varii semper fuerunt, sed ad censuram crudelitatemque propensiores: qui si obtinuisset imperium, fuisset non modo clemẽs, sed bonus, sed vtilis & optimus Imperator. Nam extat epistola eius ad generum suum iam Imperatoris huiusmodi: Misera respubl. quæ istos diuitiarum cupidos & diuites patitur misera, Marc⁹ homo sane optimus; qui dum clemens dici cupit, eos patitur viuere, quorũ ipse non probat vitam. Vbi L. Cassius, cuius nos frustra tenet nomẽ? Vbi Marcus ille Cato censorius? vbi omnis disciplina maiorum? quæ olim quidem intercidit, nunc vero nec quæritur. Marcus Antoninus philosophatur, & quærit de clementia, & de animis, & de honesto & iusto, nec sentit pro republ. Vides

multis opus esse gladiis, multis elogiis, vt in antiquum statum publica forma reddatur. Ego vero istis præsidibus prouinciarum, an ego proconsules, an ego præsides putem, qui ob hoc sibi à Senatu, & ab Antonino prouincias datas credunt, vt luxurientur, vt diuites fiant? audisti præf. prætorii nostri philosophi, ante triduum quam fieret, mendicum & pauperem; sed subito diuitem factum. Vnde quæso, nisi de viscerib. reipubl. prouincialiumque fortunis? Sint sane diuites, sint locupletes; ærarium publicum resarcient. tantum dii faueant bonis partibus. reddant Cassiani reipub. principatū. Hæc epistola eius indicat, quam seuerus & quam tristis futurus fuerit Imperator.

IOHANNIS CHRYSOSTOMI HOMILIA

In Eutropium eunuchum patricium ac cõsulem, præfectumq́ cubiculi Arcadii Augusti, cum offenso principe deliuesceret sub altari ecclesiæ, cui ipse antea ius asyli abrogare conatus fuerat.

Sigismvndo Gelenio *interprete.*

SI vnquam antea, nunc maxime licet dicere, Vanitas vanitatum, omnia vanitas. Vbi nunc inclytus ille consulatus splendor? vbi illustres illæ faces? vbi applausus illi ac choreæ, epulæq; & festi conuentus? vbi coronæ & aulea? vbi strepitus vrbis & ille Circensium spectatorū faustæ acclamationes atq; adulationes? omnia illa perierunt: procella vehemens folia deiecit, arborem spoliatam

tam reddidit,iam radicitus vacillantem:tantaque vis venti impacta est, vt cum neruos eius vniuersos concusserit, tum ipsam funditus prosternere minetur. vbi nūc fucati illi amici? vbi compotationes & cœnæ? vbi parasitorum examen,& merum per totum diem exhaustum, variæq;coquorum artes, & potentatus cultores, illi ad gratiam omnia dicere ac facere assueti?omnia illa nihil nisi nocturnum somnium fuerunt,apparente die euanescens.Flores fuerunt verni, vere exacto emarcuerūt omnia.vmbra erant & præterierunt. fumus erant, & soluta sunt: bullæ erant,& dirupta sunt:araneæ erant,& lacerata sunt. Quapropter spirituale hoc dictum occinimus,indesinenter dicentes, Vanitas vanitatum, omnia vanitas. hoc enim dictum in parietibus, in vestibus,in foro, in ædibus, in viis, in fenestris, in ianuis, sed potissimum ipsa cuiusque conscientia continēter inscriptum oportet, omniq; tempore cognitioni obseruari: quandoquidem negotia fraudulenta & personata ac inimica veritatis opinionē apud plerosque sibi parauerunt, hoc dicto, in prandio, in cœna, in cætu hominum quemque proximum suum compellare oportebat, idemque ab illo vicissim audire,nēpe quod vanitas vanitatū, omnia vanitas.An non assidue tibi dicebam fugitiuas esse diuitias?tu vero nos non ferebas.An non dicebam fugitiui serui naturam eas habere? tu vero credere nolebas. ecce experientia docuit, quod non solum fugitiuæ & ingratæ, sed homicidę etiā sunt,vt quæ in metum nunc te coniecerint.Nonne dicebam tibi cum me indesinenter obiurgares vera monentem, quod ego tibi potius amicus

essem, quã adulatores, ego redargutor maiorem tui curam gererem, quam hi qui tibi per omnia obsequerentur? nonne & hoc addebam, fide digniora esse vulnera ab amicis, quam vltro ingerẽtia se oscula inimicorum? Si mea vulnera tulisses haudquaquam tibi illorum oscula hoc exitiũ attulissent. mea enim vulnera sanitatem afferunt; illorum oscula morbum immedicabilẽ tibi conciliauerunt. vbi nunc pocillatores tui? vbi qui in foro populum de via decedere cogebant, tuasq; laudes passim apud omnes deprędicabant? Transfugerunt, deseruerunt tuam amicitiam, suam securitatem tuis periculis quærunt. At non tales nos, sed & nunc quamuis ægreferentem non destituimus, & nunc collapsum protegimus, accuramus. Ecclesia à te hostiliter habita expanso sinu te suscepit: theatra autẽ magnis obsequiis à te culta, quorum causa sæpius nobis infensus fuisti, & prodiderunt te & perdiderunt, attamen nunquam destitimus his te verbis alloqui. cur ita facis? in ecclesiam debaccharis, & teipsum in præcipitem agis & tu hæc omnia monita neglectim prætercurrebas, & Circensis quidem multitudo exhaustis in se tuis facultatibus gladium in te acuit: ecclesia vero tuo furore exagitata vltro citroque cursitat, si quo pacto te ex his casibus implicitum extricare queat; & hæc nunc dico non quo prostrato insultem, sed quod eos qui adhuc stant, tutiores reddere cupiam: nec vt plagas vulnerati refricem, sed vt nondum vulneratos in sanitate conseruem; non vt iactatum fluctibus demergam, sed vt eos qui secundis auris nauigant erudiam, ne forte cum ipso nauigio in profundum deferan-

deferantur. Quo autem modo caueri possit? Nimirum si rerum humanarum mutabilitates consideremus. Si enim iste mutationẽ timuisset, nũc eam non pateretur. Sed quoniam iste nec domesticis nec alienis consiliis corrigi potuit, vos salutem qui diuitiis extollimini huius calamitatẽ in vestrum profectum cõuertite. Nihil enim est humanis rebus infirmius. quapropter quocunque nomine earum vilitatem significaueris, minus quam pro rei veritate dixeris: vel si fumũ eas vel fœnum, vel somnium, vel flores vernos, vel quidlibet aliud nominaueris: vsque adeo sunt fragiles, & magis nihil quam nihil ipsum. Quod autẽ non solum nihil sint, sed & in præcipiti stent, vel hinc apparet. Quis hoc homine fuit excelsior? nonne in toto orbe diuitiis præcellebat? nõne ad ipsa fastigia honorum conscendit? nonne omnes cum formidabãt ac verebantur? Sed ecce factus est & vinctis miserior, & seruis miserabilior, & mendicis fame tabescentibus indigentior, per singulos dies gladios præ oculis habens in se exacutos, & præcipitia, & carnifices, & viam quæ ad suppliciũ ducit: ac neque memoria præteritarum voluptatum fruitur, immo ne luce quidem communi, sed meridie quoque tanquam in dẽsissima nocte angustiis parietũ inclusus, oculorum visu priuatur: Et quorsum hęc commemorare attinet, cũ quantumuis adnitar, nullis verbis exprimere valeam quis illi animus sit, per singulas horas capitis supplicium expectanti: aut quid nostris verbis opus est, cũ ipsius calamitatis imago ob oculos nostros versetur? Nuper namq; missis ad eum à rege qui vel per vim hominem pertraherẽt, cum ad sacra-

ria confugiſſet, buxo pallidior factus, nunc quoque nihilo meliorem quam mortui colorem obtinet. Accedit huc dentium arietatio, tremor totius corporis, vox ſingultiens & lingua titubans; in ſumma talis habitus, qualem oporteat habere animam quæ iam metu diriguiſſet. Hæc dico non exprobrandi cauſa, neque inſultans eius infortunio, ſed vt veſtrum animum molliam, & ad commiſerationem pertraham, eoſq; inducam, vt præſenti hominis pœna ſit cōtentus, quoniam enim multi ſunt è noſtris adeo inhumani, vt nos etiam incuſent, qui eum ſuſcepimus, illorum duritiem noſtris ſermonibus mollire volens, miſerias iſtius traduco. Quid enim eſt, quæſo, dilecte, quod indigne fers? dices: quia in eccleſiam confugit, qui eam indeſinenter impugnabat. Atqui hoc potiſſimū nomine glorificandus erat Deus, quod permiſit eum in tanta cōſtitui neceſſitate, vt & potētiam eccleſiæ & clementiam diſceret: potentiam, eo quod tantam inciderit mutationem ob ſimultatem quam cum illa habebat: clementiam vero, quod infeſtatorem ſuum obiecto nūc ſcuto protegat, & alarum obtentu tueatur, præteritarumque iniuriarum oblita, ſinus ei amantiſſime pandat. hoc enim quouis trophæo ſplendidius, quauis victoria illuſtrius. hoc Ethnicos, hoc Iudæos pudefacit. hoc placiditatem vultus eius oſtentat, quod hoſti captiuo parcat, & ab omnibus deſertum, & contemptum vt amantiſſima mater ſuis velamentis occultet, regis ſimul iræ, & intolerabili populi furori ac odio ſe opponens. Hoc ipſum eſt eximium altaris ornamentum. Dices: hoccine ornamentum hominem ſceleſtum, auarum, rapacem

pacem altaria contingere? Caue talia dixeris: quādoquidem & meretrix pedes ipsius Christi contigit, incesta illa & impurata: nec tamē hoc crimē domino Iesu cessit, sed in laudem magnam & admirationem: neque enim purum impura offendit, nec scelestam meretricem purus & inculpabilis suo contactu purificauit: caue iniuriarum memineris ô homo. Crucifixi illius serui sumus dicētis: Remittite illis: non enim sciunt quid faciant. Dicent: at præclusit huius loci refugium, legibus scriptis quibus hoc irritum facere conatus est. At nunc re ipsa didicit quale sit quod fecit: & suomet facto legem suam primus abrogauit factus orbis totius spectaculum: & sileat licet, omnes tamen admonet: nolite hæc facere, ne qualia ego, patiamini. Sua calamitate alios docet, & altare hoc ipsum illustrem ex se splendorem emittit, ac venerationem sibi comparat, quod leonem vinctum contineat, quandoquidē & regię effigiei nō tantum ornatus ex eo contingat, si solio rex sublimis sedeat purpuratus & diademate redimitus, quantum si sub pedibus quoque regiis barbari manib. post terga reuinctis proni iacent, & quod hæc nō verba modo sint ad persuadēdum parata, vosmet festinatione vestra ac concursu attestamini. Etenim pręclarum hoc vobis spectaculum & hilaris cōuentus contigit: nec minorem nunc video populi frequētiam, quam in proxima sacrata paschæ celebritate, adeo exciti estis istius silentio, quod in præsentiarum quauis tuba clariorem sonum emittit, & virgines penetralibus, & mulieres gynęceis, & viri foro vacuo relicto, vniuersi huc cōcurristis, vt humanam naturam traduci videretis, &

ſecularium negotiorum momentaneam mutabilitatem detegi, illamque in republica verſantium ſpeciem, heri ac nudiuſtertius præclariſſime ſplẽdentem, talis enim eſt ex alienis iniuriis felicitas, quauis anicula rugoſa deformior demonſtrata, mutatione reipublicę, ac ſi ſpõgia eius tectoria fucoſque abolente, tanta nempe eſt huius infortunii vis, quę virum felicem ac conſpicuum, nunc omnium abiectiſſimum reddidit*. Introeat diues aliquis, & magnam vtilitatem percipiet: videns enim à tam celſo faſtigio delapſum eum qui totum orbem nutu concutiebat, ac formidine cõtractum, quauiſq; rana aut lepore timidiorem, & abſque vinculis columnæ huic hærentem, & vice catenæ timore affixum trementemque deprimet faſtum ſuum: & cõſideratis quæ in humanis caſibus conſideranda ſunt, diſcedet re ipſa doctus, quæ verbis ſcripturæ nos docent. Quale eſt illud: omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis vt flos eius decidit. Item illud: Sicut fœnum cito areſcent, & ſicut olera virentia cito decident: quoniam ſicut fumus dies eorum ſunt, & reliqua ſimilia. Cõtra pauper introgreſſus, & hoc ſpectaculum animaduertens, non diſplicet ſibi ipſe, neque ſortem ſuã deplorat: ſed gratias inſuper paupertati habet, quæ ſibi & aſyli vice ſit tutiſſimi & portus tranquilliſſimi, & arcis munitiſſimæ: & his viſis, ſi detur optio, mallet præſenti conditione contentus eſſe, quàm omnium facultatibus pauliſper occupatis, mox in proprii ſanguinis periculum venire. Vides quod non parua vtilitas diuitibus & pauperibus, celſis & humilibus, ſeruis & ingenuis ex hoc iſtius refugio enata eſt? Vides vt cũ

reme-

remedio quisque hinc abit, huius rei spectaculo affectus suos curaturus? Num igitur molliui vestros animos, aut indignationem expuli? num inhumanitatem extinxi? num ad commiserationẽ adduxi? quidem adduxisse me opinor: idq; ex vultibus vestris ac lachrymis colligo, quandoquidem igitur terra cordis vestri in pinguem & fertilem agrum versa est, age iam fructum quoque misericordiæ proferentes, flauentesque commiserationis spicas præ se ferentes, procumbamus regi ad genua: vel potius deprecemur benignissimũ Deum, vt molliat iram regis, & cor illi tenerum dare dignetur, quo hanc gratiã integrã ab ipso auferre possimus: iam enim ex illo die quo huc confugit iste, non parua est facta mutatio. Postquam enim cognouit rex eum ad asylum hoc se recepisse, affluente milite & concitato ob eius crimina, deposcente hominem ad supplicium, longam habuit orationem qua militarem indignationem compesceret, postulans vt nõ culparũ modo, sed etiam recte factorum rationem haberent: vt qui pro illis gratiam haberet, & siquid humanum secus accidisset, ignoscendum duceret. cum autem illi de integro vrgerent ad vindictam læsi regis, clamantes, exilientes, ad mortem deposcẽtes, hastas vibrantes: tum vero ne à lachrymis quidẽ clementissimis suis oculis temperans & sacrosanctæ mensę ad quam perfugerat, religionem illis incutiens, ægre tandem iram eorum sedauit. Admoueamus igitur nos quoque quæ à nobis adhiberi par est. Qua enim ipsi venia digni essetis, si rege propriam iniuriam condonante & oblito, vos nihil tale passi in ira obstinate pergatis? aut quomo-

do hoc cœtu soluto sacramenta contrectabitis & precationem illam dicetis, qua rogare iubemur: Remitte nobis quemadmodum etiam nos remittimus debitoribus nostris, si à debitore vestro pœnas exigatis? iniuriis vos forte magnis affecit ac contumeliis? ne nos quidem istud inficias ibimus. Sed non tribunalis præsens est tempus, sed misericordiæ potius: non repetundarum, sed clementiæ: nō examinationis, sed condemnationis: non suffragiorum ac calculorum, sed misericordiæ ac gratiæ. Ne igitur quis vestrum accendatur, neue ęgre ferat, sed potius mitissimum Deum deprecemur, vt reo vitam proroget, eumque ex impendente cæde eripiat, vt ipse errata sua corrigat: & communi opera interpellemus clementissimū regē pro ecclesia & altari, vnum hominem sacrosanctæ mensæ donari obsecrantes. Quod si fecerimus, & regi gratum faciemus, & Deus vel magis quam rex factū nostrum approbabit, magnāq; nobis huius humanitatis mercedē retribuet. Sicut enim crudelem & inhumanum auersatur & odit: ita misericordem & humanum amplectitur & amat: eique siue iustus sit, splendidiores plectit coronas: siue peccator, peccata eius dissimulat, commiserationis erga conseruum rationem illi retribuens. Misericordiam volo, inquit, & nō sacrificium, & per vniuersam scripturam vides eum semper hoc requirere, atque hanc peccatorū medelā adhibere. Proinde nos quoque ad hunc modum illum propitiemus: sic enim peccata nostra redimemus, sic ecclesiam ornabimus, sic & regem clementissimum, vt dixi, demerebimur: ita fiet vt vniuersus populus nobis applaudat, & vsque ad fines

fines orbis terræ humanitatis & clemẽtiæ nostræ rumor celebretur, mercedemq; simus vbiq; terrarum laudem nostri facti recepturi. Vt igitur talibus bonis frui contingat, accedamus ad genua, obtestemur, deprecemur: eripiamus è periculis captiuum, profugum, supplicem, vt & ipsi futura bona consequamur, gratia & benignitate domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria, simul & spiritui sancto in secula seculorum. Amen.

NIC. MACCHIAVELLI

Politicarum ad Tit. Liuium Disputationum

CAP. VI.

DE CONIVRATIONIBVS.

NON negligendam hoc loco existimaui disputationẽ de coniurationbus, quod eæ res sint magn i admodũ momenti, & periculosæ cũ priuatis, tum principibus viris, vsque adeo, vt per hasce plures imperio vitaque spoliati fuerint, quã aperto bello. Cuius rei ratio est, quod aperto Marte cum principe dimicare pauci possunt: sed aduersus illum coniurare, quibuslibet licet. Quod etsi ita sit, tamen nihil est in hoc vniuerso mundo tam periculosum homini priuato, perniciosumque, quam si coniurationibus sese implicuerit, atque miscuerit. Nam quocunque modo illæ tractentur, tamen periculis vndique scatent maximis: atq; hinc fit vt multę quidem fiant coniurationes, sed paucissimæ sortiantur finem propositum. Itaque de illis copiose disputare decre-

ui hoc loco, cum vt principes discãt cauere sibi ab earum periculis: tum vt priuati homines minus audaces sint, ad coniurationes attentandas, magisq; patiẽter ferant seruitutis iugum, quodcunq; fortuna illis imposuerit. Verissimum enim est, quod inquit Cornelius Tacit⁹, res præteritas suspiciendas, & in honore habendas esse, præsentes ferendas, bonos principes expetẽdos: sed eos qui iam imperant ferendos tolerandosque esse qualescunque fuerint. Qui secus faciunt, persæpe in caussa sunt, cum sui tum patriæ interitus, atque ruinæ. Hanc igitur disputationem aggrediemur nunc: & primo aduertemus, quinam vel aduersus patriam, vel contra principem coniurare homines potissimum soleant: nosq; etiam de publico hoc genere potissimũ disputabimus. Nam de iis coniurationibus, quibus vel vrbs aliqua obsessa hosti traditur, vel simile quippiam perpetratur, antea satis disputatũ est. Quæ aduersus principem attentãtur, variis de caussis fieri solent, sed inter omnes alias maximum momentum habere solet populi odium, aduersus Principem conceptum. Nam quem populus vniuersus odit, eum necesse est multos læsisse, & multos habere, qui cum vehemẽter offensi sint, de vindicta cogitẽt: quorum cogitationes magis magisq; confirmentur, ex communi totius populi odio. Itaque ad euitanda hæc pericula, cauere sibi debẽt principes à populi odio, & eius beneuolentiã sibi conciliare iis artibus, de quibus alibi disputatum à nobis est. Quod si à communi plebe diligantur, non facile quicquam patientur, si vel maxime aliquos offenderint. Neque enim homines tanti facere solent

iniurias

iniurias priuatim acceptas, vt propterea se tantis periculis exponere vindictæ causa, aut velint, aut possint: & si maxime id attentare cuperent, tamẽ metuunt communem illam populi beneuolentiam erga principem, eaque in officio cõtinentur. Cæterum quæ populo inferuntur iniuriæ à principibus, causæque sunt, vt illos odio prosequatur ea lædere solẽt subditorum aut vitam aut honorem, aut opes. Et vitæ quidem lædendæ solæ minæ principum plus odii concitant, magisque periculosæ sunt quam si eorũ executio instituatur. Nam qui è medio tolluntur vindicare iniuriam nequeunt: qui in viuis est, siquidem minatus illi princeps fuerit, necessitate ipsa cogitur, vel de inferenda vel de patienda iniuria cogitare: itaquè principi suo fit maxime formidabilis. Secundum deinceps locum obtinent fortunæ & fama, quæ si lædantur, homines ad vindicandam vehementissime excitant. Itaq; abstinere decet principem ab hisce. Neque enim quemquam vsq; adeo nudare fortunis potest, quin illi cultellus ad vindicandum remaneat: nec quemquam potest tantopere dehonestare, quin illi animum ad vindictam obstinatum relinquere cogatur. Existimant autem homines, tunc maxime læsam sibi esse famã à tyrannis, cum vel mulierum violatur pudicitia, vel ipsi aliquo vituperio afficiũtur, & contemnũtur. Hæc enim causa fuit, quæ Pausaniam aduersus Philippũ Macedonię regem excitauit, & multos alios aduersus principes suos armauit. Ætate nostra coniurauit Iulius Bellantius, aduersus Pãdolphum Senensium tyrannum, socerum suum, ob nullam aliam causam, quam quod filiã illum

ſpoliauiſſet, quam prius illi in matrimonium dediſſet. Pazzii Florentię coniurarũt contra Mediceos, ob ademptam ſibi Ioãnis Bonerthomei hæreditatem. Præter haſce cauſas, mouentur etiam nonnulli ad coniurandum contra principes, deſiderio liberandæ patriæ, quæ per vim ab ipſis occupata ſit. Quo quidem modo Brutus & Caſſius ad Cæſarem percutiẽdum excitati fuere: & multi alii aduerſus Phalarim, Dionyſios, alioſque tyrannos commoti: nec vnquam tuti eſſe poſſunt tyranni, ab huiuſmodi coniurationibus niſi renũcient tyrannidi: quod cum pauci facere velint, pleriſque etiam euenit triſtis euentus, vt ex Iuuenalis ſententia:

Ad generũ Cereris ſine cæde & ſanguine pauci
Deſcendant reges & ſicca morte tyranni.

Sed qui coniurant, tamen ingentia pericula ſubeunt: quod & clandeſtina illa coniuratorum cõſilia, & eorum executio, & quæ poſt executionẽ ſequuntur, vehementer formidoloſa ſint omnia. Quod ſi vnicus ſit, qui tãtum facinus patrare decreuerit: coniuratio dici non poteſt, ſed firma quædã eſt animi diſpoſitio, & cogitatio, de Principe tollendo, ſolumque eius conſilium periculo caret: quandiu enim nemini cõmunicatur, principi innoteſcere nequit, quod penes eum ſolum conſiſtat, qui id perpetrare conatur: ſi ad executionem veniendum eſt, occurrunt eadem pericula quæ coniuratis. Poſſunt autem huiuſmodi conſilia cadere in quoſcunque homines, nobiles, ignobiles, familiares principi, aut ignotos: quod nullus tam humilis ſit, quin illi occaſio dari queat aliqua, principem alloquendi:

Et

Et cui potestas sit loquendi cum principe, ei non deest occasio occulti odii ignes euomendi. Pausanias certe Philippum Macedoniæ Regem ad templum euntem, stipatum mille armatis satellitibus, medio loco inter filium & generum consistētem, necauit. Erat autem ille nobilis & familiaris Regi. Sed Hispanus quidam, infimæ & abiectissimæ sortis homo, ausus fuit Fernando Hispaniæ Regi cultrum in collum defigere: quod vulnus etsi non fuerit profundum, neque mortale: tamen indicio esse potuit, ab huiusmodi infimæ sortis hominib. posse etiam facinora tanta patrari. Deruisius etiam quidam Turcicus sacerdos, in Baisetum Imperatorem Turcicū, eius, qui nunc viuit Imperatoris patrem, telū contorsit, quod etsi non feriit: ostendit tamen à tali quoque homine, posse tantum scelus tentari. Nec dubium est quin plurimi extent subinde, qui de tali vindicta aduersus tyrannos secum cogitent, eamque summopere cupiant: non ausi sunt tamen prodire, & exequi, quod volunt, nisi paucissimi: iidemque fere omnes à tali facinore pereunt. Sed de hoc pertinaci vnius hominis consilio hæc sufficiant. Ad coniurationes iam veniemus: de quibus hoc primum pronuntiamus, quod illæ non nisi à magnis atque præpotentibus viris, quique principibus noti familiaresque sint, fieri soleant. Cæteri enim nil tale tentare aut possunt, aut audent, nisi plane amentes fuerint: quod omnibus rebus destituantur, quibus coniuratio ad propositum finem perducatur. Neque enim clientes habent, aut alios fidos amicos, quibus possint secreta communicare consilia; quod omnib.

ſpoliauiſſet, quam prius illi in matrimonium dediſſet. Pazzii Florentię coniurarũt contra Mediceos, ob ademptam ſibi Ioãnis Bonerthomei hæreditatem. Præter haſce cauſas, mouentur etiam nonnulli ad coniurandum contra principes, deſiderio liberandæ patriæ, quæ per vim ab ipſis occupata ſit. Quo quidem modo Brutus & Caſſius ad Cæſarem percutiẽdum excitati fuere: & multi alii aduerſus Phalarim, Dionyſios, alioſque tyrannos commoti: nec vnquam tuti eſſe poſſunt tyranni, ab huiuſmodi coniurationibus niſi renũcient tyrannidi: quod cum pauci facere velint, pleriſque etiam euenit triſtis euentus, vt ex Iuuenalis ſententia:

Ad generũ Cereris ſine cæde & ſanguine pauci
Deſcendant reges & ſicca morte tyranni.

Sed qui coniurant, tamen ingentia pericula ſubeunt: quod & clandeſtina illa coniuratorum cõſilia, & eorum executio, & quæ poſt executionẽ ſequuntur, vehementer formidoloſa ſint omnia. Quod ſi vnicus ſit, qui tãtum facinus patrare decreuerit: coniuratio dici non poteſt, ſed firma quædã eſt animi diſpoſitio, & cogitatio, de Principe tollendo, ſolumque eius conſilium periculo caret: quandiu enim nemini cõmunicatur, principi innoteſcere nequit, quod penes eum ſolum conſiſtat, qui id perpetrare conatur: ſi ad executionem veniendum eſt, occurrunt eadem pericula quæ coniuratis. Poſſunt autem huiuſmodi conſilia cadere in quoſcunque homines, nobiles, ignobiles, familiares principi, aut ignotos: quod nullus tam humilis ſit, quin illi occaſio dari queat aliqua, principem alloquendi:

Et

Et cui potestas sit loquendi cum principe, ei non deest occasio occulti odii ignes euomendi. Pausanias certe Philippum Macedoniæ Regem ad templum euntem, stipatum mille armatis satellitibus, medio loco inter filium & generum consistetem, necauit. Erat autem ille nobilis & familiaris Regi. Sed Hispanus quidam, infimæ & abiectissimæ sortis homo, ausus fuit Fernando Hispaniæ Regi cultrum in collum desigere: quod vulnus etsi non fuerit profundum, neque mortale: tamen indicio esse potuit, ab huiusmodi infimæ sortis hominib. posse etiam facinora tanta patrari. Deruisius etiam quidam Turcicus sacerdos, in Baisetum Imperatorem Turcicũ, eius, qui nunc viuit Imperatoris patrem, telũ contorsit, quod etsi non feriit: ostendit tamen à tali quoque homine, posse tantum scelus tentari. Nec dubium est quin plurimi extent subinde, qui de tali vindicta aduersus tyrannos secum cogitent, eamque summopere cupiant: non ausi sunt tamen prodire, & exequi, quod volunt, nisi paucissimi: iidemque fere omnes à tali facinore pereunt. Sed de hoc pertinaci vnius hominis consilio hæc sufficiant. Ad coniurationes iam veniemus: de quibus hoc primum pronuntiamus, quod illæ non nisi à magnis atque præpotentibus viris, quique principibus noti familiaresque sint, fieri soleant. Cæteri enim nil tale tentare aut possunt, aut audent, nisi plane amentes fuerint: quod omnibus rebus destituantur, quibus coniuratio ad propositum finem perducatur. Neque enim clientes habent, aut alios fidos amicos, quibus possint secreta communicare consilia; quod omnib.

rebus priuentur, quibus homines ad subeunda magna pericula incitantur: itaque quam primũ pluribus communicatum fuerit illorum consiliũ, detegitur coniuratio, & ipsi pœnas luere coguntur. Quod siquandoque etiam tam fortunati essent, vt secreta conseruare consilia possent: tamẽ cum ad patrandum facinus veniendum est, tantã experiuntur rei difficultatem, cum principem libere adire nequeant, vt ipsi stupefacti, inter agendum pereant. Quod si enim magni & præpotentes viri, quibus semper patet aditus ad principem, tanta rei difficultate tamen opprimũtur: non dubium est, quin eadem res, hominibus tenuioris fortunæ, infinitis modis magis ardua, difficilisque euadat. Itaque cum tantam rei difficultatem prospiciant homines idiotæ, abstinent à tam periculosis facinoribus, contentique sunt interim maledictis, quæ in Principem subinde iactant, expectantes, vt alii potentiores tyrãnidem vindicent. Quod si qui huiusmodi tenuiorum hominum, aliquando contra tyrannos coniurasse deprehenduntur: eorum studium & volũtas magis laudabilis est, quam prudentia. Plerunque igitur magni viri sunt, qui coniurationem aduersus principem tentant, & quidem ei familiares. Ex quibus permulti ad id faciendum, non minus beneficiis acceptis, quam iniuriis impelluntur: veluti Perennius aduersus Commodum: Plautianus contra Seuerum: & aduersus Tyberium Seianus. Nam hi omnes à suis Imperatoribus, ad tantas opes, honorumque gradus euecti erant, vt ipsis nihil deesse videretur, præter solos imperii fasces: quos vt etiam comparare possent, aduersus

suos

ſuos quique principes cõiurarunt: Sed habuit eorum omnium coniuratio exitum tanta ingratitudine digniſſimum: Patrum tamẽ noſtrorum memoria, meliorem finem ſortita eſt Petri Appiani, contra Petrum Gambacurtum, Piſanorũ principem, coniuratio: à quo cum & educatus, & ad multos honores euectus eſſet, eũ tamen poſtmodum imperio ſpoliauit. Secus accidit Cappolo, poſtquam aduerſus Ferrandum Aragoniæ Regem coniuraſſet: nam cum eius quoque potentia iam tanta foret, vt nil illi præter regis nomen deeſſet: Id quoq; ſibi comparare commotus, vitam cum omnibus fortunis amiſit. Videbatur autem huic vel inprimis debuiſſe inſtituti ſui ratio ſuccedere, cum tanta exiſteret illius potẽtia, vt Regi propemodum æquaretur, ac proinde facile exequi poſſet, quicquid facere decreuiſſet. Sed cupiditas dominandi illos occæcat, non modo vt tanta facinora ſuſcipere auſint, verum etiam, ne id quod ſemel facere decreuerunt, recte cauteque tractare poſſint: quod ſi iſtæc ſcelera prudentia quadã tractare nouiſſent, non poſſet illis non euenire id, quod propoſuerant. Itaque diſcere hinc debent principes, ad euitandas cõiurationes, eos vel maxime ſibi metuendos, in quos plurima beneficia contulerunt: quod hi magis formidabiles ſint, quam qui plurimis iniuriis affecti fuere. Nam voluntas in vtriſq; ſimilis eſt, potentia in his, qui beneficia acceperũt, [illegible] ior exiſtit: maiorq; furor eſt in dominandi cupiditat[illegible] uam in vindicandæ iniuriæ deſiderio. Eo autem pertinebit, ne amicorum quemquam nimium extollant: ſed curent, vt interuallum quoddã ſit ab eo gradu, quem quiſq;

tenet, vsq; ad summum imperium, ne si quid amplius appetant, ad imperium ipsum immediate aspirent. Sed ad institutum nunc redeundum est, & inquirendæ causæ variorum euentuum, qui huiusmodi præpotentibus viris fœlices infœlicesq; euenere, cũ aduersus principes suos coniurassent. Et quia periculum impendet, cum in cõsultando, tum in exequendo, & post executionem: itaq; rarissime fit, vt omnia tria euitari queant, paucissimæque sunt coniurationes, quæ ad fœlicem exitum perduci queant. In capiendis consiliis de cõiuratione, summa & omnium maxima pericula existunt, quod ni caute prudenterque tractentur, facile detegantur: siue id fiat per coniecturas aliquas, aut indicio alicuius coniuratorum, qui vel perfidia, vel stultitia sua motus, consilia coniuratorum aperiat & prodat, vehementerq; metuenda est hæc sociorum perfidia. Neque enim consilia communicare potes cum quoquam alio, quã cum iis, qui vel tibi sunt fideles, taciturni, adeoq; prompti pro te mortem obire, vel certe qui principi vehementissime sint infensi. Tam fidos taciturnosque amicos paucissimos inuenies: nec potes consilium plus quam vni aut duobus communicare. Nam insignem oportet eorum erga te amorem esse, ne metu periculi deterreantur. Quibus accedit, quod persæpe errare liceat, vt existimemus nos ab amicis magis amari, quam reipsa amemur. Nunquam enim de illorum singulari amore erga te certus esse potes, nisi per experientiam, eademque in hisce quidem rebus periculosissima est. Quod si in aliis, q̃ leuiora sunt, cõprobetur per experientiam fides amicorum: nil prohibet,

hibet, quin in negotio longe difficiliori, deinde nos fallat. Quod si etiã expiscari velis cuiusquam erga principem odium: necesse est, vt simul illi tuum quoq; declares animũ: quo cognito, ille rationem habebit, vt principi reconcilietur, teque illi prodat; à qua re illũ nihil detinere potest, nisi forte ille aut principẽ vehemẽtissime oderit: aut te singulari amore prosequatur. Quo sane fit vt plurimæ statim à principio detegantur & opprimantur: & si quæ coniuratio multis communicata, diu tecta, sopitaque conseruetur, miraculi loco habeatur: cuiusmodi fuit Pisonis cõtra Neronem, & cõiuratio Pazziorum aduersus Laurentium & Iulium Mediceos, in quarũ singulis cõiurati circiter quinquaginta fuere: nec patefacti sunt, donec ad ipsum factum & executionem consiliorũ peruentum est. Per imprudentiam deteguntur coniuratorum consilia etiam, si minus caute de hisce rebus loquantur, vt eorum vel serui vel clientes animaduertãt: Quemadmodum accidit filiis Bruti, qui in tractandis consiliis cum Tarquinii legatis, à seruo obseruati, delatiq; fuerunt. Idem euenire solet, si leuitate sua coniuratorum quispiam vel mulieribus, vel adolescentibus communicauerit, quemadmodum fecit Dinus: qui postquam vna cum Philota aduersus Alexandrum Magnum coniurasset, Nicomacho puero, quẽ amabat, consilium aperuit: isq; Ciballino fratri, atque hic denique Regi idem detexit. Per coniecturas detegitur coniuratio eo modo quo patefacta est Pisoniana, contra Neronem suscepta. Sceninus enim coniuratorum vnus pridie eius diei, quo Neronẽ interficere debebat, testamentum fecit: per Mili-

chium libertum exacuere curauit antiquũ quendam pugionem: seruos omnes in libertatem asseruit, pecuniaque donauit: & fascias deniq; ad deliganda vulnera, præparauit: quibus coniecturis Milichius rem animaduertens, dominum accusauit. Itaque comprehensus Sceninus, & Natalis, vnus itidem ex coniuratis vna cum illo (quod præcedenti die, loco ab arbitris remoto, hos simul lõgum sermonem habuisse compertum foret) cum non in mentem venisset ipsis colloquium, quod suspicionis causam præbuerat, aperte confiteri cõsilia coniurationis coacti sunt, cum omnium coniuratorum exitio. Sed neque plane fieri potest, vt ab omnibus coniecturis caueamus, & vt signa illa omnia celentur, quę vel imprudentia, vel malitia aliqua interueniẽte, suspicionem parere possunt, si modo coniuratorum numerus quaternarium superarit. Quod si deinde ex coniuratis capti sint plures, quam vnicus, necesse est eam patefieri, cũ seorsim interrogati, nequeant ad eũdem modum fingere omnes. Vnicus si forte capiatur, atque is vir fortis, ac constans fuerit, celare vtique potest consilia: dummodo reliqui coniurati metu periculi non percellãtur, aut fugiant. Nam siue is, qui captiuus detinetur, siue ii qui liberi sunt, iudicium aliquod præbuerint, actum est de omnibus consiliis. Memorabile admodum est exemplum, Coniurationis in Hieronymum Syracusanorum Regem factæ, ex cuius coniuratis, cum Theodorus captus esset, & torturæ subiectus, de seipso fassus est, conscios celauit: & cum demum intolerandis patientiæ humanæ cruciatibus laceraretur, victum se simulans, auertit à conscíis in insontes iudicium

dicium & Regis amicos accusauit. Sed neque cõsciorum quisquam quamdiu socius consilii torqueretur, aut latuit aut fugit: tantum illis in virtute, ac fide Theodori fiduciæ fuit, tantumque ipsi virium ad arcana occultanda. Tanta sunt igitur in tractandis huiusmodi consiliis pericula: antequam ad factum perueniatur: ad quæ euitanda tria in vniuersum remedia extant. Primum, idemque etiam optimum est, ne spacium concedas coniuratis, quo vel se mutuo indicare vel aliis consilia communicare queant: sed tunc primum illos tibi socios adiungas, cum facinus patrandum fuerit. Quam rationem quicumque obseruarunt, euitarunt prima pericula, quæ in tractandis cõsiliis cadunt, omnia, & ex aliis quoque permulta: vt pleræque tales coniurationes ad fœlicem finem perductæ sint. Exempla duo adducam, Nelematus, cum tyrannidem Aristotimi, Epirotarum Regis ferre non posset, cõuocauit in domum suam cognatos, amicosque multos, eosque hortatus est, vt vna secum tyrannum adirent, eumque necarent, ac patriam liberarent. Sed cum nonnulli eorum tempus peterent deliberandi, seque præparandi; Nelematus clausis foribus, ne quisquam discederet, omnibus indicauit, fore vt quicunque non iureiurando promitterent, se iam iam secũ ituros ad tyrãnũ occidendũ, Aristotimo captiui traderẽtur. Quo metu permoti omnes sine mora profecti sunt, & Nelemati mandata fœlici successu expediuerũt. Cum Magus ille per dolum regnum Persarum occupasset, eaque res Orthani, vni ex principibus regni innotuisset: conuocauit ille sex alios principes, & consilio habito de modo, quo

regnum è Magi tyrannide eripiendum foret:cum deliberandi spatium aliqui peterent, Darius vnus è sex, quos Orthanes conuocauerat, assurgens, aut omnes, inquit, iam iam vna mecum ad necandum tyrannum venietis, aut ego tyranno vos captiuos tradam. Itaque profecti vna omnes, rem vti proposuerant, perfecerunt. Similis prope fuit modus quem Ætoli obseruarunt ad Nabidem Spartanorum tyrannum enecandum. Nam misere illi veluti præsidii loco, Alexamenum cum triginta equitibus, & mille peditibus:eiq; soli in mandatis dedere vt ex occasione tyrãnum opprimeret: cæteris vnicum sub pœna exilii iniunxerunt; vt Alexameno parerent in omnibus. Is igitur cum Spartam peruenisset, nec cuiquam consilium aperuisset, antequam se occasio offerret rei bene gerendæ: tyrannum commode oppressit. Hoc modo euitarunt isti prima coniurationum pericula, & ne consilia eorum aperirentur, effecerunt: hoc quicunq; imitari poterit, eadem euitabit. Pisoni certe, cuius ante fecimus mentionem, facile fuisset hos imitari. Nam erat ille vir magnæ apud Neronem autoritatis, & Nero sępe ad illum in hortum veniebat, & cibũ capiebat. Licebat igitur illi, pro ea, qua pollebat, autoritate, viros fortes audacesque sibi conciliare, & cum præsens occasio esset, eos verbis ad patrandum facinus adhortari, nec spatium cuiquam concedere, vel deliberandi, vel pœnitendi. Quod certe si fecisset, non potuisset non obtinere id, quod proposuerat. Idemq; multis aliis contigisset, si hos imitari voluissent, aut sciuissent: sed hæc est in rebus humanis calamitas, vt cum alias simus imprudẽtes, & imperiti rerum huma-

humanarũ: in hisce arduis & extraordinariis negotiis plane cæcutiam⁹. Taciturnitate igitur opus est, nec cuiquam vnquam communicanda cõsilia nisi vrgẽte necessitate, & cum negotium iam patrandum fuerit. At si cuiquam impertienda necessario fuerint, vnico tantum indicentur, de cuius fide per longã experientiam certus esse queas, aut quem cognoueris iisdẽ causis permoueri, atque tu. Facilius enim vnum quempiam inuenire poteris talem, quam multos: minusque periculi in appellando vno, quã multis. His accedit, quod etsi vnicus ille fallere te cupiat, non deest remedium defensioni tuæ, contra quam accidat tunc, cum coniurati plures fuerint. Nam vt sapienter quidam olim dicebat: cum vnico tuto communicari omnia possunt, quod etsi te fallere cupiat: tãtum tamen valebit, si tu factum negabis, quam si ille affirmet: nisi forte vsque adeo incautus fueris, vt propria manu tale quippiam scripto comprehendas. A qua vtique re, vnice cauere debes, quod nihil sit, quo tam facile conuincaris: atque propria scriptura. Plautianus cum Seuerum Imperatorẽ, & Antoninum eius filium tollere vellet, dedit id mandatum Saturnino, tribuno militum. Sed ille cum accusare mallet eum, quam dicto obediens esse: petiit sibi id mandatum in scriptis dari. Plautianus ambitione ipsa occæcatus, mandatum propria manu scripsit: itaq; à Tribuno indicatus, & propria manu cõuictus est: quod si id non scripsisset, euadere vtique potuisset; vsq; adeo constanter negabat: vt hinc manifeste discere liceat, consilia cum vnico communicata aliqua ratione celari, negariq; posse. Erat in con-

iuratione Pisoniana, Epicaria mulier, Neronis olim amica, consiliorum omnium particeps: quæ cum ex vsu esse, coniuratorum numero adiicere quendam triremium præfectum, putaret: appellauit eum, coniurationem aperuit: sed coniuratos celauit. Itaque cum perfidus ille eam fefellisset, ac Neroni indicasset: tam constanter negauit fœmina, vt Imperator stupefactus eam dimiserit. Quæ cum ita se habeant, tantummodo hæc pericula impendent ei, qui cōsilia vni soli impertiit, ne vel te sponte accuset, probareque possit factū: vel coactus indicet, si forte ob indicium aliquod ipse capiatur, & torturæ subiiciatur. Estq; remedium aliquod aduersus vtrumque: quod id maleuolentia, atque odio permotus fecerit; vel certe cruciatibus impulsus, vt falsa fateretur. Itaq, summæ prudentiæ fuerit, consilia nemini communicare, donec ad factum ipsum veniendum sit: & imitari exempla quæ iam ante proposuimus. Aut si omnino communicanda sint, ne plusquam vni soli impertias: qua in re, etsi periculum non desit: longe pauciora tamē sunt, quam si negotium cōmunicetur pluribus. Proximum ac simile præcedentibus exemplis est: si quando tyranni violentia te cogit, vt tu illi id inferas, quod ipse alioquin tibi illaturus fuerat: nec vllum detur vel spatium, vel occasio, qua vtrumque hoc euitare possis. Nā hæc necessitas plerunque bonum finem sortitur: vt iam exemplis manifestum euadet. Commodus Imperator Prætorianis militibus Lætū Electumque duces præfecerat, quibus familiarissime vtebatur: & Martiam concubinam præ cæteris diligebat. Sed quia iidem hi vitæ suæ turpitudinem

quande-

quandoque reprehēdebant: decreuit eos omnes, & alios quosdam vna cum illis è medio tollere, quos omnes eo ordine in schedula descriptos habebat. Quam schedulam cum puluinari subiecisset, eamq; puer, illi familiaris, in cubili ludēs, mane inuenisset: & ex cubili egressus, Martiæ, quæ obuiam forte occurrebat, tradidisset; Accidit, vt illa vna cum Lęto atq; Electo; cognito inde, quod omnibus imminebat, periculo, sequenti nocte Commodum oppresserit. Antoninus Caracalla etiam, cum in Mesopotamia cum exercitu esset, & Macrinum copiarum suarum ductorem secum haberet, hominem politicum magis, quam militarē: accidit illi, quod cęteris quoque tyrannis euenire solet, vt metueret, ne, quod maxime merebatur, aliquis imperium inuideret, aut insidias strueret. Itaque datis ad Maternianum, amicum suum, literis, rogauit eum, vt Romæ ab Astrologis expiscaretur, num quis eo tempore esset, qui ad imperium aspiraret, idque ad illum perscriberet. Maternianus igitur rescripsit, Macrinū illum esse, qui eo tēpore aspiraret ad imperium. Eæ literæ, cum prius ad Macrini, quā Imperatoris manus peruenissent, certiorē eum de periculo, quod imminebat, fecerunt: itaque cum aut moriendū sibi cerneret, aut occidendum Antoninum, antequam aliæ literæ Roma afferrētur: Martiali amico certo cuius fratrem ante paucos dies Imperator necauerat, negotium demandauit, qui illum è medio commodissime sustulit. Est enim hęc necessitas, quę nullam moram patitur, similis Nelemati consilio de quo ante fecimus mentionem. Sed interim obseruatione dignum est, per eadem

hæc exempla, manifeste cōprobari id, quod principio huius disputationis monuimus, minas plus nocere principibus, & vehementiores excitare coniurationes contra ipsos, quam iniuriæ ipsæ, vt semper cauendum ab iis sit. Homines enim beneuolentia continendi sunt in officio: Quæ si nō prosit, ita puniendi sunt, ne amplius nocere queant: nunquam autem eo adducendi, vt videant vel sibi pereundum esse, vel alium tollendum. In exequendis consiliis coniurationis, impendent pericula ex hisce maxime causis: si vel ordo, vel methodus agendi immutanda sit in ipso actu, ex aliqua occasione: vel si percussoribus animus desit: vel si iidem per imprudentiam errent: aut si non omnes interimantur, qui necandi fuerant. Nam primum quidem quod attinet, existimare debemus nihil plane esse, ex quo humanæ actiones tantopere impediantur, quàm ex subita mutatione ordinis, ac methodi quæ ad agendū iam dudum concepta animo, atq; constituta fuerat. Et si vsquam nocet, in rebus certe bellicis, quæq; iis similes sunt, perniciosissima est. Nam ad patrandum tale quoddam facinus, nihil magis necessarium existit, quam vt coniuratorum singuli, iam ante longo tempore de suo officio cogitent, vt quisque sciat, quid, quo loco, quo tempore, & ex qua occasione agendum. Quo fit vt postquam in certum quendam modum agendi oculos diu intentos habuerint: atque is subito mutandus sit: consilia omnia periclitentur ac perturbentur. Itaque etsi occasio requirere videtur aliquam ordinis mutationem: longe tamen melius est, facinus secundum præscriptam prius methodū perpetrare,

petrare, quam ordinis subita mutatione, tot pericula subire. Quod si tempus suppetat, mutari & ordinari omnia possunt: sed mutationes subitæ vehementer periculosæ sunt. Exemplum notum est ex coniuratione Pazziorum contra Laurentium & Iulianum Mediceos: in qua hæc erat à coniuratis præscripta methodus agendi, vt Cardinalem S. Georgii prandio exciperent, & in eo conuiuio necarent, quos vellent: erantq; iam distributa coniuratorum officia, & constitutum qui percussores esse deberēt: qui occupare palatium: & qui excurrere per vrbem, ad populum conuocandum, & publicam libertatem denuntiandā. Sed cùm instaret tempus patrandi facinoris, ac coniurati in summo templo forte sacris interessent, vna cum Mediceis Florentiæ: compertum est, Iulianum non solitū prandere: qua re cognita coniurati subito conuenerunt, & quod prius constituerant domi inter prandendum facere: id in templo patrandum censuerunt: quæ res vniuersam methodum perturbauit. Nam Ioannis Baptistæ de sicco monte, in templo cædis particeps esse noluit: itaque alium illi surrogare, & singulis officiis nouos ministros aptare & quærere oportuit: qui in agendo tantopere errârunt, vt coniurati in ipso actu oppressi fuerint. Percussoribus deest animus, quandoque ob maiestatem vultus eius, qui necari debebat: quandoque ob timiditatem, percussori insitam. Nam tanta solet esse maiestas, ac grauitas vultus, in quibusdam principibus, vt percussorem vel metu subito terreant, vel alioquin eius animum humanitate aliqua à tanto facinore auertant. C. Mario, cum à

Minturnensibus captus teneretur, immissus seruus, qui illum necaret: tanta vultus maiestate, & nominis recordatione perterritus fuit, vt vires ad percutiendum deessent. Itaque si tantum potuit autoritas, & grauitas vultus hominis captiui, & tanta fortunæ aduersitate vexati, quid sentire debemus de maiestate liberi principis, qui magnifico illo cum apparatu, multis satellitibus comitatus ingrediatur: Potest profecto hæc vel audacissimum quemque terrere, & crudelissimum misericordia permouere. Fuere quidam, qui aduersus Sitalcem Thraciæ Regem coniurarunt, ac cum simul essent iam omnes in eum finem congregati, vt illum necarent: nullus quicquam in regem tẽtare ausus est: sed cũ se mutuo tantũ intuerentur, Regẽq; aspicerent, re infecta discesserũt: nec causam intelligebant, cur nihil facere potuisset: patefacta itaque coniuratione, pœnas soluerunt pro illo scelere, quod, cũ decreuissent, patrare noluerant. Aduersus Alfonsum quoque Ferrariæ ducẽ, coniurauerant bini ipsius fratres. & vtebantur opera Ioannis presbyteri musici eius: qui etsi Ducem, vt postulauerãt, sæpe ad ipsos deduceret; amplaque illis potestas sæpe foret illum enecandi: nõ ausus est tamen eorum quisquam id perpetraret ex qua re factum, vt aperto tandem eorum consilia meritas pœnas malitiæ, stultitiæque suę soluerint. Neque vero alia de causa iis hoc accidit, quã ꝙ vel perterrefacti principis maiestate, vel illius aliqua humanitate ad misericordiam cõmoti fuerint: videntur errores hi dependere, vel ex timiditate, vel imprudentia, ac stupore quodam quibus perturbati Coniuratorum animi, aliud quiddam

faciunt,

faciunt, ac dicunt, quam debebant, atq; volebãt. Hunc stuporem descripsit Liuius in Alexameno, cuius ante fecimus mentionẽ. Nam cum occasio venisset patrandi aduersus Nabidẽ facinoris, consiliumque suis iam communicasset, tunc vt Liuius ait, colligit & ipse animum, confusum tantæ cogitatione rei. Solent enim etiã viri fortes, quique arma tractare consueuerint, in tam arduis crudelibusque negotiis perturbari: quo fit vt percutiendi partes, non nisi audacissimo cuique, & cuius animi crudelitas per experientiam compertа sit, demandari debeant. Nam tanta vis est illius animi perturbationis, vt vel arma ex manibus excutere tibi queat, vel verba quædã proferre, quibus totum negotium prodatur, & opprimatur. Lucilla, Commodi soror Quintiano prouinciam interficiendi eius demandauerat. Is igitur Commodum expectauit præ foribus Amphitheatri, atq; hic cum stricto pugione obuiã factus: hunc, inquit, tibi Senatus mittit. Sed hoc elocutus, cõprehẽsus fuit priusquã pugione vuln⁹ inferre posset. Antoninus Volaterranus, cui in Pazziorum coniuratione datæ partes erant necandi Laurentii Medicei, cum illum inuasurus esset, proditorẽ magno cum clamore eum nominauit: quæ vox emissa Laurentio salutis causa extitit, coniuratis vero perniciei. Sed neque perfecte exequi licet consilia coniurationis, quotiescunque in plures, quam in vnum coniuratur: quod propemodum fieri nequit, vt vno eodemque tempore in diuersis locis, idem facinus perpetretur: diuersa vero tempora expectari non possint, cum facinus vno loco patratum, alterum facile impedire queat.

Quod si igitur contra vnum principem facta cōiuratio, res dubia est, periculosa & stulta: quæ aduersus duos fit, plane temeraria existit. Et nisi Herodiani autoritas mihi persuaderet, nūquam crederem quod ille narrat de Plautiano: videlicet, mādasse eum Saturnio Tribuno prouinciam necādi & Seuerum & Antoninum, diuersis locis habitantes: quod hæc res rationi plane aduersetur. Iuuenes quidam Athenienses coniurauerant aduersus Dioclem & Hippiam eorum tyrānos: cum ad factum ventum est, Dioclem interfecerūt. Sed Hippiæ pœnas luerunt suæ temeritatis. Chion & Leonides Heraclienses, Platonis discipuli coniurarunt contra Clearchum & Satyrum tyrannos: Clearchum occiderunt, sed ab altero puniti fuere. Pazziis quoque non successit coniuratio cum Iulianum tantum sustulissent: Laurentius periculo se eripuisset. Itaq; ab huiusmodi coniurationib: vehemēter abhorrere debent omnes boni: quod iis neq; patriæ, neq; sibi quicquā prosint, sed plurimum noceant. Nam qui periculum effugiunt tyranni, postea longe crudeliores fiunt: vt satis apparet vel ex iis exemplis, quæ iam adduximus, coniurationum Florentiæ, Athenis, atque Heracleæ factarum. Itaque admirabilis magis videri debet Pelopidæ coniuratio, contra patriæ suæ tyrannos, quod illi non vnus, sed decem occidendi essent: præterea cum esset exul, difficillimus illi patebat ad tyrannos aditus. Sed ille tamen superatis omnibus hisce difficultatibus, & Thebas venit, & tyrannos necauit, & patriam liberauit; Cutionis videlicet cuiusdam opera vsus, qui tyrannis familiaris consiliarius erat. Sed est hoc exemplum

nemi-

nemini imitandum, quod pro miraculi loco celebretur, ob superatas tantas difficultates. Accedit hisce, quod impediri etiam potest executio eorũ, quæ in coniuratione decreta sunt, casu aliquo, ac fortuita quapiam suspicione: cuius generis illud fuit quod Brutum sociosque commouit eo die, quo in Senatu Cæsarem necare decreuerant. Nã cum Cæsar in Senatum iturus incidisset in Cn. Popilium coniurationis conscium, & cum eo longo tempore collocutus fuisset: metuebant cæteri coniurati, qui id obseruassent, ne forte Popilius Cæsari rem aperiret. Itaque in eam sententiam adducebantur, vt eo ipso loco impetum in eum facerent: idque omnino facturi erant, nisi colloquendi finem fecissent, & discedentes à se mutuo, nullum periculi signum ostendissent. Plurimum autem possunt huiusmodi suspiciones: itaque habenda vtique fuerit earum ratio, tãto accuratius, quanto facilius est suspicari iis hominibus, qui conscii sibi sunt suorum scelerum. Nam qui tales sunt, quoscunq; vident colloqui, de sese loqui putant: potestque facile euenire, vt vox aliqua in alium finem emissa, ipsis suspicionem moueat, tãquam si de aliquo coniurationis negotio pronũtiata foret. Ex qua re, vel per fugam consilia patefacias: vel maturando executionem, in aliud aliquod absurdũ incidas, præsertim cum plures fuerint coniurationis conscii. Casus etiam fortuiti considerandi sunt, quod ii persæpe actiones coniuratorum impediant. de quibus etsi nil certi docere queas: propositis tamen exemplis documentum quoddam, atque cautelam præbere possumus. Iulius Bellantius Senensis, vt supra memi-

nimus, Pandolphum socerum interficere decreuerat: quod filiam, quam ei matrimonio iunxerat, ademisset. Ad id autem peragendum, hanc sibi methodum præscripserat: vt quia Pandolphus singulis dieb. visitãdi amici cuiusdã qui ęgrotabat, causa domũ Iulii pręteriret: cõiurati intra portam domus, eũ armati expectarẽt, & in superiori ædiũ parte quendã cõstituerãt q p fenestrã obseruaret Pãdolphi aduẽtũ, vt cũ portę appropinquaret, signo id cęteris significaret. Sed cũ Pãdolph⁹ iã veniret, & signũ coniuratis daretur ab illo, qui p fenestrã obseruabat aduentũ eius, forte accidit, vt antequã ad portam Iulii peruenisset, amicus quidam obuiam factus eum salutando aliquantum detineret. Itaque egressi cum impetu coniurati, antequam peruenisset ad portam: coniurationẽ armorum strepitu prodiderunt: ex quo accidit, vt Pandolphus periculum euitare potuerit, coniurati vero fuga exilioque sibi salutem quærere cogerentur. Hoc igitur solo casu fortuito impedita, atque irrita facta sunt omnia Iulii consilia, & Pãdolpho salus quæsita. Supersunt ea pericula nũc, quæ post patratum facinus consequuntur: quæ ex eo solum dependent, ne relinquantur qui necatum principem vlciscantur, & facinus coniuratorum puniant. Huiusmodi esse solẽt vel fratres, vel filii aut alii consanguinei, ad quos ptincipatus hæreditario iure aliquando peruenire queat, siue illi coniuratorum negligẽtia, siue alio aliquo casu pericula euadant, ac superstites maneant, vt de coniuratis pœnas sumant. Quemadmodum accidisse nouimus Ioanni Andreæ Lampognano, qui vna cum aliis quibusdam coniuratis, Mediolani du-

ni ducem sustulerat: sed cum superessent bini eius fratres & filius vnus, non defuit vindicta suo tempore. Sed neque possunt coniurati prouidere omnibus casibus, quibus aliqui alii conseruantur. Nam si per negligentiam tales quosdam in viuis relinquerent: vehementer errarent, ac omni vituperio digni essent. Fuere quidam in foro Liuio coniurati, qui Girolamum comitem, propriũ dominum sustulerunt: Catharinam coniugem cum liberis infantibus in vincula coniecerunt. Sed cum arcem, sine qua tutos se esse non putabant, occupare etiam conarentur: neque præfectus illam tradere vellet: persuasit illis Catharina ex vinculis, vt retẽtis liberis pro obsidibus ipsam in arcem intro mitterent: ita enim effecturam vt arx ipsis traderetur. Sed cum in arcem ingressa fuisset, mariti cædem illis exprobrauit minataq; est coniuratis seueram vindictam: ac ne metu liberorum amittendorum putarent absterritam iri à vindicando: membra genitalia illis per fenestram ostendit, asserens sibi modum esse adhuc alios liberos procreandi, si forte impias manus ab illis non abstinerent. Cõiurati igitur tarde nimium suæ imprudentiæ moniti, perpetuo exilio sibimet pœnas temeritatis suæ iniunxerũt. Sed maximum vindictæ periculum tunc impendet coniuratis, cum populus principem amat, in cuius caput facta est coniuratio. Tunc enim vindictam euitare nunquam possunt. Exemplo esse potest C. Cæsaris cædes. Nam cum is populum Romanum beneuolum habuisset, vindicata ab illo est cædes Cęsaris, & percussores omnes vrbe pulsi, & diuersis in locis necati. Quæ vero aduersus patriam fi-

unt coniurationes: auctoribus suis longe minus periculosæ sunt, quam quę aduersus Principes tyrannosque tentantur. Nam in tractandis eorum consiliis parum periculi est: in iis exequẽdis tantum, quantum in iis quæ fiunt contra principes: post patratum facinus, nullus amplius superesse potest metus. Parum periculi est in consultando, quod ciuis vires suas sensim augere, & copias cõparare, sine suspicione queat, sensimque se pręparare ad facinus ipsum perpetrandum, absque impedimentis. Quod si aliquando lex aliqua ob aliam caussam lata, impedimẽto sit tuis conatibus: differri illi in aliud tempus possunt, donec cõmodior occasio detur. Sed hęc omnia intelligere debemus, ita fieri posse in iis solum Rebuspublicis quibus serpere iam cœpit corruptela morum. Nam in quibus incorrupti adhuc sunt mores hominum: verisimile est, nullum ciuem huiusmodi consilia tractaturum. In corrupta autem Repub. multę patent vię, & rationes ad principatum absque vllo singulari periculo ascendendi: quod magistratus tarde moueatur ad restinguenda huiusmodi incendia, & longe cauti sunt quam principes. Reuereri etiam solent suos ciues potẽtiores: ex qua illis deinde audacia maior accrescit. Nota omnibus est Catilinaria coniuratio, à C. Salustio descripta: sed eadem iam detecta iam erat, cum Catilina nõ modo in vrbe tutum se esse putabat, sed in Senatum venire, & patribus cõsuliq; maledicere audebat: tantum scilicet solebat ea Respublica ciues suos reuereri. Quin etiam tunc, cũ vrbe excessisset Catilina, & esset in exercitu, nequaquam capti fuissent Lẽtulus, cæterique coniurati,

iurati, ni literis, eorum propriis manibus scriptis, conuicti fuissent. Hanno potentissimus Carthaginensium Reipub. ciuis, aspirabat ad tyrãnidem, cuius assequendæ caussa, decreuerat in nuptiis filiæ Senatũ vniuersum veneno tollere. Ea re cognita, Senatus nõ aliter prospexit huic malo, quã quod lata lege, nuptiarũ sumptibus modum posuit talem, ex quo eius conatus impediretur: tanti hunc suum ciuem faciebant. In exequẽdis contra patriam coniurationis cõsiliis, magna difficultas, magnumq; periculum est. Nam raro accidit, vt vnicus ciuis tanta potẽtia sit, quæ patriam subiugare queat: cum hic aduersus multos oporteat, neque etiam sæpe accidit, quod contigit C. Cæsari, Agathocli & Cleomeni, vt in promptu habeas instructissimum exercitum ad patriam subito occupandam, sed cum vires coniuratis desunt, tunc arte aliqua & dolo tentant, aut exterorum implorant auxilium. Dolo artificiali vsus est Pisistratus. Nam cum victis Megarensibus magnam sibi apud plebem beneuolentiam comparasset: prodiit domo sua, quodã die mane, in publicum vulneratus & coram populo questus est de iniuriis, quas ab optimatibus accepisset petiitque vt liceret ad custodiam corporis sui armatos aliquos secum habere: ex qua re concessa per imprudentiam: paulatim summum imperium per tyrannidem occupauit. Pandolpho Potruccio, cum ex militia Senas cum aliis quibusdam rediisset, senatus custodiam fori demandauit, remq; tunc contemptus esset: sed ille, opera suorum satellitum, tantam sibi conciliauit authoritatem, vt principatum vrbis, breui tempore occupauerit. Alii alio

quodam modo, ac diligenti industra idem præstiterunt, sine vllo tumultu, sed qui per vim, aut auxilia peregrina patriam occupare conati sunt, varios habuerunt euentus, prout illis fortuna magis aut minus aspirauit. Catilina certe occubuit. Hãno, de quo sumus locuti paulo ante cum propinandi veneni occasio illi erepta esset, multos clientes aliosque suæ factionis homines armauit, & cum iis omnibus oppressus est. Thebani quidam ciues, cum aduersus patriam coniurassent, aduocato in auxilium Spartanorũ exercitu, voti compotes facti sunt, & patrię imperium occuparunt. Omnesq; adeo coniurationes contra patriam factæ aut successerunt suis autoribus, aut in ipso facto oppressæ sunt: dum tractabantur eorum consilia, nil senserunt periculi. Postquam patratum facinus fuerit, & coniurati voti compotes facti non est aliud periculum metuendũ vllum, quam ea ipsa, quæ cum tyrãnide coniuncta alioquin esse solent: de quibus euitandis iam ante à nobis disputatum est. Hæc sunt quæ de iis coniurationibus docendum putaui, quæ ferro ad propositum finem tendunt: de iis qui veneno vtuntur, nil dixi, quod iisdem principiis innitãtur, eademque methodo progrediantur. Magis vero etiam periculosæ esse solent coniurationes, quæ vtuntur veneno, magisque de suo exitu incertæ, cum ob eam causam quod communicare necesse sit consilium cum iis qui veneni naturam nouerunt, quique eius propinandi commoditatem habent, tum quod multis de causis fieri queat, vt venenũ sumptum tamen non enecet. Tale fuit poculum, Commodo Imperatori propinatum. Nam cum id

id vomitu eiecisset, necesse fuit coniuratis, si sublatum illum vellent, vt illum laqueo interficerent. Principes certe viri, summam pestem existimare debent coniurationes, & ab illis summopere cauere. Nam cum semel in principem coniuratum fuerit: aut ipsi pereundum est, aut alias cum quadam infamia viuendum. Si enim res coniuratis ex animi sententia succedat, interficitur princeps: sin detegatur coniuratio, & supplicium de coniuratis sumatur: tunc cadit princeps in crudelitatis suspicionem, & putatur sæuitia sua, aut auaritia, in insontes sæuiisse, non meritas pœnas de malignis, ac perfidis hominibus sumpsisse. Monendos autem censeo omnes principes ac Respublicas: vt si quando aduersus illos cõiuratum fuerit: diligenter expendant coniuratorum vires, antequam ad illos puniẽdos accedant. Nam si magnas illas esse compertum fuerit, nihil aperte aduersus illas tentandum, sed dissimulanda omnia, donec auxilia compararint, ad extinguendum hunc ignem sufficientia. Quod si aliter fecerint, exitium suum accelerabunt. Nam cõiurati, cum detecta esse vident consilia sua, metu periculi, extrema quæque tentare solent. Exemplum igitur licebit imitari populi Romani. Nam, cum is aliquando binas legiones Capuæ in hybernis reliquisset, vt præsidio essent cõtra Samnites, atq; eorũm duces contra Campanos coniurassent: populus Romanus re cognita, & Rutilio consuli demandata, euulgauit fore, vt iidem milites sequenti quoque anno isthic hybernaturi essent. Coniurati igitur se spatium nactos putabant, cõsilium, quando vellent, exequendi, atque ita sedata quieuit in præsentia

ſeditio, donec Conſuli ſpatium daretur, coniuratorum præcipuos quoſque, tanquam id ob alias cauſas fieret, à cætera turba ſeparandi, atq; ita cõiuratorum robur minuẽdi, vt cum poſtea exequi decreuiſſent inſtituti ſui rationem, vires non haberet. Singulare profectò exẽplum omnibus ad cognoſcendũ,quam lente progredi ſoleãt res humanæ, quando nullum in mora periculum videtur: & è contra quam feſtinare ſoleamus, cum in eadem mora multum periculi eſſe exiſtimamus. Hæc igitur prudentiſſima ratio fuerit, coniuratos ſuſpendendi,vt conſilii executionem in alia tempora differant, tibique ſpatium ad occurrendum concedant: ſiquidem illis fucatam quãdam occaſionem obiicias, qua alio tempore commodius, quam nunc, voti compotes fieri poſſe videantur. Qui aliter coniurationibus ſeſe oppoſuerint, interitum perniciemque ſuam accelerabunt: perinde vt accidiſſe nouimus Duci Atheneo,& Guilielmo Pazzio:quorũ ille,cum aduerſus ſe factam coniurationem intellexiſſet, re non aliter conſiderata,ex coniuratis vnum cœpit:cęteri cognito, quod ipſis immineret,periculo,ſumptis armis,comitem imperio ſpoliarunt. Guilielmus aũt Chianæ vallis præfectus,anno Domini 1 5 0 1. cognouit Aretii coniurationem factam, vt ea vrbs,Florentinis erepta,Vitelliis traderetur. Itaque Aretium ingreſſus,de coniuratorum viribus prius nihil cogitauit, ſed coniuratorum vnum in vincula coniecit,conſilio vſus Epiſcopi,filii ſui:qua re permoti cæteri coniurati, ſumptis armis vrbem occuparunt,& Guilielmum præfectum in vincula coniecerunt. Cum infirmæ ac debiles fuerint cõiurato-

iuratorum vires, optimum est illas quam primum opprimere: neque imitanda sunt exempla vel Athenei ducis, vel Dionis Syracusani: quorum ille ciuem quendam à quo coniuratio patefacta fuerat, interficiendum curauit, vt cæteri putarét eum nihil suspicari, ac proinde beneuoli illi fierent: Dion autem, de quorundam erga se animo, & voluntate dubitans, Calippo, cui plurimum confidebat, in mandatis dedit, vt simularet se coniurationem esse facturum contra sese ac videret, quos in eam sententiam pertrahere posset. Vterq; autem horum vehementer errauit. Nam primus effecit, ne quisquam coniuratos accusare auderet: atque illi proinde ad coniurandum audaciores essent. Alter viam coniuratis ostendit, qua interficeretur. Nam Calippus eam nactus occasionem, absque vlla suspicione Dionem imperio simul & vita spoliauit.

SCIPIONIS AMMIRATI NEAPOLITANI *Magn. Etrur. Duc. à Consiliis*

Ex Libro XIX. Discursuum Italice in Corn. Tacitum scriptorum

DISPVTATIO X.

Rarissime, imo fere nunquam se excusare posse eos, qui coniurant aduersus suum Principem.

EX ore eius qui mentiri nequit, missa est illa sentẽtia; Necessario euenire scandala, sed in-

felices esse illos,per quos ea euenerint. Equidem haud scio,an identidem dicere liceat nobis reperiri Principes sceleratos, etiam puniri atq; exterminari necesse esse: verum infelicissimos esse illos,qui virum Principem è medio tollunt. Id voluit Tacitus cum dixit: Haud dubie intererat Vitellium vinci: sed imputare perfidiam non possunt,qui Vitellium Vespasiano prodidêre, cum à Galba desciuissent. Inter multas rationes quæ hac de re in mediũ proferri possunt, princeps est hæc: Quod fortassis nunquam, vel certe rarissime cõiuratio facta est aduersus Principem vlla, solo libertatis amore. Vnde haud inscite dictum est: Frustra obtentui sumi libertatis titulũ ab iis, qui priuatim degeneres, in publicum exitiosi nihil spei nisi per discordias habent. Et alibi: Libertas & speciosa nomina prætexuntur: nec quisquam alienum seruitium & dominationem sibi conquisiuit, vt non eadem ista vocabula vsurparet. Ideoque & illud optime dictum, vtpote de re verissima quamuis deterrimi consilii, Multos vt imperium euertant,libertatem præferre, si euerterint,ipsam quoq; aggressuros. Rebellauerat Rex Armeniæ aduersus Astyagen regem Medorum, cui posteaquã ab eo reiectus esset, factus erat tributarius,promiseratque se,quoties necessitas postularet,secuturum illum in bellũ aduersus quoscunque, quin etiam nullum in regno suo exstructurum imposterum propugnaculum. Postea vero arma in eum sumsit Cyrus Astyagis è filia nepos; qui postquam non solum eum prælio vicerat, verũ etiam ipsummet ceperat, interrogauit, quæ illum res ad rebellandum impulisset? Respondit,

ſpondit, Armenus: Quod libertatem affectabam, quodve mihi omnium pulcerrimum videbatur liberum eſſe, eamdemq; libertatem filiis ac poſteris relinquere. Ad hæc Cyrus, Rem inquit profecto pulcerrimam atq; omni laude dignam exiſtimare debemus, pugnare de libertate. At enimuero dic mihi quæſo, ſi quiſpiam in prælio victus fuerit, aut ſi alicunde alicui contigerit, in alterius poteſtatem incidere, hunc, ſi ſe ſubtrahere victoris dominio conetur, vtrum virum bonum eſſe exiſtimas, an vero tanquam hominem iniuſtum atque latronem ſeueriſſime punias. Haud inficiari potuit Armenius, quin pœnam eſſet promeritus, ſi domino velut ſurripiens ſuarum eum rerũ poſſeſſione ſpoliauiſſet, quas belli iure optimo acquiſiuerat. Quod ſi hoc ita eſt, vt certe eſt, quanto magis delinquit is qui non rebus modo ſuis aliquem, ſed etiam vita priuatum it? Sed enim dicat aliquis, Quid igitur faciam, ſi mihi ſub Tyranno viuere ſors obtigerit? Illud nimirum quod Cerialis ſuaſit Treuiris atque Lingionibus: ſicuti inquit, ſterilitatem aut nimios imbres, & cetera naturæ mala, ita quoque luxum vel auaritiam dominantium tolerate. Cui conuenit, quod multi olim Senatores dixerant M. Liuii iracundiæ mitigandæ: Non minus acerbitatem patriæ quam patrũ tolerandam eſſe. Neque abſimile eſt illud Marcelli; ſe bonos Imperatores voto expetere, qualeſcũque tolerare. Et Claudius Imperator dicebat Parthorum legatis: Ferenda eſſe regum ingenia, neque vſui crebras mutationes. Atqui ita comparatum eſt, vt multi nullo ſint contenti imperio, aut Reipub. genere: qui vix dum hodie vnum exper-

ti sunt,postridie aliud affectant,quod postea idētidem euertant:Id quod magis tribuendum est ipsorum inconstantiæ atque insolentiæ, quam Principum. Neq; dici consueuit,quia multo præstet in libertate quam sub Principe viuere, hanc esse causam mutationum, cùm reperti olim fuerint ex Iuuentute Romana multi nobiles qui exuto seruitutis iugo & libertate parta,tam peruerso fuerint ingenio, vt in animū induxerint & patriam,parentes,templa Deorum, omnia denique humana & diuina,superbissimo quondam ipsorū regi,& tunc acerbissimo exuli prodere. Imo ipsos Iudæos, postquam excusserāt iugum Pharaonis, non potuit non pœnitere recuperatæ libertatis. Neque est quod se excusent, propterea, quod sub tyranno via sibi præclusa sit perueniendi ad honores,quos virtus ipsorum meretur; quandoquidem alibi demonstrauimus, vel sub pessimo Principe alicui licere magnum atque honoratum esse: Quin imo eo sunt ingenio viri magni,quiue virtute sua viam sibi ad veram gloriam patefecerunt,vt illibenter talia moliantur. Imo qui sapiūt, ab hisce rebus sibi cauent, tanquam à periculosissimis scopulis, ad quos pauci appulerunt, qui non rationes suas omnes adflixerint. Hic mihi obiiciat aliquis, me nunquam gustasse dulcedinem libertatis,ideoque imprudenter hac de re garrire. Cui ego respondeo: Si libertate cunctis thesauris pretiosiore non recte liceat vti: neq; vero liceat recte vti nisi inter homines bonos atque præstantes,atque horum nostro sæculo magna sit penuria; equidem eo consilii descenderem, vnum, vt mallem,quam multos tyrannos ferre,si tamen ta-

lis

lis esset is, sub quo viuerem. Sed omissis hisce disputationibus: Mehercules, si quod hominũ genus est, qui minus excusare possint rebelliones, atque aduersus suum principem coniurationes, ii nos Christiani sumus: quippe non solum edocti obtemperare iusto & legitimo Magistratui, verum etiam improbo & insolenti (si quis forte talis nobis contingeret) morem gerere, eiusque superba asperaque imperia patienter ferre: quandoquidem nemo nostrûm nescit, Deum immortalem ita velle, cuius in manu sunt corda Principum. Quòd si hic multos sinit eiuscemodi regnare Principes, quanto magis nos id æquo animo tolerare debemus.

LIBET HIC ADTEXERE eiusdem Ammirati aliam disputationem, & cum superiori quasi gemellã facere, ex Lib. XVII. *Disc.* IIII. *Continet enim præcepta de vitandis & cauendis coniurationibus vtilissima, exemplisq; breuiter illustrata. Ideoq; est ab eo hæc Disputatio sic inscripta*

QVAS RES CAVERE VEL curare Principes debeant, ne subditos suos offendant.

IN fine pulcherrimæ illius & prudentis orationis, qua Pisonem Galba alloquitur in adoptando eo & successore imperii designando, monet eum quiddam, quod quiuis vt Princeps factus est, statim in omnibus cubiculorũ foribus inscriben-

dum curare deberet, ne vnquã ex animo ipsi excideret. Cogita, quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris. Tacit. libro 1. Histor. Idem ferè & Mæcenas apud Dionem suadet Augusto in extremo orationis, his verbis: Nulla in re laberis, si ea ipse libenter feceris, quæ velles alium facere, si eius imperio subiectus esses. Dio libro LII. Quæ præcepta mire congruunt cum illo nobilissimo Christi Seruatoris nostri, QVOD TIBI FIERI NON VIS, ALTERI NE FECERIS. Quam sententiam tanti fecit Alexander Seuerus Imperator, quamuis minime Christianus, vt non in ore solum eam perpetuo haberet, sed etiam in Palatio, aliisque publicis operibus vrbis Romæ inscribi iuberet. Lamprid. in eius vita. Hoc præceptum si recte memoria teneretur, Principesq; cubiculariis suis mane ad se intrãtibus iniungerent, ita iis subiicerent, Memento, Princeps, quid Galba Pisonem monuerit. quemadmodum fecisse quemdam regis Persarum cubicularium legimus, cum ei identidem mane diceret, Meminisset ea, quæ præcepisset ei aliquando Mesoromasdes: Plut. lib. institut. Principum. Verum enimuero, quoniam nemo est, qui talia cogitet, & Principibus proponere oportet res (vt vulgo loquimur) bene digestas: ad specialia descendam. Ac primũ admonito plerumque grauius à nobis accipi contemptum, quam damnum, ita illis dixerim. I. Si aliquem incõmodo adficere vultis, ne contemnite tamen eum. non enim aliam ob rem Caligula interfectus est à Cassio Cheræa, quem is pro effeminato habebat, quam, quia signum more militiæ petenti, Priapum dare solebat: agentiq; gra-

tias

tias de aliqua re, manum ei porrigebat formatam in obscænum modum. Suetonius in vita Calig. eademq; caussa Quintiliano fuit aduersus Neronem coniurandi: Tacit. lib. XV. teste. II. Vbi remedia legum in promptu sunt, nolite vi imperii & dominationis vti: nam, nullo fructu, Tyranni nomen vobis conciliabitis. III. Quoties ciuib. aut militibus vestris promittetis præmia, & remunerationes, ne difficiles & tardi in exsoluendo sitis. nam initium rebellionis contra Imp. Galbã fuit, donatiui toties promissi, nec vnquam repræsentati dilatio. Desperatione delati toties donatiui, inquit Tacitus lib. I. Histor. IV. Ne iniurias subditis vestris illatas ab iis, qui apud vos gratia valent, facile largiamini. nam cum quis se adfectum iniuria à priuato videat, à Principe vero cõtemptui habitum, magis in Principem ira incitatur, quam in priuatũ. quæ caussa Pausaniam impulit, vt Philippum regem Macedoniæ interficeret. V. Si quem offenderitis aliqua in re graui, ne eum vobiscum versari sinite, sic, vt nocere vobis queat. quod Imp. Lamberto adcidit, qui in venatióne defessus cum somnum caperet custode Vgone, cuius patrem Maginfredum occiderat, ab eo est in tanta oportunitate necatus, patrisq; vltioni mactatus. vt Luitprand. lib. XVI. refert. VI. Ne quem diutius metu crudelitatis vestræ aut odii torqueatis: nam vnusquisque timens, ne id sibi eueniat, quod euenisse aliis vidit, consilia celeriter in vos capit, præoccupatque. quod contigit Antonino Caracallæ, vt est lib. IV. Herodiani. VI. Vxores, liberi, vel sorores subditorum vestrorum pudicitiam à nobis integram & inuiolatam

seruent: nullum. n. vitium perniciosius est Principibus. qua de caussa à suis est Oddus Antonius, Vrbini Dux, popularium conspiratione occisus. Simonetta libro VII. cap. v. teste. Quidam Principes adeo omnes impudentię limites migrant, vt postquam ipsi libidinem suam exsatiauerunt, in partem prædæ vocēt etiam aulica ministeria: potissima quæ caussa fuit exitii Ioh. Galeacii Sfortiæ Ducis Mediolani. vt est in part. sexta Historiarum Corii. VII. Ne vnum alterumue, nouos præsertim homines, in immensum attollite, cæteris proceribus regni quasi à tergo relictis: quorum animos rumpi dolore, atque iracundia, necesse est: neq; alia res magis Henrici Tertii Galliarum regis cædem maturauit, regnoque maximas clades peperit. VIII. Vestras etiam vxores ipsas ne contumelia adficite. nam cum & liberum aditum ad vos, & personæ vestræ vsum habeant, ad hoc cum participes maiestatis & potentiæ vestræ sint, vtpote vxores, acerrime possunt se ipsæ vlcisci: queadmodum Rosimunda egit in Albuinum, primum in Italia regem Longobardorum: lib. II. Pauli Diaconi. IX. Similiter nec fratres vestros durius aut contumeliosius tractate, quāuis non æquali matre natos. ob hanc caussam enim Petrus Castiliæ rex ab Hērico fratre eius est & regno & vita spoliatus, vt Roderic. Epis. cap. XVIII. commemorat. X. Regna alieno sanguine parare ne conamini; sæpe enim cum proprio sanguine amittuntur. exemplo sit Carolus Tertius rex Neapolitanus, qui cum regnum Iohānæ reginæ extorsisset propinquæ suæ, clam eius iussu strangulatæ, paullo post est ab Hungaris in omnium cōspectu trucidatus.

datus. XI. Bonis neminem spolietis, in quibus humanæ vitæ sunt adminicula. Pleriq; enim vitam iis subsidiis spoliatam pręcipites cum periculis exponunt, vt morte se ærumnis atq; ignominiæ subtrahant: sicut ille, non ita pridem, furiosus, qui interfecit Mehemetum Visirum, magnis regibus potentia comparandum. XII. Si Principes noui estis, satis habete vim imperii retinere, nec simulachra quædam inania, vel ostentaměta curare: id enim conspirationis contra Cæsarē caussa fuit, quod apud Suetonium legimus. Hæc ita mihi in mentem venerunt, quibus præceptum illud explicarem Imp. Galbæ, Cogita quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris. Sed contra hoc præceptum, contraq; omnia quæ supra monuimus, obiicitur nobis à quibusdam intelligentibus viris, Aliud esse Principis personam, aliud priuati gerere. eamque ob rem multos, cum ad dominatum peruenissent, sententiam, atque ingenium immutauisse. Respondeo, verum id quidem esse, Aliter Principum res, quam priuatorũ incedere; Sed tamen omnes in melius: id est, in id, quod magis magnanimum est, quod fortius, quod iustius, quod magnificentius, non autem in id, quod deterius est, dirigi oporteret. Non vltra tibi necesse est adsentari Principibus, non vltra dissimulare, nō vltra indignitates alias ferre. Tu, priuatus cum esses, lites immortales reprehendebas: odio tibi erat aulicorum licentia, displicebāt mercatorum rapinæ, latrocinia militum ferre nō poteras æquo animo: cur igitur Princeps iam factus non iis remedium adfers, eaque tollis? Tibi priuato molestiam adferebant viæ male stratæ ac

munitæ, itinera intuta, publicanorum impudentia, cauponum velut piratica, aliaq; plurima, quæ miseros viantes morantur atque adfli&ctant: cur, dominatione parta, cum possis, non ista ad rectũ ordinem reuocas? an quia leuia tibi videntur? atqui non ita Romanis illis visę sunt, qui vias ita curarunt, vt magnificentia cum vtilitate certare videretur. Verum est illud Galbæ præceptum: qui ex priuato ad imperium cum venisset, nondum oblitus erat infirmitatis ac vitiorum, quæ in aliis Principibus perspexerat; ideoque Pisonem, vt idẽ meminisset, admonebat. Amplius dico: multo maiorem habere rationem eorum consiliorum debes, quibus priuatus vtebare, quam eorũ, quæ Principi facto se recens insinuauerunt. Nam vt illa, cum tu vnus è populo esses, ordinata & moderata erant, ex communi quodam totius populi consensu, vnde non temere dictum est, Vocem populi vocem Dei esse: sic ista, quibus velificatur dominandi licentia, postquam semel regnandi dulcedinem sensisti contemnereque priores cibos cepisti, auferunt te per licita atque illicita, velut ebrium, sine vllo freno aut discrimine, quocunque libido rapit, atque impellit.

INDEX OMNIVM CONiurationum, Defectionum, Rebellionũ, & Proditionum quæ ab initio mũdi, ad nouissima vsq; tempora variis in locis, ciuitatibus, Imperiis ac regnis exortæ sunt:

Ant. Contii I C.

Prin-

RINCIPIO, vt fabulæ fingunt in ipſo mundi primordio, nondum conſtitutam fuiſſe maieſtatem in cœlo, diis minoribus Ioui cedere detrectãtibus, ita veritas ſacri nos eloquii docet apoſtatas angelos, eorumque principem SATANAM, quæ vox Hebraica rebellem & aduerſarium ſignificat, diuinæ ac ſummæ maieſtati cedere nolentem, & ſimilem ſe altiſſimo iactantem duce Michaele archangelo, ac iuſtorum angelorum legibus fuiſſe oppreſſum, & de cœlo deiectũ, & igni ſempiterno deſtinatum. Ea prima fuit perduellio rebellioque & animatio hoſtilis aduerſus Deum, cum homines nulli dũ eſſent. Cuius perpetuo conſcius ille angelus præuaricator, homines poſtea ad conſimilem defectionẽ & ruinam ſolicitare non deſtitit nec deſiſtit. Hoc vnum damnationis ſuæ quærens præmium & ſolatium, ſi cum de ſalute ſua deſperarit, omnium hominum ſalutem in dubium reuocet, ac in præceps barathrum demergat, ſi aurem callidis eius ſuſurris præbuerint. Nam & ipſos primos homines non ad tranſgreſſionem tantum præcepti, ſed etiam ad læſionem & vſurpationem maieſtatis diuinæ inſtigauit, falſo prædicens fore vt poſt tranſgreſſionem viuerent oculis apertis, & eſſent ſicut dii ſcientes bonum & malum. Sed mihi conſilium non eſt varias diuinæ maieſtatis læſæ ſpecies enumerare, quas ab hoc crimine maieſtatis, iudicii & pœnæ genere antea monui diſcretas. Itaq; ne audax illud facinus latius commemorabo, quo turrem vſq; ad cœlum erigere tentarunt primi poſt diluuium homines & gigantes, partim nominis

& gloriæ parandæ causa, partim etiam muniendi aduersus diluuium, si rediret præsidii. Quam etiam rebellionem poetæ, & fabulæ in bellum gigantum transformarunt. Ouid. 1. Metam.

Affectasse ferunt regnum cœleste gigantes,
Altaque congestos struxisse ad sydera montes.
Tum pater omnipotens misso perfregit olympum
Fulmine, & excussit subiectum Pelion ossæ.

Sed nos veritas ipsa docet nullius fulminis præsidio, sed sola labii id est, linguarum confusione eos ab incepto fuisse præpeditos.

Conivrationes autē personarum, quæ in fabulis & tragœdiis referuntur, & quę fabulosis temporibus tribuuntur prætermittēs, eas percurrā, quę ab historicis sinceriore fide referuntur.

Primvs Sesostris regis Ægypti frater, ei apud se cum vxore, & filiis cęnāti insidias parauit. Diod. lib. 1. parte secunda.

2 Postea Ninus matri Semiramidi, per Eunuchum insidias parauit, quas authore Diodoro euasit, sed Trog. contra existimat ob adpetitum filii concubitum, ab eodem interfectā. narrat Orosius lib. 1. cap. 4. eam publico scelere, nefandam suam libidinem obtexisse, & legem tulisse, qua inter parentes liberosq; coniugia permittebantur.

3 Ad videndum Sardanapalum (quod nemini antea permissum erat) præfectus eius Arbaces ægre admissus, cum eum inter scortorum greges inuenisset omni fœmina molliorem & lasciuiorem, indignatus tanto probro cum sociis de bello illi inferendo coniurat. In quo victus Sardanapalus, se cum omni gaza in pyram coniicit, & in eius locum idem ipse Arbaces rex statuitur. Iustinus libro 1.

bro 1. Oros. lib. 1. cap. 19. Diodorus lib. 2.

4 Astyages meriti, id est, sceleris in Harpagũ admissi, cum in vltionem seruati Cyri nepotis, filium suum epulandum dedit, ipsi Harpago summam belli contra Cyrum committit, qui acceptũ exercitum statim Cyro per proditionem tradit, regis crudelitatem perfidia defectionis vltus. Iustinus lib. 1. Oros. libr. 1 ca. 19. Cyrus etiam, victo auo regnum abstulit, eumque maximę genti Hircanorum prępofuit, nepotem magis quam victorem se gerens.

5 Vxor Candaulis Lydiæ regis, cum Gyge regis amico, suoque adultero, de interficiendo marito coniurauit. Id fuit nuptiarum cum Gyge futurarũ prẹmium: Nam mariti sanguine dotata regnum viri & se pariter adultero tradidit. Iust. Herodot.

6 Magus quidem delegatum sibi facinus à Cãbyse de ipsius fratre Mergide interficiẽdo, etiam Cambyse mortuo perpetrat, prostratoque Mergide cui regnum debebatur, fratrem suum oris lineamentis persimilem subiecit Oropastem, ac nemine subesse dolum arbitrante, rex Oropastes diu pro Mergide creditus fuit. Iustinus lib. 1. Herodotus libr. 3. paulo aliter: quem sequitur Eusebius in Chronicis.

7 Ea falsi Regis subiectio postea Hostani viro inter Persas nobili, cognita, eum impulit vt cum sex Optimatibus coniuraret, eosq; in cædem falsi Regis impulsos, Sacramento religionis obstringeret: Quo occiso, de Rege ex ipsorũ numero eligendo concordare potuerunt, Regnum ad Dariũ Hispalis filium, vnum ex coniuratis peruenit: A-

lius ex coniuratis, nomine Zopirus, dolo Babyloniam ingressus, vrbē Dario Regi prodidit. Iustin. lib. 1. in fine.

Pisistratvs victis Megaris, quasi sibi non Patriæ vicisset, tyrannidem per dolum occupat: quippe verberibus voluntariis domi adfectus, laceratoq; corpore in cōcionē prodit, vulnera ostēdit, quæ à Principibus simulat accepta, obtinet ad custodiam corporis sui satellitium, & custodum cohortem, cuius munimento, & vi occupata tyrannide, annos regnat xxxiv. cuius duo liberi Diocles & Hippias, ille ob stupratam virginem, à fratre virginis interfectus est, hic ob crudelitatem quæstionis, de fratre virginis & consciis habitæ regno pulsus, ducem se Dario ad bellum patriæ inferendū obtulit, & eum aduersus patriam concitauit. Iusti. lib. 2. Euseb. ad annum 17. Tarquin. Sup. notat Hipparcum & Hippiam Athenis tyrānidem exercuisse, eosque tandem ab Armodio & Aristogitone interfectos: & Leenam meretricē amicam eorum, cum tormentis cogeretur, vt socios proderet, linguam suam mordacitus amputasse. Et paulo post apud Samum tres fratres, Polycratem, Sylum & Pantagnostum Lones, cum essent coloni ab Athenientibus deducti, in auxilium tamen Regis Xerxis venerunt aduersus Athenienses, quos vt rebellantes aduersus conditores suos, Themistocles increpans, perfecit vt in ipso prælio pugnę se paulatim subtraherent, quorum defectio cæterorum animos fregit. Iusti. libro 2.

Docvmento fuit Themistocles posse dolo bono interdum nostra cōsilia hostibus nūciari; nam cum

cum Græci audita Xerxis fuga consilium inissent interrumpendi pontis quem ille Abido, velut victor maris fecerat, vt intercluso aditu, aut deleretur, aut ad pacem petendam cogeretur: Themistocles contra metuens ne desperationem in virtutem verterent, & iter quod aliter non pateret, ferro patefacerent, consilium Græcorum Xerxi indicat: ille perculsus nuncio Abidum fugiens, & solutum pontem hibernis tempestatibus offendens, piscatoria scapha traiecit trepidus. Iustinus lib. 2. de Themistocle.

PAVSANIAS dux Lacedæmoniorum in bello aduersus Xerxem, pro ducatu Regnum Græciæ adfectãs, proditionis præmiũ cum Xerxe, nuptias filiæ eius paciscitur. Scribit præterea Xerxi, quoscunque ad se nuncios misisset, interficeret, ne res loquacitate hominũ proderetur. Sed dux Atheniensium Aristides belli socius electus, collegæ conatibus obuiam eundo, simul in rem sapienter consulẽdo, proditionis cõsilia discussit. Nec multo post accusatus Pausanias damnatur, non solo Argilii iudicis iudicio, sed & proprio: & in templo quodam est conclusus, vt in eo sub Dino interiret. Probus in Pausania. Iustinus lib. 2. in fine.

ARTABANVS Xerxis præfectus, cum septem robustissimis filiis Regiam Xerxis vesperi ingressus, eum trucidat: mox etiã Artaxerxem puerum impellit, Darium adolescentem fratrem interficere, persuadens à Dario patrem Xerxem interfectum. quo perpetrato, veritate rei gestæ postea cognita, Artaxerxes se quoque ad necem vltimũ appeti sciens, & verens numerum filiorum Artabani, exercitũ iubet esse paratum, quasi recogni-

turus militum numerum: ibi armatum Artabanum, iubet secum commutare loricam, simulans se breuiorem habere, exuentem se, ac nudatum gladio traiecit: tum etiam filios eius corripi iubet. Iustin. lib. 3. in principio.

Pericles Atheniensis dux belli, in Lacedæmonios electus prospiciens, & populo prædicens fore, vt ad conflandum illi proditionis infamiam, Lacedæmonii eius agros relinquerent intactos in populatione cæterorum, suos agros dono reipublicę, antequam ad bellum proficisceretur, dedit. Iustinus lib. 3.

Trigintaviri, deuictis Atheniensibus, impositi à Lacedæmoniis, qui rempublicã Atheniensium tractarent, cum primo cepissent pessimum quemque, & omnibus inuisum indemnatum necare, postea vbi licentia creuit, iuxta bonos & malos libidinose interficere cœperunt, & tyrãnidem in ciues exercuerunt, sibi tria millia satellitum statuentes: Itaque populus, qui de bono illorum initio lætabatur, stultæ lætitiæ pœnas tandẽ dedit: sed his tandem ab exulibus Atheniensibus eiectis, & bello victis, alii deceuiri substituti sunt, qui nihil exemplo prioris dominationis territi, eandem viam crudelitatis aggressi sunt, & dignum etiam cœptis audacibus vitæ exitum nacti, vt pacis victimę trucidati, reuocatis in vrbem his qui emigrare iussi erant, & ἀμνηστία iureiurando sancita, & lege à Thrasibulo lata, ne quis anteactarum rerum accusaretur, neue multaretur, quam legem obliuionis appellarunt: Probus in Thrasybulo, quem facit harum rerum auctorem. Iustinus lib. 5. Salustius in Catilin. in oratione Cæsaris.

In

IN BELLO Thebanorum & Athenienſium aduerſus Lacedęmonios, Pauſanias alter Lacedęmoniorum dux, proditionis accuſatus, in exilium abiit.

PAVSANIAS nobilis ex Macedonibus adoleſcens, vel certas ob cauſſas Philippo patri Alexādri ſubiratus, vel ab Olympiade expulſa immiſſus, ipſum Philippum quo die nuptias filiæ ſuæ Cleopatræ cum Alexandro Epiri Rege celebrabat, obtruncauit. Ob quod facinus crucifixus cum eſſet, eius in cruce pendentis capiti coronam impoſuit Olympias, eadem nocte qua venit titulo officii ad exequias mariti: ſed & paucos poſt dies refixum corpus eius inter reliquias mariti cremauit, & ei tumulum eodem in loco fecit, parentáriq; quotannis curauit: & gladium quo Rex interfectus fuerat, Apollini ſub nomine Martialis conſecrauit: quod nomen antea illi paruulæ fuerat.

PORTENTOSA fuit Darii in Artaxerxem patrē, à quo viuente Rex factus fuerat coniuratio, cum quinquaginta fratribus parricidis, qua detecta, omnes cum vxoribus diis paternæ maieſtatis vltoribus pœnas dederunt: Ochus poſtea regnum adeptus, timens parem coniurationē, regiam cognatorum cæde replet, nullo ſexus, ſanguinis, ætatis diſcrimine, ſcilicet, ne innocentior fratribus haberetur. Iuſtinus lib. 10.

ANTIPATER per inſidias Alexandrum Mag. veneno extingui curauit. Iuſtinus lib. 12.

PANETIVS primus in Sicilia arripuit tyrannidem. Hieron. poſt Galeonem Syracuſis tyrannidem exercuit. Euſebius Chronic. ad annum 2. Tarquinii Priſci: & ad annum 5. Xerxis.

Accvsatvs fuit Athenis Miltiades proditionis, quod cum patum expugnare posset, à Rege corruptus, infectis reb. à pugna decessisset: caussa cognita capitis absolutus, pecunia multatus est, lite quinquaginta talentis æstimata, hanc pecuniam quia soluere non poterat, in vincula publica coniectus est, ibique diem obiit supremum. Sed aliam fuisse causam damnationis ait Probus: nempe quia eius potentiam & dominandi assuetudinem, magnam auctoritatem apud omnes ciuitates, nobile nomen laudem rei militaris suspectam habuerunt Pisistrati tyrannidis memores. Probus in Miltiade. Valer. Max. lib. 5. cap. de ingratis, hoc addens. Imo ne corpus quidem eius sic expirare coacti, sepulturæ prius mandari passi sunt, quam filius eius Cimon eisdem vinculis se constringendum traderet, hanc hereditatem paternam Maximi ducis filius, & futurus ipse ætatis suæ dux Maximus, solam se creuisse, cathenas scilicet & carcerem gloriari potuit: sic enim locus emendandus est ex manuscriptis libris, qui vulgo deprauatus circumfertur. Filius quoque eius Cimon post multa in suam rempublicam beneficia, testarum suffragiis, quod illi ostracismum vocãt, decem annorum exilio multatus est: Probus in Cimone. Themistocles etiam pari ingratitudine proditionis absens est damnatus: vt antea retulimus in l. quisquis. cap. 1. de quo scribunt Thucidides, Plutarchus, Iustinus, Probus, Val. Max. lib. 5. cap. de ingratis.

Sed & Aristidem qui cognominabatur Ivstvs, testula seu ostracismo decem annorũ multarunt: quæ damnatio, non tam scelus, quam liuorem

uorem tyrannidis indicabat, teste Plutarcho.

SED & Timotheus Conouis filius proditionis damnatus est Athenis, lisque æstimata centum talentis, sed post huius mortem in Chalcide, populus nouem multæ partes detraxit, & decem talenta Conouem filium eius ad muri refectionem dare iussit. Probus in Timot.

DIONYSIVS tyrannus pater, cùm dixisset Medicis se, si maiore in periculo vitæ esset, velle partiri regnum cum Dione, idque Dionysius filius à medicis rescisset, fraude filii diem supremum obiit: nam is medicos coëgit patri dare soporem, seu soporiferam potionem, ne agendi cum Dione esset potestas. Hunc Dionem cum tyrannidē postea arripuisset, Callicrates quidam Atheniensis, homo callidissimus, & sine vlla religione & fide mire circumuenit. Nam cum ei persuasisset è re sua esse quendam ex suis emissarium habere, qui se simularet ei inimicum, hocque prætextu omnium sinistros de illo sermones colligeret, ad eumque deferret vt pœnas darent, has ipse partes excepit, & se Dionis imprudentia armauit. Nam serio socios ad illum interficiendum conquirit, & coniurationem confirmat: & quamuis à sorore & vxore Dion certior esset factus, tamen ea fieri præcepto suo dixit: nec dubitauit ipse Callicrates in æde Proserpinæ mulieribus iurare, nihil à se periculi fore Dioni, & postea peierare, & Dionem dolo aggredi, & facinus maturare atq; perficere. Probus in Dione.

Φάρμακον ὑπνωτικόν.

EPAMINONDAS accusatus quod contra legem Thebanam, quæ morte multabat, si quis Imperiū diutius retinuisset, quam lege præfinitum esset,

quatuor mensibus diutius quam populus iusserat imperium gessisset, confessus est, sed petiit vt in periculo suo,id est,*sententia,iudices inscriberēt, se idcirco morte multari, quod Thebas & Græciā eo facto in libertatem vindicasset: quibus auditis nullus Iudex ausus est ferre suffragium. Probus in Epaminonda.

* Vt notaui ad l.1.C.de senten.expe riculo recit.

Phocion, propter suspicionem proditi hostibus Piræi, damnatus, traditus est vndecimviris (more Atheniensium) vt ad mortem duceretur: in hoc tantum fuit odium multitudinis, vt nemo ausus sit sepelire. Probus in Phocione. Valerius Maximus libro 5.cap.3.de ingratis,in fine.

Thimoleon Corinthius, cum frater eius Timophanes dux à Corinthiis delectus, tyrannidē per milites mercenarios occupasset,particepsque regni posset esse, tantum abfuit à societate sceleris, vt antetulerit patriæ libertatem fratris saluti, ideoque fratrem tyrannum interficiendum curauerit. Idem Dionisium tyrannum, qui Dione interfecto rursus Syracusarum potitus erat dux in eum missus superauit, & tota Sicilia depulit, cum interficere posset,noluit,tutoque Corinthum vt perueniret effecit, quod vtrorumque Dionisiorum opibus Corinthii sæpe adiuti fuerant: Ciuitatibus leges libertatemque reddidit: arcem Syracusis, quam muniuerat Dionysius,ad vrbē obsidendam,à fundamentis disiecit:cætera tyrannidis propugnacula demolitus est. Probus in Thimoleonte.

Ex Romana historia.

Permittendvm existimaui Numitoris in Amu-

Amulium vetus odium, & regnandi certamen, & Romuli ac Remi aduersus Amulium, maiorem auunculum coniurationem de eo interficiendo, eiusque regno Numitori auo suo materno, vtpote stirpis Maximo, & cui regnum Proca iure legarat, restituendo, propterea ꝙ aliquis prætextus forte ad eam irruptionẽ defendendã excogitari posset.

ILLVD primum maiestatis minutæ exemplum referri potest, & suppliciũ quo Remus, quamuis Regis frater, & Regiæ quodammodo dignitatis particeps, ob neglectam, irrisam, & calcatã fratris legẽ de non transiliendo muro, à Fabio Celere Cẽturione rastro fertur occisus. Tit. Liuius lib. 1. Plin. de viris illustr. l. vlt. ff. de rerum diuisione. Græci ad l. pen. ff. ad l. Iuliam maiestatis.

SEQVENS maiestatis seu perduellionis iudiciũ fuit in persona Horatii, ex trigeminis Horatiis superstitis & victoris: qui rediens ouans à victoria trigeminorum Curatiorum sororem, alterum ex Curatiis sibi desponsum lugẽtem, interfecit: Mirari video nonnullos cur id perduellionis iudiciũ, ac non potius cædis, aut saltẽ parricidii Liuius appellet: sed si quis attentius animaduertat, comperiet fuisse illam primam maiestatis speciem (quæ tunc perduellio dicebatur) quæ proponitur lege prima Digestis eodem: & cuius reos Philippenses Diuinus Paulus fecit, à quib. indemnatus vinctus verberatus esset: quod vel Dionysius aperte indicat, optimus Liuii interpres: Ait enim eum, qui sanguine ciuili suas manus polluisset, tũc pro perduelle habitum, non autem, vt quidã falso astruũt, ait, parricidii fuisse accusatum: tametsi & parricidio id crimen esset, & sit etiam proximum, & par-

ricidium tunc temporis ad omnem ciuis cædem, ex lege Numæ extenderetur, quæ ita concepta erat: Qvi hominem libervm sciens morti dvit, parricida esto, vt ait Festus, qui hauddubie hoc iudicium de parricidio institutum cum ait, euidenter ostendit homicidium hominis ciuis ac liberi ad crimen perduellionis pertinuisse: quod verius mihi videtur. Sed in ancipiti caussa Rex, ad quem, more Romano, de capite ciuis ad eum vsque diem potestas statuendi erat, vt tam inuidiosum iudicium euitaret, potestatem suam populo dedit, ad quem scilicet à Duumuiris ab ipso creatis prouocatio esset. Itaq; eo primum tempore, de capite ciuis populũ cognoscere cœpisse, testatur Dionysius: Cum enim à Duumuiris à Rege creatis, damnatus esset Horatius, vtpote cædis manifestæ confessus, prouocauit non ad regem sed ad populum, à quo magis propter meritum victorię ab hostibus Albanis reportatæ, quam ob ius causæ & innocentiam, est absolutus. Legem autem de perduellione hanc fuisse, ait Liuius, à Romulo ne, an à Numa, Tullo ne latam in dubio relinquens: Duumuiri Perduellionem iudicēt, si à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato: si vincent caput obnubito, infœlici arbore reste suspendito, verberato, vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Videtur quidem Mar. Tull. Cicero eam legem, Regi Tarquinio Superbo acceptam ferre, sed tamen id magis speciose, quam vere dictũ intelligi vult, vt amplificationi institutæ seruiat: Sicuti & alio loco Orationes suas pro Dogmatibus, Regulis, & aliis multis accipi vetat. Hoc ipso iudicio, quia contra

ius

ius quodammodo absolutus est Horatius, iussit Rex cædem manifestam aliquo saltem piaculo & expiatione lui, qualem lex pro cæde inuoluntaria introducit, teste Dionysio, id est, pecunia publica; & quibusdam piacularibus sacrificiis, & sub sigillum, id est, sub iugum misso Horatio.

PROXIMVM inde fuit Metii Fufetii, Albanorum dictatoris iudicium proditionis seu defectionis, & hostium concitationis: ob quod crimen quadrigis, iussu Regis Tulli religatus, ac in diuersa distractus est: Idē scilicet passus corpore, quod animo prius agitauerat, quem inter Fidenatē Romanamque rem, cui soli ex fœdere à se icto consulere debebat, ancipitem gesserat. Id supplicium quod fabulæ olim in Hippolytū, id est, veræ Christianorum historiæ in Hippolytum martyrem exercitum tradunt, ac nostra ætas in Francisci Delphini, ac Ducis Guisiani perditissimos sicarios, & maleficos repeti vidit: ait Liuius esse exempli parum memoris legum humanarum. Adderem lubens, & conditionis, fragilitatisque humanę. in aliis autem gloriari licere nulli gentium mitiores placuisse pœnas: quam tamen pœnæ exacerbationem, sic Virgil. excusat lib. 8.

— At tu dictis Albane maneres.

Sed & in proditionis conscios animaduersum esse, tradit Dionysius, lege de proditoribus.

SEQVVTA est deinde Ancri regis filiorum cōspiratio & insidiæ, aduersus Tarquinium Priscum Ancri successorem, quem per duos pastores ferocissimos interficiendum curarunt, regnū eo mortuo ad se rediturum arbitrati: Sed spe frustrati, cū regnum iussu Senatus Seruio Tullo delatū esset,

Q

& ſceleris miniſtri comprehenſi, Sueſſam pomeriam exulatum ierunt. Liuius lib. 1. Dionyſius lib. 3. in fin.

Tarqvinivs exinde Superbus Seruium gradibus Curiæ deiici, & domum refugientem interfici iuſſit: quo facto per vim ſine populi iuſſu, ſine auctoritate patrum, regnum vſurpauit, idq; in tyrannidem conuertit, eius quoque vxor Tullia, Seruii filia ſuper ipſum corpus trucidati patris carpentum egit. Liuius libro primo. Plin. de viris illuſtribus.

Idem Tarquinius, vt ſuo parricidio quæſiit, ita filii Sex. Tarquinii adulterio perdidit regnū. Nam ob ſtupratam ab eo Lucretiam, Regii iuuenes, inter quos Iunius Brutus erat, in exitium regum coniurarunt, Bruto qui cultrum ex Lucretiæ vulnere extractum tenebat, Iuſiurandum præeunte, ſe, L. Tarquinium Superbum, cum ſcelerata coniuge Tullia, & omni liberorum ſtirpe, ferro, igni, & quacunque vi poſſet exacturum, nec alios, nec quenquam regnare Romæ paſſurum. Hi itaque Romæ, conuocata multitudine perfecerunt, vt populus imperium regi abrogaret, exuleſque eſſe iuberet L. Tarquinium cum coniuge ac liberis. Hocque exilio necem Lucretiæ vindicarunt.

Sed cum de reducēdis in vrbem regibus, Bruti fratriſque eius filii cum Aquiliis & Vitellis coniuraſſent (quippe luxu & libidine regia, cum liberis regis viuere ſoliti) Brutus eos virgis cæſos ſecuri percuſſit. Nam pœnæ capiendæ de ſuis liberis miniſterium conſulatus impoſuit. Liuius libr. ſecundo. Plinius, de viris illuſtribus, de Bruto. Seruo quoque Vitelliorum, totius rei indici, cui Vindi-

ci

ti nomen fuit,præmium dedit, pecuniam ex ærario,libertatem & ciuitatem dedit. Vindicta ab eo dicta,qua idcirco qui liberantur,in ciuitatem accipi videntur. Romanis qui cum tyranno aufugerant liber reditus,intra viginti dies datus, ni intra eum diem redirent, perpetuum exilium cum bonorum publicatione indictum. Dionys.

BRVTI illius collega in cōsulatu Publ. Valerius Poplicola leges populares tulit, de prouocatione aduersus magistratum,ad populum, sacrandoque cum bonis,capite eius, qui regni occupandi consilia iniisset. Liuius libro secundo.

MVCIVS SCOEVOLA veniam transfugiendi ad hostium castra, vt præclarum facinus patraret,à Senatu petiit ne traheretur vt transfuga. Liuius libro secundo.

POST TARQVINI mortem & bellum graue cum Etruria positum, cum seruili imperio patres iam plebem exercerent,de vita atque tergo,regio more consulerent, agro pellerent, & cæteris expertibus,soli Imperio agerent: his & aliis sæuitiis & maxime fœnore oppressa plebs, cum assiduis bellis & tributum simul & militiam ageret,armata montem sacrum (vt Liuius & Pomponius leg. 2.de orig. Iuris) vel Auentinum, vt Piso & Salust. malunt,insedit,ibique Tribunos Plebis & alia iura sibi parauit. Hæc prima fuit secessio,cuius autor maxime fuit Sicinius. Non dubium est autem hanc esse speciem læsæ maiestatis, qualis fere refertur l. 1. in fi. ff. ad l. Iul. maiest. Sed hanc & cæteras secessiones plebis,non tam graues esse putant, quam Gracchorū, Lepidi, Sullæ Marii & ceterorum seditiones, aut Catilinæ & seruilium coniu-

rationes. Harum ideo colore, se defendere conatur Catilina apud Sallustium. Sæpe (inquit) ipsa plebs, aut dominandi studio peruicta, aut superbia magistratuum armata à patribus secessit. Existimo tamen post hanc secessionem reconciliatā, latum, scitumue fuisse, ne cui fraudi esset, vt in secunda secessione, de qua postea.

Coriolanvs, cum ob sæuitiam in plebē absens damnatus esset, in Volscos exulatum abiit. & cum his bellum patriæ intulit, & eos aduersus ciues suos concitauit, omisso bello vt proditor occisus est. Plin. de viris illustribus. Liuius libro 21 ait Fabium scribere vsq; ad senectutem vixisse dicentem, multo miserius seni exilium esse. Dionysius ait eum per factionem Actii Tullii ducis Volscorum apud Volscos lapidibus obrutum esse.

Sp. Cassvs Consul legem Agrariam promulgauit primus, hanc viam ad tyrānidem adfectans, hancque regni mercedem sociis & plebi ostentans. Itaque cum primum magistratu abiit, damnatus necatusque est, vel priuato & paterno iudicio, à quo verberatus veritatis eruendæ caussa, necatusque est peculio Cereri consecrato, vel publico populi iudicio de perduellionis dicta, dirutis publice ædibus, è saxo Tarpeio deiectus est. Valerius lib. 6. c. 3. Senatus populusque Romanus non contentus, capitali eum supplicio affice re interempto domum superierit, in solo autem eodē Telluris fecit: sed Senatus liberos eius, qui à morte, aut exilio, aut infamia, ob scelus vnum patris, aut perduellionem, liberi sustinerent, durasse ad sua vsq; tempora, quibus qui eum dissoluere conati sunt proscriptorum à Sylla filios arcentes

centes honoribus, non impuniti à Diis fuerunt, inquit, in summam miseriã delapsi, & omni mascula sobole in posterum orbati.

GRÆCOS contrario iure regi, apud quos liberi damnatorum aut vna interficiuntur, aut in perpetuum exilium mittuntur, quasi natura non ferat, vt boni ex malis, aut mali ex bonis nasci videantur.

AP. HERDONIVS seruos & exules ad libertatem reuocans, Capitolium occupauit, vbi & interfectus est, & multi ex eius coniuratis viui capti, & ita Capitolium receptum. Liuius. lib. 3.

DECEMVIRI ferendarum duodecim tabularum caussa creati, cum complura impotẽter fecissent, magistratum noluerunt deponere, & in tertium annum retinuerũt, & priuati, fasces & regium imperium habuerũt. Apius etiam ad hæc intolerabilem iniuriam ac infamẽ in filiam Virginii adiecerat, vnde discessio exercitus, secessioque plebis in Auentinum orta est, quæ tamen ne cui fraudi esset Senatus censuit. Idem à signis & plebs sciuit. Sed restituta Tribunitia potestate, & consulatu & plebe reconciliata, Virginius tunc Tribunus plebis diem Apio dicit, maiestatis (vt puto) accusat, quod cõtra leges à se positas decreuisset, & dedisset vindicias ab libertate in seruitutem, sed is in carcere sibi mortem consciuit * vt & alius ex collegis, cæteri, exilii causa solum verterunt, bona publicata sunt.

Plin. de viris illustr. & Pompon. de orig. iur. necatũ in carcere tradũt.

SP. MELIVS largitione frumenti, regnum adfectans, à Seruilio Ahala magistro Equitum est obtruncatus, quod & præter regni crimen, ad Dictatorẽ vocatus à magistro militum, non venis-

ſet, domus eius ſolo æquata. Id Æquimelium appellatum. Liuius libro quarto, Plinius libro de viris illuſtribus. Lucius Municius index boue aurata donatus.

ANNO vrbis 336. Seruitia coniurarunt, vt vrbem incenderent, & Capitolium occuparēt, Sed indicio duorum comprehenſi ſontes, pœnas derũt iudicibus dena millia grauis æris, ex ærario numerata, & libertas præmium fuit. Liu. lib. 5.

QVIDAM authores (vt ait Liuius) tradunt Duumuiros creatos, qui de perduellione Manlii Capitolini iudicarent, & damnatum de ſaxo Tarpeio deiectum eſſe, adiectis notis, publica vna vt domus eius in Capitolio nunquam à quoquam patricio inhabitaretur, gentilitia altera, ne quis deinde gentis Manliæ Marcus *Manlius vocaretur. Liuius lib. 6. Valerius capite Tertio ſexti.

Capitols. ſcribit. Plin. de viris illuſtribus.

FVRIO Camillo non tam iniquitas prędæ diuiſæ quam albentes quadrigæ triſte exilium Ardeaticum peperere, qua damnatione, quaſi adfectatæ tyrannidis, populus ingrati crimen non vitauit. Symmachus lib. 1. epiſt. Plin. de viris illuſtribus. Valerius lib. 5. cap. 2. Dio. lib. 62.

QVINTVS Fabius, magiſter equitũ vetitus à Dictatore contra Samnites pugnare, proſpere pugnauit, eam ob rem Dictator, cũ de eo ſupplicium ſumere vellet, Fabius Romam perfugit, & cum cauſa parum proficeret, precibus populi donatus eſt. Liuius lib. octauo. Plinius de viris illuſtribus, capite 31.

VLTIMA plebis ſeceſſio in Ianiculum fuit, propter æs alienum, poſt graues & lõgas ſeditiones. vnde à Q. Hortenſio Dictatore deducta eſt: & lege

& lege ab eo lata Plebiſcita pro legib. valere cœperunt. Inſtit. de iure naturali. Florus epitome Liuii libr. 11.

TITVS Manlius Torquatus Cõſul,bello Latino, filium ſuum quod cõtra Imperium pugnaſſet,ſecuri percuſſit. Plinius de viris illuſtribus.

CLAVDIA ſoror Claudii pulchri,qui contemptis auſpiciis male pugnauerat, reuertẽs à ludis, cum turba premeretur, dixit : vtinam frater meus viueret, iterumque claſſem duceret: ob eã cauſam mulcta ei dicta eſt. Florus epitome libr. 19. Titi Liuii. Sueton. in Tiberio. Gel. lib. 10.

HIMILCO dux Carthaginenſiũ,victus Carthaginem fugit, & à Senatu Carthaginenſi petiit quid faciendum cenſerẽt,omnibus, vt pugnaret, adclamantibus: Feci (inquit) & victus ſum: ſic pœnam crucis effugit. Nã apud Pœnos dux male geſta re, puniebatur. Plinius de viris illuſtribus.

POST cladem Cannenſem, cum à nobilibus adoleſcentibus conſilium de relinquenda Italia iniretur,Publius Cornelius Scipio Tribunus militum, Africanus poſtea dictus, ſtricto ſuper capita deliberantium ferro, iurauit ſe pro hoſte habiturum eum, qui in verba ſua non iuraſſet, effecitq; vt omnes non relictum iri à ſe Italiam iureiurando adſtringerentur. Liuius libr. 22.

MANLIVM Statilium transfugere ad hoſtes volentem, equo & armis donatis, retinuit Q. Fabius Maximus Cũctator. Plinius de viris illuſtribus capite 43.

MANCINVS auctor Tib. Graccho quæſtore in leges hoſtium, fœdus percuſſit, quo per Senatum improbato, Mancinus Numantinis dedi-

tus,nec receptus, augurio in castra deductus, præturam postea consequutus est.

Cvm Senatus Campanorũ ob defectionem deligatus esset ad palos, vt securi feriretur, literas à Senatu missas Q. Fuluius proconsul, quibus iubebatur parcere, antequã legeret, in sinu posuit, & lege agi iussit, & supplicium peregit. Liuius libro 26.

Ti. Gracchus Trib. Pl. legem tulit ne quis plus mille agri iugera haberet. Octauio collegæ intercedenti, nouo exemplo, magistratum abrogauit. Sic Triumuir creatus diuidendis agris, cum prorogare sibi potestatem vellet, aduersis auspiciis in publicum processit, statimq; Capitolium petiit, plebemq; ad defensionem salutis suæ manu caput tangens, hortatus, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis, atque ita duce Scipione Nasica, concitato in arma populo, quasi iure oppressus est. Eius corpus Lucretii Ardilis manu in Tiberim missum, vnde ille* Vispillo dictus. Nasica, vt inuidiæ subtraheretur, per speciem legationis in Asiam ablegatus est. Liuius li. 58. Plinius de viris illustribus. Flor. lib. 3. cap. 14.

Forte legendum est Bispelio, id est, νεκροθάπτης.

C. Martienvs accusatus est apud Tri. plebis quod exercitũ in Hispania deseruisset, damnatusque sub furca diu virgis cæsus est, & sestertio nummo veniit. Liuius lib. 55.

Seditiones à Triumuiris F. Flacco, G. Graccho & C. Carbone agro diuidundo creatis excitatæ, Gracch. fretus comitum manu fatale familiæ suæ Capitolium inuasit, ab Opimio consule oppressus est: insultatum quoque mortuis reliquiis & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis, per-

bis, percussoribus auro pensatum est. Liuius lib. 59. & 61. Florus lib. 3. cap. 15. L. Opimius accusatus apud populum à Q. Decio Trib. plebis, quod indemnatos ciues in carcerem coniecisset, absolutus est, Liuius lib. 61.

SEDITIO denique Apuleiana, Drusianaque à Floro Appiano, &c. prolixe explicatur. Vt & bella socialia & seruilia ab eodem Floro, & Spartacū bellum, bellaque ciuilia, Marianum, Syllanum, Cinnacum, Sartorianum ciuile sub Lepido Cæsaris, & Pompeii, Octauii Lepidi, & Antonii Bruti & Cassii, & Sex. Pompeii, quæ sigillatim referre nimis longum, nimisque superuacuum fuerit.

MEMORABILE quoque vindicatæ diuinitus rebellionis exemplum est in sacris literis, De Core, Dathan, & Abiron, quos imperium Mosis detrectantes, terra dehiscens absorbuit, & vorauit, in infernum viuos deducens, cum tabernaculis, & vniuersa substantia. *Num. 16.*

SED nunc ad coniurationes Romanas veniēdum. Catilinæ cōiuratio prior breuiter à Sallustio perstringitur, quia quod nimium is properasset signum dare antequam frequentes armati cōuenissent, ea erumpere non potuit. Huius coniurationis participes Crassum & Cæsarē dicere videtur Suetonius in Iulio Cæsare, cap. 9.

POSTERIOR coniuratio sic erupit. Cæsare & Figulo Coss. Catilina patritius conuocatis XI. Senatorum ordinis viris (ex quibus Lentulus & prætor erat) & IIII. equitibus Romanis, consilia sua aperit, vt interficere consulem, & se consulem gerere, incendere vrbem, donare prouincias, tabulas nouas, proscriptionem locupletum, magi-

ſtratus,ſacerdotia inſtituerit. Fit coniuratio & omnium iureiurando firmatur. Eam prima detexit Fuluia, per quam deinde Cicero effecit vt Q. Curius Fuluiæ ſtuprator particeps & ipſe coniurationis, conſilia omnia Catilinæ ad Ciceronem deferret, illectus præmiis à conſule promiſſis, & præter hæc impunitate. Sed & inſidias in ipſius Ciceronis caput paratas,vt ſub ſpecie ſalutādi domi mane eum occidere decreuiſſent, ipſi patefecit.Cicero initio nihil horum in publicum effert, ſed cognito Manlium iam in Etruria homines ſolicitare & cogere, rem tam vulgi rumorib. agitatam in Senatum defert. Senatus decernit, DENT OPERAM CONSVLES, NE QVID RESPVBLICA DETRIMENTI CAPIAT. Quo Senatus Conſulto maxima poteſtas Conſuli permittitur, bellum gerere, de capite ciuis iudicare, domi militiæque imperium & iudicium ſummum habere,aliter,ſine populi iuſſu,nulli harum rerum Cōſuli ius eſt. Indici prçterea præmium decernitur,ſeruo,libertas,& ſeſtertia cētum,libero,impunitas,& ſeſtertia ducenta millia. nemo tamen ex tam populoſa ciuitate, quamuis plerique ſcirent, tantum ſcelus patefecit,nec ex caſtris Catilinç quiſquam omniū diſceſſit. Senatus,lectis literis Catuli, audita que eius ad Māliana caſtra profectione, cum faſcibus & cæteris Imperii inſignibus; CATILINAM ET MANLIVM HOSTES IVDICAT.cæterç multitudini diem ſtatuit,antequam liceret ſine fraude ab armis diſcedere,prçter rerum capitalium damnatos. Decernit etiam vt Conſules delectum habeant.

Primū Sen. Conſul.

Sententia Sen.

Allobroges primum, indicium profitentur ſe ad

ad belli societatem per Lentuli literas inuitatos, quas Cicero intercipi, & sibi reddi curat. Has in Senatum simul & earum latores adducit: signa à Lentulo, & aliis coniuratis recognoscuntur: ita palam conuictos & confessos, pronunciat Senatus CONTRA REMP. fecisse eosque in liberas custodias dimitti iubet. Legatis Allobrogum ob verum indicium præmia decreta. L. Tarquinii indicium (quia Cæsarem inter coniuratos nominauerat,) vt falsum, reiectum: isq; eo nomine in vinculis retentus. Iterum Cicero cõuocat Senatum, rogans quid fieri placeret de his qui in custodiis erant, sententiis varie dictis in Catonis itum est. De cõfessis sicut de manifestis rerum capitalium, more maiorum, supplicium sumendum. Itaque instanti nocte Cicero Lentulũ & socios in carcerem curat deduci, eisque per Triumuiros capitales laqueo gulam frangi, tametsi more maiorum puniri, sit nudi hominis ceruicẽ inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi. Sueton. in Nerone cap. 49. Sex. Aurel. Victor in Nerone. Catilina vero nefarie contra rempub. armatus, in acie à iuste armato populi exercito, cum reliquiis cõiurationis trucidatus est. *Aliud Sen. Consul.*

Coniuratio in Cæsarem.

CONSPIRATVM est in C. Iulium Cæsarẽ, perpetuum Dictatorem à sexaginta amplius, C. Cassio Marcoque ac Decio Bruto principibus cõspirationis, qui omnes in curia Pompeii specie officii eum circumstantes, per Cimbrum Tullium & Cascam sicarios interfecerunt. Fuerat animus cõiuratis, occisi corpus in Tiberim trahere, bona pu-

blicare, acta rescindere, sed metu Antonii Consulis, & Lepidi magistri equitum destiterant, percussorum fere neque triennio quisquam amplius superuixit, neque sua morte defunctus est. Damnati omnes, alius alio casu periit, pars naufragio, pars prælio, nonnulli semet eodem illo pugione, quo Cæsarem violauerant, interemerunt. Sueto. in Iulio cap. 80. & seq. & ca. vlt.

Coniurationes in Augustum.

Conivrationes diuersas prius quam inualescerent, indicio detectas compressit, alias alio tẽpore. Lepidi iuuenis, deinde Varronis, Murenæ, & Fannii Cępionis, mox M. Egnatii & ceterorum. Nam nec vltimæ quidem sortis hominum conspiratione & periculo caruit. Sueto. in Aug. cap. 19.

Coniurationes in Gaium Caligulam.

Vna aut altera coniuratione aduersus eum detecta, aliis cunctantibus, duo consilium communicauerunt, perfeceruntque non sine conscientia potentissimorum libertorum, præfectorumque prætorii. Cumque placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi, primas sibi partes Cassius Chærea Tribunus cohortis scortoriæ depoposcit. Is ceruicem gladio cęsim grauiter percussit: dehinc Corneli⁹ Sabinus, alter è cõiuratis Tribunus, ex aduerso traiecit pectus. Sueton. cap. 56. & 57. & 58. in Gaio.

Coniurationes in Claudium Cæsarem.

Clavdivs & à singulis & per factionẽ, & denique

hique ciuili bello infestatus est: è plebe homo nocte media, iuxta cubiculũ eius cũ pugione inuẽtus est: reperti & equestris ordinis duo in publico, cũ dolone ac venatorio cultro, præstolantes, alter vt egressum theatro, alter vt sacrificantẽ apud Martis ædem adoriretur. Conspirauerant autem ad res nouas, Gallus Asinius & Statilius Coruinus Pollionis ac Messalæ oratorum nepotes, assumptis plurimis libertis ipsius atque seruis. Bellum ciuile mouit Furius Camillus Scribonianus, Dalmatię legatus: verum intra quintam diem oppressus est. Suet. in Claudio. c. 13.

Defectio à Nerone.

NERONEM tyrannum perditissimum perpessus orbis terrarum, per quatuordecim annos tandem destituit, initium facientibus Gallis, duce Iulio Vindice, qui tum eam prouinciam pro prætore obtinebat. Galba deinde cũ tota Hispania defciuit. Postea quoque nunciata ei est cæterorum exercituum defectio. Nouissime etiam Senatus hostem eum reipub. iudicauit, & quæsiit vt puniretur more maiorum: & cũ ei quid hoc esset, ambigenti, dictum esset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, conterritus, duos pugiones quos secum tulerat, arripuit, & vt sensit adesse equites qui eum attraherent viuũ, vt præceptum erat, ferrum iugulo adegit, iuuante Epaphrodito à libellis. Sueton. in Nerone cap. 40. 42. 47. 49. Sex. Aurel. Victor in eodem.

Coniuratio in Galbam & Vitellium.

OTTHO Senator indignatus quod Galba Piso-

nem Iuuenem adoptasset, & Cæsarem designasset, in necem Galbæ coniurat cum multis, & eum sexto post die iugulandum curat. Sueton. in Galba cap. 17. & 20. Xiphili. in Galba, qui & Pisonem tum quoque interfectum esse ait. Orthone mortuo, Vitellius inuasit principatum: contra quem Vespasianus, qui contra Iudæos bellum gerebat, Mucianum in Italiam misit: post multas insidias & aggressiones, tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus est, & vnco in Tiberim tractus. Suet. in Vitel. Dio. Xiph. in eodem.

Coniuratio in Domitianum.

Ob mvltas crudelitates, terribilis cunctis & inuisus Domitianus, tãdem oppressus est, amicorum libertorumque intimorum conspiratione, simul & vxoris. Stepha. Domicillæ, eius vxoris procurator, professus conspirationis indicium, & ob hoc admissus in cubiculum circa horam sextã noctis, legenti traditum à se libellum, & attonito, suffodit inguina. Saucium ac repugnantẽ adorti Clodianus Cornicularius, & Maximus Parthenii libertus, à Parthenio immissus: & Saturius decurio cubiculariorum, & quidam à gladiatorio ludo vulneribus septem contrucidauerunt. Suetonius in Domitia. cap. 14. & 15. Sex. Aurel. in eodem: postea sub Nerua quamuis eo prohibente, milites Petrouium vno ictu, Parthenium vero demptis prius genitalibus, & in os coniectis, iugulauere.

Coniurationes in Neruam.

Crassvs Calphurius in Neruam coniurauerat. Hunc cum cæteris coniuratis dum ludi ederentur,

rentur, assidere iuxta se voluit. & nescientibus patefactam coniurationem gladios obtulit, vt pertentarent satisne acuti essent, significans nō multum sibi curæ esse, si vel tunc ab illis interficeretur. Sed & Ælianus Casperius PP. tumultuantes prætorianos aduersus Neruā concitauit hoc consilio, vt per speciem vltionis quosdam eorum, ceu hostes Cæsaris, ad mortem posceret. Sed Nerua adeo restitit, vt denudato collo iugulum confodiendum porrigeret, &c. Xiphilin. in Nerua.

Coniurationes in Hadrianum.

HADRIANVS initio Imperii Palmam, Celsum, Nigrinum & Lusium occidi voluit, quia in venatione illi insidias struxisse dicebantur. Dio. in eodem.

Coniurationes in Pium.

PVBLICATIONES bonorum rariores sub eo, ita vt vnus tantum proscriberetur affectatæ tyrānidis, hoc est Atrilius Titianus, Senatu puniente, à quo conscios requiri vetuit, filio eius ad omnia semper adiuto. Periit & Priscianus reus affectatæ tyrannidis, sed voluntaria morte. De qua coniuratione quæri vetuit Capitolinus in Pio.

Coniurationes in Marcum.

ANTONINVS non est satis motus defectione Cassii, nec in affectus eius sæuiit: quamuis ille à Senatu hostis esset iudicatus, bonis publicatis, sed & caput eius humari iussit. Metianum tamen filium Cassii, cui Alexandria erat commissa exercitus occidit: in conscios defectionis vetuit grauiter vindicari: simul petiit ne quis Senator, tempore principatus sui occideretur, ne eius pollue-

retur Imperium. Capitol. in Marco. Ignouit & ciuitatibus quæ Caſſio conſenſerát, & Antiochenſibus, qui multa in Marcum pro Caſſio dixerant: indulſit eodẽ modo & Alexandrinis: ipſum Caſſium pro clementia occidi paſſus eſt, non occidi iuſſit. Deportatus eſt Heliodorus filius Caſſii, & alii liberum exilium acceperunt, cum bonorum parte: filiæ autem Caſſii & amplius media parte acceperunt paterni patrimonii, & auro atque argento adiutę, mulieres autẽm etiam ornamentis: ita vt Alexandria filia Caſſii, & Druncianus gener, liberam vagandi poteſtatem haberet. Doluit denique Caſſium extinctum, dicens, voluiſſe ſe ſine ſenatorio ſanguine Imperiũ tranſigere. Capitolinus in Marco. Vulcatius Gallicanus in Caſſio. Sed Drunciani bona fiſco poſt mortem vindicari voluiſſe Marcum dicit Paulus l. 6. C. hoc titulo.

Coniuratio in Commodum.

CRVDELITAS vitæ Commodi, Quadratũ & Lucillam cõpulit ad eius interfectionem conſilia inire, non ſine præfecti prætorio Tarrutini Paterni conſilio. Datũ eſt autem negocium peragendæ necis Claudio Pompeiano propinquo, qui ingreſſus ad Cõmodum, diſtricto gladio, cũ faciendi poteſtatem habuiſſet, in hæc verba prorumpens: Hunc tibi pugionem Senatus mittit, detexit facinus fatuus, nec impleuit: multis cum eo participãtibus cauſam. Lamprid. in Commodo. Nouiſſime Q. Ælius Lætus præfect⁹, & Martia concubina, per venenum & *athletam ſtrangulauerunt. Lampridius, ibidem Statuæ abolitæ, nomen

Huius athleta nomẽ fuit Narciſſus

nomẽ à publicis priuatisq; monumentis erasum. Sex. Aurel. Victor. *quem Seuerus Leg. lib. obiecit. Spar.*

Coniurationes in Pertinacem.

INSIDIAS parauit ei Falco, volẽs imperare, de quo conquestus est in Senatu, quod quidem Senatus credidit. Sed Pertinaci factio præparata est per Lætum præfectum Prætorio, & eos quos Pertinacis sanctimonia offenderat. Lætum enim pœnituerat, quod Imperatorem fecerat Pertinacem. Trecenti armati de castris ad Imperatorias ædes venere cuneo facto: tantũ autem omnium aulicorum in Pertinacem odium erat, vt ad facinus milites hortarentur: ad eos cõpescendos Lętus P P. missus, eis declinatis adoperto capite domum se recepit: Pertinax cum ad eos processisset, graui oratione fere placarat, cũ Tausius quidam hastam ei in pectus obiecit. Tunc ille precatus Iouem vltorem, toga caput operuit, atque à cæteris cõfossus est. Caput eius conto fixum, milites qui eum occiderant, per vrbem in castra pertulerunt: reliquiæ eius, recuperato capite, in sepulchro aui vxoris locatæ sunt. Capitolin. in Pertinace. At Sex. Aurel. Victor ait, scelere Iuliani successoris sui, multis vulneribus obtruncatum.

Coniurationes in Didium, Iulianum, & ipsius in Seuerum.

SÆPE ACCIDIT vt tibi fiat quod alteri feceris. Reus factus Iulianus cõiuratonis, cum Saluio contra Cõmodum, à Commodo (quia multos iam nobiles, ac potẽtes occiderat in causis maiestatis,) ne tristius grauaretur, absolutus erat, ac-

cusatore damnato. Sed & rumor fuit Iuliani consilio Pertinacem interemptum. Ergo & cum Imperator postea factus esset, mortuo Pertinace, ab eo Pescennius Niger in Syria, Septimius Seuerus in Illyrico cum exercitibus, quibus præsidebant, desciuere. Addit præterea Dion. Albinum desciuisse eodem tempore in Britannia. Iulianus impetrauit à Senatu, vt Seuerus hostis renunciaretur, eiusq; militib. dies præstitueretur, vltra quē si cū Seuero fuissent, hostium numero haberentur. Missus est & Seuero successor: missus & Centurio qui illum occideret. Sed cum Seuerus ad vrbem infesto agmine veniret, Senatū rogauit Iulianus, vt Vestales & sacerdotes cum Senatu obuiam exercitui prodirent, eumq; pro Iuliano rogarent. Sed Faustius Quintilianus consularis Augur cōtradixit, asserens non debere imperare eū, qui armis aduersario nō possit resistere: cui multi Senatores consenserunt. Nouissime cum omnia consilia de vi cogendo Senatu, & eo mutato, de participatione imperii à Senatu impetrāda & Seuero, de clam interficiendo Seuero & Albino cōsumpsisset, & Seuerus hostem se Iuliano esse mallet, quam participem, breui desertus ab omnibus eique à Senatu abrogato imperio, & Seuero delato, in abditis Palatii balneis, iussu Senatus, vel, vt alii volunt, Seueri, extenta damnatorū modo ceruice, decollatus est per gregariū militem, caputq; eius in rostris positum. Spart. in Didio Iuliano. Sex. Aurel. Victor in eodem. Diony. in eod.

Coniurationes in Seuerum.

Niger contra Seuerum etiam, tum Imperatorem

torem à Senatu confirmatum rebellauit, atque ideo hostis cum Æmiliano est appellatus. Promisit Seuerus Nigro tutum exilium si vellet, Æmiliano autem nō ignouit. Itaque eius iussu occisus est. Seuerus conflixit cum Nigro, eumque apud Cyzicum interemit, caputque eius pilo circumtulit. Filios Nigri post hoc, quos suorum libertorum cultu habuerat, in exilium cum matre misit, neq; quemquam Senatorum, qui Nigri partium fuerant, præter vnum supplicio adfecit. Antiochensibus iratior fuit, quod & administrantem se in Oriente riserant, & Nigrum etiam victu iuuerant. Denique multa his ademit Neapolitanis, etiam Palestinensibus ius ciuitatis tulit, quod pro Nigro diu in armis fuerant. In multos animaduertit præter ordinem Senatorium, qui Nigrum erant secuti.

Multas etiam ciuitates eiusdem partis, iniuriis adfecit & damnis. Eos Senatores occidit, qui cum Nigro militauerunt, Ducum vel Tribunorum nomine. Arabes, Parthos, Adiabenos in ditionē redegit, qui omnes cum Nigro senserant. Exorto mox alio contra Albinum ciuili bello, filios Nigri cum matre exules occidi iussit.

Albinum hostem iudicauit, & qui ad illū mollius scripserunt vel rescripserunt. Albinum bello vicit.

Senatorum, qui in bello erant interempti, cadauera, dissipati iussit.

Deinde corpore Albini allato, pene seminecis caput abscindi iussit, Romamque deferri, idque literis prosequutus est. Reliquum cadauer eius, ante domum propriam, exponi ac diuidi iussit. E-

quum prætereà ipse residens, supra cadauer Albini egit, expauescentemque admonuit, vt effrenatus audacter protereret. Alii addunt quod idem cadauer in Rhodanum abiici præcepit, simul etiam vxoris liberorumque eius. Interfectis innumeris Albini partium viris, inter quos multi principes ciuitatis, multæ fœminæ illustres fuere, omnium bona publicata sunt, ærariumque auxerunt, tum Hispanorũ & Gallorum proceres multi occisi. Deniq;, totum genus Albini extinxit. Spartianus in Seuero.

Coniuratio in Getam.

Bassianvs alter ex Seueri filiis, fratrem Getam in palatio fecit occidi, post patris mortẽ: conquestus apud milites se eius insidiis circumueniri, & sibi ab eo venenum parari: dicẽtibus cunctis se duobus fidem promisisse liberis Seueri, duobus seruare debere. Papinianũ iuris asylum, & doctrinæ legalis thesaurum, vna cum filio, quod parricidium excusare noluisset, in conspectu suo occidi iussit, & præfectum quidem suum, ne homini per se & per scientiam suam magno, deesset & dignitas. Spartia. in Seuero & Bassiano. Ob illam caussam, quia imperator ab hominibus puniri nõ poterat, furore pœnas dedit Dirarum insectatione, quæ non immerito vltrices vocantur, à quo post furore conualuit. Sex. Aurel. Victor in Caracalla.

Coniuratio in Bassianum, Antoninum Caracallam.

Bassianvs cum ad requisita naturæ, seu officia naturalia secessisset, insidiis à Macrino PP. positis, qui post eum inuasit imperium, interemptus est.

est. Conscii cædis fuerunt Nemesianus & frater eius Apolinaris, & plerique officialium, cum ex equo, leuandæ vesicæ causa, descendisset, atque inter protectores suos coniuratos cædis ageret: itaque euenit quod Papinianus prædixerat, cum ad mortem raperetur, stultissimum fore, qui in suũ locum subrogaretur, nisi adpetitã crudeliter præfecturam vindicaret. Spartianus lib. eod.

Coniuratio in Macrinum.

CVM Macrinus, cum Diadumeno filio ab exercitu essent creati Imperatores, ab eodem exercitu, anno sequente obtruncati sunt, eo quod Macrinus militarem luxuriam, stipendiaque profusiora comprimeret.

Coniuratio in Heliogabalum seu Pseudentonium, & Sardanapalum.

HELIOGABALVS tumultu militari occisus est, corpus more canis à milite tractum est, & nouissime in Tiberim proiectum, adiecto pondere ne vnquam emergeret. Sex. Vict.

Coniuratio in Seuerum.

ALEXANDER occiditur Magonciaci tumultu militari. Sunt qui à Maximino immissos tyrones dicant, qui eum cum matre occiderent. Is cum se deseri à stipatoribus suis videret, occurrenti percussori ceruices suas præbuit. Victor. Lamp.

Coniuratio in Maximinos.

APVD Aquileiã seditione militum discerptus est Maximinus pater, vna cum filio, cum primus ex corpore militari sine Senatus authoritate ab exercitu Imperator electus esset. Vict. Eus. chroni. Huius imperio Gordiani pater & filius princi-

patum arripientes, vnus post vnum interiere. Pupienus etiam & Balbinus regnum inuadētes peremptì sunt, & in palatio occisi, ingresso Romam Gordiano. Euseb.chr. Victor.

Coniuratio in Philippos.

Ambo tumultu militari & fraude Decii, alter Veronæ, alter Romæ interfecti. Oros.lib.7.c.20. Euseb.chronic.

Coniuratio contra Decios, Gallum & Volusianum.

Decivs cum filio in medio Barbarorum sinu interfectus, Gallus & Volusianus dum contra Æmilianum res nouas molientem bellum exercēt, occisi sunt. Oros.lib.7.cap.21. Euseb.chron. Sex. Aurel. Victor.

Coniurationes contra Galienum & Valerianum.

Svb his Principibus triginta Tyranni contra Imperatores legitimos rebellarunt, quorum vitas scripsit Trebell. Poll.

Coniurationes contra Aurelianum.

Is fraude serui sui ab amicis suis interfectus est, metu falsarum literarum, Victor.

Coniuratio in Probum.

Hic Sirmio in turre ferrata, militari tumultu occiditur. Oros. libr.7.cap.24. Victor. Saturninus tyrannus ab eo oppressus, vt & Proculus & Bonosus. Oros. Euseb.

Coniuratio in Numerianum.

Nvmerianvs fraude Apri soceri, per insidias est

est occisus. De quo Apro postea Diocletianus supplicium sumpsit.

Coniurationes in Diocletianum, seu Imperium Romanum, seu quietem Galliarum.

DIOCLE. rusticorũ multitudine oppressa, quæ factioni suæ Baugaudarum nomen indiderat pacem Gallis reddidit. Idem Carausium, qui sumpta purpura Britannias occuparat. Item Achilleum qui in Ægyp. Narse qui in Orien. quinquagentianos, qui in Afric. rebellabant, auxilio Cæsarum sibi assumptorum compescuit. Euseb. chr. Oros. li. 7. cap. 25.

Al. Baaudarũ, quidam hoc verbum significasse tumultum putant.

Coniurationes Arrianorum in Catholicos, Principes & ecclesiam atque Sacerdotes.

Ex QVO tempore Constantius tertius, inter liberos Constantini Augustus, in hanc hæresim delapsus est, impietas Arriana illius præsidio fulta exiliis, carceribus, & variis afflictionibus, primum Athanasium, deinde omnes non suæ partis Episcopos persecuta est. Eusebius chronic. Iisdem fere temporibus Vetranio & Nepotianus cõtra Imperatores rebellarũt, & dignum factis exitum inuenerunt, proscriptis eorum consciis. Sed & Syluanus in Gallia res nouas molitus extinctus est. Omnes pene toto orbe Ecclesiæ, sub nomine pacis, & regis Arrianorum consortio polluuntur. Idem Euseb. Anno etiam 12. Theodosii imperii, Eutrop. consul in magistratu ob eandem causam occisus est, & nomen eius fastis erasum. Socrates lib. 6. c. 5. Ecclesiast. hist.

Coniurationes sub Valentiniano & Valente, & Theodosio.

Procopivs qui apud Constantinopolim hoc tempore tyrannidem inuaserat, apud Phrygiem salutarem extinctus est, & plurimi Procopianæ partis cæsi atque proscripti. Hieron. in Chronic. appen. Sed & Firmus qui apud Mauritaniam regnum inuaserat, extinctus ope Theodosii, in Imperii subsidium acciti. Sext. Aurel. Victor. Oros. lib.7.cap.33.

Eo tempore Maximus apud Britanniam tyrannide arrepta in Gallias transmisit, Gratianum extinxit: quem Theodosius postea vltus interfecit cum Victore eius filio. Eugenium etiam tyrannum & Arbogastem idem Theodosius superauit. Sex. Aurel. Victor.

Coniurationes contra Archadium & Honorium pueros Augustos.

Gildo Comes minimam in paruulis spem fore ratus, Affricam in ditionem suam asserit, hic à fratre contra se misso superatus, strangulatus post aliquot dies est. Rufinus Orientalis aulæ tutor tyrannidem affectans, occisus. Stilico filio suo Eucherio Imperium procurans similem reperit exitum, vna cum filio Eucherio. Anno 11. Imperii Theodosii Iunioris, Herodiani illius anni Cõsulis memoria, ob crimen perduellionis damnata fuit, eo in magistratu occiso, & nomine eius fastis eraso. Hinc fit vt l.6.C. de iurisd. Lucium tantum subscriptum habeat.

Coniurationes omnium gentium aduersus Imperium maxime occidentale.

Saxo-

SAXONES, Wandali & Alani Galliarum partem, quod reliquum est, Constantinus tyrannus, post Gratianum tyrannum obsidebat, ipsa deniq; orbis caput Roma, deprædationi Gotthorum fœdissimæ patuit. Prosper Chronic. hoc tempore diuersi tyranni exorti sunt, Gerontius Comes, Maximus, Iouinus cũ fratre Sebastiano, Ataulfus, Sallustius, Alaricus, Heraclianus Comes Africæ: Ioannes ex primicerio Notariorum. Oros. Prosper Chronic.

GALLIA vlterior * Batonem, principẽ rebellionis secuta, à Romana societate discessit, à quo tracto initio omnia pene Galliarũ seruitia in Bagaudam conspirauere: sed sequente anno capto Batone & cęteris seditionis principibus victis vel necatis, Bagaudarum cõmotio conquiescit. Prosper Chronic. Vtinam in Gallia non iterum suscitati essent Bagaudæ. Attila Gallias vt proprias vindicat, graui clade accepta tandem recedit.

Sunt adhuc apud Bituriges quidam huius nominis superstites qui ab isbone ortum habuerint, affirmare nõ ausim.

ÆTIVS etiam & Maximus in Valentinianum exarserunt, post quorum exitum, capta Roma est à Genserico: sed Ætio fraude Maximi iam perierat: Valentinianus dolo Maximi truncatus: hic Maximus tertio tyrannidis suæ mense, membratim à pop. Rom. est discerptus & in Tiberim deiectus.

AVITVS in Galliis assumit Imperium, qui deinde Placentię captus est à magistro militum Ricimere. Leuatus est etiam Imperator Maioranus, vt in chronicis manuscriptis notatur: quo Maiorano immissione Ricimeris occiso, Seuerus in eius locum Imperator substituitur: qui quarto Imperii sui anno fraude etiam Ricimeris peremptus,

est, Leuatus est Imperator Anthemius. Seruādus Gallorum præfectus Imperium tentans inuadere, iussu Anthemii perimitur: anno sequente Romanus similiter Imperium adfectans capite cæsus est. Aspar adfectans tyrannidem Constantinopoli à Leone Imperatore occiditur, cum Ardabure & Patritiolo filiis. Bellum deinde ciuile gestum est Romæ inter Anthemium Imperatorem & Ricimerem: Anthemio occiso, loco eius Olybrius, eo adhuc viuo, leuatus est Augustus: qui etiam Gundibaldum Rauennæ fecit Imperatorem, eodemque Gundibaldo hortante Glicerius (alias Lucretius, alias Licerius, alias Liarius) plus presumptione quam electione Cæsar factus est. Anno deinde sequenti Nepos patricius, Lucerio expulso & Episcopo Salonis ordinato, Imperium arripuit. Leone Imperatore mortuo, & Zenone Imperāte, Orestes pater Augustuli, Nepotem Imperio expulit, & filium suum Augustulum Imperio præfecit. Sequenti anno ab Odoacre occupatur Italia & Imperiū, & Orestes cum fratre Paulo necatur. Odoacer nomen Regis adsumpsit, Augustulum in exilium misit. Hic Imperatorum Romanorū veteris Romæ finis fuit, Gotthorum dehinc regibus Romam obtinentibus: regnat Odoacer nullo inquietante 14. annis. Paul. Diac. Iornandes: Comes Marcellinus: Sigebert. &c.

Theodericvs Rex regnum Italiæ sibi à Zenone donatum, vt sibi retineret, vt Gotthi scribunt & plerique Historici, seu vt legitimo Imperatori, id est ipsi Zenoni seruaret & restitueret, vt Balisarius ait apud Procopium in Gotthichis,

Odoa-

Odoacrum quarto certamine superauit: & eum in fide susceptum truculenter peremit.

EODEM Zenone imperante Ilus & Leontius tyranni effecti in partibus Sirię & Isauriæ debacchabantur: sed nõ multo post ab exercitu Zenonis capti, decollatiq; sunt, & capita eorum Constantinopolim allata, præfixaq; hastilibus, tabuêre.

Coniurationes contra Regem Francorum.

LEONE imperante, Franci cõtra Regem suum Hildericum Merouei filium, quod filias eorum insolenter & luxuriose constupraret, regno deturbãt. Qui data aurei medietate amico suo Vindiomaro, reconciliationis speratæ symbolo, apud Basinum Thoringorum Regem latuit annis octo. Franci vero Egidium ducem Romanorum, Regẽ sibi præficiunt: sed cum Francos plus iusto hic opprimeret, eius iam regno Francis graui Vindiomarus missa aurei medietate, clam Hildericum reuocat, eique restitutionem in regnum conciliat. Eodem tempore, Franci post Vuandalos & Alanos, post Gotthos & Hunnos incessunt Gallias, non tantum vt habeant direptioni, sed vt sibi sint perpetuæ habitationi: qui capta Colonia Agrippina, fugato de bello duce Egidio, multos Romanorum occidunt: mox Treuerim ad Mosellam capiũt, & altero post anno Hildericus Aurelianam vrbem deuastat, & biennio post Andegauensem ciuitatem: eius quoque filius Clodoueus Suessione cum Syagrio Romanorum duce congreditur: hic victus Tolosam ad Alaricum fugit, à quo Clo-

Regnũ Francorum. doueo repoſcenti remiſſus occiditur. Clodoueus vero quicquid Galliarum ſub iure erat Romanorum, ad ius Frãcorum transfert, & primum vſque ad Sequanam, poſtremum etiam vſque ad Ligerim regnum dilatat, & caſtrum Maledunum occupat ad Sequanam: tandem etiam Burgundiã ſibi fecit tributariam, victo eius Rege Gundebaudo. Itaque ab Anaſtaſio Imperatore codicillos cõſulatus & coronam auream, cum gemmis, & tunicam *blatteam accepit, & Conſul ex ea die & Auguſtus eſt appellatus. Ipſe quoque Rex miſit Romæ S. Petro coronam auream cum gemmis, quæ corona in hunc vſque diem regnum appellari ſolet. Sigibert. chronic. Ex his liquet iam inde ab initio Imperium Occidentale in ius ac ditionẽ Francorum Regum ceſſiſſe: accedente etiam Orientalium Imperatorum ratihabitione: quod & ex Procopio in Gottichis liquet, nõ autem à ſolis Caroli Mag. temporibus: atque idcirco à regno Francorũ nomen Imperii Occidentalis auelli nõ potuiſſe, quin & regnũ ipſum extingueretur. ſed ea de re diligẽtior à nobis perſcripta eſt tractatio.

Id eſt, ex ſerico chrame ſynoneto textam.

Coniurationes contra Anaſtaſium Imperatorem.

BELLA ciuilia aduerſus Anaſtaſium à Vitaliano excitata ſunt, propter Eutychianam hæreſim Deo & hominibus exoſam. Anaſtaſius fulmine eam ob rem à Deo percuſſus interiit.

Coniurationes contra Iuſtinum & Theodericum.

IVSTINVS Imperator inhiantes regno ſuo Amantium & Andream ferro, Miſaelem & Ardaburem

burem exilio puniuit. Theocritum Amantii satellitem, saxis contisque cæsum, salsum in gurgitem iecit, sepultura & Imperio eum priuans: fœdus cũ Vitaliano percussit, & ad se euocatum, magistrum militum præsentalem & consulem ordinariũ fecit, quem rursus in suspicione habẽs prioris facti, sedecim vulneribus in palatio cum Celeriano & Paulo satellit. confossum perimit.

BOETIVS annitente sibi Symmacho cum auctoritatem Romani Senatus contra Theodericum Regem Italiæ tueri nititur, ab ipso in exilium pellitur, vbi librum de consolatione Philosophię scripsit. Sigib. chronic. Pau. Dia. Sed & lõgo exilio fatigati, tandem ab eodem perimuntur. Sigib. addit Diaconus & Ioannem Papam ab eodem perẽptum, quod eum Theodericus catholicæ pietatis defensor honorifice suscepisset, sed vltione diuina non multo post subita morte Theodericum fuisse percussum.

Coniurationes contra Iustinianum.

Hypatium Pompeium & Probum, Imperium adfectantes, quinta sceleris die trucidari iussit, & socios eorum proscripsit aduersus Theodatũ, qui Amalasuntam in balneis strãgulari iusserat, Belisarium in Italiam mittit. Belisarius apud Iustinianum affectatæ tyrannidis defertur, & ab eodem absoluitur. Sub Iustino Iustiniani filio Narsas rebellauit, & Longobardos in Italiam introduxit.

SCIPIONIS GENTILIS ORATIO PRO C. CÆSARE.

Æpenumero antea ex hoc loco doctissimorum hominum orationes habitæ sunt, de reb. in natura grauissimis, aut ad cognoscendum vtilissimis, atque pulcherrimis, magna tum audientium voluptate, tum eorum, qui eas habuere, gloria. Mihi studium est ius ciuile, & vetus memoria populi Romani. Ex vtraque copia, quæ in me sane est perexigua, sed vt aliqua tamen esset, fateor me à pueritia elaborauisse, illud erit, quod nunc afferam, & in medium proponam. Ita enim de imperio C. Cæsaris dicam, vt & quibus rationibus ad principatum populi omnium gentium victoris, dominiq; peruenerit, exponam; & ius tamen inquiram, atq; explicem, an iuste & bono publico peruenerit. De hoc enim inprimis dubitari video. Intelligitis, Auditores, me de re omnium maxima inter mortales, maximoque omnium seculorum ac populorũ Imperatore dicturum: idque à me eo libentius fiet, quod intelligam contraria iudicia esse non de Cęsare, sed de causa Cæsaris. Tyrannum & oppressorem patriæ, libertatisque communis, & bonorum omnium hostem appellant, & qui solus ad euertendam Rempubl. sobrius adcesserit. Hoc vno testimonio Catonis magis Cæsarem premi, quàm omnibus criminib. reor. Nam si C. Plinius inter calamitates Q. Metelli Macedonici, summi viri, retulit; quod inimicus Scipioni Africano fuit; si Tiberius princeps se indignum luce & vita, palam in Senatu professus est, si M. Lepido displiceret; cur nobis nõ iniusta, atq; improba ea causa videatur, quę M. Catoni sic displicuit, vt non sententiis solum eam, sed armis atque

atque castris oppugnauerit? Neque enim nimis elate putandus est Lucanus dixisse:

Victrix causa Deis placuit, sed victa Catoni.

Hic igitur quoniã obex ad omnes partes orationis meę opponitur (quicquid enim dixero, statim cõtra occurretur, Atqui aliter Cato iudicauit) idcirco, si fieri potest, initio eum orationis meæ amouebo, atque amoliar. Damnauit caussam Cæsaris Cato? Sed inuidus, sed inimicissimus Cæsaris, sed ille Cato, qui eundem, amplissimis rebus gestis, vinctum ac nudum Germanis Britannisq; sua sentẽtia dedidit. De inuidia quod dico, ita est, vt Cicero amicus Catonis & defensor summus, etiam mortui, scripsit, iis solis eum non inuidisse, quorum sibi à virtute atq; industria nullum certamen propositum iri videbat. De inimicitiis manifestius est, quam vt explicari debeat. Quarum inimicitiarũ caussas, præter dissimilitudinem naturæ ac morum, illas duas fuisse animaduerti; Catonis, inquam, sororem, cuius pudicitiæ illudere Cæsar credebatur, & repulsæ in magistratu petẽdo dolorem. Sed priuatæ hæ caussæ sunt, inquiet aliquis: Catonis autem ea virtus, isque animus in Rempubl. fuit, vt nullis odiis, nullisque inimicitiis sese à vero & bono remoueri pateretur: ea præterea sapientia, vt bonam & malam caussam omniũ optime diiudicare posset. Nec Põpeium secutus est, quod ipsum probaret, quem si vicisset, etiam interficere sua manu cogitabat, ne in Rempubl. pulso Cæsare vacuam impetum faceret: sed caussam à Pompeio susceptã, quia Reipubl. caussa & bonorum erat, sibi quoq; suscipiendam defendendamq; existimauit. Eadem si fuisset Cæ-

ſaris, nullæ erant tantę iniuriæ ac ſimultates, quas non Cato libentiſſime Reipubl. condonauiſſet, ac depoſuiſſet: præſertim cum ad ſuam ipſe potẽtiam nihil vnquam, ſed omnia ad ſalutem ciuiũ ſuorum, imperiique Romani decus atq; amplitudinem retuliſſet. Ego vero, vt non ſolum eum optimum, ſed ſapientiſſimum fuiſſe concedam, illud tamen nunquam dabo, nihil vnquam eum decepiſſe, aut rectas de Republ. ſentẽtias perpetuo habuiſſe. quid ſi contra demonſtrem, perniciosiſſimas atq; exitioſiſſimas eius actiones conſiliaque fuiſſe? Ille duorum ordinum, ſenatus atq; equitum concordiam à Cicerone cõglutinatam, præfracte ærario tuendo vectigalibusque diſſoluit, vnde pernicies eſt Reipubl. prima conſecuta. Ille Pompeium à ſe, & à Republ. affinitatis ſuæ repudiatione abalienauit, Cæſarique adiunxit: ille Clodii acta defendit; ille regem Cypri, cuius maiores ſocii atq; amici pop. Rom. ſemper fuerant, nullo eius delicto, incognita cauſſa publicauit: ille nihil Cæſari concedendum putauit. Suffundi me ſentio, dum hæc loquor, pudore, Auditores. Vereor enim tacitas cogitationes veſtras, ne hodie vobis videar ad vituperationem Catonis, hoc eſt, virtutis ipſius, hunc locum aſcendiſſe. quare non progrediar vltra, nec quæ cum ex ſummorũ ſapientiſſimorumque hominum de hac re veterum, tum noſtrorum ſcriptis monumentiſq; collegi, proferam: potius petam ac rogabo, ne pręiudicia veſtra nobis, ne Catonis nomẽ opponatur. Rem ipſam & rationem videamus: Oſtendamus C. Cæſarem & iuſtas cauſſas belli ciuilis ſuſcipiendi habuiſſe, & victoria parta dominatũ iuſtiſſime bo-

me bonoque Reipubl. cepisse. Nemo est tam impius, aut imprudens, qui neget nihil miserius & detestabilius esse armis dissensionibusque ciuilibus. etsi enim iis non in exitium Reipub. contenditur, sed vt salua republ. altera pars factione dominetur ac floreat; fit tamen ipsa re ac necessitate, vt mirifice cõmune bonũ labefactetur, omniũq; salus in discrimen adducatur. Quare viro bono & quieto & bono ciui nihil magis cõuenit (vt noster hic scribit) quã abesse à ciuilib. cõtrouersiis, quod nõnulli cũ probarent, periculi causa sequi nõ potuerunt. Ita enim est, vt in corporibus morbi, sic in Repub. populari præsertim, necessario seditiones interdum existunt, armisque ipsi inter se ciues sæpe decertare coguntur: neque integrum nobis est, fortasse nec laudabile aut vtile, neutri parti nos adiungere. Ea enim non media (vt Liuii verbis vtar) sed nulla via est: quippe sine gratia, sine dignitate præmium victoris erimus. Scelerati tamen sine dubio habendi sunt ii, qui ad arma decurrunt, cum iure disceptare cum aduersariis possint, imo vero qui, si id expedire reipubl. & ciuium saluti videant, non malint cedere, & ignominiam ac dolorem accipere, quam depugnare. quod Cicero vel inimicorum testimonio amantissimus patriæ sæpissime in illa Clodiana iniuria se cogitasse, in orationibus cæterisque monumentis suis testatur, cum ei non difficile fuisset, etiam telis ac manibus ciuium, Tribuno illi impuro furiosoque resistere. At Cæsaris res eo erant inimicorum iniquitate deductæ, vt saluus esse nisi bello ciuili non posset. neque vero ipse solus de salute & dignitate periclitabatur, sed vna cum illo innume-

rabiles alii, nobilissimiq; & fortissimi ciues. non dico boni, quos nec in partibus quidem Pompeii ac suis vllos Cicero ingenue agnoscit: lautos tantum & locupletes & qui dicerentur boni, quos ita ipse tamen se sequi dicit, vt dispulsæ pecudes sui generis greges aut armenta solent. & similiter Salustius: Bonique & mali ciues, inquit, non ob merita in Rempl. omnibus pariter corruptis, sed vti quisque locupletissimus, & iniuria validior, qui præsentia defendebat, pro bono ducebatur. Non igitur ab vna parte Cæsar, ab alia Resp. stabat: sed recte atq; erudite Massiliensium legati Cæsari responderunt, intelligere se, diuisum esse populum Romanum in partes duas; neq; sui iudicii neque suarum esse virium discernere, vtra pars iustiorem habeat causam: principes vero esse earũ partium Cn. Pompeium, & C. Cæsarem patronos ciuitatis. Quare paribus eorum beneficiis parẽ se quoque voluntatem tribuere debere, & neutrum eorum contra alterum iuuare, aut vrbe aut portubꝰ recipere. In quo responso vel qua deliberatione si Massilienses perstitissent, & non fide gręca egissent, non in eas incidissent calamitates, in quas postea eos sua pertinacia perfidiaque pręcipitauit. in quo mirari mihi M. Tullium subit, qui nullum scelus aut facinus indignius vnquam vidisse solẽ dicit, quam de Massilia triumphari, sine qua Imperatores Roman. ex transalpinis bellis nunquam triumphassẽt. vt hoc enim verum sit, cogitare tamen debuit, oppugnationi Massiliæ mari Dec. Brutum, terra C. Trebonium præfuisse, quos viros omnium optimos, atque optime de Republ. meritos, omnibus videri voluit. Quanto pruden-

tius rex

tius rex Deiotarus, qui victori Cæsari supplex factus, quod Pompeium secutus fuerat, non se dixit iudicem bebuisse esse controuersiarum populi Romani, sed parere præsentibus imperiis Pompeii, cùm Cæsar ab iis locis lõgissime abesset, nullaque præsidia Cæsaris ea pars terrarum haberet. Dimicasse vtrumque de sua potentia non de salute Reipub. sed periculo tamen ciuitatis libenter nunc cuiuis, ne dum M. Tullio concesserim: neque enim tempus patitur hæc pluribus pesequi. Disceptatur, vter iustiorem causam habuerit. nos C. Cęsarẽ dicimus. quod vt certius à nobis intelligatur, recensebo ordine iniurias aduersariorum eius, & iniquitates. Iã satis cõstat, M. Crasso à Parthis cum exercitu interfecto, mortuaq; Iulia vxore Põpeii, q̃ duo vincula concordiæ inter Põpeiũ & Cęsarẽ erãt metu & charitate mutua colligata, cœpisse suspiciones inter eos, atque ęmulationem oriri: dum Pompeius retinere veterem potẽtiam, & primũ in ciuitate locũ, Cæsar augere opes suas ac dignitate se æquare Pompeio studet. quam occasionem omnia miscendi inuidi atque improbi quidam & acutissimi viderunt, & auidissime arripuerunt. Illorum igitur artificiis, vt in alia Cæsaris epistola legimus, effectum est, vt Respub. in eũ statum perueniret: itaque Pompeium rogare per amicos aliosque non destitit, etiam suscepto iam bello, vt mallet sibi amicus esse, quam iis, qui & illi & sibi semper fuerunt inimicissimi. Sed frustra. Vterq; igitur sese aduersus alterũ munire cœpit, diffidẽs & intẽtus in omnia. Hispanias, bellicosissimas nationes, Pompeius, Gallias & Illyricum nõ minori belli gloria florentes Cæsar, validissimos-

que exercitus obtinebant, neq; dimittebant. Sciebant enim omnia in armis posita esse. Quare Pompeius vt aliqua parte copiarum Cæsarem spoliaret, & sibi adiungeret, illud excogitauit. Decerni à Senatu curauit, vt ad bellum Parthicum duæ legiones M. Bibulo, vna à Pompeio, altera à Cæsare traderentur; quo decreto Pompeius legionem, quã Cæsari olim cõmodauerat remitti sibi postulauit. Cæsar & remisit eã, & suã simul ex Senatusconsulto in Italiam misit. quã vtramq; Pompeius acceptam turpissime ad vrbem retinuit, nec Bibulo tradidit. Ita Cæsari duæ legiones per summam iniuriam ereptæ sunt specie Parthici belli. quod consilium Pompeii quamuis eum initio non fefellerat, tamen ne quam armorum causam præberet, Senatusconsulto, hoc est, inimicorum libidini paruit. Sed memorabile profecto est, quod prælio illo Pharsalico, quo Pompeius victus fusus que est, cum his duabus legionibus ipse in sinistro cornu præerat. Fatale enim hoc fuisse argumentum iniustæ causæ puto, vt à quarum legionũ retentione initium iniuriarum in C. Cæsarem fecerat, earum auxilio nihil aduersus perniciem adiutus protectusque fuerit. Sed hæc fortasse iniuria leuior Pompeii videatur: illa atrocissima, & sola certe ac maxima caussa ciuilis belli quod Cęsari ante tempus lege præfinitũ succedi in prouincia Gallia voluerit. quid hoc est? Tu beneficium populi Romani cuiquam, nedum C. Cæsari eripias? præsertim cuius tu ipse apud populum præcipuus author, adiutorque fueris? Nam lege Vatinia, auditores, Galliam citeriorem cum Illyrico Cæsar accepit; vlterioris adiũctor Pompeius per

Sena-

Senatum fuit; idemque earum prouinciarum in quinquennium prorogator: idem M. Marcello consuli finienti prouincias Gallias Calēdis Martiis, acerrime restitit: idem denique vt decem, hoc est, omnes Tribuni plebis ad populum ferrent, vt absentis Cæsaris ratio haberetur, author fuit. quod & ipse Pompeius lege quadam sua ob id vnum, quod omissum antea erat, à se correcta sanxit, cõsul cum M. Crasso cum esset, siue vt alii putant, rogatione Trebonia. Vt verissime mihi cõqueri Cicero videatur, quod cum is Cæsari fauetet coniunctusque esset, omnes eidem fauere, omniaque concedere summe studuerit: simul atque Cæsarem odisse & timere cœpit, omnes sua caussa Cæsari infensos atque inimicos esse æquũ putauerit. quo quid indignius aut inciuilius dici potest? Tulit igitur & ante susceptum bellum & suscepto bello Cæsar æquissimas aduersariis suis conditiones: & quod incredibile videri posset, beneficiis illis populi vti noluit, si vterque exercitus dimitterent. rediturum se Romam priuatum, & præsentem de se populo Romano permissurũ pollicitus est, etiam Senatus iudicium non refugit: quanquam Consulum tantam iniquitatem tantumque scelus in se deprehenderat, vt ii literas Cæsaris ad Senatum de Republ. missas, summa contentione Tribunorum, ægre recitari permiserint; vt autem ex literis ad Senatum referretur, impetrari non potuerit. Nihil enim magis Pompeius timebat quam pacem; vt omniũ consensu præcipueque Ciceronis, (cuius vtpote Põpeiani libenter testimoniis vtor) epistolis ad Atticũ, plurimis & grauissimis verbis scriptis, cog-

noscitur. Conditionem pacis Pompeius nullam probarat, inquit libro VIII. epistola VII. verissimeque Velleius Paterculus, Nihil vnquam relictum à Cæsare, quod seruandæ pacis caussa tentari posset: nihil receptum à Pompeianis. Quoties ille, DEVS bone! & priuatim amicos aliosq; ad Pompeium ablegauit de pace? quoties publice & quidem tum, cum secunda sibi omnia, Pōpeio aduersissima accidisse viderentur. Audite, audite magni illius & vere heroici animi excelsam vocē. Fugato ex Italia Pompeio cum Romam venisset, Senatui author fuit mittendi authoritate publica ad Pompeium de compositione legatos. Neq; se reformidare dixit, quod in Senatu paullo ante Pompeius dixisset, ad quos legati mitterentur, iis authoritatem attribui, timoremque eorum, qui mitterent, significari: tenuis atq; infirmi hæc animi videri: Se vero, vt operibus ante studuerit, sic iusticia & æquitate velle superare. Multa mihi necessario prætereunda sunt, de acerbitate & improbitate aduersariorum Cęsaris, de iniustissimis actionibus, vt de Tribunis plebis, quorū ipsa corpora sacrosancta erant, violatis & è ciuitate exactis, de sublata intercessione, quam ipse L. Sulla non sustulerat, cum Tribunitiam potestatē prope deleuisset, de imperiis in priuatos homines collatis, lictoribusque in vrbe & Capitolio priuatim habitis contra omnia vetustatis exempla, de iniusticia Pompeii potentiaque intoleranda, vt idē ad portas vrbanis præsideret rebus, & duas bellicosissimas prouincias absens tot annos obtineret. Quæ omnia eo erant indigniora atque acerbiora Cæsari, quod ab ignauissimis & superbissimis hominibus

minibus administrabantur: Mitto loquacitatem M.Marcelli, impudentiam & stultitiam Metelli, Scipionis arrogantiam, aliorum omnium cupiditates cum singulari crudelitate coniunctas. ipsi consules C.Marcellus, & L.Lētulus, quibus Coss. hoc bellum initum, gestum etiam magna ex parte est, quales fuerunt? Ciceronis verbis ad Atticū illum suum scriptis id proferam. Ait; Caue putes quicquam minoris esse his Consulibus, & alia in epistola: Nec me, inquit, Consules mouent, qui ipsi pluma, aut folio facilius mouentur. His hominibus Cæsar succumberet? his cederet? in tam iusta præsertim caussa, tantisque rebus gestis? elegāter ipse apud Poetam nescio quem, attamen veterem,

Sanguine Germano, sexagintaque triumphis
Esse nocens cœpi.—

Hęc de bello. Superest, vt de oppressa dicamus libertate patriæ. quod alterum crimen Cæsari impingitur: quo sic eum teneri putant, vt tyranni & iniustissimi ciuis appellationem recusare nō debeat. Sic enim disputāt, nullam satis iustam caussam esse posse libertatis ciuium opprimendæ, aut oppugnandæ patriæ. quod ego non inuitus admitto, si oppugnetur patria, si eripiatur libertas, quam ferre ciuitas possit. Quod si in eum statum Respub. Romana peruenerat, ut diutius salua esse non posset, nisi per vnum regeretur, quæ hæc est dementia, vt veterem Rempub. teneas, eo labi, vt sis in nulla? Nisi forte Rempub. & libertatem fuisse putamus illis temporibus, cum intestinis omnis generis malis ita ægrotabat ciuitas, vt nihil leges, nihil disciplina, nihil magistratus, nihil

bonorum, qui pauci tamen erant, consensus, authoritasque valerent: omnia vi, ferro, lapidibus, & pessimorum hominum coitione, tanquam turbulentissimis tempestatibus agitarentur. q̃ erat, quæso, illa facies vrbis Romæ, cum palam conductis operis, sceleratissimisque hominibus coactis ædes Senatorum disturbabantur? cum serui atq; egentes cum facibus in tecta clarissimorũ ciuium immittebantur? cum vis in campo, vis in foro, vis in curia dominabatur? cum sanguis medius fidius spongiis è foro effingebatur? Neque hæc semel, aut iterum adcidebant: assidua, quotidiana erant. Luxus videlicet, ingentibus diuitiis ac securitate alitus, veluti tabes, ciuitatem occupauerat, victũque, vt ille ait, vlciscebatur orbem. Hinc ambitio, Hinc sæuitia indies gliscere, & seipsam fastidiens licentia; quæ postremo in seditiones maximas, castraque ciuilia erumpebant; miraque res erat, eadem bella & expiabant scelera, & gignebant: vt iam quiuis, etiam mediocriter prudens, iudicare posset, quod Haruspices eo tempore monuerãt, Ne per optimatium discordiã, dissensionemque, patribus principibusque cædes periculaque creẽtur, auxilioque deminuti deficiantur. Non ergo ad conuersiones quasdã fatales rerũpubl. confugio, quæ licet à sapientissimis hominibus probentur, ipseque Cicero id iis temporibus adcidisse ciuitati Romanæ dicat; tamen iustitiam & causam Cæsaris parum aut demonstrant, aut subleuãt. illud dico, stare imperium & nomẽ pop. Rom. diutius sine illo fulcro non potuisse. Cicero idem ille libr. 1. de Nat. Deor. Cum otio langueremus, inquit, & is esset Reip. status, vt eam vnius consilio

atque

atque cura gubernari, necesset esset. Tacitus libr. 1. Annalium: Non aliud discordātis patriæ remedium fuisse, quam vt ab vno regeretur. Et libr. 1. Historiarum: Postquam omnem potestatem ad vnum conferri, pacis interfuit. Aliaq; ad eandem sententiam cum apud hos, quos modo nominaui, cum apud alios scriptores reperias, quæ nihil necesse est commemorare. At ciuitati quidem Romanæ dices hoc expediuisse, non item Italiæ atq; prouinciis. Imò vero his maxime vtile & salutare fuit. Nec prouinciæ (inquit certissimus & sapientissimus scriptor) illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatus populique imperio ob certamina potentium, & auaritiam magistratuum, inualido legum auxilio, quę vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur. nec minus elèganter Plinius in laudibus Augusti; Et si verum fatemur, inquit, salutare id terris fuit: & alio loco de nauali corona loquens: Dedit hanc Augustus coronam Agrippę, sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Igitur neque pax Romæ esse, nisi vno omnia gubernante, poterat; & pacis Romanæ maiestate tranquillitas gentium & orbis terræ salus continebatur. Hęc ita sunt, neque negabit quisquā, qui paullo attentius in has res introspexerit. Iustissime igitur C. Cæsar, qui pio ac necessario bello Remp. ab aduersariis recuperauit, & recuperatam suo iustissimo clementissimoque imperio rexit. Neque aliud ab initio etiam ciuilis belli spectauit, vt cum ex ingenio eius mitissimo coniici potest, tum ex actionibus perpetui temporis, atque ex literis eius ad intimos amicos, quibus cum dissimulare ista non poterat, scriptis liquidissimo perspici potest.

Sic enim (vt alia omittam) ad Oppium & Cornelium procuratores suarum rerum scribit: Hæc noua sit ratio vincendi, vt misericordia & liberalitate nos muniamus. Id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt. De his rebus rogo vos, vt cogitationem suscipiatis. Verissime igitur Cicero in Ligariana, Nulla, inquit, de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordia est. Sed quid ego hæc recito, & rem omnium clarissimam ac testatissimam illustrare, & probare conor? quis enim ignorat, templum clemētiæ C. Cæsaris positum ac dedicatum fuisse totius Pop. Roman. atque omnium gētium scito atque consensu? quis patrem patriæ verissime meritissimoq; eum appellatū? Omni luce hæc clariora sunt: neq; acerbissimi etiam Cæsaris inimici atque interfectores aliter eo & viuo & mortuo iudicauerunt. Vnius nunc ero testimonio C. Cassii contentus. Is ita ad Ciceronem scribit: Peream, nisi sollicitus sum, inquit, ac malo veterem & clemētem dominum habere, quam nouum & crudelem experiri. Cupit Cæsarem in Hispania vincere, Cn. Pompeium adolescentem superari, cuius patris partes Cassius antea secutus fuerat, & quarū postea ipse dux partium fuit huiusq; etiam in Cæsares odii propagator ad posteros. Nam Cæsaris Neronis principatu C. Cassium interfectum scimus non aliam ob causam, quam quod statuam illius Cassii domi coleret cum illa inscriptione: Duci partium. At quædam Cæsaris extant in dominatione illa sua superbe & iracunde dicta factaque. Ne ego quidem Cæsarem Deum facio, quamuis omnib.

virtu-

virtutibus Diis, quam hominibus ſimilior ac propior videri potuerit. Proponite vobis Cn. Pompeium viciſſe; quid illo crudelius fuiſſet? neq; Cicero diſſimulat, ſed ſæpe & clariſſime dicit, regnum Sullani, in quo eductus erat, ſpeciem mirabiliter concupiuiſſe, neminique parſurum fuiſſe, ſi viciſſet. Vnum eſt, in quo C. Cæſaris inſignis crudelitas merito reprehendi videtur, quòd ſoleret amicos & comilitones ſuos, quorum virtutem ſibi dominatum adfectanti obſtaturam putabat, eos in ipſis prælijs atque in acie ſua interficiendos curare. quo quid immanius dici vel excogitari poteſt? ſed hoc neq; quiſquam præter Dionem Nicæum dicit, & is autor vanitatis, vt ſæpiſſime, manifeſtiſſimus eſt. Non minori (libere dicã) crimine vanitatis & ſtultitiæ damnandus Suetonius eſt, qui commemoratis inſolentioribus neſcio quibus Cæſaris dictis, quæ in minimo hodie & inerte nobili nemo reprehendat, tanquam de ſententia conſilii pronunciat, eum iure cæſum videri. Cur non & illud adiecit, eiuſque cædem vtilem Reip. fuiſſe? quod optimus & eruditiſſimus homo C. Matius Cęſaris neceſſarius in pulcherrima illa epiſtola ad Ciceronem, quæ lib. 11. Fam. legitur, ita modeſtiſſime diluit: Vitio mihi dant, inquit, quod mortem hominis neceſſarii grauiter fero, atque eum, quẽ dilexi, periiſſe indignor. Aiunt enim patriã amicitię præponendã eſſe perinde ac ſi iam vicerint, obitũ eius Reip. fuiſſe vtilẽ: & quæ ſequũtur. Nihil enim modeſtius, probius, ſapientius, mũdius illa epiſtola fingi C. Matii poteſt: addo etiam nihil verius. interitu enim Cęſaris ſcimus totã Remp. perturbatã, omneſq; gentes, atq;

orbē ipsum terrarū iterum bellis collisum ac conquassatū fuisse. Quid ꝙ ipse Cicero q̃ vnus omniū maxime obitu Cæsaris, & illis idibus Martiis delectatus est, tamen fateri sæpe Pomponio suo cogitur, expediuisse sub eius dominatu viuere; sibi etiam perhonorificum fuisse? alicubi etiam optat eum viuere, nec fuisse ætati suæ ait dominū illum refugiendum: Quod cum scripsisset; Rubeo, mihi crede, inquit; sed iam scripseram, delere nolui. Tu vero ne rubeas M. Tulli; sint enim, vt sunt, res à te gestæ maximæ, singulariaque tua in Rempubl. & patriam merita, omniumq; clarissima monumēta ingenii atque industriæ tuæ; vni Cæsari ista virtus sine dedecore potuit, non dico, seruire, sed tamē leuiter sese, comiterq; submittere, neq; in quenquam ille honorificentior & liberalior, amicum & socium victoriæ fuit, quam in te hostem. Neq; tu nobis Brutos, quantumuis egregios ciues, neue Cassios, neue Cascas, aliosque interfectores parentis patriæ, pro quo solenni SCto, adhibito etiam iureiurando sanctissimo capita vestra obligaueratis; ne, inquam, hos mihi τυραννοκτόνους, & liberatores orbis terrarum, & heroas, & Deos appella. Malo enim, malo veritati & sequentium temporum experientiæ, malo grauissimorum hominum testimoniis, malo omnium denique populorum, qui mortuum illum luxerunt, consensui ac dolori credere. Ne Dantis quidem, vt scias, Alligherii, summi & sapientissimi Italorum poetę consilium reprehendo, aut rideo; qui in suis illis Inferni regionibus, miro artificio, curaque descriptis, Cassium & Brutum dextra sinistraque Iudæ illius proditoris, ac carnificis salutis humanæ collocauit

locauit

locauit. Non rideo, inquam hæc ego: & proferre veterum ac sanctissimorum etiam Theologorum Christianorum, de hac re non dissimiles sententias possum: item illas, quibus in id conditum Cęsarum principatum dicunt, vt religio Christiana latius & facilius ad omnes gentes Romana pace propagaretur. Sed colligam ipse me ac reprimam, neque diutius auribus vestris ac benignitate abutar; præsertim cum supersit muneris huiusce mei præcipua pars, propter quam hunc locum hodie conscendi. Adolescentes isti mihi, quos videris, ornandi & excitandi modo sunt, vt lenibus declamatiunculis suis grauitatem atque asperitatem orationis meæ minuant, ac mitigent. Dixi.

Suetonius in Cæsare, cap. vlt.

PERCVSSORVM autem fere, neque triennio quisquam amplius superuixit, neque sua mortè defunctus est. Damnati omnes: alius alio casu periit, pars naufragio, pars prælio: nonnulli semet eodem illo pugione, quo Cæsarem violauerant, interemerunt.

M. Antonius, Imp in epistola ad Hircium Cons. & Cæsarem Octau. Proprætorem.

COGNITA morte C. Trebonii, non plus gauisus sum, quam dolui. Dedisse pœnas sceleratum cineri atque ossibus clarissimi viri, & apparuisse numē Deorū intra finem anni vertentis, aut iam soluto supplicio parricidii, aut impendente, lætādum est. Hostem iudicatum hoc tempore Dolabellam, eo quod sicarium occiderit: & videri ca-

riorem populo Ro. filium Scurræ, quam C. Cæsarem patriæ parentem, ingemiscendum est.

Dio, lib. XLVIII. *initio.*

Ad hunc igitur modum Brutus & Cassius oppetierunt, iis, quibus Cæsarem interfecerant gladiis confossi. qui vero alii earum insidiarum participes fuerunt, aut ante, aut tum, aut postea temporis, paucis quibusdam exceptis, perierunt. Ita nimirum & Iustitia postulabat, & Deus volebat, eos interire, qui virum ad id virtutis & fortunæ progressum, ac insuper benefactorem suum, occidissent.

Iul. Capitolinus in Gordianis.

Qvod de Cæsare memoriæ traditum est, hoc etiam de Gordiano Codius euenisse, perscribit. Nam omnes, quicunque illum gladio appetiuerunt (qui nouem fuisse dicuntur) postea interempti Philippis, sua manu, suisque gladiis, & iisdem, quibus illum percusserant, interisse dicuntur.

Vetus Epigramma.

Occidêre simul Cascæ, simul occubuêre
Dextrâ quisque suâ, quâ scelus ausus erat.
Castra eadem fouêre: locus quoque vulneris idem.
Partibus adflictis victus vterque iacet.
Quanta fuit mentis, tanta est concordia fati:
Et tumulus cinerem paruus vtrumque tegit.
Par fratrum multo celebrandum carmine vatum,
Vna si fierent parte minus gemini.

SCI-

SCIPIONIS GENTILIS IC. ORATIO

De Maledictis in Principem.

ALLATIS nuper è regno nuntiis de seditione, & coniuratione hominum nobilissimorum; equidem, Auditores, vehementer, vt debui, commotus fui. Nam & regni vetustissimi atque opulentissimi miseratio, & maximi atq; omnium gentium ac sæculorũ memoria dignissimi Principis pericula non mediocriter me perturbabant, & exanimabant metu, qui illis in locis erãt, optimus & confectus senectute parens, fraterque meus, mihi cum ipsa natura, tum voluntate atque omnibus studiis coniunctissimus. De hoc etiam eo magis eram anxius, quod apud eum, qui earũ turbarum author ac princeps esse dicebatur, vir ante illam mentem omniũ florentissimus & fortunatissimus, non postremum gratiæ locum obtinuisse, intelligebam. Nam patri quidem, vt in tanta ætate, quamuis mihi acerbissima, ipsi nõ solum non immatura, sed etiam non ingrata mors, maximis periculis fortissime, magnaque cum dignitate defuncto, videri poterat. Sed cum & Dei benignitate, & sapientissimi Principis singulari virtute consedisse omnes illas turbas, periculaq; grauissima, quę impenderẽt, paucorum pœna depulsa atque oppressa, vndiq; significaretur, recteque apud meos esse, amicorum literis cognouissem, magno sum metu, & solicitudine liberatus. Mox, vt adcidere solet, reputare tacitus cum animo meo cœpi, quãta importunitate naturæ præ-

ditos esse oporteret eos, qui talia molirētur: quātaque fuisset semper, & in omnibus gentibus eorum amētia, qui nulla re mala domi impulsi, vno momento omnia delere concupiuissent, patriaq; euersa in ipsius ruinis ac cineribus dominari, quā ea salua atq; incolumi florere maluissent. Occurrebant ad animum varia populorum instituta ac leges, quib. & Reipubl. salus satis munita, & Principū vita satis septa esse videbatur; nisi dominandi libido, vltionisque cupiditas omnia superaret. Inprimis vero legis Iuliæ de Maiestate veniebat in mentem, quam C. Cæsar Dictator tulisset, siue ex eius commentariis Augustus filius, quamque cęteri deinceps Imperatores varie pro ingenio exercuissent, diligentiusque omnino, & seuerioribus, quam antea, & verbis sanxissent & pœnis. Multæ enim huiusmodi constitutiones in libris nostris leguntur: inter quas cum eminere maximeque celebrari constitutionem Arcadii & Honorii meminissem, elatus studio, eā in manus sumptam attentius legere cœpi, insistensq; in omnibus propemodū eius verbis, quædam tacitus adiiciebā de meo sensu, quibus illa mihi tum explicari & illustrari posse videretur. Quid plura? quod facile semel inflammato fuit, impetum cœpi eius publice interpretandæ. Sed cum in ea & lectione & meditatione totus essem, quod ea cōstitutio in Codice Iustiniani in titulū ad L. Iuliam Maiestatis relata esset, animaduerti ei titulo aliū antefixum cum hac inscriptione, Si quis Imperatori maledixerit: atque in eo vnicam tantum cōstitutionem collocatam esse, quæ eorundē Principum ac patris esset, non de rebus atque factis, vt

illæ in

illæ in titulo, quem dixi, Maiestatis, sed de verbis & maledictis: quibus etiã violari maiestas Principum visa est Augusto primum, si Tacito Cornelio credimus. Nihil vnquam tam diuersum vidi, quam hasce duas eorundem Imperatorum ac fratrum constitutiones. cum altera plena seueritatis, plena lachrymarum, plena squalloris esset: altera tam benigna ac mitis, vt propemodum ad ostentatione͂ clementiæ scripta videri possit. Puniri enim vetat ab vllo quantumuis summo magistratu eum, qui Principe͂ maledictis lacerauisset, quacunque tandem de caussa id fecisset: credo, quod ita iudicauerunt, Principis maiestatem, vt est apud Senecam in libris de Clementia, maiorem esse, quam vt cuiusquam contumelia minui possit: vel quod Titum Imperatorem dicere solitũ accepimus, Bonum Principem iniuria adfici non posse. Ego vero cum recordarer varia de hac re, non priuatorũ modo disputata, sed etiam Imperatorũ ac Regum cõstituta ac iudicia fuisse semper, paullo diligentius de ea re mihi cogitandum esse existimaui. Multa enim in vtramq; partem dici posse sciebam. quorum pleraq; aut certe, vt credo, potiora à Claudio Tolomeo, bene de nomine & sermone Italico merito, aliisque animaduersa, vobis hoc loco breuiter atque ordine (neq; enim vel tempus vel modestia mea patitur, vt pluribus vos onerem) exponere decreui, humanitate vestra, & beneuolẽtia erga me singulari ac perpetua fretus. Ac primo loco rationes in eam partem proferemus, quibus efficitur, multo & vtilius, & honestius esse Principi, hãc libertatem loquendi & scribendi de se aliis permitte-

re. Sæpenumero enim ciues odiū aduersus Principem, offensi eius vita aut moribus, concipiunt: quod in pectore cuiq; etiam non animaduertenti paullatim crescit; hoc odium veluti virus eiicere homines solēt non alia re magis, quam lingua, & verbis, neque id impedire, imo prouocare sapientis hominis est ac Principis, ne si inclusum coerceatur, aliquando maiori impetu erumpat, quod necesse est, & perniciem ei maturet. Est enim quædam naturalis dulcedo de iis male & libere loquendi, à quibus læsus sis, quosq; oderis. Hanc, qui tuto expleuerit, ipsa natura fit, vt odiū quoque mitiget, nec vltra progrediatur ad vlciscendum aut aliquid tætrius designet. Contra vero vbi hac via vti hominibus non licet, libidinemque animi explere, vel foris aliquid graue moliuntur, vel domi coniurationes concinnant ac coeunt. Hac vel eiusmodi aliqua ratione sapientissimum Galliæ regem Franciscum accepimus tacite, libenter etiam, ferre solitum, se præcipuosque regni sui proceres, quorum ipse opera consiliisq; vtebatur, in fabulis & comœdiis publicis rodi & configi maledictis: tecte id quidem, & inuolute, sic tamen, vt ab omnibus perspiceretur. Hæc igitur prima vtilitas est in hac modestia & patientia Principum. Sequitur illa non minus vera, & retinenda illis. Nam, licentia ista loquendi concessa, ciuium animi cupiditatesque nudantur, & patefiunt cōsilia fere omnia: quid in reipub. administratione probent, quid improbent, quæ ministrorum & magistratuū vitia factaue populo displiceant, inuidiamque Principi concilient, quæ remedia malis publicis priuatisue homines desi-

derent

derent ac flagitent, omnia per hanc loquendi libertatem intelliguntur. quod nemo sanus neget, vtilissimum Principi esse. quemadmodum enim in corporibus ii morbi difficillime curantur, qui latent falluntque intus inclusi, sic in ciuitate atq; in imperio sunt illa grauissima perniciosissimaq; odia, quæ latent nec foras sese eiiciunt. Neq; vero aliud respexisse summos quosdam viros ac duces, existimãdũ est, quos in historiis legim' veste mutata, noctu, nullo cõscio atq; ignoratũ omnib. per vrbem vel castra vagatos esse, vt hominũ sermones de se ipsi audirent, mentesque intelligerent, à quibus amarentur, quibusue inuisi forent. Quib. rationibus nõ dubitauerim mediam inserere authoritatem Tiberii Cæsaris: eaque eo libentius vtar, quod & callidissimus omnium Principum est habitus, & crudelitate insigni fuit, quorũ alterũ ne cõmoda ipse sua ignoraret, alterum ne dubitaret ea quauis ratione, etiam crudelissima, persequi, efficiebat. Is tamẽ, talis cum esset, conuitia & probra fœdissima in se coniecta, nec verbis modo, sed & scriptis carminibusque procacissimis sę pe tulit moderatissime atque centẽpsit: adeò quidem, vt etiam Senatui, vehementer roganti, vt in authores tam atrocium libellorum atque sermonum iniquiri atque animaduerti vellet, restiterit, generosa illa voce edita, non sibi tantum otii superesse, vt huiusmodi negotiis sese implicaret. adiecit & illud summæ prudentiæ, Si hãc fenestram aperueritis, nihil aliud efficietis, quam vt hoc colore dignitatis Principum vindicandę, vnusquisq; priuatas suas inimicitias velatum vltumque eat; nec sapientis Principis esse hanc ianuam ciuibus

patefacere, quo malignitatem atque acerbitatem animorum suorum tam inhonesto & pernicioso more exsatient. Immutauit postea ipse sese, vt videtur intuenti supplicium Paconii & aliorũ quorundam hac de caussa damnatorum. Sed neq; nos libidini maledicendi oẽs frænos laxamus, nec aut Tiberius ratione magna in vindicãdo caruit aut si ita vultis, crimine. Quid Cæsarem Germanicum Tiberii filium commemorem? Is patri natura dissimillimus, & quod huc pertinet, ingenio omniũ mitissimo optimoque præditus, tamen patri in hac re similis fuit. eadem enim ratio prudentiæ quæ patrem, eum permouit, ad hæc talia contemnenda. quod clarissime in Pisonem demõstrauit inimicum suum sceleratissimum, & latronem, non legatum, à quo perpetuo eius fama factaque omnia virulentissimeque lacerabantur. Idemq; consilium Hieroni (ne Principes tantum loquar) Syracusanorum regi fuit, ei, qui Geloni successit. neque enim vllo modo puniuit eos, qui etiã præsenti & audienti ei multa tetra spurcaque obiecerant, interque ea etiam olentem oris spiritũ. Quo de vitio oris cum vxorem suam incusasset, quod se non admonuisset tum illa, Omnes se viros ita olere putasse, respondit. Quod responsum scio ab aliis Romanæ mulieri tribui. Possum & aliorũ præstantissimorum & sapientissimorum Regum exempla commemorare omnis memoriæ. Sed propero atque vnum vobis considerandum proponam aulæ Romanæ exemplar, in qua nõ Cardinales modo aliosque primarios viros, sed ipsum etiam Pontificem incredibili licentia scimus famosissimis libellis configi ipso præsertim die S.

Marci,

Marci, ad Pasquini nobilē illam statuam. Quam statuam (nam & hoc memorabile inprimis puto, quod apud Iouium nuper legi) cum Adrianus Sextus simplici & antiquo Bat. ingenio præditus, & rudis regnādi, cum omnino demoliri constituisset & in Tiberim præcipitare: Ludouicus Suessanus regulus, Cęsaris legatus, vrbano salsoq; ingenio id fieri debere pernegauit, adiiciēs, Pasquillū vel in imo vado ranarū more non esse taciturū: ad id vero Pontifex, Exuratur ergo inquit, in calcem; ne eius vestigii vlla omnino memoria supersit. tum Suessanus, Recte, inquit: sed tam crudeliter concremato, poetæ clientes nō deerunt, qui patroni sui cineres inuidiosis carminibus prosequantur, & supplicii locum quotannis statuto solenni die concelebrent. Quibus verborum lusib. Pontifex ad hilaritatem & iocos traductus, ab incepto destitit, Pasquillumque conseruauit. Nunc ad rationes reuertar, quarum non vna superest, quæ hanc sentētiam adfirmet, inprimis illa, quod omni ratione Principes cauere oportet, ne ciues suos ac subditos ad extremam desperationem adducant. Nam qui semel desperauerunt, ii neque honoris, neque facultatum, neque salutis suę, neque alterius rei rationem vllam ducunt; omnia pariter vilia sunt. neque vero aut legum seueritas aut Principis maiestas eos deterret, quin omnia audeant, & adgrediantur, quantumuis etiam aspera & prærupta. Qua de caussa cum Princeps aliquem populum in potestatem redegit, eique libertatem eripuit, quotidieque aliquid graue & molestum iniungit, non debet etiam eo progredi, vt loquendi libertatem ei adimat: homines e-

nim si se omnibus rebus spoliatos vident, libertate, opibus, sæpe etiam dignitate atque honore, ad hoc quasi elingues & mutos redditos esse, nihil non moliuntur aduersus Principem, neque exterrentur: vbi enim nulla spes boni superest, ibi nec mali vllus superest metus. Sapienter quoque & olim Cleomenes Argis, & patrum memoria Florentiæ Laurētius Medices, cùm audiret, multos esse qui de ipso male loquerentur, eamque ob rem ad puniendum ab amicis incitaretur, nihil aliud respondit, quam hoc vnum; Ipsi loquentur, & nos faciemus. Intelligebat enim vir prudentissimus non conuenire, cui libertatem agendi ademisset, ei etiam loquendi velle adimere; sed cum ipse, quæ vellet, ageret, permittendum esse aliis iudicabat, vt quæ vellent, loquerentur. Quod ipsum etiam olim rex Artaxerxes, is qui Memnon vsurpatur, per Tribunum militum dici Alcidi cuidam lapsoni iussit, qui multa in eū erat coniicere probra solitus. Ad hanc rationem adgreganda est illa alia, Cauendum enim principi est, Ne nimis multos inimicos sibi concilier, dum aliquos punit eam ob caussam, quod de ipso secius locuti sint, aut scripserint. Incipit enim vnusquisque sibi timere, ne aliquid & ipsi calamitatis ob id accipiant, tanquam in communi fortuna, eodemque periculo ac linguæ lubrico positi: vnde & odium in principem ipsis ingeneratur, & perdendi eius, si qua occasio detur, libido, atque conatus. Ea tempestate, cum Ducis Athenarum tyrannide Florentini premerentur, præter alia intoleranda hominibus liberis, ingentia quædam vectigalia extra ordinem iis imposuit, de quib. cum liberius quidam

quidam ciuis è Ciniâ familia, quereretur, Tyranni iussu lingua est ei stirpitus excisa. quo vulnere cum interiisset, adeo ciuium animi exasperati inflammatique fuerunt, cum simul & agendi & loquendi sibi libertatem ereptam viderent, vt breuissimo tempore tres diuersæ coniurationes in eũ extiterint, quæ perniciem ei pepererunt. Esset illa ratio, quod ex infidis consiliariis fiunt & simulati, & adsentatores, sublata dicẽdi libertate. Pudebat (inquit Curtius de Alexandro, captiuã nuptiis sibi iungente) amicos super vinum & epulas socerum ex deditis esse electum. Sed post Clyti cædẽ libertate sublata, vultu, qui maxime seruit, adsentiebãtur. Item illa, quã apud eundẽ autorẽ in eodẽ Alexandro notaui ob cædem Clyti & pœnitentiam pene furente: Magis eo mouebatur, inquit, quod omnium amicorum animos videbat attonitos. Neminem cum ipso sociare sermonem postea ausurum. Viuendum esse in solitudine velut feræ bestiæ, terrẽnti alias, alias timenti. His atque aliis forte caussis permotus Theodosius magnus Imperator, cõstitutionem nobilissimam suo & filiorum Arcadii & Honorii nomine promulgauit, his verbis: si quis modestię nescius & pudoris ignarus, improbo petulantique maledicto nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulentia turbulentus obtrectator temporum nostrorum fuerit, eum pœnæ nolumus subiugari, neque durum aliquid, neque asperum volumus sustinere: quoniam si id ex leuitate processerit, contemnẽdum est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab iniuria, remittendum. Ignoscendum Theodosius Imp. etiam malitię, etiam iniuriæ censuit, cur?

nisi quod ita expedire suis reb. existimabat. Nec minori vel prudentia vel magnitudine animi fuit rex ille Epirotarum Pyrrhus, qui cẽsentibus amicis, vt quendam, qui de ipso male erat locutus, relegaret: nõ se facturum dixit, ne, inquit, alio profectus, peiora de me loquatur, & coram pluribus. Hoc quidam Macedonum regi Philippo tribuũt. Cuius etiam filius Alexãder pari animo cum obtrectari sibi audisset, Regium esse, respondit, benefacere, & male audire. quod nos ita versu quõdam expressimus: *—sed regia res est*

Post benefacta pati tetras loligine linguas.

Sed nemo Cæsari in hac parte, vt & in aliis multis comparandus est: qui non voces modo infamiæ & probri plenas in se æquissimo tulit animo, sed etiam contumeliosissimos C. Calui & Catulli de Mamurra versus, quibus æterna sibi stigmata imposita non dissimulabat, cum facile vlcisci posset, adeo non reprehendit, vt alterum sibi satisfacere cupientem ipse prior eum literis humanissimis compellarit: alterum, Catullum inquam, eodem die ad cœnam vocauerit, patrisque eius hospitio, vt antea, vti perseuerauerit. Aulo autem Cæcinæ, à quo non solum armis ciuili bello acerrime pertinacissimeque oppugnatus fuerat, sed etiam criminosissimo libro vehementissime laceratus, incredibili moderatione victor ignouit, tametsi erat Cæsar caussæ Africanæ, quam ille fouerat, iratissimus. Idem acerbe de se loquentibus satis habuit pro concione denuntiare, Ne perseuerarent. Quis etiam Augusto moderatior fuit? qui cum omnium gentium princeps ac dominus esset, sæpe hæc tela linguarum & scripturarum in se fixa sensit, ve-

ſit, veluti in illo epigrammate de bello Siciliensi aduerſus Sex. Pompeium M. filium, item illo, quo ſecretæ & infames cœnæ exprobratæ ei fuerunt, in quibus ſoleret conuiuas habitu & nominibus duodecim Deorũ iubere diſcumbere, ipſe Apollinis forma atque inſignibus ornatus: nec tamen vllam vnquam vindictam in authores, etiam cõpertos, exercuiſſe legitur. Hęc aliaque huiuſmodi cum ſuo ingenio Auguſtum feciſſe exiſtimandum eſt, tum admonitu ſapientiſſimorum amicorum, inprimiſque Cilnii Mæcenatis cuius extat hac de re etiam prudentiæ ſimulachrũ apud Dionem lib. 52. Quod conuitium, inquit, aliquis tibi fecerit, aut tibi obtrectauerit, neque deferente aliquo audire, neq; vlciſci debes. Turpe enim fuerit, te credere, inuentum, qui te neminem lædentem, omnibus benefacientẽ, ignominia affecerit: idque ſoli faciunt mali principes, qui ex cõſcientia ſua veritatem dictorum colligunt. Deinde iniquum eſt, ea ægre ferre velle, quæ ſi vera ſunt, præſtat non admiſiſſe, ſin falſa, diſſimulare; cum multi hęc vindicantes, pluribus ac grauioribus de ſe ſermonibus occaſionẽ præbuerint. nec decet hanc opinionẽ de te hominib. ſubiicere, eſſe qui in te contumelioſus eſſe auſit: vt iam idem de te, quod de Diis immortalibus iudicetur, eſſe te venerandum. Hæc ille ad Auguſtum. De quo etiam apud Suetonium legimus, morem illum vel potius licentiã, qua teſtatores vti in teſtamentis ſuis conſueuiſſent, tolli atque interdici noluiſſe. Atq; hoc is fecit, & maledicta in ſe iacta tulit, qui in alios non tulit, vtpote qui primus, ſed imitatione (vt opinor) L. Sullæ, quæſtionem de famoſis li-

bellis specie etiam Maiestatis exercuit, offensus Cassii Seueri libidine, qui omnes illustriores vtriusq; sexus procacissimis carminib. diffamauerat. Nec minori patiētia Vespasianus fuit, nec decere Principem existimauit talibus cōmoueri. quemadmodum re demonstrauit lacessitus à Licinnio Mutiano, Saluio Liberale, Demetrioque Cynico, vt alios nunc omittam, qui dictis scriptisque atrocibus eius famam lacerauerant. Demetrio quidē non desinēti perpetuo maledicere, significari iussit his verbis, Tu quidem nihil prætermittis, vt ego te interfici iubeam : ego tamen canem latrantem non occido. Eum tamē postea dissimillimus patri filius Domitianus interfecit, nec fortasse iniuria; nisi quod etiam illas caussas prętexuerit cędi, & quod haberet orbem terræ pictum in parietibus cubiculi, & quod conciones regum & principum, quæ sunt apud Liuium scriptæ, excerpsisset ac recitaret. Sicut Maternum quoq; Sophistam occidit, quod exercitii caussa in Tyrannos declamitaret. Sed nihil admirabilius est Nerone Cæsare: qui cum esset insigni crudelitate, nec facile vel minimo peccato veniam daret, fuit tamen ad has contumelias moderatissimus ac mitissimus. Multa in eum cum latina, tum gręca epigrammata composita fuerunt eximiæ virulētiæ plena. auctoresque eorum cum haud ignoraret, nullo tamen malo adfecit. ita nec contra Isidorum Cynicum, nec Datum histrionem in fabularum Atellanarum, à quibus acerrimis versibus confixus erat, vllam significationē irati animi præbuit. Mouit eum, vt est in cuiusdā hominis eruditi disputatione, ratio quædam, quæ & alios forte Princi-

pes

pes mouere possit ad similem moderationem, atque contemptum. Namque & talia spreta exolescunt: si irascare, agnita videntur, vt Tacitus ait, & qui talia punit eum homines dolere atque excruciari iis rebus existimat; eoque plures, more ingenii humani, reperiuntur, qui idem audeant: tantum abest, vt cæteri deterreantur. Ita vno punito mille succrescunt, ingeniaque excitantur & exacuuntur in id, quod tātopere sibi interdici, & coerceri vident. Contra si ad ea conniuere eum, vel non permoueri vllo modo animaduertant, gignit ipsa licentia atque impunitas satietatem. neque enim in eo putant sibi elaborandum, vbi se contemni videant, suaque, vt sic loquar, tela ipso missu, ac veste Principis hebetari, atque languescere. Nihil enim vt Diuus Chrysostomus ait, adeo maledicos mordet, frenatque, quam illatæ cōtumeliæ contemptus. Existimoque ego huius animi, atque consilii authores Neroni fuisse sapiētissimos illos viros, & iuuentæ eius moderatores, Senecam, atque Burrhum. Ad hanc rationē proxime accedit illa, quod qui in hęc talia inquirit, ac sæuit, is animi ieiuni ac timidi manifestus est; simulq; alios admonet, quanto magis facta timeat, qui dicta timet, quæ res opinioque timoris, immane quātum de Principis existimatione detrahat; quantum contra ei accedat ex magnitudine atque altitudine animi, quæ in harū rerum despicientia perspicitur, atque elucet. Præterea quid agunt, quæso, aut consequuntur hac seueritate Principes? neq; enim eo minus calumniis obnoxii erunt, quod aliquos puniuerint; imo magis in eas ipsi sese induent. Caussa etiam huiusmodi se-

ueritatis & interdictionis inprimis est illis ignominiosa atque deformis: nam si male homines de se loqui non patiuntur, agnoscunt igitur esse re vera, quæ sibi merito obiiciantur. itaque magis ipsi sua confessione condemnantur ac iugulantur, quam aliorum infamibus & scriptionibus, & vocibus. Melius illi, qui hæc contemnũt: ostendunt enim sese bonæ conscientiæ fidere, nec moueri contumeliis ac calumniis, quas etiam satis coercere, ne erumpant, nemo vnquam potuit. Quid? estne amplius pro his partibus aliquid? imo vero plura: nam cauere Principem nihil magis oportet, quam crudelitatis opinionem. Hæc enim perniciem ipsis maxime maturare solet, vt Caligulæ, Neroni, Domitiano, Commodo, aliisque innumerabilibus. neque vero dubitandum est, quin hæc crudelitatis infamia vel maxime iis concilietur, qui verba tam seueris suppliciis arguunt, ac puniunt. Quod si multi & sapiẽtissimi Principes, ne ipsa quidem facta aduersus se vindicanda putauerunt, quo crudelitatis nomẽ effugerent, velut Titus, Germanicus, Antoninus Pius, eiusque filius Marcus, & Alexãder Seuerus: quanto magis hæc ratio humanitatis & mansuetudinis seruanda est aduersus eos, qui verbis modo, & oratione sæuiunt? Est & illa insignis vtilitas, quæ ex hac clementia colligitur: multis enim cum sint Principes adsentatoribus perpetuo velut circumsessi, raro sua vitia ipsi cognoscunt; neque ea igitur emendare possunt adulationibus corrupti, ac fortuna sua ebrii: at cognoscerent certe, si hæc libertas vulgo permitteretur & scribẽdi de ipsis & loquendi. Philippus Macedo Alexandri Magni

pater

pater dicere solebat, magnam se gratiam debere Atheniensi populo, cuius procacitate verborum scriptorumq; melior esset, cum moribus tum lingua redditus. Quam ad rem librum Imp. Iuliani, quem Misopogon inscripsit aduersus populũ Alexandrinum, mire facetum atq; eruditum, legendum censeo. Quo ille ita vltus Alexandrinorum maledicentiam est, vt simul etiam ipse in se diceret, quod id (vt initio ait) nulla esset lege interdictum. eoque pertinet plena animi & moderationis illa vox Ptolomæi regis, Si non regium est, salse in se ab aliis dicta ferre, ne salse quidem dicta in alium iacere, regium est. Iam illa ratio itidem summæ vtilitatis est, & inter arcana, vt mihi videtur, imperiorum habenda: quod si quando ita res Principis ferāt, vt in quosdam animaduertere extraordinariis rationibus debeat, excusare & tolerare hæc facta sua possit commodissime, si dicat sese eo descēdisse non aliqua mala cupidine, sed quia eos inimicissimos sibi esse cognouerit, seque ab iis & dictis & scriptis contumeliosis lacessitum fuisse: quamuis reuera non ob hanc caussam ea seueritate imperii vsus fuerit: sed interiori alia, & grauiori. Neque vero vnquam cōmittendum Principi est, vt extraordinaria iussa atq; facta sua non possint aliquo iusto prætextu vel colore pingere atq; honestare. Postremo cogat agmen, vel potius pro hac parte familiam ducat illa ratio, Non debere vnquam eos, qui aliis dominantur, ea adgredi, quæ vix ac ne vix quidem obtineri possunt. Nulla res. n magis authoritatē Principum minuere solet, quam ostēdere, quib. reb. impares sint, quas satius est dissimulare

quam irrito conatu deserere. Eiusmodi autē res est, libertatem loquendi scribendique adimere conari: nam vt palam non audeant, at certe noctu & clam libellos famosissimos spargent aut figent, eo cupidius & studiosius, quo acrius interdictum vident. Hæc sunt quæ pro ista parte disputari posse videbantur. Deinceps, quæ in contrariam partem dicantur cognoscamus. Vindicare igitur hæc & coercere Principi satius esse, vel illa potentissima ratio vincit, nihil enim magis, ne flamma quidem, cauendum ei est, quam contemptus sui, atq; eæ res, quæ minuere existimationem ipsius possunt. Iam si de Principe male loqui impune liceat, fit ipsa natura, vt & in eius, qui loquitur, & in eius, qui eū audit, animo sensim ingeneretur quædam mala de Principe opinio, minusque eum reuereri incipiant, postremo etiam cōtemnere. qui contemptus vera labes verumque venenum est omnis Principatus. Nam cum in omnibus rebus fama atque existimatio plurimū valet, tum omnis in Repub. potentiæ atque imperii verissimum est ac primum fundamentum, sine quo diu stare ea non possunt. Vere igitur & sapientissime Magnus ille Alexander rex Q. Curtii libr. 8. Clytus vtinā non coegisset me sibi irasci, Cuius temerariā linguā probra dicentem mihi & vobis, diutius tuli, quam ille eadem me dicentem tulisset. Regum ducumque clementia non ipsorum modo, sed etiam in illorum, qui parent, ingeniis sita est. Obsequio mitigantur imperia. vbi vero reuerentia excessit animis & summa imis cōfundimus, vi opus est, vt vim appellamus. Ad hoc, qui iniuriā inferre alteri statuit, si eam sibi esse impune videat, ad

alteram

alteram multo grauiorem inferendam excitatur: atq; ita porro velut gradibus ad alias semper maiores progreditur : vt prudenter à Mimographo dictum est, Iniuriam vnam qui fert, eum prouocare alteram. Ita qui verbis aliquandiu grassatus est, is etiam ad facta tandem adgreditur, corroboratque impunitas audaciam. Elegãter vir clarissimus huius æui, Vituperatio bonorum inquit, ęgrotantis sæculi argumẽta sunt. Hoc nos in Gallia superioribus annis experti sumus nimis. Hæc licentia ab insectatione virtutis primum & literarum, & doctorum hominum incipiens, ad regũ vsque iniurias & cædem denique peruagata est: hæc ita ille nec eleganter solum, sed prudenter & vere. Ac profecto nulla res magis viam aperit cõiurationibus, quam hæc licentia: vbi enim tutum est maledicta in Principem iacere, tum ii, qui occulta in eum odia fouent, cognoscunt, quibus hominibus eadem secum sentientib. ac volentib. se adgregare debeant, atque ita coniurationis opes confirmare, quæ non facile exitum sortitur sine plurium auxilio, atque opera: quamuis omnis cõiuratio periculi plenissima sit, vbi in plures quam duos spargitur, vt disputauit summus dominationis magister, è Thuscâ Sullæ colonia. Huic incõmodo mederi vna illa res potest, vltio in maledicos. Quid? quod inter maximas curas, & summa meditamẽta Principum oportet esse, vt amorem eorum retineant, quos sibi addictissimos & fidelissimos intelligunt: amici enim nerui & præsidia sunt omniũ regnorum. Eos igitur valde illi Principes à se abalienant, qui suas ipsi iniurias nõ vlciscuntur : multo namque facilius inultas sinent

amicis & consiliariis suis illatas. Nec illud quidem prætermittendum est, eum, qui male de Principe loqui nõ audet, solere Principi in omnibus obedientiorẽ esse, nulloque eius decreto aut desiderio se se opponere, nec quemquam posse allicere exemplo suo, qui dolorem contra Principem cõsiliumque consociet. In reuerentia autem & obedientia subditorum maxime niti principatũ, nemo est, qui nesciat, quod cum in omni regno licet animaduertere, tũ maxime Turcico. Atqui apud Turcas non solum loqui vel scribere aliquid sequius de Principe, sed ne animo quidem concipere, vt ita dicam, temere licet. Qua de caussa Sultanus Solimannus, Imperator omnibus virtutibus, si quisquam barbarorum, præstantissimus Adrianopoli summo supplicio adfecit propinquum suũ Ferahatũ Bassam, ob id solum, quod queri apud eum fuisset ausus, eique dicere, non recte ipsum facere, quod tanta beneuolentia Ebraimum Bassam prosequeretur, eumq; seruum præferret antiquis & fidelissimis cognatis ac ministris suis. Adeo magni illi Principes obedientiam, quam sibi seueritate imperii, disciplinaque pepererunt, hac linguarum licentia, vt neque alia re minui atque obteri, non patiuntur. Præterea magnam adferre solet hæc licentia infamiam Principibus, quod ita homines credant non clementia eos, sed conscientia mala ad contumelias illas conniuere: nec refert, quod bona cõscientia vere innitantur, nisi & hoc etiã ab aliis vulgoque credatur. in omni enim vita, atque conditione non solum oportet id respicere, quod in vero est, sed etiam id, quod videtur & creditur, plusque apud omnes fere valet,

quod

quod extra apparet, quam quod intus inclusum latet. eaque etiam re sapientissimi Principes multa sæpe fecerunt contra animi voluntatem vt opinioni vulgi satisfacerent, obsecundarentque famæ. Honestas quoque & ius pro hac sentẽtia pugnat: nam si priuatis hominibus contumelia adfectis, formulas iniuriarum leges proposuerunt, ex cuiusque dolore incommodoque expressas; quanto magis id in Principe & reip. moderatore valere debet, vbi & iniuria grauior est, & pericula maiora sine dubio imminent? Et delicta puniri, Reipub. interest, vel vt Iurisconsultus ait, magna ratio est. Neque omiserim hoc loco veterem illã sententiã, q̃ hîc maxime valet, Debere Principes inimicos suos vel punire, vel sibi indulgentia beneficiisq; adiungere: mediam vero viam, non mediam, sed nullam esse, certe quidem inutilem. Cui autem dubium est, quin ii sint Principi inimicissimi, qui eum contumeliis scriptisque lacerãt? quare si alliciendæ eorum beneuolentiæ rationem non tenent, eos persequi atque vlcisci debent. idque eo magis, quod maledici isti inprimis exemplo nocent, aliosque ad eadem audenda pelliciũt. vbi enim pœna non coerceas, facile quis tãquam contagione corripitur, cum ingenium humanum ad flagitia pronum sit, tantopereque delectet tenues homines obtrectatio potentiorum, postremo eorum, quorum opes in alto sitæ sunt. Vnde fit, vt cum impune maledicere liceat, etiam vnusquisque male etiam velle incipiat, & ex maleuolentia libido oriatur male etiam faciendi; à libidine hac denique mala etiam effecta manent. Ac sæpe accidit, vt quis de alio male loqui per iocum

incipiat, & facilitate quadã aut leuitate: postea cũ eam sibi consuetudinem fecerit, nullamque ob id pœnam tulerit, idem cogatur eum quoque odisse, quod illorum verborum vsus in cupiditatẽ animi transeat, atque adolescat quidam tanquam habitus. nam, vt veteri prouerbio dicitur, fiunt homines quotidianis suis sermonibus similes. Ad hęc qui de Principe male loquitur, vel scribit, is necessario cogitat, odium sibi Principis inde paratũ esse: ideoque & ipse odisse eum incipit; quod nihil tam naturale sit, quam homini respondere vt in amore, sic & in odio. Quid plura? Magis expletur & exsaturatur malorum hominum libido, cum eos Princeps coercet, quam cum impunitos dimittit. Ex hac enim licentia intelligunt se suasque contumelias à Principe contemni, atque irrideri, vt inania. Quare acrius adcenduntur, excogitantque alias vlciscẽdi sui rationes, quo Principi dolorem dent. At è contrario cum Princeps eos seuere punit, tum vel si cum vno amico tantũ eiiciant animi & linguæ suæ virus, satis se fecisse animo putant, quasi qui omnia Principis munimenta perruperint, quibus ille se contra subditorum maledicta contumeliasque sepserit. Esset sine dubio pulcherrimum, atque inprimis optandum, neminem reperiri, qui de Principe male loqueretur: enitendum est igitur, vt nemo male loquatur. Id vero cum Princeps sanctitate morum cõsequi non potest, dare operam debet, vt legum seueritate, pœnisque consequatur, atque efficiat. Postremo, vt hanc quoque partem absoluam, nihil magis curare & meditari Principes debent, quam vt à ciuibus suis & amentur, & timeantur.

quod

quod si vtrumque non possint, alterum obtinendum est omni animi vi atq; industria: stare enim sine altero saltem eorum nulla respublica, nullaque dominatio potest. At si vulgo liceat maledictis in Principem vti, neutrum retinetur, neque amor neque timor. Neq; enim is amatur, de quo homines male loquuntur: neque timetur, quia si timeretur, non de eo homines male loquerentur. Cōsultius igitur omnino est, pœnis & malo coercere eos, vt si amare nō possint, timeāt saltē, & taceant, ac minus fortasse incōmodum est beneuolentia ciuium, quam timore & beneuolentia carere. Quæ cum ita sint, hæc pars, quæ licentiam loquendi & scribendi exercet, Principibus est & rectoribus Rerumpubl. magis amplectēda, & retinenda: neque moueri debemus tot argumentis atque exemplis, quæ in contrarium adtulimus. potest enim fieri, quod fit in multis quęstionibus vt res verbosior illa fuerit, hæc verior. Quod non ita velim tamen intelligi, quasi nihil in hac re permittere, nihil cōdonare Princeps debeat. sed profecto rem in vniuersum æstimanti, illa regula tenenda est, satius est, punire talia, quam ferre. Minus enim incommodi ex castigatione pœnaque percipitur, quam ex permissione atque indulgētia. quæ certe ratio in rebus ciuilibus, rerumque publicarum rectionibus perpetuo seruari debet, vt id eligamus in quo plus vtilitatis quam detrimenti est, id contra repudiemus, in quo superat vtilitatem detrimentum. Nam vt in natura nulla est plane sincera & liquida voluptas: quin, vt Lucretius ait, *—medio de fonte leporum*

Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:

Sic in republ. administranda nulla propemodum iniri deliberatio potest, in qua non insit aliquid incommodi. Cæterum sapiens Princeps, vt in omnibus rebus, sic etiam in hac maxime vti ingenio debet, & moderatione. Neque enim omnia, & in omnes, & semper puniri debent. Qua de re plura docere atque hanc etiam partem ignoscendi definitionibus quibusdam conarer complecti atq; illustrare nisi iam ab initio non esse mihi diutius abutendum auribus & benignitate vestra, proposuissē. Quare iidē illi Imperatores Arcadius & Honorius, cuius supra constitutionem recitauimus plenam humanitatis & clementiæ, cum, inquam, prohibuissent aliquem pœna adifici ob maledicta in se iacta & obtrectationes suorum temporum, rationes etiam adiecissent, cur id prohiberent, siue ex leuitate siue ex insania, siue ex iniuria id aliquis fecisset: in extremo tamen cōstitutionis cognitionem sibi integram reseruari noluerunt: aiunt enim: Vnde integris omnibus hoc ad nostram sciētiam referatur, vt ex personis hominum dicta pensemus, ac vtrum prætermitti, an inquiri debeat, censeamus. Quod clarius atq; expressius in Harmenopuli interpretatione græca legimus. Sapiētissime ex personis dicta pensanda existimauerunt. Quibusdam enim personis iure etiam debetur hæc licentia. Neque Imperiale est, inquit Ambrosius in quadam epistola, libertatem dicendi denegare; neque Sacerdotale, quod sentiat non dicere Idque adeo verum est, vt interdū duobus pariter Principi maledicentibus, in altero venia, in altero pœna sit adhibēda. Quod Dionysium Syracusarū regem fecisse memoriæ proditum

ditum est, singulari hominem sapientia atque ingenio. Cum enim renuntiatum ei fuisset, duos quosdam in cœna plurima aduersus ipsum dixisse: vtrumque ad se inuitauit, conuiuioque comiter accepit, quorum alterum cum multa leuiter (etenim vino incaluerat) futiliterque loqui, alterum vero reconditum ac tristem sedere, quamuis bibentem vidisset, illum quidem dimisit, hunc vero tanquam insidiatorem interfecit. Sed omissis aliis illa distinctio summa & verissima tenenda est, vt si qs dolore aliquo vel temeritate inductus de Principe maledicat, ferri sæpenumero possit ac debeat: Contra si quis nulla de caussa, sed libidine tantum detrahendi id faciat, seuere vindicandum sit. quo ingenio Veientonem fuisse, Tacitus scribit. cum omnes quoque senatores & sacerdotes virulentissimis versibus notisq; concidisset. Dixi.

De Loco Taciti.

QVOD in procemio huius orationis dixi, Augusto primum visum maiestatem Principum maledictis imminui, si Tacito credimus: hic explicandum duxi. Nam & ante Augustū famosa carmina scriptaque talia ex lege XII. Tab. vindicabantur, vt notum est, sed priuatis actionibus. At Tacitus lib. I. Annalium, ait, specie legis Maiestatis Augustum exercuisse eam cognitionem de famosis libellis: publico igitur iudicio, vt lege Lætoria publicum iudicium, quamuis de re priuata & familiari, de circumscriptione adolescentium constitutum. Sed obiicitur nobis, quod Cicer. ad Appium scribit lib. III. epist. XI. his verbis: Est

maiestas, vt Sulla voluit, ne in quemuis declamare liceret. non igitur primus id Augustus voluit, aut sanxit: Sed Cornelius Sulla; & vt opinor, hoc caput fuit, in legibus Corneliis Maiestatis, quę citantur ab Ammiano lib. 19. & aliis. Idem Vlpianus significat in l. lex Cornelia. §. siquis librum. D. de iniur. nam de lege Cornelia, quam tota illa lege frequentissime nominat, intelligendum est, quod ait, intestabilem lege iuberi esse eum, qui libellum ad alterius infamiam scripserit, composuerit, ediderit. Auget difficultatē, quod Tacitus ibidem adiicit, ante Augustum longe alia in crimine maiestatis versata fuisse; denique facta argui solita, dicta impune fuisse. Vide & epistolam A. Cæcinæ ad Ciceronem. Miror eruditissimos Ciceronis, & Taciti interpretes nec verbo hanc dissensionē attingere. Quid dicemus? de declamationibus & adcusationibus, aduersus innocētes præsertim institutis, cauisse Sullam? de libris famosis Augustum? An Sulla hoc tantum sanxit, vt qui Maiestatis alterum falso postulauisset, si is absolutus esset; vt adcusator, quasi talionis lege, maiestatis ipse teneretur? vt Dolabella absoluto Appio, de quo ibi Cicero agit, teneri ea lege debuerit; nam maiestatis lege Appium temere adcusauerat, quod iudicii exitus ostendit. quod nūc placet, dum melius quid reperiamus, aut doceamur. Illud etiam Augustus noue sanxit, quod etiam qui sub alieno nomine libellos famosos edidissent, teneri ac puniri voluit, vt scribit Suetonius cap. LV. vbi miror doctissimum virum Læu. Torrētium illa verba, Sub alieno nomine edant, mendi suspecta habuisse, atq; ita rescripsisse, Suo alieno-

alienoue nomine edant, quasi absurde & imperfecte nimis caueretur de eo tantum qui sub alieno nomine edidisset. Sed apparet ex verbis Suetonii illis præsertim, nō requisitis authoribus, de eo tantum significare voluisse, Augustum cauisse, quod antea cautum non erat, quomodo idem cōstituisse dicitur Dionis libr. 54. ne Senatorum nepotes in Orchastia saltarent: cum antea de filiis Senatorum tantum id sancitum esset. Atque huc etiam, id est ad hanc Augusti constitutionem de famosis libellis respexisse alicui videatur Vlpianus cum ibi adiecit; ETIAMSI ALTERIVS NOMINE EDIDERIT.

SCIPIONIS GENTILIS IN ORATIONEM LIVIÆ APVD DIONEM NOTÆ.

1 HANC Orationē cum alii, tum recens laudauit prudētissimus vir Scip. Ammiratus, partem etiam eius Italico sermone conuertit lib. 15. Discurs. in Corn. Tacitum. Nec finxit eā Dio, vt illam funebrem in morte Cæsaris, cum Edictū modo ab Antonio Cos. propositum, alii scribant. Hæc oratio (vt historiæ mos est) consilium Liuię, à Seneca philosopho simplicius relatum libr. 1. de Clem. cap. 9. pluribus verbis proponit atque explicat. De Liuiæ sapientia, cum multa apud veteres testimonia, tum nescio an illud magnificentissimum, quod in templo Delphico extabat. De quo sic Plutarchus, in libello de EI. foribus eius templi inscripto: Τὸ μὲν χρυσοῦν ΕΙ Λιβίας τῆς Καίσαρος γυναικὸς ὀνομαζόντων, τὸ δὲ χαλκοῦν, Ἀθηναίων. τὸ δὲ πρῶτον

& παλαιότατον, τῇ δ' οὐσίᾳ ξύλινον, ἐπ νομῷ τῶν σοφῶν καλοῦσιν οὐχ ἑνός, ἀλλὰ κοινὸν ἀνάθημα πάντων γιγνόμενον. Cui addimus iure hanc orationem, siue potius hoc consilium marito editum.

2 Tui autem ac regni custodiam exquisitã institue] Multis enim coniurationibus petitus fuit, quas inter eius miserias numerat Plinius libr. 7. Quare & lorica munitũ in Senatum venisse constat, eiusque exemplo, vel naturali prudentia inductum idem instituisse Magnum Etruriæ Ducẽ Cosmum, proditum est, meminique id laudari Bodino. Ego vel ob id laudauerim, quod hæc custodia potest interdum non modo terrere coniuratos, sed etiam in lucem protrahere, quasi cõiuratione detecta aut suspectata Principi. Hac certe fine regi Waldemaro Daniæ, in quẽ à Magno & aliis proceribus conspiratum erat, suasit intimus consiliorum Absolon, vt custodia latus diligentius muniret, vt commemorat Alb. Krantzius lib. 6. Daniæ cap. 37. Etiam Cicero cõsul comitiis in campum descendit cum illa lata insignique lorica, quo Catilinę & Antonio inuidiã conflaret, eorumque nefarios conatus reprimeret: cuius loricæ Dio & Plutarchus meminerunt. Ita multos vsus in eadem re loricæ vides: vtilissimũ autem illum detegendi vel inhibendi cõiurationes. Quod & C. Cæsar Dictator intellexit, qui detectas coniurationes, conuentusque nocturnos, non vltra arguit, quam vt Edicto ostenderet, esse sibi notas: vt scribit Suetonius cap. 75. Vtinam & ipse vel loricatus in Senatum, vel satellitibus atque armatis stipatus venisset: non fuisset ita misere à conspiratis interfectus. Qua de re nõ tempe-

tempero mihi,quin hic adſcribam elegãtiſſimum Henrici Sauilis Angli in libro de Milit. Romana iudicium,vbi de cuſtodia militum & Prætorianis agit:In libera, inquit, Repub.non vſurpari ſolita, ſed foris in bello: donec Sulla & Cæſar vſurpato dominatu domi quoque tanquam inter hoſtes retinuerunt conſuetã cuſtodiã ſed Sulla reſignato ſimul dominatu, & præſidio (quamobrem à Cæſare notatus, Neſciuiſſe litteras)poteſt videri ſecutus ſaniorem Grammaticam, quam ipſe Cæſar,qui dimiſſo præſidio, nec ſimul dominatu,cõmiſit periculoſum, & inſignem ſolæciſmũ in politicâ adminiſtratione,& viam ad ſuam perniciem patefecit.

3 Tum Auguſtus:multo plures ab amicis,quã ab alienis perniciem inuenerunt] Idem plane Alexander Macedo,lib.9.Q.Curtii: Aliorum quoque regum exitus, ſi reputaueritis, plures à ſuis, quam ab hoſte interemptos numerabitis.

4 Multos offendenti vt in tanto imperio]Maxime id contingit in præmiis pœniſq; diſtribuẽdis. Tiberius Taciti libr. 11.Annal. vix per ſingulos annos offenſiones vitari, quamuis repulſam propinqua ſpes ſoletur. Quæ debeant Principes cauere, ne in ciuium offenſionem incurrant, explicauimus in diſputatione Scip.Ammirati ſupra. Quod ſubiicit,Principatui,non tibi inſidias ſtruunt,id eſt, Auguſto vel tanquam priuato: ſignificat, quod in altera eiuſdẽ diſputatione eſt, neminem fere Principib. inſidias ſtruere, niſi vt Principatum ipſe inuadat.E contrario Principatui homines magis quam Principi amici eſſe ſolent. Et Iouinianus Auguſtus dicebat adſentatoribus, &

qui religionem eius gratia simulabant: Deprehēdi eos non Deum colere, sed purpuram, Euripoq; eos comparabat, quod scripsit Themistius Philos. in ὑπατικῷ, teste Socrate libr. 3. Ecclesiasticæ Historiæ. Similiter Galba in adoptione Pisonis: Etiam ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur, cęteri libentius cum fortuna nostra, quā nobiscum. Tacit. lib. Hist. 1. Plin. Panegyr. Agnoscit, sentitque sibi, non Principi dici.

5 Homines quosdam ipsa ad peccandum impellit natura eiusq; cupiditas coerceri difficulter potest) Sentētia hęc totidē fere verbis apud Thucydidem à me notata est lib. 3. in ore Diodoti Atheniensis posita: Πεφύκασί τε ἅπαντες καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἁμαρτάνειν· καὶ οὐκ ἔστι νόμος ὅστις ἀπείρξει τούτου. Ait Dio, Quosdam; Thucydides, Omnes. neque tamē dissentiunt: si quis τὸ, insitum esse, quomodo accipiatur, intelligat: & sequentia Dionis legat, quibus demonstrat, omnes homines, alios tamē alia de caussa, ad pecandum excitari natura. Qua de re pulcherrima sententia & gradatio extat Clementis Alexandrini lib. 11. Pædag. cap. 9. ibi Ἄριστον μὲν: vide sis eam, & adde Senecam lib. 1. de Clem. cap. 6. ibi: Peccauimus omnes.

6 Alia via insistamus ac venia eos prosequamur) Idem consilium & pronuntiatum Cæsaris, patris Augusti, fuit, epistola ad Oppium & Cornelium: Hæc noua sit ratio vincēdi, vt misericordia & liberalitate nos muniamus.

7 Animi etsi incorporei sunt, tamen multa habent cum corporū natura conuenientia) Hinc Epicurei argumentum sumpserunt, quo animum interire demonstrarēt. quod plurimis & elegan-

tissimis

tissimis versibus apud Lucretium legas. Quod de lenimentis & malagmatis animorum & corporum subiungit, valde conuenit cum eo, quod Archelaus libr.1.de Bell.Iudaico cap.17.apud Iosephũ ait: Quippe in regnis, velut in magnis corporibus, semper aliquam partem pondere ipso tumescere: quam recidi quidem non oportere, leuiter vero curari.

8 Facilius persuadendo quispiam, quam cogẽdo eo adducitur) Plus posse persuasionem, quam vim & metum, etiam Athenienses iudicauerunt, qui ob id grauius puniuerunt, qui aliquem persuasione & blanditiis corrupsisset, quam qui vi; cum ille & animũ simul corrumpat. Alius in consessu locus inhonestus) ἕδραι, καὶ στάσεις ἐπονείδιστοι, id est sessiones inhonestæ, & stationes ignominiosę, vt interpretatur doctiss. Casabonus in Suetonii Augusto, reprehendens Dionis vel Xiphilini interpretes, notatque plurimum vsos genere isto obiurgandi Romanos veteres in disciplina militari. Ego illud in foro obseruaui apud D. Augustinum libr.22.de Ciu.cap.4. Sed isto modo, inquit, possunt isti & solem vituperare: quoniam quidem peccantes, vel debita non reddentes, poni à iudicibus iubentur ad Solem. vbi eruditissimus Viues eo genere pœnæ adfici in Hispania scribit lenas numellis adfixas, & perunctas melle, quo muscæ & apes & vespæ aduolent.

9 Risuque aut lachrymis dictum exceperint) Creberrima exempla huius mali vel immanitatis potius in historia Augustæa. nam & mater Fusii Gemini (teste Cornelio) necata est, ob lachrymas fusas in cæde filii. Sed nihil vnquam sceleratius il-

lo Edicto III virum Reipub.cōstituen. Vt omnes læto essent animo: quique id non fecissent, eis mors supplicium esset, vt refert idem Dio lib. 47. quo edicto naturam ipsam tollere conati sunt, vt Antigona illa animose queritur in Tragœdiis. Claudianus de bello Gildonis,

—si quisquam vultu præsentia damnet,
Liberiusue gemat: dapibus crudelis in ipsis
Emicat ad nutum stricto mucrone minister.

& mox: *— nuperque peremptis*
Arridere viris.— & lib. 1. in Ruffinum,
— tacitique sepultos
Suspirant gemitus, indignarique verentur.

Eadem plane & iisdem fere verbis Cornel. Tacitus. Vel tibi nuntiari iudiciorum est) Audiant & demittant susurrones in animum mulieris hoc dictum minime muliebre. & quod ita in Psalmo 8. Dauid execratur inter prima scelera, quibus vita æterna hominibus abiudicatur,

— qui murmura nulli
Insidiosa refert tristes acuentia rixas.

10 Priuato esse omnes iniurias persequēdas, ne vel contemptui inde habeatur, vel opprimatur] Quod si neutrum periculum subest, contra statuendum. Sed de hac re multa in vtramq; partem dici possunt. Vnum non prætermitto hic notare, quod P. Iouius libr. 29. historiarum scribit: Ignobili hercle facinore, sed vsitato huius sæculi Romanis, qui iniuriarū perpetuo memores, vindictæque auidi, inimicorū sanguine, propinquorum suorum manibus, auidissime parentare consuessent. Videtur mihi Dio hanc sententiā ex Seneca oēm mutuatus lib. 1. de Clem. c. 7. quos eum libros

libros lectitasse, vel sola hæc Oratio vociferatur, cuius argumentum inde sumptum, & in hanc faciem dilatatum.

11 Quid enim mali tibi inferat in Insulā quandam deportatus &c.] Nisi forte votis & precationibus, quæ caussa immani & furioso Caligulæ fuit tam multos exules ac deportatos necandi. Vide Suetonium. at ob easdē plane precationes Agrippam conseruauit, & regem fecit: vide Iosephum de bell. Iudaic. libr. 2. cap. 18. Sed ratio diuersa erat. Hoc autē Liuia de deportatis & captis recte: de liberis & solutis hominibus, quamuis infimæ sortis, quos etiam Augusto insidias struxisse & alii referunt; & ipsa Liuia apud Senecam lib. 1. de Clem. tantum ausos, dolet pudetque.

12 Si in Italia vrbes muris & armis munitę essent] Valde dissimilis hodie Italia nostra illi priscæ, cum nulla sit in toto orbe terrarū regio, quæ tot propugnaculis atque arcibus munitissimis infessa sit, maiore ne bono possidentium eas, an detrimento nescio, de quo dissentiunt duo ab Etruria prudētissimi scriptores Machiauellus, & Ammiratus. in vniuersum certe æstimanti nulla res magis Italię perniciosa & probrosa, & externi imperii firmius vinculum. In finibus tamen non improbes eas. nec interior alia caussa Augusto tā fœdi luctus ac timoris, Varo cum legionibus interfecto, vt viri docti putant, quam quod irruētibus forte Germanis nulla esset arx, quæ obiici posset, & paulisper eorum impetum retardare. Vnicam Cremonæ coloniam atque eam validissimam ad hos casus paratam legimus apud Tacitū lib. 3. Historiarum. Propugnaculū aduersus Gal-

los trans Padum agentes, & si qua alia vis per Alpes rueret. In ipsis prouinciis, & interioribus imperii sui locis extruere arces, nemini probatum: nam ad seditiones & defectionem plurimum incitantur huiusmodi præsidiis homines, pręsertim si magna aliqua & opulenta ciuitas fuerit. Sciunt hoc Principes: ideoque non temere id patiuntur vel concedunt; ius, inquam, muniendi. Quod sępe & immani pretio vendũt populis aut aliis subditis, de quo [illegible] ICti nostri. Et contra pœnæ loco iniunctum, nudare mœnibus ciuitates. quod frequentissimum & prisco, & nostro ęuo: non item, portarum clausurâ interdicere, quã pœnã Praga passa ab Imp. Ferdinando, vt audio: & olim Genua siue Ianua ab Imp. Friderico, Guntherus Ligurini lib. 9.

13 *Hoc tamen adiecto, ne claudere pergeret vrbem,*
Iussus ab incepto populus desistere muro.

Id tamen interdum subditi faciunt sua sponte, offensionis vitandæ caussa, & suspicionis incõmodæ. Ioseph. lib. 6. de Bel. Iud. cap. 6. Agrippa murũ (in quadam parte vrbis Hierosol.) ita, vt diximus, inchoarat. Veritus autem Claudium Cæsarẽ, ne magnificentiam constructionis ad nouarum rerum ac discordię suspicionem traheret, fundamẽtis tantummodo iactis, ab opere destitit. Nec enim expugnabilis esset ciuitas, si muros perfecisset, vt cœperat.

14 Non omnia Gladius conficit) Alexander lib. 8. Q. Curtii. Nõ est diuturna possessio, in quã Gladio inducimur. Tertullian. lib. 3. Poetico;

Qui precibus bellum, non ferri cuspide soluit.

15 Con-

15 Consecuturus hoc quoque, vt cætera à te grauius facta, necessitatem tibi extorsisse iudicetur) Prudentissimum & Liuia dignum consilium. & diligenter id strenueque executus Augustus, vt ostendunt illa varia Romæ iudicia ipso iā defuncto, Tacit. lib. 1. At apud prudentes, inquit, vita eius varie extollebatur, arguebaturue. Hi pietate erga parentem, & necessitudine Reipub. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma ciuilia actum. & mox: Dicebatur cōtra, pietatem erga parentem, & tempora Reipubl. obtentui sumpta. Imitari mihi Claudianus videtur Panegyri in *6.* Consul. Honorii,

Pauit Iulaos inuiso sanguine manes
Augustus: sed falsa pii praconia sumpsit
In luctum patria ciuili strage parentis.

Male in aliis legitur, parentans: nam, pii parentis falsa præconia sumpta, est id ipsum, quod Tacitus dicit, pietatem erga parentem obtētui sumptam. Vide, quę notaui infra Oratione de Maledictis in Principem.

16 Vt non modo insidiæ contra ipsum nullæ deinde componerētur) Satisne hoc ex fide historiæ dictum? Nam Suetonius insidias, & coniurationes in Augustum commemorans ordine temporis, Ad extremū, inquit, Telephi mulieris serui nomenculatoris. nisi cum Calabono id non ad ordinem temporis, sed ad vilitatem personæ referre malis. Ego cum videam Suetonium nullam mentionem facere Cinnæ, cuius tam clare hîc Dio, & Seneca lib. 1. de Clem. cap. 9. oblitum huius coniurationis existimo, vel alia de caussa eam prætcriuisse, nisi forte errore librariorum excide-

rit: neque eæ, quas memorat omnes coniurationes fuerũt, sed aliquæ singularium hominum insidiæ,& conatus priuati. Atque hæc habui, quæ cursim & carptim ad hanc Orationem Liuiæ notarem. Sed omnium optime illustrabit tibi eam Seneca, quem Dio non obscure secutus & imitatus est. Eius hæc sunt verba, libr. 1. De Clementia, ad Neronem Cæsarem cap. 9. Diuus Augustus fuit mitis princeps, si quis illum à Principatu suo æstimare incipiat: in communi quidem Republ. gladium mouit, cum hoc ætatis esset, quo tu nũc es. duodeuicesimum egressus annum iam pugiones in sinu amicorum absconderat, iam insidiis M. Antonii consulis latus petierat, iam fuerat collega proscriptoris: sed cum annum quadragesimum transisset, & in Gallia moraretur, delatum est ad eum indicium, L. Cinnam stolidi ingenii virum insidias ei struere. Dictum est & vbi, & quando, & quemadmodum adgredi vellet. Vnus ex consociis deferebat. Constituit se ab eo vindicare. Consilium amicorum aduocari iussit. Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adolescentem nobilem, hoc detracto integrum, Cn. Pompeii nepotem damnandum. Iam vnum hominem occidere non poterat, cum M. Antonio proscriptionis edictum inter cœnã dictaret. Gemens subinde voces emittebat varias, & inter se contrarias: Quid ergo? ego percussorem meum securum ambulare patiar, me solicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis frustra petitũ caput? tot naualibus, tot pedestribus præliis incolume, post quam terra marique pax parta est, non occidere constituat, sed immolare? (Nam sacrificantem

cantem placuerat adoriri.) Rurſus ſilentio interpoſito, maiore multo voce ſibi, quam Cinnæ iraſcebatur: Quid viuis, ſi perire te tam multorum intereſt? Quis finis erit ſuppliciorum? quis ſanguinis? Ego ſum nobilibus adoleſcentulis expoſitum caput, in quod mucrones acuant. Non eſt tanti vita, ſi vt ego non peream, tam multa perdenda ſunt. Interpellauit illum tandem Liuia vxor: Et admittis, inquit, muliebre conſilium? Fac quod medici ſolent: qui vbi vſitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profeciſti. Saluidienũ Lepidus ſecutus eſt, Lepidum Murena, Murenã Cæpio, Cæpionem Egnatius, vt alios taceã, quos tantum auſos pudet: nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia. Ignoſce L. Cinnæ, deprehenſus eſt. Iam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt. Gauiſus ſibi, quod aduocatum inuenerat, vxori quidem gratias egit: renunciari autẽ extemplo amicis, quos in conſilium rogauerat, imperauit, & Cinnam vnum ad ſe accerſit dimiſſiſque omnibus è cubiculo, cum alteram Cinnæ poni cathedram iuſſiſſet: Hoc, inquit, primum à te peto, ne me loquentem interpelles, ne meo ſermone medio proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cum in hoſtiũ caſtris inueniſſem, non factum tantum mihi inimicum, ſed natum ſeruaui, patrimonium tibi omne conceſſi. Hodie tam felix es, & tam diues, vt victo victores inuideant. Sacerdotiũ tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecũ militauerant, dedi. Cum ſic de te meruerim, occidere me conſtituiſti. Cum ad hanc vocem ex-

clamasset, procul hanc ab se abesse dementiam: Non præstas,inquit,fidem,Cinna: cõuenerat,ne interloquereris. Occidere,inquam,mẽ paras. adiecit locum,socios,diem,ordinem insidiarum,cui commissum esset ferrum. Et cum defixum videret, nec ex conuentione iam, sed ex conscientia tacentem: Quo inquit,hoc animo facis? Vt ipse sis princeps? Male mehercule cum Repub. agitur, si tibi ad imperãdum nihil præter me obstat. Domũ tueri tuam non potes. Nuper libertini hominis gratia, in priuato iudicio superatus es. Adeo nihil facilius potes, quam contra Cæsarem aduocare? Cedo si spes tuas solus impedio, Paulus ne te, & Fabius Maximus, & Cossi, & Seruilii ferent, tantumque agmen nobilium nõ inania nomina prętereuntiũ, sed eorum, qui imaginibus suis decori sint? Ne totam eius Orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem: diutius enim quã duabus horis locutũ esse cõstat, cum hãc pœnam, qua sola erat contentus futurus, extenderet: Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, prius hosti, nunc insidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus, vtrũ ego meliore fide vitã tibi dederim, an tu debeas? Post hæc detulit vltro consulatum, questus, quod non auderet petere. Amicissimũ fidelissimumque habuit, hæres solus fuit illi. Nullis amplius insidiis ab vllo petitus est.

Sei-

SCIPIONIS GENTILIS NOTÆ

In Volc. Gallicani & Auid. Cassium.

1 PERISSE fatali ſorte perhibetur] id eſt, vt vulgo loquimur, naturali morte, quę vnicuique fatum ſuum eſt, quo ſenſu Græci quoq; τὴν εἱμαρμένην & τὴν πεπρωμένην dicunt; vt mirer Iul. Scaligerum id reprehendere & quidem tanquam vnicum peccatum, in Virgilio, qui ſcripſerat de Didone lib. 4.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat;

Fuiſſe enim Didoni fatum, ſic mori. quaſi non & Theophraſtus, aliique philoſophi & ſcriptores ita doceant ac loquantur, vel à poeta ſumma veritas exigatur. Eodem ſenſu veteres dixerunt, ſua morte, vel ſuo die mori.

2 Qui in C. Iuliũ conſpirauerant] Proprie. neque enim iuſiurandum interceſſiſſe dicitur: ideoque & Suetonius ſemper conſpiratos & conſpiratores vocat, ſemel tantum coniuratos. Sic Iugurthinam coniurationem Cicero dicit in Bruto, pro conſpiratione, & factione. Sed quis adfirmet nullo ſe ſacramento illos inuicem obligauiſſe? E contrario coniuratio dicitur etiam recte conſpiratio. Iulius Obſequens: Ab his prodigiis Catilinæ nefaria conſpiratio cœpta. In quibus miror, omittere eum quædam præcipua, vt illud, cuius ita meminit Plinius lib. 1. Nat. hiſt. cap. 51. In Catilinariis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius de muro ſereno die fulmine ictus eſt.

3 Oderat tacite principatum] Notum illud de

C. Caſſio qui Cæſarem interfecit, regem eum, nõ regnum odiſſe. Ab hoc Caſſio ortus etiam is, quẽ princeps Nero ſuſtulit, quod domi inſcripſiſſet ſub imagine C. Caſſii, Dvci partivm. Et capitale alioquin damnatorum, in tanto præſertim crimine perduellionis, imagines habere, vt de imagine Saturnini, & aliorum clarum eſt. Ait Gallicanus, tacite: quod interpretor, ipſa natura, quaſi in familia & ſanguine hæreret illud odiũ, vt ſunt ſæpe quædam πάθη aliquarum familiarum certa, nec facilia deleri. Vnde illud Taciti, Super inſitã Claudiæ genti ſuperbiam, & ſimilia. de quo memini & diſputationem Machiauelli legere ad lib. 1. Liuii.

4 Auidius Caſſius auidus eſt imperii] Hac epiſtola breuiſſima Verus multa colligit argumenta, quibus Caſſium ſuſpectum coniurationis vel inſidiarum faciat Marco fratri. I. Primum eſt ab ipſo nomine, quaſi in Auidio ineſſet auiditas tyrannidis. neque enim ioco, & alluſionis gratia ſic ſcribit: vt in ſimili verbo luſit Q. Ennius:

Stultus eſt, qui cupida cupiens cupienter cupit.

Quem tamen verſum aptiſſime de coniurationibus vſurpare nobis licet. Salluſtius, apud Seruiũ lib. 9. Æneidos: Ex inſolentia auidus malefaciendi. II. Aliud argumentum in illis verbis continetur, *Omnia ei noſtra diſplicent*. Sic ille Subrius Flauius coniuratus in Neronem, interrogatus quibus cauſſis ad obliuionem ſacramenti proceſſiſſet, Oderam te, inquit; & cætera. quæ vide apud Tacitum lib. 15. Annal. Sunt enim pulcherrima.

5 Opes non mediocres parat] III. Argumentum. Id enim ſuſpectum atque inuiſum ſemper

Princípi-

Principibus, timidis præsertim & malis. Quare eadē plane ratione, qua hic Verus, Sosibius Imp. Claudium monet, Caueri vim, atque opes Principibus infensas: Taciti lib. 11. Annalium, ipso statim initio. vbi de Val. Asiatico.

6 Te philosopham aniculam, me luxuriosum morionem vocat] I V. Argumentum. Nam facile coniurat, qui maledicere Principi solet. de quo in Oratione nostra de Maledictis in Principem supra vide. Philosophiam autem Stoicorum sectatum hunc M. Antoninum scribit Iulianus Aug. in Cæsaribus, & Xiphilinus lib. 70. magistrosque omnis doctrinæ, Athenas cum venisset, annua mercede conductos ibi constituisse, bono generis humani. Præceptores ipse habuit in Philosophia Rusticum & Apolloniū Nicomedēsem, homines in præceptis Zenonis (vt idem scribit) exercitatos, item Sextum Bœotiū, Suidæ testimonio: in Rhetoricis Corn. Frontonem, & Claudiū Herodem: sed hunc (vt opinor) in Græcis, illum in Latinis, quod & Capitolinus significat. extant certe, & à nobis collecta sunt Frontonis fragmēta quædam, elegantiæ Latinæ plena, vt nō immerito videatur à Panegyriste orator, à Cicerone nō secūdus, sed alter dici. Illud memorabile est, quod refert Charisius ex libro eius 11. ad Antoninum: Male me, Marce, vitæ meæ pœnitet. ceterū certū est, male pœnitet. cui simillimū illud initium epistolæ Imp. Tiberii ad Senatum, quod insigne visum scribit Tacitus lib. 6. Annal. Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribā, aut quid omnino non scribam hoc tempore, Dii me Deæq; peius perdant, quam perire quotidie sentio, si scio.

7 Aniculam] Quasi imbellẽ, & fabulis anilibus, id est, philosophiæ studiis deditum. Cicero lib. 1. de Nat. Deor. Nam ista quæ vos dicitis, sunt tota commentitia, vix digna lucubratione anicularũ: vel quia etiam in senectute hæc tractabat, ex quo illud est, quod Suidas narrat tum, cũ à Lycio quodam oratore Romæ domo prodiens rogaretur, quo iret, quaque de caussa, sic respondisse, Etiam seni discere honestum est. Eo ad Sextum philosophum, cogniturus, quæ nõdum scio. Ibi Lycius manu ad cœlum sublata, O Sol, inquit, Romanorum Imperator ingrauescente ętate libellum tractans, magistrum adit. Meus autem rex Alexander annos 32. natus, obiit. Alio sensu Sertorius Metellum aniculam vocabat: vt est nisi fallor, apud Appianum & Plutarchum. At M. Antonius Dec. Brutum, quem Mutinæ obsidebat, contumeliosissime in epistola ad Hircium & Cęsarem, Veneficam appellat, Ciceronis Philippicâ 13. In eadem epistola Trebonium, qui Cęsarem percussit, Scurrę filium appellat. vt Cassius hunc Verum, Morionem, voce non græca, sed græcæ tamen originis. at Scurræ vox Latina adeo est, vt nõ possit forte aliqua græca plane exprimi. ex quo factũ puto, vt Zeno Socratẽ, latino verbo vtens, Scurram Atticum nominare sit solitus, teste Cicerone lib. 1. De Natura Deorum.

8 Inter præcinctos] V. Argumentum à potẽtia & dignitate. cape enim, non, inter milites, licet & hi pręcincti: sed inter militum pręfectos ac duces, quorum dignitates etiam cingula dici cõsueuerunt, vt & dignitates officiaq; aulica. Ζωσοὶ Grecis, & ἄζωνοι qui sint, docebit te doctissimus Cuiacius ad

cius ad l. 1. C. vt dignit. or. seruetur. libr. 12. Vel intellige, strenuos. Seruius in libr. 8. Æneid. Discincti: Aut inhabiles militiæ. Omnes enim qui militant, cincti sunt, aut certe, inefficaces: vt contra, Præcinctos, strenuos dicimus. Horatius:

—Altius ac nos præcincti.

Vnde & Græce ἔυζωνος appellatur, nō qui bonam zonā habet, sed strenuus. cui interpretationi congruit testimonium D. Marci in epistola mox sequenti.

9. Qualem milites libenter audiunt, libenter vident] V I. ea enim expeditissima tum ad imperium via, per fauorem, & corruptiones militum. Sic Seianus, Sic Otho, atque alii grassati ad imperium. Nec vllam rem ægrius tulit callidissimus principum Tiberius, cum ad Senatum scribens, Iun. Gallionem, qui censuerat vt prætoriani actis stipendiis ius apiscerentur, in quatuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit, velut coram rogitans, Quid illi cum militibus? & quę sequuntur, lib. 6. Annalium Taciti. Paulus Iouius de Aurantio Principe, qui in obsidione Florentiæ in ipso victoriæ limine cecidit. Ferunt in eo, qui nōdum trigesimum ætatis excesserat annum, perillustres liberalis animi, & pugnacis ingenii virtutes, quibus studia militum, cum insigni gloria, & non obscuro quodam dolore Cæsaris, promerebat.

10. Nam si ei diuinitus debetur imperium] Pia sententia: quam etiam cuiuis Romanorum Imperatorum par Solimannus filio suo Baiazeti ingessit, contra Selimum fratrem ad imperium, patre viuo, nitenti. Vide aureas Giselini epistolas.

Ab alia mente & ſcientia Imp. Veſpaſianus in coniuratores dixit, aut filios ſuos ſibi, aut neminem ſucceſſurum. Sueton.cap.41. quod Veſpaſiani dictum laudat ad hanc rem Scipio Ammiratus lib.15.Diſcurſ.cap.vlt.

11 Succeſſorem ſuum nullus occidit] Intellige,quemcũque. nam ſuum & certum poteſt quis tollere. Quare cum Roxane Cambyſis Perſarum regis vxor puerum ſine capite peperiſſet,Magi ſic interpretati ſunt,nullum regni ſucceſſorem ab eo relictum iri, vt ſcripſerat Cteſias libr.12. Perſicorum. Quantopere autem & Principum & populorum interſit,ſucceſſorem certum haberi, vide quæ idem Ammiratus lib.1. Diſcurſ.2.& eruditiſſimus amicus noſter Ioh. Mercerius in notis ad Tacitum ſcibit,opinor ad illum locum, Ne ſucceſſor in incerto foret.Vt autẽ nemo Princeps ſucceſſorem ſuum occidit, vt Tyrannus dicebat, ſic occiſi Principis vltor eſt, quiſquis ſucceſſit, vt eleganter & prudenter idem Tacitus ſcribit lib.1. Hiſtor.

12 Non poſſumus reum facere quem nullus adcuſat] Vulgatiſſima eſt hæc iuris ſententia: ſed cui tamen varie præſcriptum præſertim in hoc crimine perduellionis & læſæ maieſtatis, ut demonſtrat Tib. Decianus conſil. xviii. nu.194. & ſeq. Vol.1.vbi de coniuratione Fliſcorum Genuenſium aduerſus Carolum V. Imperatorem inita reſpondit. Et hoc igitur vel veteri iuri cuius D. Marcus religioſiſſimus fuit,ut Papinianus de eo loquitur,vel pietati eius tribuendum eſt.

13 In cauſſis maieſtatis hæc natura eſt, vt videantur vim pati etiam quibus probatur] Ratio huius

huius rei est, quam prudens illa Liuia marito Augusto dicit, sed & Mæcenas, libr. LV. & libr. LII. Dionis; quia non sit verisimile, aut facile credatur, eum qui in tanta potentia viuit, ab homine priuato atque inerme insidiis peti: sed alias esse caussas comminiscuntur, ob quas Princeps sæuiat nec semper vulgus errat. exemplo sit Commodus huius nostri Antonini filius, sed quid hunc sceleratissimum hominem dico: exemplo sit, quod in veteri illa Republ. sanctissima adcidit, coniuratione quadam commentitia à Tribunis plebis aduersus patritios non minori artificio quam scelere excogitata, & Senatui populoque ad vindicandum proposita: de qua Dionys. Halicarnasseus prolixe narrat lib. x. Originum Romanarum. Imo etiam compertæ coniurationes non creduntur satis, vt Domitianus dicebat, quod mox explicabo. Testimonio est Catilinaria: de qua improbissimus Salustius Ciceroni in Inuectiua illa obiecit etiam verbum illud, quo Cicero vsus, Cōpertum, quasi morem & modestiam Romanam in eo transgressus. de quo verbo in orat. pro L. Flacco, & alibi legitur.

14 Misera conditio imperantium, quibus de affectata tyrannide, nisi occisis, non potest credi] Domitianus, qui primus huius sententiæ author, sic extulit, apud Suetonium cap. XXI. Conditionem Principum miserrimam esse aiebat, quibus de coniuratione comperta non crederetur, nisi occisis. ex quo apparet, quantum nitoris de hac sententia detersum fuerit ab Adriano, qui posterior eā vsurpauit, siue potius ab Gallicano. Multo magis eam corrupit Ordonius Hispaniæ Rex, vel

potius Rodericus Santius historiæ Hispanicæ Par. III. cap. XIX. Hunc Ordonium, inquit, cum nonnulli hortarentur, vt à tam infesta tyrannide abstineret, & cum Santio componeret, ad eos Ordonius dixisse fertur, Quia regnandi auiditas nō nisi gladio amittitur. Imitatus est Ordonius, immo secutus Adriani Imperatoris sententiam, qui (vt ait Volcatius Gallicanus) dicebat, Quia misera conditio regnantium, de affectata tyrannide, non aliter quam eis occisis credi potest. Hæc Rodericus inscitissime. Nam dictum Ordonii contrariam sententiam Adrianeo exprimit, atq; illā potius, quæ fuit Syracusarum tyranni, E regno non nisi peditus extrahi oportere, vt est alicubi apud Liuium.

15 Tyrannorum enim etiam bona dicta &c.] Vide nobilissimum hac in re factum Lacedæmoniorum apud A. Gellium lib. XVIII. cap. III. vbi concludit his verbis: Sic boni sententia mansit, turpis author mutatus est. Recte hoc illi, & Imp. hic Marcus, nec tamen non laudanda moderatio Neruæ & Traiani est, qui eiusdem Domitiani & edicta, & epistolas, & beneficia conseruauerunt: vide lib. X. epist. Plinii. neque enim omnia tyrannorum semper rescindenda, præsertim iuste facta atq; decreta, cum & Cicero imo Senatus Romanus acta Sullæ, & C. Cæsaris, etiam post mortem, vt in summo eorum odio, tamen omnibus modis defendēda cēsuerint, pacis & otii maxime caussa.

16 Plane liberi mei pereunt, si magis amari merebitur Au. Cassius, quam illi] & periisset maturius portentum illud ac fax humani generis; filius Commodus: patris optimi voto satisfecisset.

Simile

Simile votum Aristidis, Platonis amici, qui rogatus à Dionysio tyranno, vt sibi filiam in matrimonium daret, respondit, millies se illam perire malle, quam Tyranno nubere. Vnde ad supplicium ductus, rogatusque à Dionysio, num adhuc eius animi esset? respondit, Quorundam se pœnitere, quæ egisset; sed non eius, quod dixisset: vt refert Plutarchus. Similius etiam, quod Imp. Theodosius dixisse legitur, cum filios Arcadium & Honorium instituẽdos Arsenio daret, quẽ illi postea relegarunt. quam caussam, tanquam vltione diuina, putat Ant. Contius fuisse, cur tot coniurationibus, insidiisq; appetiti fuerint.

17 Addens futurum se Sergiũ, si dialogistũ occidisset] Allusum opinor ad Sergium illum, Catilinæ progenitorem, qui (vt scribit Ammiratus libro 25.) vicies & ter vulneratus est in variis pugnis: cuius posteritatis vltim' Catilina clarus gloriarum adoreas sempiternis maculis obumbrauit. & lib. 27. ita exercitatus bellator, vt Sicinnio veteri compararetur, & Sergio. Sed nondum satis intelligo acumen huius dicti: nisi in eo M. Sergium Xuirum legibus scribundis intelligat: quasi dicat Cassius, se scripturum leges, si dialogistum, id est, philosophum Antoninum occidisset. Simile illud C. Cæsaris, L. Sullam nesciuisse litteras, quod dictaturam deposuisset.

18 Nec ille timuit] Cum tamen sciret id olim probro & crimini datum aliis imperatoribus populi Rom. vt Scipioni in Sicilia, vt Germanico Athenis.

19 Et qui se Marium dici vellet] propter seueritatem, vel crudelitatẽ, vt sequitur. qua de causa

sa etiam Imp. Seuerus, Sulla Punicus dictus est, vt scribit Tertullianus: vel quia neminem ex ducibus priscis pluris fecerit, quam L. Sullam & Hannibalem, teste Herodiano. Quare & Sullam, & Tiberium in conuentibus plerunque laudabat, seque talem futurum dicere solebat, vt est apud Spartianum.

20 Dicens maius exemplum esse viuentis miserabiliter criminosi quam occisi] In eodem supplicio, id est, manuum præcisarum eamdem fere rationem reddit A. Hircius lib. VIII. de bell. Gall. Vt testatior, inquit, esset pœna sceleratorũ. Quo exemplo Ludouicus Galliæ rex vti solebat ad eleuandam famam clementiæ Cæsaris, teste Paullo Æmilio, qui ait Ludouicum illum delectatum commentariis Cæsaris in linguam Gallicam non versis, sed euersis.

21 Quod exemplum non extabat, dicẽs &c.] Hic igitur Cassius non solum Cassianam seueritatem retulit, sed & Manliana imperia. & de crucis supplicio verum est, præsertim in ciues Romanos & milites. Notum Galbæ factum in Hispania, qui tutorem, quod pupillum, cui substitutus erat, veneno necasset, cruce adfecit: implorantiq; leges, & ciuem Romanum se testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnam leuaturus, mutari, multoq; præter cæteras altiorem & dealbatam statui crucem iussit. Sueton. cap. 9. Sed de hac re copiose & accurate dictum est à nobis in libro ad L. Portiã de suppliciis, vbi an ea lex olim Repub. stante in castris & militiæ valuerit, disputo. De militibus Rom. cruci adfixis à Scipione, vide Val. Max. lib. II. c. VII. Conciliabis autem cum Vol-

catio

ratio nostro, quod Scipio transfugas R. sic puniuit, Cassius milites re bene gesta, sed se inscio, & forte non Romanos.

22 Percutite me si audetis] Germanicus & non pauci alii duces ausi sunt ita furentes milites in cædem sui lacessere felici temeritate, vel maiestatis suæ fiducia. quod autem sequitur, Meruit timere, quia non timuit, verba sunt, nisi fallor, Lucani poetæ.

23 Et præter laridum ac buccellatum atque acetum] De cibis militaribus & continentia veterum Romanorum multi scripsere. De larido, & caseo memini ad hanc ipsam rem legere in opere quodam Cardani, qui id institutum commẽdat, & vires eo cibo maxime ali, docet.

24 Luxuria diffluentes, & Daphnicis moribus agentes] A Daphne notissimo ob amœnitatem & luxuriam suburbio siue luco Antiochiæ, de quo Marcellinus lib. XIX. extremo, Suidas, alii, insigniter, & prolixe D. Chrysost. in vita Babylæ episcopi, & martyris Antiocheni. Hinc Claudianus lib. II. in Ruffinum:

Adsuetumque choris & læta plebe canorum
Proterit imbellem sonipes hostilis Orontem.

D. Hieronymus commentario in Ezechielem, à Cn. Pompeio manu militari eum locum consitũ scribit, & ab eo iuxta fabulas poetarum, Daphnis nomen accepisse ob lauros, & cyparissos ibi frequentissimas. Sozomenus lib. 5. histor. Eccles. cap. 19. in eum fluere aquam è fonte Castalio, in quam cum Adrianus adhuc priuatus folium immersisset, hausisse futurorum scientiam in folio litteris inscriptam: eoque potitum imperio, fon-

tem illum obstruxisse, ne & aliis ex eo loco futura præsciscere liceret.

25 Quas totas excaldantes se] Nota, id vitio militibus versum, vt & balneare; vtique apud seueriores istos. vide Polyænum libr. 8. Strateg. vbi de P. Scipione. & verbum Excaldare: quo sic hodieque Itali vtuntur. Arnobius etiam Cinere caldo, & caldore ignis dixit, antique. Sed & D. Augustus in epistolis ad C. Cæsarem scriptis id emédasse dicitur, quod is calidum dicere, quam caldū mallet: non quin illud non sit latinum, sed quia sit odiosum, & vt ipse græco verbo significat περίεργον, vt scribit Quintilianus lib. 1. Similiter & in libris iuris, Ahenum in quo olea calda aqua lauatur; quod temere mutarunt imperiti librarii, vel alii.

26 Versum à bono poeta dictum, Moribus antiquis &c.] Forte legendum, ab Ennio poeta.

27 Cassianæ seueritatis ac disciplinæ] Propriū hoc familiæ Cassiæ, seueritas, domi militiæque. Hinc Tribunal Cassii, Scopulus reorum dictus. & eiusdem illa in sceleribus anquirendis interrogatio, Cui bono? Hinc Marcellinus de Imp. Iuliano, Iudicibus Cassiis tristior lib. 22. Militiæ illud facetum, sed cum amaritia, dictum ab Cassio, refert Quintilianus; Militi enim sine gladio discurrenti, Heus commilito, pugno bene vteris, inquit. Quod autē Gallicanus hîc ait de exercitio septimi diei omnium militum, consule eruditissimum Casabonum, Tiberio Suetonii.

28 Mi domine] Etiam à domesticis Augustus & Tiberius non passi hanc appellationem: cæteri admisêre, etiam optimi: vt Traianus: sed sine illa adiectione, Mi, quæ nescio quomodo tidicula-

rium

rium quid ſonat,& contemptibile. Ita tamen & alii,& Alcuinus Rhetor,nō plane malus ſcriptor, Caroli Magni præceptor,in Dialogo cum eo habito:Deus te,Domine mi, Rex Carole ſapientiæ lumine illuminet. & inferius: Domine mi Rex, Rideo vacuum illud caput Vaconii à Vacuna,qui noſtrum, Meſere, dictum ſcribit quaſi Heremi. Sed hęc alibi tractamus diligentius,id eſt,in libro de Antiquis Italiæ linguis. Potius hic notē,quod ad Coniurationum argumentum facit, ad illum verſum Virgilii lib.6.

—Nec veriti dominorum fallere dextras,

ita Honoratum notare, cum varias adfert interpretationes; Facit iniuriam Auguſto & Cæſari, ſi eos,Dominos, dixit,quod apud maiores inuidioſum fuit, nam patres patriæ dicebantur &c.Ouidius ad Romulum de Auguſto:

Tu Domini nomen, Principis ille tenet.

Vide quæ dixi ad L.quiſquis.§.vlt.ſupra lib.1.

29 Bucolici milites per Ægyptum] Præter alios, lege de his prædonibus verius, quam militibus, (quales plerumq; paſtores, de quibus Duarenus in Annin) Æthiopica Heliodori, quem authorem poſtea vidi ab Egnatio citati ad Iul.Capitolinum in Marco.

30 Ornamenta regia] Et hoc ſæpe pro argumento coniurationis & adfectatæ Tyrānidis habitum. Sed elegantiſſime Imp.Iulianus, cum quidam inimicum ſuum importuniſſime reum maieſtatis facere pergeret, Quibus indiciis,renidens ait,ad hoc perueniſti? eoq; reſpondente, Purpureum ſibi indumentum ex ſerico pallio parat:cōuerſus Imperator ad largitionum comitē, tegmi-

na pedum purpurea delatori dari iussit ad aduersarium illum eius perferenda: vt sciri, inquit, possit sine viribus maximis quid pannuli proficiant leues. Ammianus lib. 22.

31 Nec in eius liberos aut affectus sæuiit] Eodem modo infra loquitur: Quod Latine dici, satis demonstrat Agrætius, vetus Grammaticus vbi ait, Pignera, rerum: Pignora, filiorum, & adfectionum. Ruffinus Iosephi de Bello Iud. lib. 7. ca. 26. Iuxta suos adfectus occubuit. Simili modo, Charitates, Desideria, &c. dicuntur.

32 Senatus illum hostem appellauit] Id est, iudicauit, declarauit, vt Reges appellare. & serua morem illum, Hostem aliquem iudicandi, mansisse diu etiam post Reipub. tempora. Retinent & in Germania hodie Imperatores, quod ipsorum lingua Acht dicitur. ἀπὸ τῆς ἔχθρας, vt videtur, id est, Hostilitate. Neque hæc potestas in imperio cuiquam nisi Cæsari, & Ordinibus Imperii. Sicut memoriam damnare olim nemo potuit, præter Imp. & hodie præter eos, qui summum habent imperium, nemini subditi, id est, qui maiestatem habēt. tametsi in hostes publicos & Imperatoris, ciuitates interdum id faciant ad ostendēdam deuotionem, & pietatem. Exemplū apud Guntherum Ligurini V.

Ossa peremptorum tumulis Verona negatis,
Atque feros manes, & nomina sæua nocentum
Damnat, & irati natos odere parentes.

Hunc enim morem damnandæ memoriæ, significat. de quo vide, quæ dixi pluribus libr. 1. c. 3.

33 Caput eius ad Antoninum cum delatum esset, ille nō exultauit &c.] Magnum & Romanū pectus.

pectus. Idē de Carolo V. Imperatore Guicciardinus, allato de Francisco rege capto nuntio, idem Busbequius de Solimāno, ducibus & classe Christianorum captiua visa, nullum in eorum vultu signum lætitiæ aut exultantis animi notari potuisse. Nam Cæsarem quidem allato capite Pompeii non magis ex fide fleuisse, Petrarcha noster existimauit, quam Annibalem risisse in excidio patriæ, & populi gemitu. Amētis malis cordis illum risum, ipse Annibal dicit esse, apud Liuium; sicut soluti gaudio animi illas lachrymas Cæsaris Petrarcha; quod tamen non credo. Et vide M. Antonii Conf. orationem in funere eius à Dione scriptam. Sed elegantissimum est eius tamen epigramma, & cuilibet veterum comparandum, cuius initium; *Cæsare poi.*

34 Non sic Deos coluimus, nec sic viuimus, vt ille nos vinceret] Hic vero iam Christiano dignus homine animus. Infra, in epistola ad Faustinam vxorem: Esto igitur secura: Dii me tuentur, diis pietas mea cordi est. & in adclamatione Senatus, Dii te tuentur. quę Horatii verba esse nemo non agnoscit: & vt alibi notare memini, pro symbolo vsurpata ab Antonino fuisse existimo. Vide Imp. Iuliani Cæsaris ibi, ὁ ἢ ἀποβλέψας πρὸς τὸν Δία καὶ τοὺς θεοὺς, &c.

35 Omnes principes, qui occisi essēt, habuisse caussas, quibus mererentur occidi] Recte hoc dictum suum statim temperat Antoninus cum subiicit: Nec quemquam facile bonum vel victum à tyranno, vel occisum.

36 Othonem & Vitellium nec imperare voluisse] De Vitellio an ita est. deponere quidem

imperium etiam in concione conatus, sed inuitus & metu. Sed referas ad præproperam & subitam desperationem rerum suarum. de qua Tacitus nō semel.

37 De Pertinace & Galba paria sentiebat] De Pertinace Marcus? atqui Pertinax multo post mortem Marci potitus imperio. non dubito, quin glossema sit & inducendum, nisi diuinauit Antoninus, vel per præoccupationem hoc dixit Vulcatius. vt Palinurum notāt Grammatici iussisse portus Velinos inquiri, qui nondum erant.

38 Spectacula sustulisset, & multa alia ciuitatis ornamenta] Simili ratione eamdem vrbē multis post sæculis punitus est Imp. Theodosius, cum eius statuas per seditionem tumultumque deiecissent. nam & balnea illis ademit, & dignitatem metropoleos, & alia, de quib. si lubet, vide Chrysostomum in Homiliis Antiochenis.

39 Ita vt filias eius auro & gemmis honestaret] De hoc loco dixi lib. 1. ad l. quisquis.

Et genero Druentiani] Contraria de hoc scribere videtur Martianus IC. in l. pen. C. ad L. Iul. Maiest. Vide Iac. Cuiacii obseruationes.

40 Cum illis etiam in lite obiici fortunā proprie vetuisset domus, damnatis aliquibus &c.] In lite, id est, in iudiciis. vbi libera & soluta potestas maledicendi, & quæuis probra obiiciendi, more quodam recepto, & lege adcusatoria, vt Cicero vocat. quod sæpe sum miratus in ea ciuitate, in qua iniuriarum actiones tam diligenter constitutæ erant de quouis etiam maledicto, quo pudor & fama cuiusquam coinquinaretur. Imago quædam huius consuetudinis hodieque retinetur, cum

cum ita interpretum nostrorum disciplina contineatur, vt qui crimen in iudicio obiecit, is non iniuriandi, (vt loquūtur) animo id fecisse existimetur, præsertim si & probare paratus sit; cum idem obiectum extra iudicium, quantumuis vere iniuriarum teneri velint, imo etiamsi & probari possit, & contendat is qui obiecit. Quod autem hic Marcus sanxit de priuata domo: idem patrum ætate Carolus V. clemētia, & aliis virtutibus Marci simillimus, de ciuitate nobilissima seuerissime sanxit, quam ob rebellionem puniuerat ignominioso genere: & de exercitu ob eandem caussam rebellionis non tam punito, quam infami atque attonito Petilius Cerialis, apud Tacitum libro 4. Historiarū per manipulos edicto, Nequis in certamine iurgioue seditionem, aut cladem commilitoni obiectaret.

41 Verus mihi de Auidio verum scripserat] Sic supra ipse Verus, Auidius auidus imperii.

42 Veni igitur in Albanum] Et infra sæpius, Formianum. quod notes, habuisse etiam Imperatores, vt olim ciues, sua prædia, suasque villas, quę in censu priuato, & patrimonio essent. Qua de re pluribus docui libr. 11. cap. 3. De donationibus inter virum & vxorem, quem cōmentarium breui in lucem dabo.

43 Istos rebelliones acerrime prosequaris] Recte, istos; & rebelliones pro rebelles. vt in veteribus glossis, perduelliones οἱ κατὰ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων βουλευόμενοι, ἢ κατὰ βασιλέων. Ammianus libr. 21. Perduellionum crebris variisque appetitus insidiis. In aliis glossis corrupte, Diuelliones, Πολέμιοι, Ἁρπαγαί. Duellionis enim & vsus probat & etymolo-

gia:nam à duobus dictum duellum, id est, parib: Ammian⁹ xvi. Perduelles adbellaret, Arnobius; Duelles à Duello, quod Accio Perduellum.

44 Mater mea Faustina patrem tuum Pium] Faustinæ hæ duæ iure sollicitæ de maritis ac liberis; vt euentus ipse ostendit. At ille Amyntas coniurationis delatus, cum de coniuratis mater Alexandrum monuisset; Vtinam prudentius, inquit, esset sollicita pro filio, & non inanes quoque species anxio animo figuraret. Quare enim non adscribit metus sui caussam? denique non ostendit authorem, quo facto, dictoue nostro mota, tam trepidas tibi litteras scripsit? Q. Curtius li. 7. Quæ notanda Principibus, ne temere muliebri timori credant; & Liuiæ potius præcepta respiciant, quæ supra in eius oratione legere licet. Illud, opprimẽt, nisi opprimantur, alio sensu, & alia in re dictum à Valer. Maximo libr. 2. cap. 7. De disciplina militari.

45 Vt pietatem primum circa suos seruaret &c.] Cæsar Anticatone primo: Vno enim excepto, quem aliusmodi atque omnis natura finxit, suos quisque habet caros: apud Priscianum lib. 7. & 3. Catonem puto à Cæsare notari, quem nec misericordia præsentis filii reuocari ab illa immanitate potuit, quin tanquam fera, vt Appianus ait, vulnus sibi ipse rescinderet, laniaretque.

46 Pompeianus gener & senior est, & peregrinus] Cur peregrinus? quisquamne Imperatoris Romani gener, peregrinus? sed hoc intelligit allophylon, id est, nō Romani generis ac sanguinis. Sicut in Auth. Friderici II. Imperatoris relata in Tit. C. commu. de success. accipiendum docui, aliaque

aliaque, aduersus temeritatem pariter & imperitiam Andii illius sine bono.

47 Et ad Senatum scribam, ne aut proscriptio grauior sit, aut pœna crudelior] De Pompeio Magno in Consulatu tertio dictum, Grauior remediis, quam delicta erant. Et è contrario, Senatus missa legatione Imperatorem Valentinianũ rogauit, ne delictis supplicia essent grandiora: vt refert Amm. Marcellinus lib. 28.

48 Non enim quidquam est, quod Imperatorem Rom. melius commendet, quam clementia] Plenæ Nouellæ Iustiniani nostri, vt alios taceam, huiusmodi sententiarum. Ad rem, de qua agimus, vsus commodissime Clemens VII. Pontifex Maximus erga Carolum V. cum ei Franciscũ Sfortiam maiestatis reum recõciliaret Bononiæ, petens vt eum deprecantis Italiæ precibus cõdonaret, vel humani iuris æquitate, si ei falso perfidiæ contumelia fuisset imposita, vel illa præclara clementiæ virtute, qua reges Diis immortalibus æquantur, si in maiestatem aliquid ingrato infidelique animo lapsus admisisset: Iouius lib. 27. Non amo istos gnomologos. Sed tamen nõ possum hîc præterire insignem Ammiani locum de Iuliano: Audito à parẽtibus virgines raptas, eum qui violauerat, relegari decreuit. Hisque indigna pati querentibus, quod non sit morte multatus, respõderat, Hactenus incusent iura clementiam: sed Imperatorem mitissimi animi legibus præstare cæteris decet.

49 Ex oratione Antonini] Male hæc distincta, legendum: *Interest scire.* EX ORATIONE ANTONINI: *Habetis igitur.* Sæpe ita peccatum

in Apuleii apologia, & alibi.

50 Nemo Senatorum puniatur] Quod & initio principatus multi iurare, aut polliceri soliti, ἀναίμακτον se imperium gesturos. Sed pauci præstitere, inprimis Sulla ille Punicus, Imp. Seuerus, qui Africanas clades reddere voluisse Romano populo visus est, plurimis occisis Senatoribus. Qua de caussa occisis vno tempore quatuor ex illo ordine consularibus, Adrianus Imp. vt se inuito factum doceret, è Dacia Romam properè rediit, quod & ipse in libris de vita sua scriptum reliquit, & Ælius Spartianus in eius vita testatur.

50 Vtinam possem multos etiã ab inferis excitare] Melius legatur, mortuos. atq; hæc eadem pietatis plena sentẽtia fuit Imp. Theodosii. Chrysostomus Homilia VI. Antiochena: Conuictos & condẽnatos festiuitatis & Paschatis reuerentia dimisisti; & insontes, nihilque ausos condemnabis, præsertim solẽnitate præsente? An non, Imperator tu hanc epistolã ciuitatib. omnib. mitttens, aiebas? Vtinam & defunctos resuscitare possem! In diuerso facto eadem pietas Æneæ:

— equidem & viuis concedere vellem.

51 Vindicta sui doloris, quæ etsi iustior fuerit, acrior videtur] id est, iusto tamen vehementior, vt in omnibus adcidere vel imputari solet suas iniurias vlciscentibus. Lucretius,

Acrius ex ira quod enim se quisq; parabat
Vlcisci, quàm nunc concessum est legibus æquis.

52 Dii te tueantur] Dixi supra de pietate M. Antonini, quæ cum ex factis dictisque eius celebrata est, tum etiam crebris sacrificiis. Hinc illud vulgatum, quasi à bubus ad eum scriptum:

Oi

Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι
Α'ν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπολώμεθα.
Periimus omnes, si tu, Cæsar viceris.

Iocum hunc arripuit & expressit ex il o Ruffi Senatorii ordinis inter cœnam optato, Næ Cæsar saluus rediret ex ea peregrinatione, quam parabat. & adiecerat, Idem omnes & tauros & vitulos optare. Vide pulcherrimã narratiunculam Senecę lib.3. de Benef. c. 27. vbi de Augusti clementia.

53 Nec magna hæc est P.C. clementia, veniã proscriptorum liberis dari] Dixi aliquid supra libro primo.

54 Reddant Cassiani Reipubl. principatum] Non dicit libertatem, sed principatum. Optat enim Cassium fieri Principem, sublato Marco, tanquam inutili, imo pernicioso Reipublicæ, maxime ob eorum auaritiam, quibus pronunciat pręfecturas, curationesque commiserat. At contra alii, cum de malo Principe & crudeli loquuntur, libertatem restitui eo interfecto dicunt, aut cupiunt; quamuis alius ei princeps successurus sit, quomodo Plutarchus in lib. de Garrul. scribit de Nerone, & coniuratione in eum detecta non illa Pisonis, sed Vinicii, mire detecta per vnius garrulitatem, qui cum vidisset quendam ad Neronem rapi, adcessit, & in aurem ei insusurrauit, Precare tantum vt hæc dies abeat: Cras mihi gratias ages. quam vocem ille Neroni significauit, iustiori (inquit Plutarchus) saluti certiorem præferens. & supra, τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐκώλυσεν ἐλευθέραν γενέσθαι Νέρωνος ἀπαλλαγεῖσαν, ἑνὸς ἀνδρὸς ἀδολεσχία. μία γὰρ ἦν νὺξ μεθ' ἣν ἔδει τὸν τύραννον ἀπολωλέναι παρεσκευασμένων ἁπάντων. Sed hæc Christiano non placeãt, qui iussus etiam

discolo magistratui ac Principi præsertim legitimo parere. Vide Ammirati Disputationē, quam in hunc librum conieci.

Scipionis Gentilis Notæ

In Concionem Chrysostomi in Eutropium.

1 IN Eutropiū Eunuchum, Patricium ac Cōsulem præfectumque Cubic.] Hi tituli tam curiose enumerati faciūt, vt credam Eunuchi nomen nō ad contumeliam & naturam notandam illius prodigii positū, sed ad dignitatē officiūq; palatii significandū, quod à pfectura cubiculi diuersum. Sic certe Isidorus Pelusiotes, epist. 36 scribit Ἀ᾽νπόχῳ εὐνούχῳ παλατίου. & in ipsa epistola. ἐπειδὴ οὐ μόνον διάκονος τυγχάνεις τῆς βασιλείας, ἀλλὰ ἄγεις αὐτὴν καθὼς βούλει. Quod idem plane & totidem ferme verbis de hoc Eutropio dicit Chrysostomus hic, & in epistola parænetica ad eum aliosque simul scripta, quæ est eadem cum hac concione pauculis immutatis. Maxime illud notandum; Eum qui paullo ante orbem terræ extēta manu quatiebat. vt Claudianus σύγχρονος eius, præfat. in 11. libr.

Vine pudor fatis: en quem tremuere tot vrbes,
Ex cuius populi sustinuere iugum.

Imo ipsam purpuram eius ingressu inclinatam, & quassatam, ait Chrysostomus; & Imperatori ipsi verēdum fuisse. Item: Nonne summa eorum potestas huic subiecta erat? & quis celsior illo? In suprascriptis versibus pro Fatis, aliquis malit, Fastis: qui legerit constitutionem Arcad. & Honor. l. 17. C. Th.

C. TH. de pœn. quæ priuilegium in hunc Eutropium, & gemmæ in illis Claudiani libris. Sed nihil mutandum.

2 Patricium] Maius hoc prodigium, eunuchum Patricium eſſe factum, quam Conſulem, quod conſulis vnicum extare exemplum ex ſupra citatis locis apparet: Patriciatum autē plures Eunuchos adeptos eſſe, veriſimile eſt: cum & lex à Theodoſio lata memoretur Sudæ, Εὐνοῦχον ἐν τοῖς Πατρικίοις μὴ τελεῖν. Patricii, patres Imperatoris fuêre: reperio & imperii patres dictos. Corippus lib. 4.

Patricius ſenio fulgens Calmicus honoro,
Qui pater imperii meruit iàm factus haberi.

Eodem loco fuit Nabateorum & Sabeorum regibus ſemper aliquis ex amicis delectus, qui Frater vocabatur. Strabo lib. 16. Ἔχει δ' ὁ βασιλεὺς ἐπίτροπον τῶν ἑταίρων τινὰ καλούμενον ἀδελφόν.

3 Cum offenſo Principe deliteſceret] Non quæuis offenſio in Principem eſt crimē læſæ maieſtatis. argumēto eſt, quod nec maledicta in eum hoc crimine tenentur, vt indicat ſatis vel ipſe tit. Cod. ſi quis Imp. maledix. ſeparatus à titulo, ad l. Iul. Maieſt. Tametſi & ex hac oratione licet ſuſpicari, & apertius ex Claudiano, aliquid in Repub. ab Eutropio turbatum, & cum barbaris factionē initam. Sic enim ait in præfatione in librum II. aduerſus eum:

Omnia barbarico per te concuſſa tumultu.

De pœna eius infra dicam, quæ mitior videtur, quam vt tanto crimini irrogari debuerit ab his præſertim Principibus qui authores l. quiſquis. C. d. tit. ad L. Iul. maieſt.

4 Vbi illuſtres illæ faces] In cœnis aut ludis, qui vetuſtiſſimus etiam mos Romæ. Seruius in illud Virgil.

—Atria, dependent lychni laquearibus aureis.

Tangit, inquit, morem Romanum. Nam, vt ait Cato, & in atrio & duobus ferculis epulabantur antiqui. Lucilius,

Romanis ludis forus olim ornatus lucernis.

5 Vbi coronæ & aulæa] Claudianus in hunc eundem Eutropium lib. II.

—Aula choris epulisq; vacat.

Coronę apte choris ſiue choreis iunguntur. Scribitq; Athenæus lib. 15. cap. 11. Appionem in lib. de lingua Romana ſcripſiſſe Choronam Deũ appellatum fuiſſe: quia chori ea antiquitus in theatris vterentur. Videntur Chryſoſtomus & Claudianus mihi ſignificare ludos, qui in Palatio edi ſoliti primo die Ianuarii. Similiter & ſacrę illo die epulæ: de quibus notare I. Lipſium memini lib. 4. Annalium.

6 Circẽſium fauſtę adclamationes] Olim Circenſes ludi vix extra vrbem Romam: poſtea vulgari cœpere etiam in prouinciis. In Principum natalibus celebratos, Ambroſius indicat in oratione funebri in Valent. Imperatorem: opinor, & in eorum, qui potentiæ præcipuæ, vt hic Eutropius, in quem idem Claudianus eodem libro;

Ad ſolitos cœpere iocos, & gaudia Circi
Tendere. --

7 Negotia fraudulenta & perſonata] Hanc metaphoram videtur traxiſſe ex mentione ludorum & theatri ſupra facta. Lucretius,

— & eripitur perſona manet res.

Quid

Quod ita noster hic autor alibi expressit: Demisso autem theatro, sublatisque personis, vnusquisque quod est, hoc apparet. Quare ne tanquam in scæna, & simulatione veritatem obeamus. Homilia Antiochena XLIII. Allusum à Lucretio est ad fabulas quæ personatæ dictæ. de quibus Sex. Pompeium vide. Non possum, quin illustratum olim à me & defensum eiusdem poetæ contra Lambinum locum hic reponam, Lib. 4.

Nec veneres nostras hoc fallit, quo magis ipsæ
Omnia summopere hos vitæ proscænia celant,
Quos retinere volunt adstrictosq; esse in amore.
Necquicquam: quoniam tu animo tamen omnia possis
Protrahere in lucem.—

Lambinus, postscænia, maluit, scæua coniectura. Nam Lucretius ipsas meretrices vocat Proscęnia. quod ornatæ vestibus & fuco oblitæ, intus sint spurcissimæ & turpissimæ. plane vt vetus author græcus, Antiphanes, Nannium meretricem eadē de caussa Proscænium vocatam scribit. Atheneus lib. 13. Ἀντιφάνης δ' ἐν τῷ περὶ ἑταιρῶν, Προσκήνιον, φησὶν, ἐπεκαλεῖτο ἡ Ναίνιος ὅτι πρόσωπόν τι ἀστεῖον εἶχε καὶ ἐχρῆτο χρυσίοις, καὶ ἱματίοις πολυτελέσι, ἐκδῦσα δ' ἦν αἰσχροτάτη. Verbum igitur, proscænia, non ad verba, Omnia vitę, sed ad verbum ipsæ, referendum est: Nollem etiā summum virum, Adr. Turnebum eam lectionē Lucretii solicitasse, & veteri de possessione deiicere conatum esse. nollem & alium, pessimę notam ei inussisse.

8 Fugitiuas esse diuitias. & mox, Homicidas] Fuerunt enim Eutropii bona in fiscum redacta, de quo extat in Cod. TH. priuilegium libr. 9. de

Pœn.l.omnes res Eutropii. Elegantiſſime hic luſit Claudianus,in Præfat.lib.1.in eum,

Direptas quid plangis opes, quas natus habebit?
Non aliter poteras Principis eſſe pater.

vt eruditiſs. Cuiacius quoque obſeruauit. Miror olim dubitatum de Ruffino,altero illorum temporum portento, an bona eius publicata eſſent. quam dubitationem eximit Symmachus libr.6. epiſt.15.Vbi prędonem annoſum eum nominat, ſicut Impp.Arcad.& Honorius Stiliconem,publicum prædonem.

9 Transfugerunt, deſeruerunt] Cicero pro L.Vareno:Amici deficiunt, cognati deſerunt. Illud etiam huic Eutropio cum illo Vareno commune, quod eſt in alio eiuſdem Orationis fragmento apud Seuerianũ. In inimiciſſima ciuitate vrgent,inſtant,inſequuntur,ſtudio,multitudine, pecunia,periurio pugnant. Vide hîc inferius.

10 Non quo proſtrato inſulté.]Id enim ſumme vitio tum datum Chryſoſtomo, vt teſtantur hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcriptores.

11 Vſque adeo ſunt fragiles(res humanæ)& magis nihil,quam nihil ipſum] Martialis, ſi bene memini:

—& tamen ipſum
Perdidit hoc totum nihil.—

Pindarus (quem alibi allegari Chryſoſtomo notaui,parciſſimo taliũ) Τί δέ τις; τί δ' οὔ τις; σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος.

12 Et pręcipitia,& carnificis,& via quę ad ſuppliciũ ducit] De hac via dixi ſupra lib.1. vbi hunc locum illuſtraui.

13 Animam quæ iam metu diriguiſſet]

Et apud

Et apud hunc anthorē, præſertim in Homil. Antiochenis, & apud alios ſæpe ſcriptum reperias, metum mali ipſo malo maius ſuppliciū eſſe. Qua de cauſſa multi hac pœna contenti fuere probi improbique, vt ille perditiſſimus Nero Taciti lib. 7. atroci, & inſigni facinore, cui vocem illam addidit, Satis illos pœnas luiſſe pro epulis conſularibus. Claudianus 11. in Ruffinum:

—pœnamque luit formidine pœnæ.

Notiſſimū factū L. Papirii in prętorē Pręneſtinū: cui ſimillimum quod Magas Philemonis, à quo probroſis verſibus confixus erat, ceruicibus nudū imponi gladium à lictore iuſſit, deinde eum dimitti; vt ſcribit Plutarchus lib. περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς, & lib. περὶ ἀοργησίας.

14 Hominem ſceleſtum, auarum, rapacem, altaria contingere] Auaritiæ ſolum vitium & rapinarum nominatim obiicitur, propter quod non debuerit Eutropio ius aſyli tribui. Talis enim à Claudiano aliiſq; deſcribitur, qualem Dio Plautianum Præf. Prętorio ſub Imper. Seuero deſcribit: Is erat homo, inquit, inexplebili cupiditate: omnia enim petebat ab omnib. & cupiebat omnia, nullamque gentem, nullam ciuitatem reliquit, quam non prædaretur: multoque plura munera ad eum, quam ad Seuerum mittebantur. hæc ille. Hinc forte occaſio Seuero fuit illius prouerbii quaſi legis præſcribendæ etiam in Xeniis capiendis, οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων. l. ſolent. D. de offic. proconſ.

15 Sceleſtum altaria contingere] Etiam Ethnici idem nouerunt, & cauerunt. Thucydides li. IV. τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμούς.

Παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι. De lege Moysis, & constitutionibus Iustiniani, quæ non seruant ius asyli scelestis ac nocentibus, puta, sicariis, adulteris, virginum raptoribus, Cuiacius notat ad Nouell. XVII. Nisi tamen fortuita cædes esset, vel aliud peccatum non sponte factum, vt Thucydides ait. cum huiusmodi personis etiam ciuitates certæ à Deo cõstitutæ olim in Iudæa fuerint, quo refugerent, & morarentur tuto. Qua de re dixi pluribus lib. II. Parerg. cap. XIII. Sed nec blasphemos habere ius asyli, docet Boerius tota Decis. 110. Ergo nec hæreticis nec Iudæis; potest enim iis dici, quod in iure nostro est, Frustra legem implorat, qui contra eam facit. Iudæi præsertim, Ecclesiæ Christianæ iure vti nullo modo debent vlla ex caussa; in quos est illud D. Ambrosii, sed in mala caussa Christianorum, vt ego iudico, qui malo more eorum synagogam incenderant, epistola 29. Cum ipsi Romanis legibus teneri se negent, ita vt crimina leges putent, nunc velut Romanis legibus vindicandos putent. Iustius D. Augustin. inter laudes Imp. Theodosii ponit lib. 5. de Ciuitate. cap. 27. Quod inimicorum & perduellium filios ad Ecclesiam confugientes, hac occasione Christianos fieri voluerit, nec priuauerit eos rebus, sed auxerit honoribus. Quod notandũ ad L. quisquis. §. filii. C. ad L. Iul. maiest. nec minus hoc loco; quod de asylo Romano, araque Cæsaris Dio commemorat lib. 47. in epitoma Xiphilini. III viros Reipubl. constit. in foro sacellum Cæsari posuisse edixisseq;, Ne quis eo confugiens inde abriperetur, vel eiiceretur: quod nemini,

mini,inquit,ne Deo quidem tribuerant antea excepto Asylo Romuli: quod tamen post eum nomine tantum manserit, obstructumque fuerit, sic, vt nemo eo intrare posset. Elegãter autem infra author noster Paupertatẽ vice asyli dicit esse.

16 Legibus scriptis, quibus hoc irritum facere conatus est] Consule historiam quoque Ecclesiasticam. & non sine caussa, vt opinor, repressa ab Eutropio asylorum Christianorum licẽtia nimia: sicut à Tiberio ethnicorum; cum tot gentium legationes de iure asyli missas audiret. Vide Tacitũ lib. III. Annal.

17 Nolite hæc facere, ne, qualia ego patiamini] Quasi Theseus quidam, apud homines clamaret:

Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.

18 Quauis rana aut lepore timidiorẽ] Claudianus eleganter lib. II. in Eutropium de Leone præcipuo eius duce, & (vt ipse vocat) Aiace contra Targibilum misso,

Ipse Leo dama, ceruoq; fugacior ibat.

Leonem tamen Galli aspectum cantumq; reformidare, longissimeque fugere, nemo nescit. Qua natura fuit & Germanicus ille nemini Imp. secundus: Ἀλεκτρύονος οὔτε φωνὴν, οὔτ' ὄψιν ὑπέμεινεν. Plutarchus lib. de Inuidia.

19 Milite deposcente hominem ad suppliciũ] Etiam Imp. Arcadius abripi voluit ex Ecclesia, licet milites oratione demulserit, ne facerent. Certe quidem in crimine læsæ maiestatis non esse ius asyli cuiquam, Doctores nostri volunt. Qua de re multis docet Gigas in Criminal. Tractatu, & alii. Sic idẽ Imperator ecclesię & asyli Christiani ius

violasse, metu Gainis perduellis dicitur, vt scribit Zosimus lib. 4.

20 Postulans, Imperator, vt non culparum modo, sed etiam recte factorum rationem haberent] Lex ista Persarum fuit in iudiciis. Quod & Eutropio profuisse existimo, ne morte multaretur, vt delictum eius, & crimen læsæ maiestatis postulant. Relegatum enim vel deportatum eum in insulam Cypri fuisse, non solus Claudianus nos docet, qui id sæpissime inculcat in præfat. lib. 11. aduersus eum, Sed etiam Imperatores ipsi Arcadius & Honorius in l. 17. C. TH. de Pœnis, & Chrysostomus non obscure in hac cõcione. Sed palam reclamat Socrates libr. 6. Historiæ Ecclesiasticæ, qui capite plexum diserte scribit: Διά τινα πταίσματα ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι ἐκέλευσεν. Quę scriptio & alios in errorẽ induxit, & turbauit eruditũ virum Antonium Del-rio, qui male Socratem cum Claudiano & cum fide historiæ conciliat: quasi de capitis deminutione, id est deportatione Socrates intellexerit. Ego caput ei amputari iussisse Arcadium, nec quicquam præterea video Socratem scribere. non sequitur autem iussit; ergo & factum est. Imo quamuis scripsisset hoc modo, capite eum multauit, vel occidit: tamẽ non statim falsi argueretur, si non occidisset reuera. talis enim loquendi modus vsitatus scriptoribus, vt notat Priscianus in illo Virgilii:

—Hesiones visentem regna sororis,

id est, ὀψείοντα. & simillimus Socratis illi loco apud Dionẽ lib. 54. τὸν δὲ δὴ Λέπιδον αὐτὸν τότε θανατωθέντα ἀπέδειξε. Iussit enim Lepidum aut voluit occidi Augustus, non etiam occidit. Vel dici potest, post-

quam

quam in exilium missus esset, noster hic Eutropius etiam interfectum fuisse iussu Imperatoris, quod multis accidisse scimus.

21.

Leonem vinctum) pungit tacite præcipuum amicorum Eutropii Leonem, de quo supra memoraui. Olim vincti Leones in circũ producebantur, Senec.lib.de breuit.vitæ.cap. 13. Primus L. Sulla in circo Leones solutos dedit: cum alioquin alligati darentur.

INDEX RERVM ET VERBORVM IN HOC TRActatu contentorum.

A.

D.

Di-

Ex-

Fœmi-

Infi-

GIORGIO DEL VECC
Legato
UNIVERSITA
DI
ROMA

contu-

non

Per-

Ser-

FINIS.

